

The Project Gutenberg eBook of Martti Salander: Romaani, by Gottfried Keller

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martti Salander: Romaani

Author: Gottfried Keller

Translator: Kyösti Wilkuna

Release date: November 20, 2015 [EBook #50516]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTTI SALANDER: ROMAANI ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MARTTI SALANDER

Romaani

Kirj.

GOTTFRIED KELLER

Otava, Helsinki, 1908.

Gottfried Keller

Gottfried Keller on, samoinkuin hänen aikalaisensa Fritz Reuter ja Konrad Ferdinand Meyer, sekä pohjois- että eteläsaksalaisen kertomataidon etevimpiä edustajia sinä kuihtuneisuuden aikana, joka Saksan kirjallisuudessa vallitsi romantikan mailleen mennessä. Hän on yksinäisin ja luoksepääsemättömin näistä kolmesta, ja vasta verrattain myöhään tulivat hänen teoksensa Saksassa vähän laajemmin tunnetuiksi. Mutta populääriksi hän ei ole koskaan päässyt, siksi liian kaukana on hän aina kulkenut lukevan yleisön valtatiestä. Vallankaan alasaksalaiset eivät ole koskaan jaksaneet oikein omaksua tuota karheata sveitsiläistä.

Samoinkuin Keller ihmisenä oli originelli, karu ja sulkeutunut, on hän runoilijanakin eristäytynyt ja

jyrkästi omintakeinen. Vaikutuksia ei hänen voi varsinaisesti sanoa keneltäkään saaneen. Luonnonpakosta kuin kotimaansa vuoripurot kumpuaa hänen runoutensa ilmoille, ja myöskin yhtä oikullisena ja polveilevana, hilliintyen kuitenkin välistä tasaisena, kirkkaana ja sopusuhtaisena edelleen virtaamaan, kuten hänen lyyrillisessä tuotannossaan ja pienemmissä novelleissaan. Mutta enimmäkseen se rakastaa epätasaisia ja koukertelevia uria. Hänen fantasiansa on oikullinen, ja sen johteita itsepäisesti seuraten on hän varsinkin laajemmat tuotteensa punonut kirjaviksi kudoksiksi. Mutta hänellä on myöskin varma psykologinen vaisto ja elämän havaintoon terävä silmä, mikä pakottaa hänet kuitenkin aina pysymään todellisuuden maaperässä. Eikä hän tyystin jätä sitä silloinkaan, kun hänen taipumuksensa kummallisuuksiin ja groteskimaisuuteen saa hänen satiirinsa tai huumorinsa paisumaan yli äyräidensä.

Ollen itsekkin jyrkkäpiirteinen personallisuus, kuvaa Keller henkilöidensä luonteet jyrkästi yksilöllisiksi. Hänen henkilönsä eivät ole mitään epäselvästi häämöttäviä reliefejä, vaan irtonaisia ja selväpiirteisiä veistoksia. Naisten ja lasten kuvaajana vallankin on hän onnistunut. Oivallisimpia esimerkkejä siitä ovat m.m. "Martti Salanderissa" esiintyvät henkilöt Maria Salander, tuo hiljainen, aina tyyni ja lujatahtoinen perheenäidin tyyppi, pöyhkeilevä mutta pohjaltaan rehellinen ja kunnollinen Amalia Weidelich sekä hänen turhamaiset ja "sieluttomat" kaksoispoikansa. Ja kaikkialla henkilö- sekä arkielämän kuvauksessaan saa Keller aihetta jyvään leikinlaskuun. Suuremmoisessa huumorissa sekä taidossa suurentaa ja ylentää vähäpätöisiä ja naurettavia seikkoja kykenee hänet voittamaan ainoastaan "Don Quixote'n" luoja sekä Rabelais, jonka teoksia Keller vielä vanhanakin mielellään lueskeli. Mutta vaikka hän helposti heittäytyikin huvitteleimaan mielikuvituksensa vallattomilla oikuilla ja jättiläishuumorillaan, johtaa hän sentään aina tapaukset psykologisesti varmoihin tuloksiin. Ja kaiken pohjana hänen tuotannossaan on eheä, valoisa ja humaninen maailmankatsomus, joka ei salli siveellisesti vajonneenkaan kokonaan hukkua, sillä "kunnottominkin ihminen on vielä kultaisella langalla ihmisyyteen sidottu".

Gottfried Keller on, samoin kuin runoilijana hänelle monessa suhteessa sukulainen Ludwig Tieck, sorvarin poika ja syntynyt Zürichin kaupungissa 19 p. heinäk. 1819. Isästään aikaisin orvoksi jääneenä sai hän äitineen ja sisarineen viettää nuoruutensa suuressa köyhyydessä. Kouluopetusta sai hän ensin parina vuotena muutamassa yksityisessä alkeiskoulussa sekä sen jälkeen eräänlaisessa teknillisessä opistossa, josta hänet kuitenkin jo ensi vuonna syyttömästi erotettiin. Sen jälkeen eleli hän mitä rajattomimmassa vapaudessa, jatkaen itseopiskelun vaikealla tiellä itsensä kehittämistä. Hänellä oli taipumusta piirustukseen ja ahkerasti hän nyt rupesi lahjojaan kehittämään. Hän tahtoi tulla maisemamaalariksi ja päiväkausia vietti hän luonnon parissa piirustellen ja maalailleen. Tämä hänen taipumuksensa tuleekin usein näkyviin hänen kirjallisessa tuotannossaan. Kaikkialla, missä hän kuvauksissaan joutuu kosketuksiin luonnon kanssa, viivähtää hänen katseensa mielellään viehättävissä ja värikkäissä näköaloissa. Noista hänen maisemamaalarin ominaisuuksistaan on esim. "Martti Salander'issa" monin paikoin todistuksia.

Saatuaan v. 1840 pienen perinnön lähti Keller Müncheniin maalausta opiskelemaan. Siellä vietti hän kolmisen vuotta seikkailurikasta elämää, nauttimatta juuri mitään säännöllistä opetusta ja kärsien suurta puutetta. Kotiin palattuaan hän jätti kokonaan maalarinuran, jolla hän ei juuri dilettanttia korkeammalle koskaan ollut kohonnutkaan. Sen sijaan alkoi hän näinä vuosina kirjoittaa runoja. Zürichissä oleskeli tähän aikaan kotimaansa valtiollista taantumusta paenneita "nuoren Saksan" miehiä, kuten Freiligrath, Herwegh ja Folien, joista viimeksi mainittu kaikin tavoin avusti, opasti ja kehotteli alkavia runoilijoita. Hänen vaikutuksestaan Kellerkin julkaisi v. 1846 ensimmäisen runokokoelmansa nimellä "Erään autodidaktin runoja". Pari vuotta senjälkeen sai Keller, joka näihin aikoihin vietti säännötöntä elämää Zürichin oluttuvissa, muutamain ystävien toimesta hallitukselta 800 frangin stipendin ulkomailla opiskelua varten. Hän lähti Saksaan, aikoen kehittyä draaman alalle. Hänellä olikin melkein läpi elämänsä mielessä muutamia näytelmäsuunnitelmia, jotka kuitenkin eivät koskaan toteutuneet. Aluksi vietti hän pari vuotta Heidelbergissä, jossa hän m.m. kuunteli Feuerbachin luentoja ja sai tilaisuuden henkevään seurusteluun. Heidelbergissä oleskelu merkitsikin paljon hänen kehitykselleen. Sen jälkeen muutti hän Berliiniin, jossa hän vietti lähes kuusi vuotta, kääriytyneenä sellaiseen yksinäisyyteen, että hän ei esim. kerran kahteen vuoteen ilmottanut äidilleenkään mitään itsestään. Paitsi teatterissa ja joskus yliopistossa luentoja kuulemassa pistäysi hän vain välistä muutamissa kirjallisissa seurapiireissä, kuten esim. paroni Varnhagen von Ensen (Rahelin miehen) salongissa.

Berlinissä ollessaan julkaisi Keller toisen kokoelman lyyrillisiä runoja sekä alkoi jatkaa ennen alkamaansa "Der grüne Heinrich" nimistä romaania. Sen painattaminen kesti kuitenkin lähes viisi vuotta, sillä kustantajan täytyi lupauksin ja uhkauksin käydä alituista taistelua tekijän kanssa saadakseen häneltä käsikirjotusta. Vaikka Kellerillä olikin alati mielessään hautumassa suuremmoisista kirjallisista suunnitelmista, oli niiden kirjottaminen hänestä kuitenkin vastenmielistä. — Berlinissä ollessaan julkaisi Keller myöskin ensimmäisen osan novellikokoelmaa "Die Leute von Seldwyla".

Kotiin palattuaan jatkoi Keller entistä villiä joutoelämää, kunnes v. 1861 Zürichin kanttonin

hallintoneuvosto (korkein toimeenpaneva virasto) valitsi hänet — ensimmäiseksi valtiokirjuriksi! Tämä tapahtui Kelleriä suosivan finanssipäällikön toimesta, hän kun tahtoi siten pelastaa runoilijan "villiintymisen tilasta". Sanomalehdet pitivät pahaa melua tästä nimityksestä, jossa oli virkaa hakeneita kokeneita lakimiehiäkin sivuutettu. Keller otti vastaan tuon suuritöisen toimen ja hoiti sitä perin mallikelpoisesti viisitoista vuotta. Olipa hän siinä ohella viisi vuotta jäsenenä myöskin Suuressa Neuvostossa (kanttonin lakiasäätävä valta). Kirjalliseen tuotantoon hänelle ei tällöin jäänyt paljon aikaa. Kaksi novellikokoelmaa hän kuitenkin ehti julkaista, nimittäin nuo muodollisesti erinomaiset legendansa ja toisen osan "Seldwylan asukkaita".

V. 1876 erottuaan valtiokirjurin virasta jatkoi Keller kirjallista työskentelyään, julkaisten aluksi laajan novellikokoelman nimeltä "Züricher Novellen". Sen jälkeen kirjotti hän uudelleen "Grüner Heinrich'in" ja paranteli sitä jonkun verran. V. 1881 ilmestyi taas uusi novellisikermä "Das Sinngedicht" ja pari vuotta sen jälkeen Kellerin kootut runot, joiden joukossa oli paljon uusiakin. Keller lopetti tuotantonsa, samoin kuin oli alkanutkin, romaanilla. V. 1886 ilmestyi nimittäin hänen viimeinen teoksensa "Martti Salander" (lausuttava oikeastaan Säländer). Kolme vuotta sen jälkeen ilmestyivät Kellerin kootut teokset kymmenenä nidoksena. — Pitemmän aikaa sairastettuaan, ystävänsä Arnold Böcklinin häntä kärsivällisesti hoidellessa, kuoli Keller syntymäkaupungissaan 15 p. heinäk. 1890.

Vaikka Keller arkielämän kuvauksessaan onkin rohkea realisti, kulkee hänen tuotantonsa läpi sentään vahva romanttisuuden suoni. Vallankin kauttaaltaan romanttinen on tuo neliosainen "Der grüne Heinrich", eräänlainen "Dichtung und Wahrheit" romaani, joka isolta osaltaan sisältää autobiografiaa tekijänsä lapsuus- ja oppivuosilta. Mutta Kellerin romantikka on aina valoisaa ja hillittyä, kaukana liiasta tunteilusta. Ottamatta lukuun toisin paikoin ilmenevää kuivakiskoista järkeilyä ja didaktisuutta, on "Der grüne Heinrich" läpeensä täyteläistä runoutta ja Saksan romaanikirjallisuuden ensimmäisiä tuotteita. Lukijansa mielessä herättää se elävästi samanlaisen tunnelman, minkä saa kävellessään valoisan sunnuntaisen metsän läpi, johon päivä paistaa hiljaa lepattavien lehtien lomitse.

Kellerin lyrikassa ja "Grüner Heinrich'issä" ilmenevä romantikka on ehtynyt jo melkoisen vähiin vaikei silti tyyten hävinnyt hänen novellituotannossaan ja viimeisessä romaanissaan "Martti Salander'issa". Kaikista Kellerin teoksista on "Martti Salander" paikallisväriltään enimmin sveitsiläinen. Se on Salanderin perheen vaiheisiin punottu ajankuvaus vuoden 1869 vaiheilta, jolloin Sveitsissä ja vallankin Zürichin kanttonissa pääsi voimaan entistä laajempi kansanvalta. Kun "Martti Salander" ilmestyi, otettiin se sekä kotimaassaan että Saksassa epäsuopeasti vastaan. Rohkeasti paljastelee siinä Keller kansanvallan kasvattamia epäkohtia, ja se ei voinut olla loukkaamatta kunnan sveitsiläisten patriotismia. Muualla sitä taas moitittiin liian sveitsiläiseksi. "Martti Salander'in" onkin sanottu olevan enemmän poliittinen opetuskirja kuin tavallinen romaani. Mutta vaikka sitä hyvältä osalta haittaakin samanlainen kuivakiskoisuus ja didaktisuus kuin "Grüner Heinrich'iäkin", on sillä paikallisväristään huolimatta etevässä luonteenkuvauksessaan, humanisuudessaan ja psykologisessa täsmällisyydessään kuitenkin varma yleispätevä arvonsa. Monin piirtein siinä tulevat näkyviin Kellerin etevät runoilijaominaisuudet.

Monessa suhteessa ovat Kellerin tuotannossa ensi sijalla hänen novellinsa. Paul Heyse onkin sanonut häntä novellin Shakespeareksi. Parasten novellistien rinnalle kohottavat Kellerin kertomukset sellaiset kuin "Romeo und Julia auf dem Dorfe", "Das Fähnlein der sieben Aufrechten", "Die arme Baronin" ja "Die drei gerechten Kammacher", joka viimeainittu huumorissaan ja groteskimaisuudessaan Kellerin kertomuksista kaikista "kellerimäisin". Muodollisesti ovat vallankin erinomaisia Kellerin "Sieben Legenden", jotka suppeina, hillittyinä ja tasasuhtaisina ovat novellikirjallisuuden parhaita mestariteoksia. Hänen kaikessa proosatuotannossaan ilmenevä taito löytää ihmisistä naurettavaa, silti lainkaan alentamatta heidän ihmisarvoaan, on näissä legendoissa verraton. Hän ei kohtelee pyhimyksiä pilkallisesti kuten Voltaire eikä rivosti kuten Heine, vaan viehättävällä homerisella naivisuudella. Ja vaikka tuossa naivisuudessa piileekin leikkiä, jopa satiiriakin katolilaista mytologiaa kohtaan, on tekijä kuin ei hän tietäisi sellaisesta mitään.

Kuten novelleissaan ja romaaneissaan on Keller lyrikassaankin perin omintakeinen ja ilman vierasta sointua. Vapauduttuaan poliittisesta painolastista, joka raskautti hänen ensimmäistä runokokoelmaansa, ovat Kellerin runot läpeensä selkeitä ja vakavan miehekkäitä. Niissä on tyyntä, tervettä ja alkuvoimaista tunnetta sekä raikasta luonnontuoksua. Karakteristisia ovat kaikenlaiset yllättävät käänteet ja Kellerille yksinomainen ilmaisutapa. Kieli kaikessa Kellerin tuotannossa on samoin kuin sisältökin luonnollisesti kumpuilevaa, ei vanhaa eikä uutta, vaan jalossa yksinkertaisuudessaan mitä vivahdusrikkainta.

Hallerin, Meyerin ja Arnold Böcklinin ohella on pieni Sveitsi Gottfried Kellerin kautta antanut tuntuvan lisän saksalaiselle hengenelämälle.

Suomentaja.

Nuorenpuoleinen hyvinpuettu mies, jonka kupeella riippui englantilainen matkalaukku, lähti sveitsiläisen Münsterburgin kaupungin eräältä asemalta pitkin uusia katuja, ei kaupungin sisään, vaan heti määrättyä suuntaa noudattaen jotakin ympäristössä olevaa paikkaa kohti, kuten ainakin henkilö joka tuntee seudun ja on varma asiastaan. Kuitenkin täytyi hänen pian pysähtyä, voidakseen paremmin ympärilleen katsella, sillä hänen kulkemansa kadut eivät olleetkaan entisiä uusia katuja, joita hän kerran oli kulkenut; ja kun hän nyt katsoi taakseen, huomasi hän, ettei hän ollut tullutkaan ulos siltä asemalta jolta hän vuosia sitten oli matkalle lähtenyt, päinvastoin seisoj entisellä paikalla paljoa suurempi rakennus.

Tuo moniosainen, suunnattoman laaja kivimassa loisti niin tyynen muhkeana ilta-auringon valossa, että mies katsoi sitä kuin tenhottuna, kunnes katuliike hänet epämieluisasti havahutti ja hän jätti paikan. Mutta pystyssä oleva pää ja kupeella hiljaa edestakaisin keinuva matkalaukku antoivat tietää, kuinka ajatusten kiihoittamana ja tyydytyksen tuntein hän siinä edelleen asteli, etsiäkseen vaimoan ja lapsiaan sieltä, jonne hän ne vuosia sitten oli jättänyt. Turhaan hän kuitenkin rakennusten välistä etsiskeli niiden entisten polkujen jälkiä, jotka ennen niittyjen ja puutarhojen keskitse varjoisina ja ystävällisinä johtivat ylös kunnaille. Sillä nämä polutkin olivat laajalti pölyisten tai karkealla soralla peitettyjen ajoteiden alle hautautuneina. Vaikka tämä kaikki hänen kummastustaan yhä lisäsikin, tuli hän lopuksi kuitenkin miellyttävällä tavalla yllätetyksi, kun hän muutaman nurkan ympäri kaartaan huomasi odottamatta joutuneensa erääseen talojen kulmaukseen, jonka hän silmänräpäyksessä tunsi jälleen vanhasta maalaismaisesta rakennustavasta. Nuo esiinpistävät katot, punaiset hirsiseinät ja pienet, talojen edessä olevat ryytimaat olivat aivan ennallaan.

"Siinähan on Varpunen!" huudahti kulkija, samalla kuin hän pysähtyi ja lämpimin kotoisin tuntein katseli tuota vanhaa paikkaa, "todellakin Varpunen! Varpusessa, sanotaan täällä! On käsittämätöntä, miksei tämä kaikki seitsemän vuoden kuluessa ole ainuttakaan kertaa mieleeni juolahtanut, ja kuitenkin olemme koulupoikina täällä niin mainiota omenaviiniä juoneet, milloin meillä oli hitusenkaan rahaa! Ja tuossa on vanha kaivokin, josta Varpusen isännän leikillä sanottiin viiniä ja maitoa imevän!"

Todellakin suihkusi ikivanhasta puupylvästä kirkasta lähdevettä samaan altaaseen kuin ennenkin ja juuri tuon vanhan, rihlattoman pyssynpiipun läpi, joka oli siinä rautaisen kaivopotken asemesta. Tämä huomio sai miehen uudelleen innostumaan.

"Terve sinulle, rauhallisen puolustusvoiman kunnianarvoisa esikuva!" lausui hän puoliääneen. "Tämä putki, joka aikoinaan on tulta sisältään syössyt, lahjoittaa nyt raikasta lähdevettä ihmisille ja eläimille! Mutta jokaisen talon seinällä riippuu jo luullakseni rihlattu kivääri ja odottaa vakavaa koetusta. Kunpa kotimaa sellaisesta kauan säästyisi!"

Tällöin lähestyi kaivoa joukko leikkiviä lapsia, pikkuväkeä kahden ja kuuden vuoden vaiheilla. Tätä viimeistä ikäluokkaa oli luultavasti kaksi poikaa, nähtävästi kaksoiset, koska he olivat ihan samankokoiset ja kummallakin oli samanlainen pyöreä pää pulleine poskineen ja vatsalla samanlaisesta vahakankaasta leikattu, kukkasilla kirjaeltu esiliina, nähtävästikin yhtä paljon näön vuoksi kuin pukua suojaamassa. Hiukan syrjässä seisoj yksinään muuan kalpea poika, jolla mahdollisesti oli kahdeksas kesä elettävänä ja joka antoi aihetta erääseen pikku tapaukseen, mikä tuon kotiapalaavan miehen huomion johti pois vanhasta pyssynpiipusta.

Toinen esiliinaan puetuista pojista huusi nimittäin kopeasti tuolle yksinään seisovalle pojalle: "Mitäs sinä täällä teet? Mitä sinä tahdot?"

Kun puhuteltu ei vastannut mitään, vaan katseli alakuloisesti eteensä, astui toinen kaksoisista, kädet selän takana ja esiliinalla ympäröityä vatsaansa pullistaen, lähemmäs ja sanoi röyhkeästi: "Niin, ketä sinä odotat täällä?"

"Minä odotan äitiäni", vastasi nyt poika, käyden epävarmaksi oliko hänellä oikeutta siinä seisoa. Mutta toinen vastasi kuivasti ja halveksien kuin aikamies: "Jahaa, sinullako on äiti?" samalla kuin hänen veljensä purskahti äänekkääseen nauruun sekä huusi: "Ha, ha, sillä on äiti!"

Heti perään lojusi koko lapsikööri hullunkurisesti jäljitellyllä naurunhohotuksella: "Sillä on äiti!"

Harvoin kuulee pikkuväen laskevan niin iloista naurua. Ja ikäänkuin tuo seikka olisi heitä kovin huvittanut, toistivat he vilpittömän lapsensydämensä pohjasta yhä uudestaan "hahahaa" sekä seisoivat rinnatusten piirissä, jonka keskellä muuan kaksivuotias palleroinen lihavilla käsillään sivujaan pidellen toisteli: "Hoo, sillä on äiti!"

Kun tämä huvi vähitellen loppui kuten kaikki tässä maailmassa, kysyi matkalaukkua kantava mies,

joka oli hyvin huomannut kaikki, mutta ei ymmärtänyt siitä mitään, ystävällisesti: "Miksi te, lapset, nauratte sen vuoksi, että pojalla on äiti? Eikö teillä sitten ole ollenkaan äitiä?"

"Ei, me sanomme mamma!" selitti toinen pienokaisten johtajista ja otti samalla maasta astian, täytti sen altaasta ja heitti äidin omistajan päälle. Mutta tämä menetti kärsivällisyytensä. Hän karkasi esiin hiukan tukistaakseen tuota ilkeää kaksoispoikaa, jolloin molemmat veljet alkoivat parkua ja huutaa: "mamma, mamma!"

"Isidor! Julian! Mikä hätänä, mitä teillä taasen on?" kuului muuan ääni ja eräästä talosta tuli ulos tukevatekoinen nainen, epäilemättä suoraa pesukorvon äärestä. Märkä esiliina oli työnnetty syrjään, toisella kädellä piti hän edessään kukilla ja silkillä muodin mukaisesti koristeltua olkihattua ja toisella punaisenruskealla käsivarrellaan koetti pyyhkiä hikeä otsaltaan, samalla kuin hän moittivasti huusi perässään seuraavalle koruompelijattarelle että hattu oli onnistumaton, että kukat oli asetettu väärin ja että hän tahtoi niiden olevan yhtä suuria ja kauniita kuin muillakin rouvilla sekä valkoiset nauhat ruskeiden sijasta. Hän ei sanonut tietävänsä, miksei hän saisi pitää valkoisia nauhoja yhtä hyvin kuin tuo tai tämäkin, ja jollei hän ollutkaan mikään neuvoksetar, niin saattoi hän kerran vielä saada miniöikseen vaikka kaksikin kappaletta sellaisia!

Ompelijatar, joka sillä välin oli ottanut hatun takaisin, vastasi hieman nenäkkäästi, että oli hyvä, etteivät nauhat jo tällä kertaa olleet valkoiset, sillä muuten ne olisivat tärveltyneet rouvan märeistä käsistä ja olipa niin ja näin, saisiko näitä ruskeitakaan enää puhtaiksi. Hän tahtoi nähdä, mitä johtajatar siihen sanoisi. Niin sanoen asetti hän hatun koteloon, jossa hän oli sen tuonut, ja lähti harmistuneena tiehensä, pesurouvan huutaessa hänen peräänsä, että hänen tuli saada hattu ensi sunnuntaiksi, sillä hän tahtoi saada sen kirkkoon päähänsä. Tämän jälkeen hän vihdoinkin katsahti poikiaan Juliana ja Isidora, jotka eivät lakanneet parkumasta, vaikka vieras poika oli vetäytynytkin entiselle paikalleen.

"Mikä teillä on? Kuka teille tekee pahaa?" huudahti hän, mihin pojat parkuivat vastaukseksi: "Tuo tahtoo lyödä meitä!"

Mutta nyt sekaantui tuo tarkkaavainen vaeltaja asiaan ja selitti rouvalle, että molemmat pojat olivat ensinnä tuota toista valaneet vedellä ja nauraneet hänelle, kun hänellä oli ainoastaan äiti eikä mammaa.

"Se ei ole kauniisti tehty!" sanoi rouva lempeästi nuhdellen pojilleen. "Hänen vikansa ei ole, että hänellä on köyhät tai sivistymättömät vanhemmat, ja te saisitte kiittää Jumalaa, että teidän laitanne on paremmin!"

Matkalaukun kantaja ei voinut pidettyä kysymästä, oliko tässä maassa köyhyyden tai puutteellisen sivistyksen merkki jos kansan keskuudessa vanhempia nimitettiin vielä isäksi ja äidiksi. Hän teki tämän kysymyksen vakavasta tiedonhalusta ilman pilkkaa, valmiina kuulemaan jo taasen jotain uutta, ehkä hyvää ja kiitettävääkin. Rouva katsoi häntä suurin silmin, mielti vähän, kunnes luuli saaneensa selville, että tässä oli kysymyksessä odottamaton ja aiheeton hyökkäys, ja vastasi sitten, terävällä äänensävyllä: "Me emme täällä ole kansaa, vaan ihmisiä, joilla kaikilla on yhtäläinen oikeus kiivetä ylös! Ja kaikki ovat yhtä ylhäisiä! Lapsilleni olen mamma, jottei heidän tarvitse herrasväen edessä hävetä ja jotta kerran saavat pystyssä päin maailman läpi kulkea. Jokaisen oikean äidin velvollisuus on huolehtia siitä, kun aika kerran niin vaatii!"

"Mitä sinä, eukko, pauhaat?" sanoi hänen miehensä, joka tuli kaivolle. Hän laski kaivon viereen maahan suuren korin, joka oli täynnä keltaisia nauriinnaatteja, ja lisäsi: "Siinä on nauriita pestäväksi. Minä aion heti mulistaa nurin naurispenkin ja istuttaa uudestaan. Pojat saavat viruttaa nauriit! Anna heille sankko, etteivät likaa vettä altaassa ja pidä toki huolta, etteivät lapset aina saa sotkea elukkain juomavettä!"

Tästä näytti tuo pyylevä rouva vieraan läsnäollessa vielä enemmän suuttuvan. Lapset oli vasta muka kunnollisesti puetettu eivätkä saaneet heti uudelleen itseään liata! Hän kyllä viruttaa nauriinnaatit mihin on vielä kyllin aikaa ne kun noudetaan vasta seuraavana aamuna.

Ja kaksoiset puolestaan huusivat: "Isä, mamma sanoo, että me emme saa liata itseämme! Mitä me nyt tekisimme? Saammeko juosta mihin tahdomme?"

Vastausta odottamatta juoksivat he toisten lasten kanssa tiehensä. Mutta vieras, sen sijaan että olisi seurannut heidän esimerkkiään, jäi yhä vielä seisomaan, miettien sitä seikkaa että mamman mies lastensa edessä oli kuitenkin yksinkertainen "isä", jonka ohessa hän todellakaan ei näyttänyt käyvän samasta kuin tämä.

Näissä ajatuksissa keskeytti hänet maanviljelijä eli puutarhuri, joka kysyi: "Mitäs herralla täällä on asiaa?"

"Ei kai hänellä ole mitään asioimista!" pisti rouva väliin. "Hän on nimittänyt meitä vain kansaksi ja

ihmeteltyt, että pojat minua mammaksi sanovat!"

"Se ei ollut tarkoitus!" sanoi vieras hymyillen, "minähän olen päinvastoin iloinnut tapojen hienostumisesta tässä maassa, kansalaisten lisääntyvästä tasa-arvoisuudesta; mutta nyt kuitenkin havaitsen, että perheen päätä kutsutaan vielä isäksi eikä papaksi! Kuinkas se on selitettävä?"

Rouva silmäsi ärtyisesti miestänsä, joka tässä suhteessa oli hänelle arvatenkin riittävästi harmia tuottanut, sekä pysyi muutoin vaiti. Mies puolestaan katseli vierasta tutkivin silmäyksin samoin kuin rouva äsken, ja kun hän sai merkille pannuksi tämän avonaiset ja hyväntahtoiset kasvot, antautui hän tuttavalliseen keskusteluun: "Katsokaas, hyvä ystävä! Se on asia, josta olisi paljonkin kerrottavaa! Tasa-arvoisuus on meillä kylläkin olemassa ja kaikki me pyrimme ylöspäin. Innokkainta siinä asiassa on naisväki, yksi toisensa jälkeen heistä ottaa käytäntöön tuon nimityksen, jota vastoin me miehet emme omassa elämässämme voi käyttää sellaista koristusta. Me joutuisimme naurun alaisiksi omassa silmissämme, ainakin toisinaan, ja sitten, mikä on pääasia, meille korotettaisiin veroja, jos ottaisimme pappi-nimityksen. Siihen suuntaan puhui herra kirkkoherra koulun tarkastuksessa, jossa asia tuli puheeksi, kun eräs koulumestari muutamain oppilasten vanhemmista puhuessaan käytti nimityksiä pappi ja mamma. Nämä olivat luonnollisesti sellaisia lapsia, jotka olivat tuoneet kauniita lahjoja. Naisten kesken, sanoi kirkkoherra, sillä ei ole niin paljon merkitystä, heidän turhamaisuutensa kun on tunnettua. Mutta jos miehet antavat kutsua itseään papaksi, niin todistavat he sillä lukeutuvansa varakkaisiin ja ylhäisiin ja kun he siitä huolimatta maksavat liian vähän veroa, niin tiedettäisiin heidät pian korkeammasta verottaa. Sitten käskettiin kaikkien kuuden opettajan tasa-arvoisuuden vuoksi karttaa koulussa nimitystä pappi ja sanoa vain isäksi, oli sitten kysymyksessä köyhä tai rikas."

Rouva oli jo tämän keskustelun alussa juossut vihastuneena takaisin kyökkiinsä. Isäntä meni myöskin kiiruusti tiehensä, arvellen itsellään olevan vielä riittävästi tehtävää ja että hän oli jo liiankin kauan pakissut, ja vieras seisoj jälleen yksinään tuolla hiljaisella paikalla. Vasta nyt huomasi hän tuon vanhan talon seinässä kirjoituksen: "Pietari Weidelich'in puutarha- ja maitotalous". Siis Weidelich'ejä ovat nämä ihmiset nimeltään, puhui hän itsekseen panematta asiaan mitään huomiota. Hän hieroi keveästi otsaansa kuin se joka ei oikein tiedä missä hän juuri sinä hetkenä on, kunnes hän muisti tarvitsevansa käydä vielä korkeintaan kymmenen minuuttia, nähdäkseen omaisensa. Mutta kun hän kääntyi lähteäkseen, laski joku kätensä hänen olalleen ja kysyi: "Eikö se ole Martti Salander?"

Hän se todellakin oli; sillä hän kääntyi kuin salama ympäri, kuullessaan ensi kertaa kotoisilla seuduilla nimeään mainittavan ja nyt ensi kertaa myöskin tutut kasvot nähdessään.

"Ja sinä olet Möni Wighart, todellakin!" huudahti hän. Molemmat pudistivat toistensa käsiä, katsellen tarkkaavasti mutta iloisesti toisiaan kuin vanhat hyvät ystävät, joista kumpikaan ei ole toiselleen mitään velkaa. Sellainen tapaaminen on aina hauska yllätys kotimaahan palaavalle.

Möniksi nimitetty, oikeastaan Salomoni, oli näköjään kymmentä vuotta vanhempi kuin herra Martti Salander, mutta näytti kuitenkin viiksineen ja poskipartoineen yhtä reippaalta ja siistiltä kuin ennenkin ja kantoj samaa ruokokeppiä kullattuine koiranpäineen kuin kaksikymmentä vuotta sitten. Kaikkien kunnan ihmisten kanssa oli hän sinut, vaikkei kukaan selvästi tiennyt mistä ajasta lähtien. Siitä huolimatta hänellä ei koskaan ollut vihollista; sillä hän oli jokaiselle, joka hänet kohtasi, levähdyspiste ja välihetki suruissa ja mieltä liikuttavissa ajatuksissa, tai myöskin, jos toinen kuljeskeli hajamielisenä tietään, mukava pysäkki ajatusten kokoamiseksi.

"Martti Salander! Kuka olisi sitä osannut ajatella! Ja milloin olet sinä jälleen maahan tullut? Vai tuletko vasta nyt?" kysyi hän uudelleen.

"Juuri tulen asemalta!" oli vastaus.

"Mitä sanot! Minähän myös tulen sieltä, juon näet joka päivä kahvini siellä ja samalla katselen matkustajia, mutta en huomannut sinua! Tuhat tulimmaista vieläkin kerran! Niin niin, siinä on Martti Salander jälleen! Eikö totta, sinä tulet suoraa tietä Amerikasta?"

"Brasiliasta, vaikka kuudeksi viikoksi pysähdyin Liverpooliin muutamain asiain takia. Mutta nyt on aika etsiä vaimoani, josta en puoleen vuoteen ole saanut mitään tietoja, paremmin kuin kolmesta lapsestanikaan, jotka luonnollisesti ovat minua pitkään odottaneet. Toivottavasti he voivat hyvin!"

"Mutta missä he asuvat sitten? Täällä ylhäälläkö?" Tämän kysymyksen teki tuo vanha ystävä epävarmalla äänellä ja toinenkin näytti jonkun verran hämmästyneeltä vastatessaan: "Ai tosiaankin, hän on aikoja sitten vuokrannut pienen kesäravintolan ja vieraskodin Kreuzhaldella, joka ei liene kaukana täältä."

Itsekseen ajatteli hän: "Hän ei tiedä siitä mitään tai ainakin on olevinaan; merkki siitä, ettei hän ole ainuttakaan kertaa ollut siellä, tuo ijankaikkinen vaeltaja ja lasinkallistaja. Asiat eivät siis ole loistavalla

kannalla, ja joka tapauksessa ei Maria paralla ole tarjottavanaan kunnollista viiniä!"

Kun tuo pieni hämminki oli ohi, tarttui Wighart käteen, jonka Salander hänelle hyvästiksi ojensi, ja piti sitä omassaan.

"Minä tulisin heti mukaasi, mutta se ei nyt luonnollisesti sovellu teidän ensimmäisessä jälleennäkemisessä, jolloin kaikki häiritsijät ja töllistelijät ovat kiusallisia. Mutta kymmenisen askelta tästä, tuon nurkan takana, on vanhalla rauhantuomari Hauserilla 'Punaisessa miehessä' viimevuotista viiniä, jota juo kuin taivaanilmaa. Minä otan sitä puolituoppisen joka päivä kauniilla ilmalla. Nyt teen samoin, Martti veli, ja sinun täytyy kanssani tyhjentää yksi pullo tervetuliaisesi! Puolesta tunnissa, kahdessakymmenessä minuutissa se on tehty ja iltapäivää on vielä pitkälti! Tule! Ei mitään epäröimisiä! Minä tahdon kaikin mokomin juoda kanssasi ensimmäisen lasin ja lupaan etten sinua kauvan pidätä!"

Martti Salander, jonka kättä tuo vanha kunnan ystävä ei hellittänyt, ponnisteli vakavasti vastaan, haluten päästä näkemään vaimoan ja lapsiaan, joita hän oli jo niin lähellä; kuitenkin, kun hän oli jo niinkin lähelle kotiaan ehtinyt ja usein turhaan saanut tehdä suurempiakin kierroksia ja pysähdyksiä ja kun saattoi helposti neljännestunnin lisätä seitsenvuotiseen poissa oloon kunnioittaakseen tuota odottamatonta tapaamista, niin myöntyi hän lopulta. Hän tiesi kyllä, että tuon seuraa rakastavan herran etupäässä halutti kaikessa kiuruussa saada tietää jotain lähemmin hänen vaiheistaan, voidakseen sitten illalla ensimmäisenä kaupungilla kertoa hänen tulostaan; mutta itsekin tunsu hän nyt äkkiä tarvetta tuolta asiantuntijalta ohimennen kuulla kotoisista oloista. Niinpä kääntyi hän, sen sijaan että olisi jatkanut matkaansa Kreuzhaldelle, Möni Wighartin kanssa toiselle suunnalle ja seurasi tätä "Punaiseen mieheen", erääseen talonpoikaistaloon, jossa sen vanha asukas, rikas maanviljelijä, ammattinsa ohella piti tarjottavana puhdasta, itse viljelemäänsä viiniä.

Kaivon ympäryys oli nyt kokonaan tyhjä ja hiljainen; ainoastaan yhdessä kulmauksessa seisoi vielä äskeinen poika, joka odotti äitiään ja oli juuri poistuneen Salanderin nuorin lapsi.

II

Noiden molempien miesten ei itse asiassa tarvinnut kauas mennä, ennen kun he löysivät tuon hedelmäpuiden taakse piiloutuneen talon. Isännän asuin- ja vierastupa oli heidän sisään astuessaan tyhjä; eräs naishenkilö, joka työskenteli jossakin tuli Wighartin koputuksesta esiin.

"Missäs herra rauhantuomari on?" kysyi hän tilaten samalla pullon viiniä.

"Ne ovat kaikki viinimaalla", vastasi tyttö, ottaen samalla kaapista valkoisen pullon ja pistäen sen vedellä täytettyyn kiiltävään kuparikattilaan, jonka kylkeen oli taottu puolikuun muotoinen suomustettu kala, sen molemmille puolin jonkun esi-isän nimikirjaimet ja alle eräs kahdeksannentoista vuosisadan vuosiluku. Tyttö meni noutamaan kellarista raikasta viiniä ja vieraat istuutuivat leveään pähkinäpuisen pöydän ääreen.

Martti Salander silmäili ympärilleen, veti syvästi henkeään ja sanoi: "Kuinka rauhallista ja hiljaista täällä on! Seitsemään vuoteen en ole istunut tällaisen pöydän takana!"

Ikkunasta näki vain vihreätä väriä, omenapuita, niittyjä ja taustassa, niin pitkälle kuin katse puunrunkojen ja oksien välitse pääsi, näki sinisen ilman asemasta viinimäen rinteeseen, jonka maaperää juuri parasta aikaa huolellisesti muokattiin. Ainoastaan siellä ja täällä näki kumartuneen työmiehen pään pistävän esiin lehtiverhon keskestä, ja saattoipa itsekin luulla näkevänsä samaan aurinkoiseen etäisyyteen, johon nuo esiin sukkeltelevat päät katselivat.

"Seitsemän vuotta! Herran nimessä, oletko sinä jo niin kauan ollut poissa", lausui Wighart.

"Ja kolme kuukautta!"

Tyttö toi viiniä ja pari viipaletta hyvää ruisleipää, ja kun vieraat eivät mitään muuta halunneet, meni hän jälleen työhönsä. Wighart täytti molemmat lasit.

"Siispä tervetuloa!" tervehti hän uudelleen kotiin palaavaa ystäväänsä, joka ei kuitenkaan kokonaan vielä ollut kotona, vaan nautti lepoa ennen aikaansa; "terveydeksesi! Mutta hyvinvoivalta sinä vain näytät, todellakin kuin itse terveys! Saanee siis otaksua, että asiasi ovat hyvin menestyneet ja kaikki on sinulle onnistunut!"

"Monella tavoin on minulle käynyt; kuitenkin olen minä pitänyt puoliani ja kamppailut ja vähän lepoa saanut, sen voin sinulle sanoa, ja lopultakin olen tointunut siitä iskusta, joka minua silloin niin häpeällisesti kohtasi. Tosin se kesti kauemmin kuin luulinkaan."

"Jollen erehdy, jouduit sinä takauksen takia onnettomuuteen. Minä olin siihen aikaan matkoilla ja kun palasin, sanottiin sinun olevan poissa."

"Niin, se oli tuo juttu Louis Wohlwendin kanssa!"

"Oikein! Jokainen otti osaa sinun onnettomuuteesi, mutta yleensä myöskin kyseltiin, kuinka sinä saatoit niin ajattelemattomasti menetellen panna omaisuutesi peliin."

"Minä en ole mitään pannut peliin, minä en tahtonut mitään voittaa, vaan yksinkertaisesti täyttää velvollisuuden ystävää kohtaan, se on — minä en juuri uskonut, että se tulisi maksettavaksi, olin päin vastoin, mikäli muistan, sitä mieltä, ettei tuota soppaa kai syötäisi niin kuumana kuin se oli keitetty, ja että jokaisessa todellisessa ystävänpalveluksessa on vaara tarjona, muutoinhan se ei mikään ystävänpalvelus olisikaan. Me olimme jo opettajaseminaarissa hyviä ystäviä. Häneltä kävi oppiminen vaikeasti ja sen vuoksi liittyi hän minuun, jolta kävi helpommin; muista kyllä näytti siltä kuin minä olisin häneltä oppinut, jumala ties, kuinka se niin kävikin! Se huvitti minua kuitenkin; hän näet oli hyvin hauska, luottavainen ja järkevä, ja missä vain kaksi seisoj yhdessä, astui hän kohta luokse, vieläpä opettajien ja professorienkin. Näiden kanssa osasi hän vuositutkinnoissa menetellä hyvin hauskasti. Hän ei lainkaan ottanut selkoa tutkintoaineista, vaan osasi sensijaan johdatella heitä kysymään juuri sitä mitä hän itse halusi, jota varten hän siihen tarpeelliset asiat minulla pänttäytti päähänsä tai kuinka sitä sanoisin. Oli kuin hänellä olisi ollut kyky harvoin sanoin järjestää ihmisten ajatuksia, johtaa, yhdistää ja erottaa niitä mielensä mukaan, ja kuitenkin hän ei itse kyennyt hallitsemaan yhtenäisempää ajatusjuoksua. Mutta kaikki tuo kuten sanottu huvitti meitä ja jokainen antoi hänen tehdä mielensä mukaan. Hän sai kun saikin sitten haltuunsa erään maaseutu-alkeiskoulun väliaikaisen hoidon ja siellä eli hän komeasti ja hauskasti; mutta kun hän otti haltuunsa realiluokat eli isompain lasten opetuksen, alkoi hän pian muutella paikasta toiseen ja heitti ennen pitkää koko opetuksen. Minä olin sillävälin suorittanut vielä sekundaariopettajan kurssinkin ja käyttänyt siihen erikoista ahkeruutta; myöskään en hoitanut koulua, johon minut valittiin, vain tavallisella innolla, vaan myöskin jonkunlaisella velvollisuudentunnolla pyrkien rehellisesti kohottamaan oppilaitani niin perinpohjaisesti kuin mahdollista. Mielessäni iloitsin jo siitä ajasta, jolloin toivoin tapaavani monia maamiehiä, jotka kiittäisivät minua siitä, että ammattiaan jättämättä kykenivät laatimaan kunnollisen laskun, mittaamaan vähän maata, ymmärtämään paremmin sanomalehtensä ja kenties ranskalaista kirjaakin lukemaan. Tosin minä en ole saanut sitä kokea, sillä pojat katosivat silmistäni jo ennen ja piiloutuivat kaikkiin mahdollisiin konttoreihin. Ainuttakaan minä en enää nähnyt pellolla ja auringonpaisteessa!"

Salander pysähtyi ja mietti; sitten huokasi hän keveästi ja puhui edelleen: "Mutta olenko minä itse sitten paremmin tehnyt? Enkö itsekin ole auran äärestä karannut?"

"Tarkoitat luopumistasi opettajanvirasta?" sanoi Wighart, kun toinen taas hetkiseksi vaikenä; "kuinka sinä tulitkaan sen tehneeksi?"

"Isäni ja äitini kuolivat kotona samalla viikolla ankaraan kuumeeseen. Heiltä oli tallissa kuollut sairas vasikka, jonka he olivat haudanneet niitylle talon yläpuolelle, lähelle hyvää kaivoamme ja siten kaikessa viattomuudessaan myrkyttäneet veden. Renki ja piika välttivät hädin tuskin kuoleman. Syy huomattiin vasta myöhemmin. Minun hämmästykseni ja suruni muuttui pian suureksi levottomuudeksi, kun huomasin omistavani vanhempaini omaisuuden, joka talon tultua myödyksi tuntui köyhästä koulunopettajasta melkoiselta summalta. Minä menin naimisiin vaimoni kanssa, jota olin jo pitemmän ajan katsellut, ja myöskin hänellä oli omaisuutta. Silloin kävi minulle yhtäkkiä ahtaaksi rauhallisessa koulusalissa yksinäisellä maaseudulla; minä vetäydyin tänne, tuohon kaupunkiin tuolla puiden takana, minä tahdoin olla täysi-ikäisten seurassa, katsella avoimesti vapautta ja tulevaisuutta, olla liikemies ja malli-isäntä, niin, vieläpä nyt jälestäpäin sotapalveluksenkin suorittaa ja tulla upseeriksi, ollakseni minäkin mies puolestani. Minä näet luulin olevani kaikkeen velvollinen, kun minulla oli vähän omaisuutta, jota oikeastaan ei sentään voinut miksikään rikkaudeksi sanoa.

"Ensi aluksi minä liityin osakkaaksi muutamaan pieneen kutomatehtaaseen, jota johti eräs taitava mies; sen ohella minä otin haltuuni muutaman isännättömäksi joutuneen olkitempeliin; no niin, se ei käynyt huonostikaan, sehän on sinulle tunnettua. Minä pysyin ahkerana ja tarkkaavaisena toimissani, kääntämättä selkääni maailmalle. Louis Wohlwendkin oli taas läheisyydessäni; hän puuhasi muutamien asioimistojen toimissa ja oli yhä vielä sama makea ja tuttavallinen 'jokapaikanjussi', josta jokainen sai sen käsityksen, että hänen asiansa ovat hyvin ja että hän hyvin tietää mitä hän tahtoo. Minunkin seuraani haki hän ahkerasti, mikäli hänellä siihen oli aikaa, ja pian mainittiin minua hänen erikoisystävänä enkä minä pyristellyt sitä vastaan, vaikka hiljaisuudessa havaitsinkin monta hänelle epäedullista seikkaa. Muutamassa lauluseurassa, johon hän minut vei, huomasin hänen laulavan aina väärin; mutta minä ajattelin, ettei hän mahda sille mitään, ja jälestäpäin hän viinilasini ääressä oli sitä

hauskempi ja miellyttävämpi, ja huolimatta tuosta julkisesta epäkohdasta piti hän edelleenkin paikkansa toisessa tenorissa. Se suututti minua lopulta kovin; mutta hänellä ei näyttänyt olevan mitään aavistusta ja lopulta sanoin minä itsekseni, että oikeastaan se lienee ihanteellisuutta sekin, kun joku poloinen, jolla ei lainkaan ole laulukorvaa, tahtoo sentään kaikin mokomin laulaa.

"Kun minä eräänä iltana joulukuun lopulla istuin laskuja päättämässä, aikoen työskennellä sivu puoliyön, tuli hän hakemaan minua yhdistyksensä kuusijuhlaan. Minä en tahtonut lähteä, mutta hän ei hellittänyt ja kun vaimonikin pyysi minua menemään, saadakseni virkistystä, suostuin minä lopulta. Tämä oli onnettomuuspäiväni.

"Matkalla ostin minä vielä lisäksi lahjankin kuusijuhlaan, sievän korukantisen kuvakirjan, ja sain vastalahjaksi westfaalilaisen kinkun. Kun ateria, joka sitten seurasi, oli lopetettu ja kilparata avattu laulajille, lausujille ja ilvehtijöille, nousi Louis Wohlwendkin lavalle, ilmoittaen esittävänsä Schillerin balladin 'Takaus', jonka hän samalla aloittikin. Hän osasi ihmeekseni ulkoa tuon runon ja esitti sen jonkunlaisella liikutuksella tai vakuutuksella, puolittain värisevin äänin, mutta läpeensä niin kovin väärin korostaen, että vaikutus oli enemmän harmittava kuin naurettava. Tietämättään käyttäysi hän sellaisten sivistymättömäin ihmisten tavalla, jotka esityksessään valittavat tai intoilevat ja sen ohessa hakkaavat nyrkkiään pöytään ja puhettaan intohimon pakoituksesta väantelevät, sanojaan venyttelevät ja ikäänkuin raivosta korostavat korottomiakin tavuja, kun korolliset eivät heille riitä. Heti ensi värssyn lopetti hän väärää korostusta käyttäen näin:

"Vai kaupunki sorrosta vapahtaa!
Varo, ettet *ristillä* katua saa!

"Sitten lopetti hän toisen värssyn:

"Saat pantiksi ystävän multa, hänet tapa, *jos pakenen* sulta.

"Perin auttamattomasti kaikui edelleen:

"Hymyin *ilkein* kuningas naurahtaa,

"samalla kuin hän todellakin koetti lisäksi saada kasvoilleen nauravan ja samalla vihaisen ilmeen. Runon loppu kuului sitä vastoin hauskaasti:

"Minä olisin luvallanne
mies *kolmas* liitossanne.

"Siitä on nyt seitsemän vuotta ja nuo tuhmuudet ovat minulla sentään vielä niin elävästi mielessäni kuin olisivat ne eilen illalla tapahtuneet.

"Minä tunsin itseni jotakuinkin häiriytyneeksi, kun Wohlwend lavalta laskeutuen asettui taas minun viereeni, ja kun aika lähenee jo puoliyötä, nousin minä hattuani ja päällystakkiani etsimään ja lähdin pois. Mutta tuskin olin päässyt kadulle, niin saavutti hän minut, asteli sivullani ja selvitteli kurkkuaan kuin aikeissa lausua uuden runon. Hänet keskeyttäen kysyin minä, mitä iloa hänellä oli esittää runoa tai ylipäätään puhetta niin huonosti, lausua niin kiihtyneesti ja samalla niin perin väärin?

"Niin, vastasi hän yhä vielä värisevällä äänellä, hän oli muka kiihtynyt eikä todellakaan voinut kauniisti lausua, koska hän itse oli juuri se, joka etsi takausmiehiä ja jonka elämä häälyi tukalassa käännetilassa.

"Kokonaan muuttuneella ja paljon luonnollisemmalla äänellä paljasti hän sitten kiiruusti asemansa. Hän oli ryhtynyt muutamaankin uskaliaaseen yritykseen, joka vaati melkoisen pääoman sijoitusta, samalla kuin yrityksen jatkaminen oli vaatinut ja yhä edelleen vaati hänen pankkiluottonsa täydessä määrässään. Hänen oli mahdoton peräytyä vahingoittamatta kunniaansa ja omaisuuttaan, jota vastoin edelleen yrittäminen saattoi molempia lisätä; lyhyesti, kysymyksessä oli uuden luoton hankkiminen takuiden avulla ja se kävi päinsä kolmella nimikirjoituksella. Viidentoista minuutin kuluessa olin minä takaajana 'yksi kaikkein ja kaikki yhden puolesta' kirjoittanut nimeni Wohlwendin kotona jo valmiina olevan velkakirjan alle ja menin heti sen jälkeen nukkumaan. Kahta muuta allekirjoittajaa minä en ole koskaan nähnyt; ne olivat pari hiljaista kunnan miestä, mutta työpöyhjiä, jotka loppunäytöksen edellä tyynesti hävisivät seudulta, jättäen omat erityiset takaajansa ja velkojansa pulaan.

"No niin, ennen vuoden loppua selitti Wohlwend olevansa kykenemätön maksamaan, ja mikä heti konkurssipesää selvittelemään alettaessa oli ehdottomasti suoritettava, se oli juuri minun takaussummani. Se nieli minun ja vaimoni omaisuuden ja samalla hupeni siihen minun oma liikkeeni yhtä pian kuin perinpohjaisestikin, kiitos siinä vallinneen hyvän järjestyksen! Mutta minä olin kerta kaikkiaan puhdas mies ja sain mennä minne halusin! Nyt olisi ollut aika palata koulusaliin, mutta se oli minusta mahdotonta! Mutta Wohlwend eli vielä vuoden ja päivän konkurssitilansa nojalla, mikä sitten

kuuluu rauenneen, en tiedä millä tavoin."

"Mutta kuinka sinä tulitkaan vaimosi omaisuuden panneeksi sillä tavoin alttiiksi?" keskeytti hänet Wighart, "vaimosihan saattoi lain ja oikeuden mukaan pidättää sen itselleen!"

"Vaimoni", sanoi Salander, "ei tahtonut tehdä sitä lasten tulevaisuuden vuoksi, sillä minusta olisi tullut vararikon leimaama mies. Me olimme nuoria ja luotimme tulevaisuuteemme, jota emme tahtoneet tärvellä!"

"Mutta mikset ottanut perhettäsi mukaan tai noutanut heitä myöhemmin, kun sinua alkoi onnestaa?"

"Koska minä tahdon elää ja kuolla kotimaassani enkä olla mikään siirtolainen! Ja lisäksi minä en olisi voinut niin ollen taistella ja seikkailla niinkuin minun oli pakko tehdä; minulla oli myöskin kahdesti kuume ja sain muutoin tarpeeksi asti oppirahoja maksaa sekä alkaa alusta kaikki uudelleen. Kotoa matkustaessani otin minä mukaani muutamia kirstullisia olkihattuja, jotka uskottiin minulle; niinkään sain minä muutamia vähäisempiä silkki- ja puuvillasäkkeitä ja niin pääsin minä tarpeelliseen alkuun, kunnes muuan palveluksessa oleva nuorukainen varasti minut ja karkasi, kun minä turvatonna makasin kuumetaudissa. Hädän pakoittamana menin minä sitten muutaman suuremman liikkeen palvelukseen ja matkustelin brasilialaisissa maakunnissa myyden ja ostellen. Minä perehdyin siten sikäläiseen sisämaankauppaan, jota sittemmin harjoitin omiin nimiini, tietysti sikäli kuin varani sallivat. No niin, minä olen nyt onnistunut ja korvannut vahingon, enempäähän en tahtonutkaan, ja voin jälleen ryhtyä työhön täällä kotimaassa ja omaisteni luona. Täällä minulla on Moosekset ja profeetat!"

Hän taputti oivallista matkalaukkuaan, mutta huudahti samalla, vihdoinkin havahtuen: "Kas vain, onpa tämäkin kaunista kotiin matkustamista! Kuusi viikkoa Liverpoolissa, ja tänne viiden minuutin etäisyydelle vaimostani unohdun vielä aikailemaan! Juo, veikko, yksinäsi pullo loppuun, sillä sinähän jätät kai vielä istumaan. Tämä varjokas soppi on todellakin liian onnistunut paikka!" Vanha ystävä pidätti hänet kuitenkin, osoittaen matkalaukkua.

"Sinulla on varmaankin", sanoi hän, "hyviä papereita hallussasi? Jos mahdollisesti tarvitseisit yhden tai toisen niistä sijoittaa, niin pyydän sinua suomaan minulle tilaisuuden palveluksen tekoon; kuten tiedät, on tänä arvopaperien aikana aina syytä katsoa eteensä!"

"Ei siellä ole mitään sellaista!" vastasi Salander; "viime aikoina sijoitin minä kaikki ansioni Rio de Janeirossa olevaan atlantilaiseen rannikko pankkiin, joka on ripeästi kehittyvä nuori laitos, ja mukanani kuletan nyt lähes kolme tusinaa contos de reis'iä [contos de reis = 1000 milreisiä; milreis on portugalilainen rahayksikkö ja tekee meidän rahassa 5 mk. 60 p. Siis 'lähes kolme tusinaa contos de reis'iä' on noin 200,000 Smkaa. Suom. muist.] tekevän omaisuuteni arvon maksuosoituksena, joka suoritetaan puhtaana rahana kymmenen päivää näyttämisestä."

Uudelleen löi hän tyytyväisenä matkalaukkuaan.

"Tuhattulimmaista, onpa se mehevä vekseli!" arveli Wighart.

"Se aviseerattiin muistaakseni kaksi kuukautta sitten tai vähän enemmän", sanoi toinen.

"Missä pankissa? Varmaankin 'isossa arkussa'? Tai 'vanhassa kaapissako'? Eli kenties 'uudessa kaapissa'? Ne ovat näet pankkiemme uusimmat pilanimet."

"Xaverius Schadenmüller & Kumpp. se pitäisi olla; odotahan, se on minulla muistossa."

Hän veti nuttunsa sivutaskusta muistikirjan.

"Niin, Schadenmüller, Xaverius & Kumpp."

Wighart katsoi häntä silmät selkosen selällään, kunnes sai sanotuksi:

"Schadenmüller, sanot sinä? Tiedätkö kuka se on?"

"Joka tapauksessa toimelias liike, joskin tuntematon vielä seitsemän vuotta sitten!"

"Mies parka! Se on Louis Wohlwend eikä kukaan muu!"

Martti Salander nousi hitaasti ja kalveten pöydän takaa, mutta istuutui heti uudelleen ja sanoi: "Jokaisella ihmisellä näkyy olevan turmanlintunsa, joka kaikkialla tuijottavin silmin hänelle tavantakaa ilmestyy. Kun vähimmän sitä ajattelet, niin on se yhtäkkiä edessäsi. On tämä minulle nyt todellakin hauska asema! Mutta kuka sen sanoo, ettei hän aio maksaa? Hänhän on voinut toipua häviöstään ja kiivetä uudelleen ylös, kuinka sitten, on minulle yhden tekevää! Eikä tuo Atlantin-rannikko-pankkinikaan toki ole mikään ilmanaikainen laitos, vaan tietää se mitä tekee. Lopultakin on kohtalon tahto, että minä jälleen saavutan entisen varallisuuteni, kun se veitikka on kerta siksi vaurastunut!"

"Mies parka! sanon vieläkin. Schadenmüller-niminen henkilö on muuttanut pois kaksi vuotta sitten, samoin on tehnyt kuusi kuukautta sitten hänen seuraajansa, Wohlwendin liiketoveri, ja eilisestä saakka kerrotaan kauppanimen nykyisen edustajan, Wohlwendin, taas uudelleen lyöneen kintaansa pöytään, protesteja sanotaan tulevan satamalla ja konttorin olevan suljettuna!"

Salander syöksyi ylös ja astui keskelle huonetta, jossa hän matkalaukkuunsa tarttuen tirkisteli epävarmasti ympärilleen. Pian hän jonkunverran tointui ja sanoi huohtaen: "Vaimo parkani! Minulla oli hänen menetetty perintöosansa erityiseksi eräksi merkittynä niin tyydyttävässä kunnossa ja korolleen lisääntyneenä huostassani, sijoittaakseni sen heti kotiinpalattuani varmalle talletukselle! Ja siinä on Wohlwend nyt toistamiseen! Mokomakin mies, joka niin perin kurjasti laulaa ja vielä huonommin lausuu!"

Tuo kunnan mies pyyhkäsi silmistään pari katkeraa kyyneltä. Osanottavaisuudesta ja vihasta hyvin liikutettuna seiso i Wighart hänen vierellään ja puhui hänelle kiiruusti.

"Ennen kaikkea", sanoi hän, "on sinun paikalla riennettävä alas kaupunkiin, etsittävä Wohlwendin konttori ja hankittava varmuus kuinka siellä asiat ovat. Se on Winkelriedin kadulla."

"Missä se sitten on? Sellaista ei ennen ollut olemassa."

"Se on hiljainen ylhäisön katu läntisessä kaupunginosassa; ei mitään kauppuoteja, kirkasmetallisia nimilaattoja vain talojen ovilla ja ovien pielissä, ja sieltä sinä piankin löydät Schadenmüller & Kumppanin. Minä tulisin mukaasi, mutta ehkä se on parempi, että minä menen rouvallesi tulostasi ilmoittamaan ja jollakin soveliaalla tavalla häntä siihen valmistamaan."

Salander tarttui hänen käteensä. "Ei!" huudahti hän, "elä mene! Se on minun itseni tehtävä. Euroopaan tultuani en minä ole vaimolleni kirjoittanut, kun minä aina olen tahtonut yllättää hänet ja kun en luullut niin kauan viipyväni Englannissa, jossa minulla oli yhtä ja toista järjestettävänä ja tulevaisuuden varalle puuhattavana. Ja nyt en henno vaimo parkaani säikyttää ilmoittamalla tulostani vieraan kautta. Sitten on parempi, kun hän on ehtinyt vain kerrankaan minut jälleen nähdä."

"Kuten tahdot! Mutta siinä tapauksessa minä tulen viemään sinua notariuksen luo, kun sinne meno luullakseni on tarpeellista; sillä lähin tehtävä on kai huolehtia protestista. Sen jälkeen on sinun tehtävä korvausvaatimus Rannikko-pankille, tai kuinka sen nimi oli. Notariuksen kansliakaan ei ole enää samassa paikassa kuin seitsemän vuotta sitten. Mutta se minusta vain on kumma, kuinka ne siellä Riossa voivat noin tärkeissä asioissa olla Wohlwendin kanssa tekemisissä!"

Tämän sanottuaan huusi Wighart tarjoilijattaren, maksoi heidän pienen laskunsa ja miehet lähtivät rientämään alas tuota kaunista kaupunginosaa kohti, jossa Winkelriedin katu oli.

III

Sillä aikaa oli poika niin sanotussa Varpusessa odottanut vielä jonkun aikaa äitiään ja mennyt sitten kappaleen matkaa uudelleen häntä vastaan, mutta aina jälleen palannut entiselle paikalleen, peläten sivuuttavansa hänet. Lyhin tie Kreuzhaldelta kaupunkiin ei näet oikeastaan kulkenut tämän kautta, josta syystä Varpusen asukkaat eivät tuota pientä perhettä tunteneetkaan.

Rouva Salander oli ensi kertaa kulkenut tätä tietä, syystä että toisen tien varrella asui leipuri, jolle hänen ensi kerran oli täytynyt jättää kuukausi tilinsä suorittamatta ja yksi hänen tyttäristään, jonka hän oli lähettänyt leipää hakemaan, oli tullut kotiin tyhjin toimin. Tämä oli kipeästi loukannut häntä, jonka oli täytynyt joka hetki miestään odotellen jo pitkät ajat niukasti ja säästäen toimeen tulla. Ankara hätä oli taas äkkiä palannut kuin juro oikeudenpalvelija.

Niin odottamatta saapui tuo mykkä vieras, että hän tänään aamusella ei ollut kyennyt lapsille muuta jakamaan kuin hitusen silkkaa maitoa; itse hän ei ollut vielä mitään nauttinut. Ja tänään odotti hän sen lisäksi tuota melkein ainoaksi jäänyttä perhettä, joka vielä toisinaan iltapuoleen tuli heille juomaan kahvia ulkoilmassa. Muita vieraita hän ei ollut viikkokausiin nähnyt ja sen vuoksi hänellä ei ollut penniäkään rahaa. Joutamatta tätä seikkaa kuitenkin kauan harkitsemaan tarvitsi hän ajatuksensa siihen, kuinka lapsineen päästä seuraavaan päivään.

Hän ei sentään kiiruhtanut irtaimistoaan myymään tai panttaamaan, vaan meni kaupunkiin muutaman tutun pikkuleipurin luo, jolta hän muutoin oli tilannut rinkelit ja muut sellaiset leivokset ja

jolle hän ei ollut ollenkaan velkaa. Tarvitsematta paljonkaan sanoja tuhlata sai hän haluamansa määrän leipää, niinkään sai hän muutamasta sekatavarakaupasta paahdettuja kahvia sekä lisäksi tarpeellisen määrän sokeria, eräältä toiselta kappaleen hyvää kinkkua ja puoli naulaa tuoretta voita. Joka paikassa kohdeltiin häntä arvonannolla, hän kun oli hiljainen, itseensä sulkeutunut nainen, joka muutoin ei koskaan ottanut velaksi. Tuo lähellä asuva leipuri oli ainoa, joka ei antanut enää velaksi, koska hän tien varressa asuen oli tilaisuudessa näkemään, että ulkoravintolassa ei käynyt enää melkein ketään ja hän viisaasti otti seuraukset huomioon.

Vaikka kaupunkilaiset niin mielellään antoivatkin, ei hän kuitenkaan ottanut tavaraa luotiakaan enempi kuin mitä hetken tarve vaati, vaikka hän saman tien olisi voinut ruokatavaroilla varustautua useammaksikin päiväksi. Tässä vähäisessä seikassa ilmeni kolme hänelle ominaista piirrettä: rehellinen vaatimattomuus, tottumus luottamaan seuraavaan päivään ja ennen kaikkea hieno, joskin itsetiedoton vaisto säästää luottoaan seuraavaksi kerraksi.

Niin tuli sitten viimeinkin rouva Maria Salander, yksinkertaisesti ja siististi puettuna, ilman kukkia hatussaan, kori käsivarrellaan ja näyttäen pikemmin hoikkaselta kuin täyteläiseltä, astellen Varpusen ohi johtavaa tietä.

"No, Arnold, oletpa sinä saanut odottaa!" huudahti hän pojalle, joka riemastuen kipasi esiin vajan nurkalta, johon hän lopulta oli asettunut istumaan muutamalle kiviaidalle. "Minä olen saanut ruokaa, joskaan en kyennyt sitä maksamaan. Nyt pitää meidän rientää kotiin, ollaksemme valmiina, jos sinne todellakin tulee vieraita. Tänään ei minun vielä, Jumalan kiitos, ole tarvis sanoa, että suuhunpaneminen olisi kotoa tyyten lopussa!"

"Mutta jos he syövät kaikki", sanoi poika, "täytyykö meidän sitten taas nähdä nälkää?"

"Oo, eiväthän he koskaan syö kaikkea, korkeintaan vain puolet ja jäänöksellä saamme itse tulla toimeen huomiseen asti, jolloin minulla taas on hiukan rahaa! Mutta jolleivät he tule, niin juomme itse tyytyväisinä kahvin ja syömme minkä haluttaa, ja huomennahan on myöskin päivä!"

Pian ehtivät he ylös Kreuzhaldelle, josta näki kaupungin ja sitä ympäröivän laajan maaseudun yli. Heti tulivat Arnoldin molemmat sisaret, Setti ja Netti, ulos ottamaan äidiltään koria; he olivat kymmenen ja yhdeksän vuoden vanhoja, yhtä hienon kalvakoita kuin veljensäkin, mikä on ominaista terveille lapsille, joita kalvaa heille itselleen käsittämätön huoli. Kuitenkin paloivat heidän silmänsä kärsimättömämmin ja kiihkeämmin kuin pojan, joka näytti olevan tyynempiluontoinen.

Rouva Salander meni edellä sisälle ja lapset seurasivat kovin uteliaina perässä. Kiiruusti otti hän hatun päästään ja vyötti eteensä puhtaan, valkoisen esiliinan, jonka tehtyään hän tyhjensi korin, latoi leipälaitteet suuremmalle lautaselle, asetti voin pienemmälle samanlaiselle ja leikkeli kinkun viipaleiksi, joilla hän peitti kolmannen lautasen niin että se näytti hyvinkin täydeltä. Tämän kaiken teki hän hairahtumatta ainoatakaan palaa suuhunsa pistämään, ettei antaisi huonoa esimerkkiä lapsille, jotka kynnärpäävät pöytään nojattuina siinä hänen työtään katselivat.

"No lapset", sanoi hän väkinäisen iloisesti hymyillen, "malttakaa mielenne ja olkaa kärsivällisiä! Kaikki päättyy hyvin, jahka isä tulee. Nyt täytyy meidän vielä vähän aikaa katsoa syrjästä, kuinka muut syövät; koettakaamme kuitenkin huvin vuoksi, emmekö siitäkkin huolimatta kykene jotakin tekemään! Onko teillä lupa-ajan läksyt todellakin valmiina, eikö enää mitään laskettavaa, kirjoitettavaa, tai ulkoa opittavaa? Ottakaapa nyt kerran kirjanne esille! Minä melkein luulen, että sananlaskut ja laulut tarttuvat juuri tämän merkillisen paastopäivän vaikutuksesta paremmin muistiin kuin muulloin".

Tytöt eivät tahtoneet oppimisesta kuulla mitään; Setti nimitti pikku vanhan tavalla hiukavaa näläntunnettaan vatsakrampiksi. Netti pelkäsi saavansa päänkivistyksen ja kumpikin halusi mieluummin virkata, jos vain saisivat, sillä molemmat he olivat alkaneet valmistaa rahakukkaroa isälle. Ainoastaan Arnold tarttui urhealla luottamuksella äidin sotajuoneen ja selitti käyttävänsä tilaisuutta hyväkseen ja ryhtyvänsä opettelemaan ensi uskontotunniksi läksynä olevaa vaikeata laulua, jossa hän selitti olevan neljä värssyä, jokaisessa kymmenen riviä ja niistä jokaisen niin pitkän, etteivät ne sopisi mihinkään, vaan täytyisi niiden loppupäästään taipua kuin rastaan paulan. Äiti myöntyi kaikkeen ja riensi kyökkiin, ottaakseen esille sen maitoerän, jonka hän aamulla oli lujamielisesti pannut erilleen ja säilyttänyt kaikkien mahdollisuuksien varalta. Sitten haki hän ruokasäiliöstä hunajaruukun, jonka sisältö huonon valmistuksen takia oli valitettavasti vain liian makeaa. Hän täytti siitä sievän kristallimaljan ja samalla juolahti hänelle mieleen, että lusikallinen tuota sakeaa ja voimakasta mehua olisi omiaan hetkeksi virkistävästi lievittämään lasten näläntuskaa. Ajateltu, tehty: hän meni ruukku kädessä yhden luota toisen luo, käski heidän avata suunsa ja sipasi sinne lusikalla hunajaa.

Väsyneenä heittäysi hän viimein tuolille ja silmäsi huoaten noihin omituisiin laitoksiinsa, joilla hänen oli taisteltava synkkää kohtaloa vastaan tai ainakin pidätettävä sitä. Ei se saavu ainoastaan vihollisjoukkojen mukana, maanjäristyksissä, rajuilmoissa ja muissa yleisen hädän purkauksissa, vaan

myöskin hiljaisen kotielämän vähäpätöisimmissäkin tapauksissa ilmenee se yhtäkkiä häiriötä tuottavana ja ikäviä kotisalaisuuksia paljastavana. Jos tuo hänen tämänpäiväinen huolehtimisensa menee hukkaan tai lopulta tuottaa ainakin nöyryytystä, niin voiko hän sitten enää uskotella olevansa hyvin varustettu emäntä? Jo useita viikkoja sitten on täytynyt lähteä matkalle sen laivan, jossa hänen miehensä tavaroineen matkustaa; jos se onkin joutunut haaksirikkoon? Pelkkä ajatus tästä sai hänet unhottamaan itsensä ja oman kohtalonsa, mielikuvituksen tavoitellessa kiinni kauan kaivatun puolison himmeätä kuvaa. Siten vaipuneena omiin ajatuksiinsa kuin merenpohjalle, säpsähti hän kuullessaan ulkoa ääniä ja kellon kilahduksen, myös lapset riensivät jo ikkunaan ja ilmoittivat siellä olevan professorin perheen.

Ravintolan pihamaalla, joka ennen oli ollut puutarhana, oli entisestä suuripuisesta puistosta nyt enää jälellä yksi ainoa plataani, joka tuuheine oksineen varjosti viimeistä jälellä olevaa pöytää. Perhe, johon kuului valkotukkainen herra rouvineen ynnä kaksi vanhanpuoleista tytärtä, oli asettunut jo pöydän ääreen. Mutta ikkunasta tähystelevät lapset huusivat: "Voi sentään, siellä on yksi lisää, muuan pitkä vieras, joka varmaankin syö kinkun suuhunsa!"

Ja todella olikin sinne saapunut muuan pitkä ylimääräinen vieras, kunnes rouva Salander ehti alas ja tervehti herrasväkeä.

"Kuinka te voitte, rouva Salander?" alkoi vanha herra, "te näette, että me pysymme teille uskollisina niinkauan kuin täällä yksikin puu seisoo! Tuokaapas nyt meille tuota tavanmukaista kahvia, sekä voita valkoista kuin norsunluu, ja sitten sitä sulaa merikultaa! Tätä viimeainittua naisia varten!"

"Pappa tarkoittaa merikullalla sitä oivallista hunajaa, jota te meille viimekerralla tarjositte! selitti professorin rouva emännälle, joka oli kuullut tämän selityksen yhtä usein kuin itse vertauksenkin, mutta joka tällä kertaa hajamielisyydessään unhotti sille hymyillä.

"Sitten, mitä meihin miehiin tulee", jatkoi herra professori, "niin juomme me joka tapauksessa yhteensä pullon tuota makeata punaista kuusikymmenviisivuotiasta, joka valmistustapansa kautta ei tosin ole miksikään Götheiksi muuttunut, mutta kyllä Schilleriksi [Professorin sukkeluus johtuu siitä, että niillä seuduoin nimitetään erästä viinilajia Schiller-viiniksi. Suom. muist.], synnyttäen suloisen kutinan niin pian kuin se on astunut ihmiskielen näyttämölle osaansa suorittamaan. Lisäksi otamme me, ettei tässä tarvitse työtönnä istua, muutamia viipaleita savustettua naudankieltä, jos teillä on sitä vielä laadultaan yhtä hienoa kuin viime kerralla."

"Kieltä ei paha kyllä enää ole", sanoi rouva hiukan punastuen, "mutta sen sijaan voisin minä tarjota kinkkua!"

"Hyvä niinkin, tuokaa vain kinkkua!"

Hän riensi panemaan kahvin ja maidon kiehumaan, jätti niiden silmälläpidon tyttöjen haltuun silleikään kuin hän itse valkoisella liinalla ja astioilla kattoi pöydän niin somaksi kuin talous olisi ollut parhaimmassa kukoistuksessa. Pian olivat ruuatkin houkuttelevina pöydällä, viini vain enää puuttui. Kellarissa säilytti rouva Salander vielä kahta jälellä olevaa pulloa tuota edellämäinittua viiniä, muutoin ei enää ollutkaan talossa mitään juomatavaroita, paitsi puolta tusinaa olutpulloa, joista hän ei tiennyt, kelpasivatko ne enää lainkaan juotaviksi. Viinin hän sitävastoin oli tallettanut miestänsä varten, jota hän odotti Huoaten otti hän toisen pullon ja kantoi ylös, ollen kovin huolissaan, että voitaisiin pyytää ei ainoastaan toista, vaan vielä kolmattakin pulloa viiniä ja niin kehkeysi uusi vaara uhkaamaan hänen avuttomuutensa ilmitulemista. Sen jälkeen kantoi hän höyryävän kahvin ulos ja haki heti sen jälkeen kaivosta lasillisen puhdasta, kylmää vettä.

Mutta huoli saattoi hänet jälleen sisälle, pidättääkseen lapsia, jotka olivat ovella ulos tulossa, ja sulkeakseen heidät huoneeseen; sillähän pelkäsi niiden poloisten asettuvan palavin silmin vierasten ympärille ja paljastavan siten heidän nälkensä tuolle puheliaalle herralle ja rouvan kaikkea arvostelevalle uteliaisuudelle. Hän ei kuitenkaan voinut estää lapsia asettumasta akkunaan pää päähän viereen ja herkeämättä katselemasta noita ulkona pöydän ääressä hyvällä halulla aterioivia vieraita. He näkivät kuinka naiset leikkasivat leipää, silittivät voita päälle ja pistivät suuhunsa ja kuinka he vilkkaasti keskustellen yhä uudelleen toistivat saman tempun. Suuremmalla mielihyvällä huomasivat he vanhan herran pian työntävän lautasensa syrjään, ottaakseen esiin sikaarikotelonsa; mutta peljästyen näkivät he kuinka tuo pitkä ja outo vieras leveine suineen ja pukinpartoineen riehui ruuan kimpussa, näyttäen olevan oikea kinkkumylly, sillä hän latoi lautaselleen viipaleita kehään vierekkäin ja pisteli niitä yhden toisensa jälkeen kokonaisina suuhunsa. Lapset kauhistuivat eikä äidistäkään tuntunut hauskemmalta, kun viinipullo tuon kuotuksen takia oli jo tyhjänä ja professori huusi toista pulloa.

Uuden tuhon tuotti muuan lapsilauma, joka meluten ja katkottuja oksia ja varpuja mukanaan kuljettaen kulki avonaisen pihan läpi sekä äkkiä pysähtyi tuon pienen pöytäseurueen eteen tölöstelemään. Joukon etunenässä seisovat kaksoiset Isidor ja Julian, kädet selän takana ja esiliinalla verhottuja vatsojaan pullistaen; he silmäilivät hyvin tarkkaan pöytää ja heidän katseensa pysähtyi

lopulta kinkunviipaleihin, seuraten niiden siirtymistä lautaselta leveäsuiseen vieraan kitaan, kunnes tämä lopetti syöntipuhunsa. Professori otti lautaselta kahvelin kärkeen yhden viipaleen ja piti sitä Isidorin nenän edessä lausuen: "Suu auki, silmät kiinni!" Poika totteli vitkastelematta ja sieppasi suuhunsa viipaleen sekä leipäpalan, jonka professori sinne lisäksi pisti. Sama temppu uusiutui pikku Julianin kanssa ja niin vuoron perään kummankin kanssa heidän yhä edelleen seisoessaan etummaisina, kunnes viimeinenkin kinkunmurene oli hävinnyt näkyvistä. Toisten lasten, kanssa menettelivät molemmat neidit samoin, pistellen heidän suuhunsa voileivän paloja ja nauraen heidän hullunkurisille kasvoniilleen, joita he saivat paloja suuhun tavotellessaan. Lyhyessä ajassa puhdistuivat kaikki lautaset eikä pöydällä näkynyt enää mitään syötävää.

Rouva Salander seiso ikkunassa lastensa takana ja katseli kuinka tässäkin toistui tavallinen maailmanmeno: toiset ahmasivat sen, mikä toisille oli määrätty. Hänen silmissään himmeni, mikä sentään johtui osaksi siitäkin, että sadekuuro oli huomaamatta vetäytynyt esiin ja yksittäiset pisarat hakkasivat jo ruutuja. Ja plataanin lehdissä kahisi tyly tuulenleyhkä. Seurue nousi hyvin nopeasti pöydästä. Vanha herra koputti kepillään pöytään ja pyysi esiin kiiruhtavalta rouvalta hetimiten laskua. Ennenkuin tämä vastasi, huudahti hän: "Nyt minä olen vielä kukkaronikin unohuttanut tai kokonaan kadottanut!" Etsittyään turhaan kaikista taskuistaan kääntyi hän pitkän vieraan puoleen: "Herra tohtori, pelastakaa te meidät pulasta! Olette kai asetettu?"

Mutta tämä oli jo käärintä ympärilleen kellertävän vaippansa niin monikertaan, pitkin ja poikin, että hän ainoastaan suurella vaivalla saattoi rahakukkaroon etsiä. Se kesti vanhuksesta liian kauan.

"Antakaa olla", huudahti hän, "meidän täytyy rientää, jos mieli ehtiä lähimmälle ajuriasemalle! Minä maksan ensikerralla, rouva hyvä, kyllähän te meidät tunnette!"

"Ei se haittaa mitään, hyvä professori, kunhan herrasväki pääsee vain kunnolla kotiin!" sanoi rouva Maria Salander, säilyttäen hyvän ryhdin, vaikkakin hänen askeleensa olivat hiukan epävarmat, kun hän seurasi puutarhan portille noita kiiruusti poistuvia ihmisiä.

Takaisin palatessaan näki hän vielä, kuinka kaksoiset pohjaa myöten tyhjensivät sokeriastian ja sitten tovereineen pyrähtivät liikkeelle. Hunaja oli myöskin lusikoitu tyhjiin.

Omat lapsensa oli hän sulkenut sisään ja ottanut avaimen taskuunsa ja niin latoi hän ilman heidän apuaan kaikki astiat suurelle kahvitarjottimelle, käänsi pöytäliinan säännöllisesti kokoon, otti sen kainaloonsa, kantoi kilisevän ja kalisevan tarjottimen sisään ja meni sitten lasten luo, jotka seisoivat yhdessä parvessa.

Kun he näkivät äidin huolien masentamana vaipuvan nojatuoliin, koettivat he olla ilmaisematta omia lapsellisia vaatimuksiaan äidille joka tänään oli huolenpidossaan ensi kerran osoittautunut epäluotettavaksi. Hänen hiljainen itkunsa hälveni juuri parhaallaan ryöppynä alas syöksyvän sateen kohinaan, ilma pimenee ja niin hallitsi hyvän aikaa hiljaisuus tuossa hämärtyvässä huoneessa. Maria rouva käytti silmänräpäystä hyväkseen, kohentaakseen ryhtiään. Hän päätti kestää viimeiseen saakka ja mennä lasten kanssa mieluummin ilman syömättä nukkumaan kuin saattaa vaaranalaiseksi kotiinpalaavan miehensä mainetta paljastamalla hädänalaisen tilansa.

Itse taivas näytti tulevan hänelle avuksi, sillä hänen ympärillään kirkastui; mailleen menevä aurinko hallitsi taas sotakenttää, karkoitettuaan vetisen pilven ylös vuoren rinteeseen saakka, minne se jäi roikkumaan kuin synkeän harmaa seinä, jonka yllä heloitti reheväkasteisella ja räikeän viheriällä metsäniityllä seisova leveä ja väkevä-värinen vesikaaren tynkä. Siinä oli nähtävänä niin voimakas värikimmellys, jollaista vain harvoin elämässään näkee ja jonka senjälkeen melkein aina mielessään säilyttää. Tuon valoilmion loistaessa siksikin lähellä näkyi oikealla ja vasemmalla muutamia solakoita koivuja ja saarnia, joiden latvat häipyivät tuohon kirjajaan loistoon.

Enempää harkitsematta käytti äiti heti hyväkseen tuota kaunista värileikkiä, mikäli mahdollista johtaa lasten ajatukset pois heidän huolistaan ja antaa niille muuta työskentelyä, kunnes ehkä hämy taasen esiin hiipisi ja toisi vielä tullessaan suloisen unen Tätä varten mieli hän samalla viihdyttellä lapsia kuvailemalla loistavia kemuja ja sillä kokonaan täyttää heidän mielikuvituksensa, sillä olihan hän joskus kuullut sanottavan, että nälkäiset ihmiset pääsevät auttavasti yön yli, uneksimalla herkuista ja kauniista asioista; ja toivoipa hän itsekin saavansa hiukan mukana kemuilla.

"Katsokaa toki, kuinka kaunis sateenkaari!" huudahti hän, siten havahuttaen lapset raskasmielisyydestään. He katsahivat ulos ja ihmettelivät tuota kauneutta silmät suurina niin että ne kuivuivat kyynelistä.

"Niillä on asiat siellä nyt paremmin kuin meillä, jos tarina vain on totta!" huudahti hän jälleen.

"Kenellä niin? kenellä niin?" utelivat lapset.

"Tietysti vuoren pikku asukkailla! Ettekö ole vielä siitä kuulleet? Noista vuoresta asuvista pikku miehistä ja naisista, jotka tulevat niin vanhoiksi, että heillä on pikku kyttyröissään jonkun verran kuolemattomuutta, suhteellisesti nimittäin; sillä he eivät ole keskisormeja suurempia. Noin tuhannen vuoden vanhoiksi sanotaan heidän tulevan. Kun he tällöin huomaavat, että heidän sukunsa siinä seudussa sammuu, kokoontuvat viimeiset sata pikku ihmistä parhaimpiin juhlapukuihinsa puettuina ja viettävät jäähyväiskemujansa sateenkaaren alla tai paremmin sanoen sen alakerrassa, joka muodostaa todellisen taikalinnan. Katsokaa vain, ulkoapäinkin voi huomata, kuinka siellä sisällä kaikki värit kimaltelevat! Vielä toisestakin syystä sanotaan heidän sellaisia erojaisia viettävän; kun nimittäin suuret ihmiset täällä maailmassa alkavat heikontua ja tulla tuhmiksi ja pahoiksi ja kun nuo vikkelat pikku ihmiset siellä alhaalla aavistavat surullisen lopun olevan käsissä, silloin päättävät he vaeltaa ulos ja välttää loppua. Silloinkin he kokoontuvat monissa vesikaarissa ja huvittelevat vielä hetkisen. Olkoon sen laita kuinka tahansa, minä en tiedä mikä kemujen aihe heillä nyt on. Mahdollisesti se koskee sukupuuttoon kuolemista ja niitä on kuten sanottu korkeintaan sata pikku miestä ja naista, jotka ovat tuolla koolla. Koko päivän ovat he vuorihuoneissaan, metsän tiheiköissä ja purojen salaisilla lähteillä leiponeet ja paistaneet ja olutta panneet ja kaikenlaista hyvyyttä varustelleet, ja nyt he ovat käyneet sisälle, kukin kantaen seljässään tupsusella koristettua pientä silkkisäkkistä, jossa on äyrin kokoinen kultalautanen. Pitkiä ruokapöytiä on muodostettu kattopäreistä, joiden päälle on levitetty hienon hienoja pöytäliinoja. Sitten marssivat he ympäri juhllisena kulkueena. Edellä marssii kymmenen haarniskoitua ritaria, rintapanssarinaan punaiseksi kiehutettuja ravunkuoria ja muita kuorirenkaita käsi- ja sääriveruksina; kypärinä heillä on päässään kauniskierteisiä pikku näkinkenkiä. He kantavat suvun vanhoja hopea- ja kultakannuja ynnä muita kalleuksia. Kun vuorelaiset nyt menevät pöytien ympärille, vetää jokainen säkkisestään esille pikku lautasensa, asettaa sen paikalleen ja asettuu itse sen taakse, ja jokainen puristaa vakavasti naapurinsa kättä. Mutta nyt seuraa sitä iloisempi aterioiminen, niin että nuo kultalautaset ja hienot veitset ja haarukat vain kilisevät. Ensiksi tulee herkullista riisipuuroa rusinain kanssa ja pieniä paistinmakkaraita, joiden sisällys on hakattu sekaisin peltoleivosen lihasta ja hienosta porsaanliikkiöstä. Mainiosti on nämä pikku makkarat paistettu. Aina kolmella tai neljällä miehellä on edessään yhteinen malja, nimittäin komea kypsä persikka, josta sydän on otettu pois, ja siten syntynyt kolo täytetty muskottiviinillä. Voitte kuvitella, kuinka he siellä pikku lusikoillaan nävertelevät ruokien kimpussa!"

Niin hän lasten mielihalujen tuntemustaan noudattaen edelleen innolla kuvaili pikku tonttujen kemuja, kunnes hän ei osannut enempää ja sen vuoksi ryhtyi lopettamaan, vallankin kun sateenkaarikin oli jo vaalistunut ja viimeinen illankajastus väistyi hämyn tieltä.

"Kun he nyt ovat kyllikseen syöneet ja juoneet ja nuoruuden sekä miehuuden päivästä ynnä vanhuuden kokemuksistaan jutelleet, nousevat he kaikki äkkiä ylös, pudistavat toistamiseen ja tällä kertaa mies mieheltä käyden toistensa käsiä, lausuen hiukan alakuloisina: 'Toivon olevamme ravitut!'"

"Äkkiä he sitten taas etsivät uloskäytävän ja alkavat siitä, eilimmäisten kantapäille astuksien ja toisiaan selkään tyrkkien ulos tungeksia, kunnes kaikki ovat kadonneet ja salissa olevat pöydät tavaroineen seisovat tyhjinä. Jällelle jää vain yksi ainoa neitsykäinen, kaikista nuorin, joka on noin kahdeksan vuoden vanha, mikä meillä vastaisi noin kahtakymmentä vuotta. Hänen velvollisuutenaan on puhdistaa kaikki astiat, kuivata ne ja lukita rautaiseen kiristuun, jonka hän hautaa maahan siinä kohti, missä sateenkaari seiso. Tässä toimessa häntä auttavat nuo kymmenen ritaria, jotka sen aikaa ovat viipyneet ulkopuolella ja nukkuneet pois juhlahumalansa. Ja kuten talonpojat rajakiviä pystyttäessään panevat hautaan ensin tiilensiruja todistajiksi, kuten he sanovat, niin hekin heittävätkin alas ensin nuo ravunkuoret ja menevät sen jälkeen pois paneutuakseen levolle. Mutta mitäpä nyt tekeekään tuo viimeinen pikku neitsyt? Hän ottaa selkäänsä säkin, jossa hänen oma kultalautasensa on ollut ja sauvan käteensä sekä lähtee ypö yksinään vaeltamaan kauas pois, viedäkseen muiston sammuneesta suvustaan toisille samanlaisille ihmisille. Sanotaanpa niinkin tapahtuneen, että sellainen henkilö muilla mailla on onnistunut pääsemään naimisiin jonkun nuoremman suvun jäsenen kanssa."

Tässä vaikenen rouva Maria Salander, käyden sentään jonkun verran alakuloiseksi tuosta lapsille kuvittelemastaan näytelmästä, samalla kuin nämä pysyivät vielä hetkisen äänettöminä, muistellen tuota satua joka haihtui pois kuten sateenkaarikin. Tuskin näkivät he enää tuon viimeisen neitsyksen sauvoineen ja lautasineen häviävän ruohistoon ja pellonvakoon.

Silloin nousi äiti ylös; jostakin mieleenjohtumasta astui hän reippaasti kaapilleen, avasi ovet, veti laatikot ulos ja yhdestä niistä otti hän pienen rasian, missä oli muuan kultakoriste. Kun tuo vaatimaton aarre oli hänen miehensä antama morsiuslahja, ei hänen sopinut sitä käyttää aikomaansa tarpeeseen, eikä se ollutkaan se jota hän etsi. Mutta muiden pikku kapineiden alla oli siellä myös pieni paperikäärö, jonka hän otti esille ja avasi. Kimalteleva kultainen sateenkaarilautanen tuli sieltä esiin, nimittäin ikivanha brakteaatti-niminen kupera raha. Sellaisia vanhanaikaisia rahoja säilytettiin ennen mielellään hyvinvoivissa perheissä ja käytettiin vain erikoistapauksissa kumminlahjana. Myöskin Maria Salander oli tuon kädessään olevan kappaleen saanut kastetilaisuudessa kapalovyöhönsä ja nyt odottamatta muisti omistavansa sellaisen. Koveralla puolen oli epätäydellinen miehenpää kaiverrettuna

ja kuvan vieressä oli hajanaisin kirjaimin nimi "Heinricius rex" Paperiliuskalla oli Salanderin käsialalla kirjoitettu ilmoitus, että kullan arvo on kymmenen frangia, mutta että myyntiarvo voisi nousta kymmenkertaiseksi tai vieläkin suuremmaksi.

Hän ihmetteli itsekseen, ettei hän ennen ollut tätä pelastuskeinoa ajatellut. Hänestä näytti melkein kuin hän itsekin olisi tuollainen ulos vaeltanut pikku vuorelaisnainen, joka vieraalla maalla on saanut joukon lapsukaisia ja jonka nyt täytyy ylläpidokseen myydä perimänsä kulturalautanen.

"Nyt ei hätää!" sanoi hän heille, "vielä tämä lyhyt yö täytyy meidän paastota tai paremminkin nukkua; huomenna varhain menemme taas kaupunkiin, myymme tämän muistorahan ja elämme kuin markkinoilla!"

Lapset silmäilivät häntä epäillen; he näyttivät pitävän tuota puhetta jatkona sadulle, jonka uskottavuus tuntui vähenevän sikäli kuin nälkä alkoi uudelleen herätä.

Silloin kilahti ovikello. Se oli Martti Salander, joka raha-asiainsa takia kaupungilla kierrelyään oli vielä asemalta hakenut matkakapineensa ja kirstunsa ja parilla miehellä tuottanut ne tänne, ettei hän omaistensa luo aivan tyhjänä ilmestyisi; omituista, mutta anteeksiannettavaa itsensä pettämistä.

Jo ennenkuin rouva oli kerinnyt tulta sytyttää, seisoi hän avonaisella huoneen ovella, sanoen liikutetulla ja matalalla äänellä sinne puolihämärään, jossa hän erotti vain epäselviä ihmishaahmoja: "Hyvää iltaa!"

Hänen äänensä tuntien kohotti rouva kätensä ja hämmästyksestä raukeana käveli hitaasti häntä kohti ja vaipui hänen kaulaansa, alkaen heti perään ilosta itkeä.

"Ah, oma mieheni!" sanoi hän puoleksi tukehtuneella äänellä, "tuletko sinä? Oletko viimeinkin kotona?"

"Kyllä, oma Mariani! ja minä tunnen sen ennenkuin voin sinua nähdäkään, että sinä olet minun uskollinen, hellä puolisoni, kokonaan minun oma vaimoni!" sanoi hän pitäessään häntä lujasti käsistä ja silittäessään hänen hartioitaan, käsivarsiaan ja hienohipiäisiä poskia.

Rouva sulki hänen suunsa suudelmilla ja lausui häntä syleilystään päästämättä: "Lapset, sytyttäkäähän toki lamppu, että isä teidät näkee".

Sen tekivät molemmat tytöt ja kun huoneessa tuli valoisa, jäivät he veljensä kanssa riviin seisomaan. Tytöt olivat erottaessa olleet kahden ja kolmen vuoden ijässä ja oli heillä vielä hämärä muisto isästä; he tunsivat hänen senvuoksi lapsenomaisen hyvän tahtonsa avulla. Puoleksi tuttavallisesti, puoleksi uteliaasti katselivat he häntä. Arnold poika sitävastoin oli ollut yhden vuotias eikä voinut tuntea isää, niin paljon kuin äiti olikin hänestä kertonut. Hän loi senvuoksi ujosti katseensa alas, heittäen sitten kuitenkin syrjäsilmyksen tuohon vieraaseen mieheen joka juuri astui häntä kohti, kohotti hänen leukaansa, sitten tyttöjen, jonka jälkeen hän sulki heidät kaikki syliinsä ja suuteli, katsellen heitä yhä uudelleen.

"Sinä kunnan vaimo", kuiskasi hän, uudelleen häntä syleillen "kuinka suloisia, sieviä lapsia sinä oletkaan minulle kasvattanut! Ja kuinka iloinen minä olenkaan, saadessani teille vielä olla avuksi!"

"He ovat myöskin hyviä lapsia!" kuiskasi rouva luottavaisena hänen korvaansa, kun hän isän tervehtiessä lapsia oli häntä valkean valossa katsellut, sellaisena kuin hän siinä esiintyi tropiikkiauringon paahtamana, mutta muutoin tuskin vanhempana kuin seitsemän vuotta sitten, eikä mitään vierastakaan ollut häneen tarttunut.

Miehet, jotka olivat tuoneet hänen matkatavaransa, koputtivat ovelle ja pyysivät maksuaan. Rouva Salander osoitti paikan kapineille, Salander maksoi miehet kuitiksi, jonka jälkeen hän ajatusjuoksuaan muuttaen, mutta sentään iloisesti, melkein huolettomasti lausui: "Mutta nyt, rouva emäntä, mitä sinulla on tarjottavana miehellesi syötäväksi ja juotavaksi? Minulla on nälkä kuin sudella sillä sitten aamupäivän en ole paljon mitään nauttinut."

"Me kaikki olemme tänään, vaikka tosin ensi kerran, olleet mitään syömättä!" sanoi rouva hymyilen, "me olimme juuri ennenkuin sinä tulit menettäneet viimeisen suuhun pantavan; mutta ole varma, velkaa me emme ole tehneet muuta kuin mitä yhden kuun leipä ja maito tekee!"

Rävähämättömin silmin katseli Salander vaimoan ja lapsiaan, vuoroonsa kutakin, sanatonna ja syvästi huoaten ikäänkuin tahtoen sanoa että yhä tulee paremmaksi, kunnes hän puhkesi ääneensä sanomaan: "Mutta taivaan tähden, Maria, minkätähden sinä sitten olet minulle kirjoittanut etten minä lähettäisi enää rahaa, kun sanoit muutenkin tulevaksi toimeen?"

"Koska minä ennen tulinkin toimeen", vastasi hän, "ja koska minä halusin, että sinä saisit pitää

hallussasi kaikki ansiosi ja Siis voisit sitä tehokkaammin toimia!"

"Se ei voi meitä nyt lainkaan auttaa, meidän täytyy syödä, ennen kaikkea sinun ja lasten! Teilläkö ei siis ole mitään kotona?"

"Ei palaakaan!"

"Meidän on sitten heti mentävä kaupunkiin, etsittävä kunnollinen ravintola ja tilattava illallinen. Teitä raukkoja, todellakin! Joutukaa nyt, puukeaa yllenne mitä tarpeellista on. Onko lapsilla nuttuja ja hattuja?"

Nämä olivat pyyhäntäneet jo ulos huoneesta ja palasivat pian takaisin pyhänuttuineen, kauluksineen ja hattuineen. Äitikin pani päähänsä parhaan hattunsa, heitti vaipan ympärilleen ja veti hansikkaat käteensä.

"Kas niin, tänään meille käy paremmin kuin olemme luulleetkaan!" sanoi hän iloisen liikuttettuna pienokaisille, joiden hän toivoi mieluisasti syövän. Sitten tarttui hän miehensä käsivarteen, lähettäen lapset edelle. Mutta kun isä näki etuhuoneessa äskeisten vierasten käyttämät ruoka- ja juoma-astiat, sanoi hän hetkiseksi pysähtyen: "Onhan täällä sentään syöty ja juotu, vai mistä syystä nuo astiat on tuossa?"

"On kyllä syöty ja juotu, mutta me olemme sitä vain päältä katsoneet! Tule, huomenna minä sitten kerron, mimmoinen emäntä minä olen!"

Niin menivät he ulos; äiti sulki ovet ja keveästi kävi kulku vuoritietä alas, niin voipuneiksi kuin he vasta olivat itsensä tunteneetkin. Tosin rouva nojautui tukevasti mieheensä, jonka vastuksista hän ei mitään aavistanut. He kulkivat sillä välin muutamaa paikkaa kohti, jossa Salander toivoi saavansa olla häiritsemättä omaistensa parissa; mutta kun he saapuivat muutaman suuren ja kirkkaasti valaistun puutarhan luo, jossa soittoa kuunnellen istui paljon väkeä pöytien ääressä, halutti lasten ruveta siinä viulun ja huilun soittoa kuunnellen nälkäänsä sammuttamaan; he seisoivat näet hiljaa ja katselivat ikävöiden ristikkoportin läpi sisään, missä he kaikkialla näkivät katettujen pöytien ääressä syötävän.

"He ovat oikeassa!" sanoi isä "mikseikäs meillä saisi tänään olla pöytämusiikkia? Odota heidän kanssaan tässä hetkinen, minä käyn katselemassa eikö siellä löytyisi jotain nurkkaa, missä me voisimme keskenämme olla!"

Hän meni taloon ja löysi rakennuksen alakerrasta, salin, jonka akkunat olivat auki ja jossa istui muutamia ihmisiä; muuan pienempi sivuhuone oli kuitenkin aivan tyhjä, vaikka siinä seisoikin katettu pyöreä pöytä. Heti haki hän rouvan ja lapset sisään ja asetti heidät pöytään, jonka yllä riippui kaasulamppu.

Kuinka tyytyväisinä siinä lapset katselivatkaan ympärilleen, kun he laskivat kätensä ristiin pöytäliinalle.

Martti Salander ojensi kätensä rinnallaan istuvalle rouvalleen, sitten pöydän yli lapsille, yhdelle toisensa jälkeen. Hän ei sanonut kuitenkaan mitään, oli vain onnellinen, unhoittaen kaiken muun. Tarjoilija tuli ja kysyi mitä he haluavat.

"Maria, käske sinä mitä haluat ja mikä lapsille on mieleen! Minä sitten luvallanne jälestä parannan, jos sinä olet kovin visuaalinen", sanoi Salander.

"Lämmintä soppaa ei taida olla nyt saatavana?" kysyi rouva tarjoilijalta.

"On kyllä", vastasi tämä, "konsertti-iltoina on meillä tarjona täydellinen illallinen".

"Sehän on juuri kuin meitä varten", arveli Salander, "silloinhan meidän ei tarvitse tässä päätämme sen pahemmin vaivata, eikö totta, Maria?"

"Minä olen hyvin tyytyväinen!" vastasi tämä iloisena siitä että pääsi enemmästä huolesta. Nopeasti laittoi tarjoilija pöydän kuntoon. Pian ilmestyi hän vadinkin kanssa, jossa höyrysti höyryä soppa.

"Pankaa se vain pöydälle!" sanoi Salander, "elkääkää pitäkö kiirettä muuhun ruokaan nähden, sillä me emme aio tässä hätäillä! Ei se silti teille vahingoksi ole!"

"Hyvä on!" sanoi tarjoilija ja jätti herrasväen yksikseen sopan ääreen. Kun Salander huomasi, kuinka hauska hänen vaimonsa nojautui tuolin selustaan ja aikoi juuri nousta lautasia täyttämään, pidatti häntä ja ammensi sen sijaan itse sopan, joka tuoksui kuin ambrosia. Ja kun he juuri tarttuivat lusikoihin, aloitti ulkona puutarhassa orkesteri repäisevän soittokappaleen, niin että lapset tuossa pasuunain ja vaskirumpujen jymäyksessä pistivät ensimmäisen lusikallisen suuhunsa huumautuneina huikasta nälästä ja

sydämenriemusta. Tuota aluksi puhjennutta räikkynää seurasi kuitenkin pian pianokappale, jota yleisö puutarhassa ääneti kuunteli; he siellä sisällä lusikoitsivat mistään piittaamatta edelleen, kunnes ulkoa sihahti "sch!", josta Maria rouva säikähti. Lapset nauroivat sille ja Salander sulki ikkunan.

"Syökää pois, älkääkä olko siitä millännekään!" kehoitti hän. Niin tapahtuikin ja hetkisen kuluttua istuivat lapset hyvin ravittuina ja tyytyväisinä kohtalaisen jälkiruuan ääressä. Jokainen heistä oli saanut lasin viiniä, mutta äiti oli juonut sitä kolme lasia ja isästä tuntui nyt kuin istuisi hän paratiisissa, kun häntä kohti loisti joka puolelta kukoistavia, keveästi punoittavia kasvoja iloisin silmin, ikäänkuin ne olisivat tahtoneet hänelle sanoa, että mitä onni onkaan, eikö se ole kuin jonkunlainen menehdyksistä pelastava yrtti.

Ainakin sanoi hän ajatuksissaan itselleen: tämä näkemäni on totta, eikä se mitä minä tiedän!

Lapset tulivat yhä iloisemmiksi; Arnold oli omia aikojaan siirtynyt aivan isänsä viereen ja sanoi äkkiä: "Mutta isä, etkö tiedä, että minä olen tänään jo nähnyt sinut, siellä kaivolla, jossa Weidelichin pojat nauroivat minulle, kun minulla on äiti eikä mammaa!"

Salander oli sitä seuraavien tapausten aikana unhottanut kokonaan tuon kohtaamisen sekä pojan ulkomuodon; nyt hän muisti sen ja huudahti: "Totta tosiaankin! Missä minun ajatukseni ovatkaan! Kumpu olisin toki tiennyt, että minä olin niin lähellä omaa vertani!"

Kummastuneena katsahti Maria rouva miestänsä.

"Oletko sinä sitten jo jälkeen puolisten ollut täällä läheisyydessämme etkä ole meidän luoksemme tullut?" kysyi hän melkein huolestuneena. Salander tunsu nyt, että hänen onneton asemansa oli sittenkin todellisuutta, rohkaisi kuitenkin itsensä, koska sen nyt kerta niin täytyi olla eikä hän voinut tuota uutta onnettomuuttaan täällä ja tällä hetkellä ilmaista. Hän kuului niihin, jotka mieluummin haluaisivat vaieta sellaisesta kuin esimerkiksi erehdys, johon ovat itse syypäät eikä toisen ilkeys.

"Todellakin", sanoi hän, "olin minä jo kahden aikana matkalla teidän luoksenne! Varpusessa tapasin minä muutaman vanhan tuttavan, Möni Wighartin, joka raahasi minut väkipakolla 'Punaiseen mieheen', siellä sitten juolahti mieleemme mennä asemalta hakemaan minun matkatavaroitani, että sekin olisi tehtynä; sitten täytyi minun pitää huolta tullauttamisesta, johon minä sainkin tilaisuuden; sitten minä matkalla vaihdoin Englannin rahaa, jota minulla oli ja lisäksi muita pikku toimia, lyhyesti, sellaisiin kului aika ja ilta tuli. Mutta elä ota niin pahaksesi, se kävi itsestään kuin maailmanmeno".

Rouva oli jo aikaa tyyntynyt ja iloitsi mielessään, että tuo maailmanmeno oli niin sovittanut, ettei hänen miehensä tullut vierasten aikana ja ne siten joutuneet jälleennäkemisen epämieluisiksi todistajiksi.

Vasta yhtätoista käydessä lähtivät he paluumatkalle Kreuzhaldeen. Kuu oli sillävälän noussut ja sen kirkkaassa kuumotuksessa kulkivat he edelleen, lapset edellä, jotka pian isän mielihyväksi rupesivat raikkain äänin ja sointuisasti laulamaan. Rouva ei jättänyt miehensä käsivartta, hän kyseli, kertoi, jutteli ja antautui kokonaan nauttimaan suopeasta kohtalonkäänneestä.

Mutta kuta lähemmäs kotia he tulivat, sitä raskaammin alkoi miehen sydäntä jälleen likistää, sillä se silmänräpäys läheni, jolloin hänen täytyi vaimo parkansa temmata alas onnen taivaasta.

Ei, ei vielä tänään, sanoi hän itsekseen, hänen täytyy vielä tämä yö saada nukkua onnellisena ja surutonna, minkähän kyllä on ansainnut! Huomenna on taas uusi päivä!

Talo lepäsi kuunvalossa äänetönnä heidän edessään; he avasivat oven, lapset juoksivat taas edeltä sisään ja sytyttivät valkean ja huone kävi eloisaksi pitkästä ajasta tähän vuorokauden aikaan. Äiti huomasi sateenkaarikupposensa paperiin käärittynä makaavan lattialla, nosti sen muiden huomaamatta ylös ja teki jotain asiaa kaapille, pistääkseen sen hiljaisuudessa jälleen talteen. Hänelle teki onnessaan hyvää yhdistää tuon sievän esineen omistukseen ja äskeiseen tapaukseen hiukan taikauskoa, että se nimittäin vastakin tietäisi muka onnea, niin kauan kuin se hänen hallussaan olisi.

"Laittautukaa nyt levolle, lapset! Aamulla pitää teidän ajoissa nousta ylös ja hankkia einettä isälle ja meille itsellemme. Myöhemmin menen minä sitte itse ulos".

Näin sanoen hääti hän innostuneet lapset kamariin, jossa hänellä oli tapana heidän kanssaan nukkua. Isä tuli mukana nähdäkseen heidän huoneensa ja peitelläkseen heitä. Ei siellä näyttänyt sellaiselta kuin ihmisten luona, joilla juuri vastikään ei ole ollut enää mitään syötävää, vaan kaikki oli puhdasta ja hyvässä kunnossa, sitäkin enemmän viereisessä huoneessa, jossa rouva jo kuukausia sitten oli pitänyt miehelleen vuoteen valmiina.

"Jollet sinä olisi tänään tullut", sanoi hän leikillään, "niin olisin minä huomenna alkanut sinun

vuoteestasi ja myynyt sen tarpeettomana, ymmärrättehän!"

"Täydellisesti! Kumpu olisit sen vain jo ennemmin tehnyt sen sijaan että olet sellaista nälänhätää kärsinyt! Mutta minun mielessäni on jo parikin kertaa ollut eräs kysymys", jatkoi hän, osoittaen avonaisesti akkunasta kuun valaisemaa ympäristöä. "Minne ovat näetkös joutuneet ne monet kauniit puut, jotka ennen seisoivat tässä talon ympärillä? Onko omistaja, senkin kollo, hakkauttanut ja myynyt ne? Nehän olivat ravintolaa pitäessä melkoisena pääomana."

"Häneltä on otettu maa pois tai oikeastaan hänet on pakoitettu luovuttamaan se rakennusalaksi, kun jotkut muut maanomistajat laittoivat sen kautta tarpeettoman kulkutien. Sellaisena se nyt on, kaikki varjokas vihreys on hävinnyt ja maanpinta muuttunut sora- ja kivipohjaksi; mutta rakennuspaikkoja ei kukaan tule ostamaan. Ja puiden mukana katosivat minun ansionikin!"

"No ne on miehiä, itse ilmanalankin ne tarvelevät! Mutta täytyy panna jo levolle. — Kuules, Maria!"

"Mitä, Martti?"

"Väitänpä, että olet unhottanut erään asian!"

"Minkä niin?"

"Vanhan saapaspihtini!"

"Täällä se on."

Hän veti sen esiin sängyn jalkopäästä.

IV

Salander oli vihdoinkin rauennut uneen kaikkien edellisen päivän toimien ja mielenliikutusten jälkeen. Kuitenkin herätti hänet jo aamun sarastaessa raskas suru, joka ei lainkaan ollut uneen uupunut. Hän näki vierellään puolisonsa, joka uinui syvimässä levossa, rauhaa ja tyytyväisyyttä kuvastavien kasvojen jokaisen piirteen tulkitessa sielun jaloutta. Ja tämän rauhan oli hän yhdellä sanalla perinjuurin sekaisin myllertävä; hetki oli auttamattomasti käsissä.

Tuo uusi onnettomuus tuntui hänestä todellisuudessa vasta nyt syntyneen, ja hän katui katkerasti, ettei hän eilen heti päättä suoraa paennut tai heti tuon onnettoman tiedon saatuaan kotiin rientänyt.

Vanhan kunnan ystävänsä opastuksella löydettyään Schadenmüller & Kumpp:in talon oli hän huomannut, että talon seinässä todellakin koreili kullatulle pohjalle maalattu Arnold von Winkelried, keihäitä käsivarressaan, sekä vieressä kirjoitus: "Pitäkää huolta vaimostani ja lapsistani!" Talo kuului herra Louis Wohlwendille, joka myöskin oli kuvan maalauttanut, mutta ei maksanut, kuten myöhemmin kävi selväksi.

Salander oli kiitellen sanonut hyvästit toverilleen, hän kun halusi mieluummin yksinään astua entisen ja luultavasti samalla nykyisenkin velkamiehensä eteen. Hän astui portaita ylös ja kohtasi heti ensi kerroksessa uudelleen nimikilven, jossa seisoj "Schadenmüller & Kumpp.", mutta sen vieressä oli myöskin Louis Wohlwendin nimikortti. Hän soitti, joku lapsutteli huonoissa tohveleissa ovea kohti ja kun se aukeni, seisoj hänen edessään renttumaiselta näyttävä nuori mies, kädessään liimapensseli, ja kysyi ketä hän halusi tavata.

"Onko herra liikkeen hoitaja kotona?" kysyi Salander puolestaan.

"Liike on tätä nykyä suljettuna, mutta herra Wohlwend on tavattavissa, kuten luulen; kenet minun on ilmoitettava, jos on kysymys puhuttelemisesta?" vastasi nuorukainen epäluuloisesti.

"Viekää minut vain suoraan sisään hänen luokseen, hän tuntee kyllä minut!" sanoi Salander hiukan tyylysti, samalla kuin hän käänsi miehen ympäri ja työnsi häntä edellään.

Tämä kulki edellä tyhjään konttorihuoneeseen, pyysi odottamaan siinä ja lähti herra Wohlwendin kabinettiin. Salander silmäili sillä välin ympärilleen ja huomasi, että täällä oli juuri kääritty kokoon huolimattomasti autografeerattuja kiertokirjeitä, pistelty niitä kuoriin ja liimattu kiinni. Kului muuan minuutti, ennenkuin nuorukainen palasi ja pyysi häntä astumaan kabinettiin. Salander koputti pari kertaa ovelle, kunnes joku huusi: "Sisään!" Astuessaan huoneeseen näki hän leveän mahonkipuisen

kirjoituspöydän ääressä istuvan muutaman suurilla kukilla kirjaeltuun yönuttuun puettuun miehen, joka oli selin häneen päin ja näytti innokkaasti kirjoittavan, nousematta hänen sisään astuessaan pöydän äärestä.

"Herra Wohlwend!" sanoi Salander, tullakseen huomatuksi.

"Olen heti käytettävänä", sanoi tämä yhä edelleen kirjoittaen, mutta katsahti sitten pikimmiltään ylös, kääntyi salamannopeasti jälleen pöytänsä päin, pyörähti vielä kerran tulijaa kohti ja heitti häneen kipenöivän silmäyksen, kuten tehdään veriviholliselleen ja silloinkin vain jos itse on syyllinen. Yhtä pian hän kuitenkin tointui, nousi ylös, astui askeleen eteenpäin ja pysähtyi ikäänkuin hän vasta nyt vähitellen olisi tuntenut vieraan.

"Enhän vain erehdy? Eikö se ole Martti Salander?" Martinkin täytyi tuota yönuttuun puettua miestä ensin vähän aikaa tirkistellä tunteakseen hänet, vaikkei tämän ulkomuodossa, perin vähäistä ränsistymistä lukuunottamatta, ollutkaan tapahtunut juuri sanottavaa muutosta, paitsi että hänen ennen sileillä kasvoillaan oli nyt viikset, jotka eivät näyttäneet olevan oikein omalla paikallaan ja joissa yksi karva törrotti yhtäälle, toinen toisaalle päin. Tämän takia näyttivät hänen kasvonsa siitä, joka hänet ensi kertaa viiksellisenä näki, äkikseltään tavattoman autioilta, kolkoilta ja lohduttomilta.

"Olen kyllä se!" sanoi Salander.

"No tuhattulimmaista, tervetuloa vain", sanoi toinen, ojentaen kätensä ja tutkivasti vilkuillen tuota epämieluisista tulokasta, käyttäytyen pikemminkin kuin epäilevä velkoja eikä niinkuin huono velallinen, "siitä on pitkä aika kuin me olemme viimeksi toisiamme nähneet. Ja mikä onnentähti sinut on tänne johtanut?"

"Tämä!" vastasi Salander lyhyesti, loukkautuneena tuosta, luonnottomasta käytöksestä. Hän veti taskustaan pankkiosoituksen ja ojensi hänelle.

Wohlwend otti sen vastaan kahdella sormella kuin ravun, kohotti kulmakarvansa ylös ja luki paperin.

"Aha!" sanoi hän, "tuo Atlantin rannikko pankki Riossa. Tosiaankin, me olemme liikeyhteydessä sen kanssa!"

"Eikö siitä ehkä ole ilmoitusta saapunut?"

"Tosiaankin, minä muistelen jotain sellaista, mutta en ole tullut ajatelleeksi ketä se koskee. Liikkeemme on ripeästi kehittymällä valitettavasti laajentunut siinä määrin, että minä en yhdessä hetkessä voi siitä saada yleissilmäystä. Mainitulla pankilla on meiltä melkoinen määrä saatavaa kuitenkin, meillä on vastasaatavaa ja minun pitäisikin katsoa sitä kirjoista. Tuhattulimmaista, satakuusikymmentä tuhatta frangia! Sinä olet suurissa asioissa, ystäväni!"

"Niillä paikoin se on, mitä minä seitsemänä vuotena olen koonnut. Mutta olisi hyvä, jos sinä katsoisit kirjoista sitä asiaa!"

"Sitä en voi paikalla tehdä, Martti hyvä! Tiedä, että meillä nykyään on odottamaton pula, joka toivottavasti sentään on ohimenevää laatua."

"Kenellä meillä?"

"No, tietysti firmalla ja minulla, sen omistajalla! Ennen siihen kuului myös muuan Schadenmüller. Mutta asiaan palataksemme, kirjat ovat kansliassa, ja senhän käsität, etten minä nyt voi siitä selkoa ottaa!"

"Kirjoita sitten edes paperiin, että se on näytetty sinulle!"

"En minä kirjoita siihen mitään, ennenkuin asia on selvillä!"

Tällainen käytös suututti Salanderia, niin hyvin kuin hän hillitsikin itseään.

"Toistamiseen olet sinä nyt jo samanlaisessa suhteessa minuun etkä sinä näytä olevan milläsikään, saattaessasi minut tälläkin kertaa typötyhjäksi!" puhui hän, silmissään tuikea ilme. Mutta Wohlwend ei joutunut hämilleen.

"Pyydän, ei mitään loukkauksia!" sanoi hän ääntään koroittaen, "vielä minä en ole vararikkoinen! Enkä koskaan ole ollutkaan! Ja jos olisinkin, niin suojelee minua laki ja oikeus ja ennen kaikkea on oma taloni minun linnani!"

Salander vaipui hämmästyneenä ja melkein kuin uupuneena muutamaan plyysipäällystäiseen nojatuoliin. Wohlwend jatkoi leppeämmällä äänellä: "Vanha kunnon ystävä! Tee kuten minäkin, pidä

pääsi pystyssä! Katsohan tänne, minä en ole jouten tänä pakollisena loma-aikanani, en huolehdi siitä, jota ei kerta voi välttää; minä antaudun harrastamaan tieteitä ja taiteita. Kas tässä, minä tutkin heraldikkaa, talonpoikain puumerkkejä, ammattimerkkejä ynnä muita samaan alaan kuuluvia esineitä!" Pari vaakunakirjaa, jommoisia leimasinten ja lusikkain kaivertajat pitävät markkinoilla avonaisina edessään, oli kirjoituspöydällä, niiden vieressä sellainen värilaatikko, joita poikaset käyttävät piirustuksia värittäessään ynnä muutamia paperiliuskoja, joille oli perin lapsellisesti vaakunankuvia kopioitu. Myöskin muuan sekava asiakirja rehenteli siinä.

"Voisi sanoa tässä ilmenevän valtiollisen kulttuuri-kehityksen vanhojen säkeiden sekä uusien siihen liittyvän, sikäli kuin —"

Martti Salander ei kuunnellut pitemmälle hänen puhettaan; hän tarttui vain vielä koneellisesti muutamaan rasvaiseen ja aukinaiseen, mutta suullaan keskellä tuon liikemiehen ja mesenaatin pöytää olevaan kirjaan. Se oli erään lainakirjaston merkillä varustettu ikivanha rosvoromaani, mikä nähtävästikin oli tuon hassuttelijan varsinaisena luettavana hänen pakollisessa joutilaisuudessaan.

Hän otti brasilialaisen maksuosoituksensa tuon kunnan ystävänsä kädestä, talletti sen huolellisesti, keskeytti toisen puheen ja kysyi ainoastaan: "Oletko sinä naimisissa, Louis Wohlwend?"

"En! Kuinka niin?" vastasi tämä.

"Minä vain arvelin sitä tuon kauniin sananlaskun takia, mikä on talosi seinään maalatun Winkelriedin kuvan alla! Sinä kai yleensä olet leskein ja orpoin suojelija tai niiden, joista sellaisia voi tulla?"

"Sinä tiedät, että minä olen aina ollut ihanteellinen ja minä pidän sitä kiitettävänä tekona, että vapaiden kansalaisten asuinrakennuksia koristetaan ja kehoitetaan koristamaan historiallista tai siveellistä sisältöä olevilla mietelmillä."

Kun Wohlwend oli tämän sanonut, painoi Salander keskellä huonetta hatun päähänsä ja jätti talon sanaakaan enää lausumatta.

Hän kutsui ajurin ja ajoi kaupungin notariaattikansliaan. Notarius luki maksuosoituksen, jonka Salander asian valaistuaan hänelle antoi, työnsi silmälasit nenälleen ja sanoi: "Oletteko te itse herra Martti Salander? Niinkö? — Tämä on paha juttu! Konkurssitila tavanmukaisine aikamäärineen julistetaan virallisesti huomenna, joten teillä on vielä kyllä aikaa. Minä aion myös tänään vielä mennä itse sinne ja vaatimuksenne johdosta virallisesti häntä kuulustella."

"Minun nähdäkseni", väitti Salander, "on tärkeintä, että riolaiseen pankkiin menee mitä pikimmin protestivaatimus. Minä olen valmis suorittamaan sananlennätys-kustannukset!"

"Valitettavasti se ei ole heille enää tärkeintä, herra Salander!" vastasi notarius vakavalla osanotolla, "toissapäivänä saapui varma tieto, että Rio Janeirossa oleva Atlantin rannikkopankki on lakannut maksamasta ja eilen saatiin tietää lisäksi, että johtajat ovat hävinneet tiehensä ja henkilökunta hajonnut. Täkäläiset kauppahuoneet ovat jo pari viikkoa sitten saaneet huonoja tietoja, ja mikä pahinta, tuota hävinnyttä pankkia ja kaikkea mitä sen yhteyteen kuuluu, pidetään jo laajalle levinneenä rosvoliikkeenä. Minä pelkään, että suuri määrä sen haltuun uskottuja rahoja on hävinnyt kuin tina tuhkaan."

Salanderin täytyi ottaa pulpetista kiinni eikä hän puhunut mitään.

Notarius katsoi kelloaan.

"Minä lähden kanssanne oikeuden puheenjohtajan luo, siihen on vielä juuri aikaa; sillä kaikissa tapauksissa on tarpeellista teidän hankkia laillinen ulosottotuomio pankin omaisuudelle, mikä luultavasti korvannee teidän maksuosoituksenne."

"Minulla on ajuri tuolla alhaalla", sanoi Salander. He lähtivät ajamaan ja saivat toimeen haluamansa ulosmittauksen, jolla tuskin kuitenkaan oli sanottavaa arvoa.

Sellainen surullinen tieto oli odottamassa Maria Salanderin heräämistä, ja kun vahveneva ruskotus pilvettömällä taivaalla näytti elostuttavan hänen uinailevia kasvojaan kuin ihana unennäkö, lykkäsi mies taas kevytmielisyytensä selvittelyn siksi kuin lapset olisi lähetetty ruokatavaroita ostamaan ja sitten taas siksi kuin eine olisi syöty. Hän ei tahtonut että hänen vaimonsa ensimmäisenä aamuna heidän jälleen yhdyttyään seisoi lieden äärellä kyyneleet silmissä.

Lapset lähtivät ja palasivat, rouva valmisti eineen ja nautti sen iloisena omaistensa parissa. Lapsetkin olivat niin iloissaan, että se tarttui isäänkin ja hänen surunsa uinahti vielä lyhyeksi aamuhetkeksi, vaikka kaikki tornikkelot löivät jo seitsemää. Silloin juolahtivat hänen mieleensä myöskin lahjat, joita hän Englannissa oli anteliain mielin hankkinut. Heti avasi hän kirstunsa ja levitteli esille teräsvarusteisia nahkalippaita, erinomaisen sieviä kuvakirjoja, joiden englanninkielistä tekstiä hän aikoi heti käyttää hyväksi ensi-opetuksessa, hienoja liinoja ja pitsejä rouvalle ja tytöille, sekä kokonainen kasa erilaisia leivoksia, joita oli pistelty kaikkialle muiden tavaroiden lomaan.

Tuo kaikki tuotti mieluisaa hauskuutta ja antoi vakuutuksen kultaisen ajanjakson saapumisesta, mutta kannusti samalla rouvaa sellaista muutosta vastaavien velvollisuuksien täyttämiseen. Hän meni pukeutumaan, voidakseen lähteä tarpeellisille asioille, mikä seikka heti johti Martin mieleen sen, että häntä kohdanneen onnettomuuden täytyy olla jo kaupungilla tunnettuna; sillä toiselta puolen veli Wighart, joka kaikissa tapauksissa oli eilenkin tehnyt tavallisen iltakierroksensa muutamissa kahviloissa, oli tietystikin kertonut tuon uutisen kaikkine siihen kuuluvine seikkoineen, ja toiselta puolen ei myöskään viranomaisilla ollut mitään salaamisen syytä julkisessa konkurssi-asiassa, johon liittyi siksi tavattomia seikkoja. Hänen tuli estää ettei tuo uutinen yllättäisi hänen vaimoansa suorastaan avonaisella kadulla. Kiiruusti antoi hän lapsille yhden kirjoista ja kourallisen englantilaisia biskettejä sekä neuvoi heitä menemään ulos ja asettumaan plataanin alle, minkä he heti tekivätkin.

"Kuules, Netti! isämme miellyttää minua hyvin, eikö sinuakin?" sanoi pikkuvanha Setti heidän ulos menessään siskolleen, joka häntä jäljitellen ja vieläkin nokkelammin vastasi: "Oo, hyvin hän minua miellyttää! Ja minusta näyttää hän käyttäytyvän hyvin äitiämme kohtaan! Eikö sinustakin?"

Arnold, joka äänetönnä kulki perässä, kuuli nämä viisaat lausunnot ja ymmärsi niitä enemmän kuin siskot luulivatkaan; sillä hän tunsu mielessään salaista onnea siitä, että vanhemmat soveltuivat hyvin toisilleen ja uskoi sen mielellään, mutta ei sanonut siihen asiaan sanaakaan.

Isä oli jo sillä välin astunut makuuhuoneeseen, jossa Maria rouva oli juuri heittänyt päällysvaateen ylleen ja alkoi sitä rinnan kohdalta napittaa.

"Maria", sanoi hän, "sinähän et ole minulle koskaan kirjoittanut siitä, että Louis Wohlwend on jälleen aloittanut liikkeen, vieläpä jonkunlaisen pankkiliikkeen?"

Rouva pysähtyi ja katsoi häntä suurin silmin: "Siitä minä en ole tiennyt enkä tiedä vieläkään kerrassaan mitään! Kuinka minä sen tietäisin, kun minä tässä erakonelämässäni en joudu ihmisten pariin?"

"Etkö ole kuullut Schadenmüller & Kumpp. nimisestääkään liikkeestä?" kysyi hän edelleen, yhä vieläkin vitkastellen.

"En siitäkään! Mikäs se sitten on?"

"Se on liike, johon minun, johon meidän koko säästöimme osoitettiin, jonka minä olen Riossa puhtaalla rahalla maksanut. Odotas!"

Hän riensi erään avatun kirstun luo ja toi sieltä Brasiliassa päätetyn pääkirjan, voidakseen sen avulla valaista asiain kulkua.

Viimeksi käytetyllä lehdellä oli kauniisti piirretty numeroin merkittynä viivottimella huolellisesti vedetyn viivan yläpuolelle tilinpäätös hänen omaisuudestaan, ja sen alla oli luettavana: "Yllä olevasta saldosta on vähennettävä aviovaimoni Maria N.N:n laillinen saatava minulle antamastaan omaisuudesta, minkä arvo tekee kaksikymmentäviisi tuhatta frangia."

Avatun kirjan asetti hän vieressä olevalle pienelle pöydälle ja laski sormensa tilinpäätöksen kohdalle.

"Kuten näet, on siinä kolmekymmentäkuusi contos de reisiä, vähän yli kaksisataa tuhatta frangia meidän rahassamme! Kaiken varalta olen minä siihen alle merkinnyt sinun osuutesi, kuten näet. Mutta koko summasta annoin minä kolme neljättä osaa eräälle arvossapidetylle pankkiliikkeelle Riossa ja sain vastaan maksuosoituksen Schadenmüller & Kumppaneille täällä, jossa minun piti saada haltuuni omaisuuteni puhtaana rahana. Mutta kutka muodostavatkaan tämän Schadenmüllerin kumppanuskunnan? Yksi ainoa mies, ja hänen nimensä on Louis Wohlwend, joka ei maksa mitään; sillä hän on taasen kerran konkurssissa, mikä tänään virallisesti julistetaan. Ja tänne on jo saapunut tieto, että myöskin tuo riolainen kauppahuone tai seurue olisi hävinnyt tietymättömiin! Vielä ei voi kukaan tietää, mihin rahat ovat joutuneet, ovatko ne jo Riossa joutuneet hunningolle vai onko Wohlwend niitä

saanut haltuunsa."

Tämän kaiken sanoi hän kuivalla ja katkonaisella äänellä. Maria rouva, joka aluksi oli vain puolittain utelias, katsoi milloin kirjaan, milloin häntä silmiin, mikä hänelle olikin pääasia ja enimmänsä hänen huomiotaan herätti, kunnes hän lopulta tuli kuolon kalpeaksi; mitään sanomatta pani hän vapisevin käsin päällysvaatteensa viimeiset napit kiinni ja alkoi vasta sitten änkyttää yksittäisiä kysymyksiä ja vähitellen pääsi hän selville onnettomuudesta. Kärsivällisesti ja melkein nöyrästi mukautui Martti hänen sekaviin kysymyksiinsä ja toisti uudelleen samat selitykset, kunnes kaikki oli hänelle selvänä.

Vasta nyt puhkesi hän käsiään väännellen kuumiin kyyneliin, samalla kuin hän huudahti: "Voi mies parkani! Missä on seitsenvuotinen eromme ja murehtimisemme?"

Yhtäkkiä muuttui tuo tukehuttava itku intohimoiseksi vihanpurkaukseksi.

"Viimeisen nuoruuden aikamme on hän tehnyt tyhjäksi, se koira! Missä hän on, se ilimato? Eikö hänen selkäänsä voida suolata? Eikö häntä voida pusertaa kokoon, sitä kaikkea imevää sientä? Se kirottu maanvaiva! Vartokoonpa! Jollet sinä voi häntä taltuttaa, niin kasvatan minä pojan sitä varten, että hän kerran maksaa sille palkan! Nyt käsitänkin, miksi mieleeni hiipi aina jonkunlainen aavistus, nähdessäni sen sileänahkaisen nädän. Onko se mahdollista, että minä juuri hetki sitten olin vielä onnellinen ja terve kuin leivonen, ja nyt niin onneton, niin sairas!" Hän asteli epätoivon vallassa ympäri huonetta, avasi akkunan ja silmäsi ulos.

"Mikä ihana päivä!" huudahti hän; "mikä suloinen kesäilma meiltä on tarvelty! Siis se on niin, se on niin, se on niin!" lisäsi hän puoleksi laulavalla, katkeran tuskan värittämillä äänellä, sulki akkunan ja istuutui lattialle nurkkaan, nojaten päänsä käsiin.

Martti Salander hämmästyti, niin onnettomaksi kuin hän itsensä tunsikin, tuota rajua intohimoisuutta, jollaista hän ei vielä ollut vaimossaan nähnyt; hänet valtasi hellä sääli ja hänen onnistui kohoutua puolisonsa mielentilan ja samalla oman syyllisyytensä tunnon yläpuolelle. Hän astui hänen luokseen.

"Rakas Maria!" sanoi hän hellän vakavasti, "elä ole noin toivoton! Onhan se vain rahaa! Pitääkö sen olla ainoa ja paras, mitä me voimme omistaa tai menettää? Onhan meillä toinen toisemme ja lapsemme! Ja pitääkö tämän lohdutuksen yhtäkkiä olla tyhjä puheenparsi, niin pian kuin se koskee meitä eikä muita ihmisiä? Tule eläkö kyyristele siellä lattialla kuin lapsi, noin syvää surua eivät rahat eikä Wohlwend ansaitse! Todellakin näen minä sinun intohimoisesta käytöksestäsi, että sinä olet vielä tarpeeksi nuori huolimatta valituksestasi hukatuista vuosista, ja se tuntuu minusta yhtä suloiselta kuin ihana kesäilma tuolla ulkona; mutta nouse nyt toki, kuivaa kyneleesi eläkö anna lasten mitään huomata, niin toinnut sinä siitä aivan itsestäsi! Sinä et ehken kuullut, että minä olen pelastanut osan omaisuudesta, minulla on se mukanani luotettavina papereina, joihin Wohlwendin ei tule mitään, ja niin minun asiani ovat paljon paremmin kuin seitsemän vuotta sitten, ja lisäksi olen nyt rikkaampi hyödyllisistä kokemuksista ja tiedoista. Tule, somista itseäsi, meidän tulee nyt lähteä ulos, minun virastoihin ja sinun ostoksille, ja puolisten jälkeen teemme lasten kanssa kunnollisen kävelyretken. Kun me vain käyttydymme hyvin tynesti, niin saatpa nähdä, että me vielä neuvon keksimme!"

Hän ojensi kätensä vaimolleen, joka siihen tarttuen nousi ylös. Siinä oli oikeastaan melkein lapsen hämillisyyttä, kun hän pikimmältään loi mieheensä katseen, samallakuin hänen kasvoilleen vilahti paremman mielen ja luottamuksen kipinä. Sillä hän huomasi miehensä olevan asemastaan selvillä ja kykenevän kehoittamaan ja rohkaisemaan häntä, puolisoaan; myöskin oli tuo hänen miehensä nöyrä alistuvaisuus, joka häntä oli eniten kiusannut, taitavasti ja huomaamatta taka-alalle siirtynyt. Puolessa tunnissa olivat he valmiit lähtemään yhdessä alas kaupunkiin. Settin täytyi lähteä äidin mukana, toiset lapset karkoitettiin sisälle koulukirjojensa ääreen. Kun Salander silmäili ympärilleen tuolla autiolla sorapeitteisellä pihalla ja harmistuen huomasi, kuinka entisten lisäksi vielä joukko tietä varjostaneita hedelmäpuitakin oli hävinnyt, pisti hänen silmäänsä myöskin ulko-oven päällä riippuva puutaulu, jossa oli kirjoitettuna: "Kreuzhalden pensionaatti ja ulkoravintola."

"Odottakaas", sanoi hän, "tuo taulu on otettava pois ja nyt heti!"

Tuolin avulla nosti hän laudan koukuistaan ja pisti sen oven taakse.

"Nyt olet vapautettu harmillisesta ravintolanpidosta!" sanoi hän; "ilmoitamme hetimiten sanomalehdessä, että se on suljettu".

Vapautuminen tuosta omituisesta pakonalaisuudesta odottaa vieraita, joita ei tullut ja joille hän ei ollut enää osannut mitään tarjota, jos niitä tuli, kevensi rouvan mieltä, samoin kuin myöskin rahat, joita hänellä vihdoinkin taas oli riittävästi taskussaan, antoivat hänen askeleilleen niiden entisen varmuuden; hänen kasvoiltaan ei vain kaikesta tynneydestä huolimatta tahtonut hävitä vakava ilme, syystä että nuo tuskin neljäkolmatta tuntia sitten tapahtuneet muutokset olivat vasta nyt saaneet hänet sisimmässään horjumaan, kun hän ei voinut loppua aavistaa. Mutta tämä hiljainen epäily lujitti vain hänen, tahtoaan

säilyttämään ryhtinsä ja pysymään uskollisena huoltajana omaisilleen.

Puolisot erkanivat pian päättäen päivällisen aikana taas yhtyä. Martti Salander lähti notariuksen kansliaan. Lain mukainen julistus oli juuri ilmestynyt lehtiin. Notariusta oli Wohlwend kieltänyt kirjoittamasta Salanderin maksuosoituksen alle mitään selitystä, ja samassa tarkoituksessa oli hän lähettäessään "liiketuttavilleen" muutaman ilmaan aikaisen kiertokirjeen, sivuuttanut tuon ystävänsä, jolta hän oli omaisuuden riistänyt.

Notariuksen neuvosta oli Martti aamupäivällä etsinyt käsiinsä muutaman etevän asianajajan ja valtuuttanut hänet asiaansa puolustamaan, samalla kuin tämä oli puolestaan jättänyt hänen tehtäväkseen hankkia oikeaksi todistetut otteet kirjoista ja kirjevaihdoista, jotka koskivat hänen yhteyttään Rio de Janeirossa olevan pankin kanssa. Joka tapauksessa tuli jutun selvittäminen kestävänsä kauvan. Asia on niin, arveli asianajaja, että se olisi vielä onnellinen tapaus, jos siinä olisi muodollinen petos kysymyksessä, jolloin vangitsemalla ja rikosta tutkimalla voisi päästä käsiksi piilotettuun saaliiseen, jota vastoin tavallisessa vararikossa saatava kaikissa tapauksissa oli mennyttä kalua.

Täten saattoi Martti Salander toistaiseksi tyyntyä ja hänellä oli nyt tarpeeksi loma-aikaa miettiäkseen, mihin hänen sillä välin tuli ryhtyä. Senvuoksi tunsu hän itsensä rohkaistuneeksi ja tavallaan tyytyväiseksi, syödessään päivällistä, jonka hänen vaimonsa oli valmistanut hyväksi ja ravitsevaksi, mutta ilman mitään komeutta. Viiniä ei ollut enää olemassa, sanoi rouva, miehensä saisi määrätä, mitä mahdollisesti olisi hankittava; tänään täytyisi heidän tyytyä raittiiseen veteen, ja jos he päivällisen jälkeen liikkuvat hiukan ulkona, arveli hän, niin Martti kyllä poikkeaisi heidän kanssaan johonkin, missä olisi juotavaa, vallankin sellaiseen kuin "Punaiseen mieheen."

Tämän vihjauksen teki hän hymyillen ja iloisesti; mutta ilman noita tämänpäiväisiä paljastuksia ei hän sitä kuitenkaan olisi tehnyt. Miehensä ymmärsi hänet hyvin ja vastasi viivyttelämättä, että hän oli täysin oikeassa, muistuttaessaan häntä siitä; hän kyllä toimittaa astiallisen tuota viiniä, joka kyllä tulee hänelle maistumaan. Tähän vältteliääseen keskusteluun oli rouva tyytyväinen, kun hän huomasi miehensä tunnustaneen pikku erehdyksensä mennä melkein kotipiportin edessä vieraan kanssa ravintolaan. Sovitukseksi selitti hän muuten haluavansa päivällisen jälkeen retkeillä vähän aikaa ulkona luonnonhelmassa; hän ei ollut kertaakaan käynyt ylhäällä metsässä, ei silloinkaan kun hän vielä oli pitänyt palvelusväkeä.

He lähtivät siis joukolla ylös metsään, joka otti heidät vastaan kuulakoine varjoineen. Sellaisen kasvattimetsän ilma, jota Martti Salander ei pitkään aikaan ollut nauttinut, virkisti suuresti hänen mieltään; hänessä heräsi entinen opettaja ja hän alkoi rouvalle ja lapsille kertoa eroavaisuudesta lännen aarniometsien, joissa taistelu ja heikompien hävitys vallitsee, ja vanhan maailman raikasilmäisten metsien välillä, joita hoidetaan ja viljellään kuin puutarhoja. Ja hän osoitti heille, kuinka täälläkin saattoi vastakohtia tavata, kuinka tuolla valtion tai jonkun yhtiön omistaman metsän saattoi tuntea puhtaasta maaperästä sekä puhtaina ja kirkkaina säilyneistä puunrungoista, täällä taas jollekin huolimattomalle talonpojalle kuuluvan metsän risukoista, loiskasveista ja vaivaispuista. Myöskin tutkaili hän lapsilta, osasivatko he tuolla ja täällä kukoistavien kasvien nimiä mainita tai tunsivatko lintua, joka parhaillaan visersi. Mutta he eivät tienneet mitään ja hän sanoi rouvalle: "Siinäpä se juuri on; lapset ovat liaksi yksinäisiä!"

"Mutta ukkoseni", vastasi tämä, "lapsethan viettävät vuoden läpeensä satojen muiden joukossa, ja heidän koulusalissaan ovat kaikki seinät täynnä kuvia, niiden joukossa paljon lintujakin, jotka he tuntevat nimeltään! Mitä eläviin lintuihin tulee, niin olen minä tyttösenä juuri samanlaisen tietämättömyyden kautta kokenut jotakin, jota minä yhä vielä muistelen. Eräänä sunnuntai-iltana, laulutunnin jälkeen, kuljin minä aivan yksinäni muutaman kukkulan yli kotiin ja istuin hetkisen siellä ylhäällä. Vastapäätä oli toinen metsäinen kukkula, jonka puiden keskellä piilossa oleva, minulle tuntematon lintu lauloi niin kauniisti, niin kauniisti tyynen ilman ja hiljaisuuden halki, että se todellakin liikutti minun sydäntäni ja minä sain kynelet silmiini. Minä kerroin siitä kotona ja olisin kovin mielelläni tahtonut tietää, mikä lintu se oli. Ihmiset arvailivat sinne ja tänne, muuan poika, joka osasi matkia useiden lintujen ääntä, koetti yhtä ja toista säveltä sekä mainitsi vastaavan laululinnun nimen; mutta mikään noista sävelistä ei ollut sellainen kuin minä olin kuullut. Nyt, niin monen vuoden kuluttua, kuulen minä tyyninä hetkinä vielä sen näkymättömän laulajan ja olen iloinen, että se on pysynyt minulta tuntemattomana ja minulle sillä tavoin jäi muistoon tuon iltahetken ihanuus."

"Sinä olet sen minulle jo kertonutkin", sanoi Salander nauraen, "ja se on kylläkin kaunista, siitä en tahdo kiistellä! Mutta jos se on olevinaan todistus luonnonesineiden tuntemusta vastaan, niin täytyy minun kutsua sinut järjestykseen, hyvä rouva jesuiitta ja salaisten asiain ilmoittaja!"

"Ole nyt, sinä kyllä tiedät, ettei se ollut tarkoituksena, sinä herra koulumestari!"

Leikkisä kiistely muuttui vakavaksi keskusteluksi kasvattavasta seurustelusta lasten kanssa, jossa

asiassa tuo kelpo vaimo piti kaikella kunnialla puoltaan. Molemmat puoliset siinä keskustellessaan ja nähdessään lasten edellään juoksevan, unhoittivat nykyisyyden ja silmäilivät toivorikkaina tulevaisuuteen, joka tuntui heistä yhtä suloiselta kuin Maria rouvan tuntematon lintu.

Niin olivat he kulkeneet melkoisen matkan ja laskeusivat alas muutamaa metsälaaksoon, jonka halki virtasi kirkas vetinen kaunis puro, joka vyörytteli vesiään alas vuorenrintettä kirjavain hietakasojen ja kiven mukulain yli. Muutamassa pyöreässä polvekkeessa valui sammaltuneiden paasien yli pienenon vesiputous, tullen esille suoraa muutamasta nuoresta pyökkimetsiköstä, ja Martti Salander tunsu heti tuon hänelle entuudestaan tutun viehättävän sopen.

"Tuonne meidän pitää asettua hetkiseksi", sanoi hän ja huusi lapsia, neuvoen heille tien. Maria rouvakin ihasteli laaksoa ja kiiruhti ketterästi alas jyrkkää ja kivistä polkua. Pitkään aikaan ei heillä ollut ollut tilaisuutta liikkua vapaassa luonnossa ilman muuta tarkoitusta kuin itse liikkuminen. Puron rannalle saavuttuaan oli heidän vielä kierrettävä muuan esiinpiistävä suurehko kallionkielu, joka kätki parhaan varjoisan lepopaikan. Edellä juoksevat lapset pysähtyivät äkkiä sanattomina, ja kun vanhemmatkin ehtivät paikalle, näkivät he muutaman miehen, joka paljain jaloin, käärityyn housunlahkein ja paidanhihoin seisoi vedessä ja haparoi kivien alta äyriäisiä. Kuivalla kivilaakalla puron rannalla oli kaksi kuollutta rautua muutaman astian vieressä, jollaisia onkimiehet kulettavat mukanaan, sekä avonainen kasvikotelo, jossa oli paperiin käärittyjä eväitä. Suojaisessa paikassa oli kylmään veteen pistettynä aloitettu viinipullo.

"Paikka on jo otettu", sanoi Salander puoliääneen, "menkäämme etemmäs!" Hän kulki eteenpäin, päästäkseen sille kapealle polulle, joka oli ravustajan ja hänen kamsujensa välissä, ja perhe seurasi hänen kantapäillään, rouva ensimmäisenä. Silloin ojensi purossa oleva mies itsenä suoraksi ja katsahti ympärilleen. Se oli herra Louis Wohlwend, joka näkyi täällä kaikessa hiljaisuudessa huvitteleivan.

Hämmästyksestä jäykistyneinä seistiin molemmin puolin, niin että puron laineet synnyttivät vaahdon tapaista Wohlwendin säärien ympärille ja Salanderin taakse jäi hänen perheensä tiheänä joukkona seisomaan. Kuten useimmiten tapahtuu, oli vääryyttä kärsinyt puoli enemmän hämillään kuin toinen, ja kun Wohlwend näki Salanderilaiset neuvottomina edessään, kohotti hän päänsä korkealle, vei kätensä hatunpartaaseen ja huusi: "Ah, terve teille!"

"Annatko sinä täällä audienseja?" sanoi Salander viimein paikaltaan liikahtamatta.

"Kuten tahdot!" vastasi Wohlwend; "minne tulisi minun tänään paeta muualle kuin luontoäidin rinnoille? Nyt on tavallaan minun kunniapäiväni, jolloin minä aloitan vuosisatamme marttyriuden liike-elämän, olemassa-olon taistelun uhrina! Tänään on nimeni virallisessa lehdessä, sen vuoksi täytyy minun olla poissa vaatimattomalta paikaltani kahvilassa ja siellä tapahtuvasta viattomasta pikku pelistä; sitä vaatii vallitseva tapa, kunnes juorupuheiden vedenpaisumus on kuivunut! Sinä tiedät, Martti ystävä, että minä olen aina suosinut jaloa ihanteellisuutta; se on minulle nyt hyväksi ja sallii minun etsiä lohduitusta täällä tarjoutuvien idyllisten olojen parissa! — Jahaa, rakkahin rouva! Hyvä rouva, sallikaa minun kaikella kunnioituksella tervehtiä teitä niin pitkän ajan —"

"Wohlwend, teidän ei sovi täällä puhua meidän kanssamme asioistanne; nämä ovat lapsiamme, joiden kuullen se ei käy laatuun! He eivät saa sellaista kuulla! Pyydän, Martti hyvä, jatkakaamme matkaamme!"

Tämän sanoi rouva Salander, samalla kuin hän pisti kätensä miehensä kainaloon. Martti kääntyi kuuliaisesti ja jatkoi vaieten matkaa; Maria astui hiukan syrjään ja työnsi lapset edelle, ja vasta kuin viimeinen oli ohi, seurasi hän itsekin enempää ympärilleen katsomatta. Hänen täytyi koota hameensa helmustat, päästäkseen hipaisematta Wohlwendin hujan hajan ajelehtivien tavarain välitse, joihin tämän sukat ja saappaatkin kuuluivat.

Tämä seisoi kuin kivettyneenä purossaan. Rouvan kasvoissa ja äänessä oli niiden kalvakasta tyyneydestä huolimatta sellainen halveksuksen läpitunkema ankaruus, että häntä alkoi peloittoa, että niitä on olemassa korkeampiakin voimia kuin konkurssipesän selvittelijä ja velkojain kokoukset. Hänestä ei enää tuntunut hauskalta vedessä; hän kahlasi ylös ja veti reippaasti kengät jalkaansa, ollakseen kaikkien tapausten varalta paremmassa asussa. Sitten poimi hän kokoon kolme neljä rapua, jotka olivat karanneet astiasta ja pyrkivät vettä kohti. Lopuksi hän, tointuakseen tuosta naurettavasta akkakohtauksesta, veti viinipullon vedestä ja istuutui sen ja eväskotelon kera kivilaakalle.

Mutta uudelleen keskeytti hän illallisensa. Kuinka se akka saattoikin sillä tavoin käyttäytyä, puhutella häntä suoraa Wohlwendiksi, ilman herra nimitystä, sinutella häntä kuin renkiä tai lumppujen kerääjää! Enemmän ajattelutti häntä se lasten kohta. Oliko hän sitten sanonut jotakin sopimatonta, jota eivät ne olisi saaneet kuulla? Mitä vielä! Hän oli päinvastoin puhunut kauniita, yleviä sanoja, joskaan ne nyt eivät pelkkää kultaakaan olleet! Jospa vain Salander olisi solvaissut, niin sille hän olisi vähän lakia selvittänyt; mutta se vaikenä viisaasti.

Wohlwendin idylli tuli rouvan takia peräti häirityksi, ja hän pani kamsunsa kokoon; kuitenkin lähti hän kulkemaan toista tietä kuin Salanderilaiset.

Nämä nousivat jälleen vuorelle eivätkä muutamiin minuutteihin puhuneet mitään, kunnes Martin täytyi ruveta nauramaan vaimonsa äskeisille sanoille.

"Sinä kohtelit häntä tuikeasti!" sanoi hän, "kuinka hiivatissa pälkähti sinun päähäsi ruveta puhuttelemaan häntä pelkästään Wohlwendiksi?"

"Minun tietääkseni puhutaan sillä tavoin kuritushuonevankien kanssa, eikä hän ole minun silmissäni hituistakaan parempi".

Hän näytti tuosta tapauksesta kuitenkin hiukkasen ilahtuneen; Marttikin nauroi uudelleen ajatellessaan, kuinka tuo konkurssintekijä sukkelasti karttoi kahviloita, tavatakseen sitten mestarinsa täällä metsän sydämessä. Hetkisen vaihtelun jälkeen, kun rouvakin sai tilaisuuden käydä hänen rinnalleen, ryhtyi hän taas juttelemaan.

"En tiedä, väliin minä sentään epäilen, etteikö hän sittenkin ole enemmän narri kuin pahanilkinen; tosin kyllä vaarallinen narri!"

Maria rouva vastasi ainoastaan keveästi huoaten, jolla hän katkaisi enemmät tutkistelut. Lapset juosta kirmasivat metsässä oikealla ja vasemmalla, mutta vanhemmat astelivat nyt pitemmän tovin vaieten toistensa rinnalla. Martti huomasi vihdoin muutaman korkeammalle johtavan tien. "Tästä päästään, jollen erehdy, hyvälle näköpaikalle. Jos haluat vielä niin pitkälle käydä, niin voimme tuon alhaalla olevan rotkon sijasta, jossa se vintiö meitä häiritsi, levähtää siellä ylhäällä vapaan taivaan alla ja minäkin samalla näen kappaleen kotimaatani."

"Mielelläni minä menen sinne ylös; ei se voi paljo kauempana olla, mehän olemmekin siellä ennen pari kertaa olleet."

He saapuivat muutamalle kukkulalle, josta todellakin aukeni laaja näköala itää ja pohjoista kohti, häipyen etäisyydessä mitä ihanimmin kuultavaan ilmanrannan siveen. Muutamien ryhmässä seisovien korkeiden kuusien alla otti heidät lepopenkki vastaan, ja heti istuttuaan etsivät heidän silmänsä kotiseutujaan noiden etäisyyteen pehmoisesti häipyvien ylänköjen ja niiden väliin hiipineiden kenttien keskestä, ja he luulivat näkevänsä siellä aurinkoisella rinteellä valkoisena välkkyvän kirkon tai koulutalon. Salander huusi lapset luokseen ja osoitti heille maaseutua. "Olen lukenut, että kouluissa on viime vuosina opetettu kotiseudun tuntemusta; kuinkas sen laita on? Mikä maamme osa tuolla on?"

He eivät tieneet vielä mitään; ainoastaan vanhempi tytöistä mainitsi lähimmän seudun, jossa he asuivat, Münsterburgin piirikunnan, ja tiesi myöskin, että niitä on olemassa kaksitoista sellaista piirikuntaa.

"Hyvä! Niitä nimitettiin ennen yläkihlakunniksi, sitä ennen voutikunniksi ja vieläkin aikaisemmin kreivikunniksi." Etusormen vedolla rajoittaen melkoisen osan näköpiiriä osoitti hän yhden sellaisen rajat. Historialliset muistot heräsivät ja liittyivät toisiinsa, kunnes niistä sukeusi nykyisyys, ja kaikki tuntui hänestä yhä enemmän valaisevan tuota silmäin edessä olevaa maata.

"Uusi maailma siellä meren takana", sanoi hän vaimolleen, kun lapset olivat jälleen tiehensä juosseet, "on kyllä kaunis ja hupainen niiden maiden ihmisille, joissa on jo loppuun eletty ja toivottu. Kaikki aletaan alusta, ihmiset ovat mistään piittaamattomia, ainoastaan tietymättömän tulevaisuuden tarjoamat seikkailut yhdistävät heitä; sillä heillä ei ole mitään yhteistä entisyyttä eikä mitään esivanhempien hautoja. Mutta niin kauan kuin voin, tahdon minä ottaa osaa, jos sen suinkin voin tehdä, kansamme kokonaiskehitykseen täällä vanhalla pohjalla, jossa kieleni on kaikunut puolentoista vuosituhannen kuluessa! Mielelläni minä en sentään lähtisi pois!"

"Taivaan nimessä, kuinka se johtui mieleesi?" huudahti Maria Salander säikähtyneenä.

"Minä vain arvelen niin, juuri siksi se johtui!" vastasi hän mahdollisimman tynesti, salatakseen sitä, että hän juuri oli koettanut antaa ensimmäisen viittauksen siitä päätöksestä, joka hänen mielessään oli alkanut häämöttää jo ennenkuin toinen ilta kotiinpaluun jälkeen oli ehtinyt saapua.

Viikko toisensa jälkeen kului ilman että Wohlwendin juttu edistyi siitä siihen; hän osasi suuria ja pieniä velkojiaan sillä tavoin uskotella ja hämmentää, että he eivät voineet mitään päättää, ja olikin jo otaksuttavissa, että vuosi kuluisi loppuun ilman ratkaisua. Hänen kirjoistaan kävi kyllä selville, että hän oli ollut liikeyhteydessä Atlantin rannikko pankin kanssa ja saanut pitkin aikaa arvolähettyksiä vekseleinä, joiden hän väitti aina tulleen suoritetuiksi. Rio de Janeirosta ei ollut, asian ollessa siellä sillä kannalla kuin edellä on mainittu, saatavissa mitään selitystä, ja Münsterburgissa kieltäytyi ei ainoastaan Wohlwend, vaan konkurssipesäkin tunnustamasta Salanderin vaatimuksia.

Asianajaja arveli olevan parasta hänen matkustaa kiiruusti takaisin Brasiliaan, tehdäkseen siellä itse paikalla voitavansa, ja siihen tarvittavat kustannuksethan eivät merkitsisi mitään noihin suuriin tappioihin nähden ja tilapäisten kauppayritysten avullahan ne voisivat tulla enemmänkin kuin korvatuiksi.

Nämä neuvot olivat omiaan vahvistamaan tuota jo herännyttä ajatusta lähteä uudelleen onneaan etsimään. Kun hän oli itselleen pelastuneesta omaisuutensa jäännöksestä erottanut vaimonsa osuuden ja pannut sen varmalle talletukselle, saattoi hän ylijäämällä kauppasuhteiden nykyisellä kannalla ollen aloittaa liikeuransa siitä, missähän sen äsken oli keskeyttänyt. Hän uskoi saavansa menetetyt omaisuutensa takaisin paljon lyhemmässä ajassa sekä sitäpaitsi perheensä saavan tarpeellisen ylläpidon.

Niinpä valmistausi hän hiljaisuudessa kaikin puolin, saipa myöskin erityisiltä kauppahuoneilta hyviä tarjouksia, vuokrasi rouvalle ja lapsille, tai oikeastaan itselleen, vaatimattoman, mutta kunnollisen asunnon ja valmistautui lopulta paljastamaan asianlaidan kunnan Marialleen.

Vaikka asiat tällä kertaa olivat paljon paremmalla kannalla kuin ensi kertaa erottaessa, valtasi tämän sentään syvä suru. He istuivat vastapäätä makuuhuoneen akkunan ääressä, josta Maria kerrallisena aamuna oli epätoivossaan vedonnut silloiseen ihanaan aamuun.

"Istuessani silloin", sanoi hän hetkisen kuluttua puoliääneen, "lattialla tuolla nurkassa, sanoit sinä nuhdellen, ettei raha ole ainoa ja kallein, mitä ihmisen tulee haluta. Sinä olit oikeassa siihen määrään, että minä voisin nyt lausua samat sanat sinulle takaisin!"

"Tässä ei ole sama tapaus!" vastasi Martti, "se ei ole samaa, että me olemme epätoivossa menetetyt omaisuuden takia tai että me luovomme menetettyä omaisuutta pontevasti takaisin voittamasta! Minä tunnen nyt kerta tien, pitääkö minun tahallani sitä välttää? Ajattele lapsiamme, Maria!"

"Ah, minä ajattelen juuri lapsiamme! Pitääkö niiden kaikin mokomin tulla rikkaiksi, voidakseen elää?"

"Maria! Sinähän olet saanut kokea, kuinka voi käydä, kun ei ole mitään!"

Tähän vastaamatta jatkoi tämä: "Katsos, kun me tuolla ylhäällä metsässä istuimme penkillä ja katselimme kotimaatamme, silloin ajattelin minä itsekseni, että kenties olisi parasta meille itsellemme ja lapsillemme jos sinä jälleen ottaisit haltuusi koulun tuolla maaseudulla ja väistyisit pahan maailman edestä! Pelastamallasi rahalla voisimme hyvin tulla toimeen ja vieläpä säästöönkin panna —"

Salanderia koski tämä puolison puhe hänen vanhaan opettajatuntoonsa, ilman että jälkimmäinen siitä mitään tiesi; hän oli todellakin paennut lippunsa luota. Mutta hän ei antanut tämän lopettaa puhettaan, vaan tarttui hänen käteensä melkein suonenvetoisesti: "Sen kyvynäytöksen jälkeen, jota minä kauppatoimissani osoitin, käsitän minä sinun ajatuksesi vallan hyvin, se on huokeasti ymmärrettävissä! Mutta minä en voi! Ensinnäkään minulla tuskin on enää tarpeellista harjaantumusta ja tiedotkaan tuskin ovat säilyneet ja lisääntyneet, voidakseni niin ilman muuta opettajanvirkaan ryhtyä, ja kertauskurssiin olen minä sentään liian vanha! Sitävastoin tunnen minä itseni vielä kyllin nuoreksi, toimiakseni vapaana maailmassa, mihin intoni minut on ajanut. Lisäksi tarvitsen minä riippumattomuutta, jonka ainoastaan kohtalainen omaisuus suo; sillä liian suuri tekee sekini omistajansa orjaksi. Usko vain, että se vielä minulle varmasti onnistuu! Minä en tule niin kauan poissa olemaan, vieläpä kauppatoimeni suoritetaan osaksi täälläkin eikä odottamaton kotonakäyntikään hupaisine jälleennäkemisineen ole mikään mahdottomuus!"

"Ota sitten meidät mukaan!" sanoi Maria sortuneella äänellä.

"Pannakseniko teidät alttiiksi sairaudelle ja kuolemalle? Ja lisäksi se ei käy senkään vuoksi päinsä että lasten täytyy tässä maassa koulunsa käydä." Hän otti vaimoaan hellästi kädestä ja piti siitä niin kauan, kunnes tämä oli mukautunut hänen tahtoonsa.

Hän piti nyt aluksi huolta muuttamisesta uuteen asuntoon, joka oli asemaltaan sellainen, että Rouva Salander kaikissa tapauksissa saattoi hoitaa pientä kauppaa, jota hän Brasiliasta käsin erityisesti häntä varten aikoi ylläpitää. Tätä tarkoitusta varten oli alakerrassa varattuna varastohuone ynnä pieni konttorisuoja rouva prokuristia varten. Mies tahtoi myöskin heti alussa otettavaksi palvelustytön sekä kehoitti hankkimaan puotipojankin, niin pian kuin tarve vaatisi. Rouva vastusti kuitenkin heti jyrkästi kaikkia palvelusväen ottamisaikomuksia.

Kun kaikki muutkin asiat olivat järjestyksessä, saattoi tuo pieni perhe Martti Salanderia hyvissä ajoin asemalle. Herra Möni Wighartkin saapui täsmällisesti, hänellä kun oli tapana syödä ravintolassa lautasellinen voimakasta lihalientä, katsellen syyskesän hauskaa hyörinää. Hän lupasi pois matkustavalle pitää silmällä Wohlwendin konkurssijuttua ja tarkoin kertoa, mitä yleisön keskuudessa tapahtuisi ja puhuttaisiin.

VI

Aika riensi verkalleen tapausten yli tai paremminkin kuljetti niitä huomaamatta mukanaan, ja niinpä todellakin kolmen vuoden kuluttua Maria rouvakin istui konttorissaan ja merkitsi kirjaan kahvisäkkejä, jotka ajuri oli purkanut kuormasta ja jotka muuan tukeva työmies kantoi makasiiniin, jonka jälkeen hän meni jälleen noutamaan sikaarilähetystä; ne olivat uutta, pidettyä lajia, joita Martti Salander siirtomaista lähetti ja osaksi itse kasvatutti, ostettuaan juuri sitä varten maata. Palvelustyttökin ilmestyi kysymään rouvalta illallisenlaittoa; hän sai käskyn keittää maistiaisiksi Paraguay-teetä, jota herra Salander oli lähettänyt kokeeksi, ilmestyisikö sille ostajia. Tämän jälkeen toi muuan maakauppias rahat ostamastaan kahvisäkistä sekä tilasi uuden samanlaisen, samalla kuin muuan herra tuli pyytämään koetteeksi laatikollista sikaareja, joista hän oli kuullut.

Postiljooni toi rahalähetyksen ja vihdoin palasivat tytöt sekundaarikoulusta [jonkunlainen ylempi kansakoulu. Suom. muist.], jossa he kävivät ja vanhempi, Setti, lähetettiin heti viemään saapuneita rahoja pankkiin, jossa tuolla pienellä kauppahuoneella oli talletus konttokuranttililla. Tämän saman tytön, joka kävi kuudettatoista ikävuottaan, piti ensi pääsiäiseltä astua "kirjanpitäjänä" äidin rinnalle. Laskennonopettaja oli sanonut hänen suorittavan yhteenlaskuja kuin mikäkin kone.

Kun oli syksyaika, tuli aikaisin ilta; rouva Salander maksoi työmiehelleen päiväpalkan ja päästi hänet siksi päivää. Lopuksi tuli Arnold kotiin urheilupaikasta täsmällisen ryhdikkäänä, ja niin näki äiti kohta lapsensa vanhan lampun loisteessa ympärilleen kokoontuneina. Sitten nauttivat he iloisina yksinkertaisen illallisen, jonka palvelustyttö söi yhdessä heidän kanssaan, ja kaikki olivat tyytyväisiä, kunnes Setti, tuo tuleva kirjanpitäjä, viskasi esiin kiistakysymyksen, arvellen täytyvänsä tulevassa toimeensa käyttäjä silmälasia.

"Niin, miksikäs ei!" huudahti palvelustyttö julmistuneena, "se olisi ikuinen vahinko sinun kasvoillesi, sinä näyttäisit kuin meidän vanha kunnankirjurimme siellä minun kotikylässäni!"

"Monet paremmissa ammateissa olevat naiset pitävät silmälasia!" vastasi tyttö ylevällä tyyneydellä, ja Netti säesti häntä, lisäten että niiden tulisi olla siniset, se kun olisi kauniimpi.

"Ota punaiset silmälasit, niin silloin näet tulet Elsassistä!" sanoi yhtäkkiä tuo tyynen-vaitelias Arnold. Äiti katsoi häntä suurin silmin, melkein säikähtyneenä.

"Milloin sinä, Arnold, olet alkanut sukkeluuksia laskettelemaan?"

Hämillään katsoi tämä äitiä, tietämättä mitä tämä tarkoitti ja mitä pahaa hän oli tehnyt.

Palvelustyttö nauroi. Arnold on oikeassa, väitti hän. Maria rouvakin tointui tuosta pienestä häiriöstä, johon hän oli joutunut huomattessaan pojankin sanoiksi puhkeavan. Vanhempain mielestä tuntuu se jo merkilliseltä, kun lapset ensikerran sananparsia käyttävät.

Joku soitti kelloa, yksi tytöistä juoksi ovelle ja toi sähkösanoman, joka tuli Baselista ja oli Martti Salanderin lähettämä: "Olen maassa. Tulen viimeisellä junalla Münsterburgiin. Elkkää tulko noutamaan, kun minulla on tekemistä pakaasin kanssa ja otan vaunut."

Sanoman synnyttämän yhtä iloisen kuin vakavankin hämmästyksen ohi mentyä neuvoteltiin, pitikö isän käskyä totella vai eikö sittenkin olisi mentävä asemalle; äiti päätti, että oli jäätävä kotiin odottamaan, kun juna saattaisi tulla vasta yhdentoista aikaan yöllä ja isä selviytyisi nopeammin, kun ei hänen tarvitsisi koko perhettä tervehtiä siellä tungoksessa.

Siten voitti äiti aikaa, miettiäkseen ja selvitelläkseen syytä tuohon odottamattomaan sanomaan. Vasta kolme viikkoa sitten oli hän saanut Martilta viimeisen kirjeen, missä tämä tulkitsi tyytyväisyyttään taloudelliseen asemaansa, ilmoittaen voivansa ajatella jo kotimatkaa, joko sitten ainaiseksi tai, kuten hän oli ennen sanonut, vain lyhemmäksi aikaa erityisten kauppasiain tähden; mutta hän kertoi melkein luulevansa, ettei uusien matkojen tekeminen olisi enää tarpeen. Sen jälkeen seurasi kirjeessä katsaus valtiolliseen nykyisyyteen ja tulevaisuuteen isänmaassa, mitä kohtaa Maria Salander oli vain päällisin puolin silmäillyt ja tarkemman lukemisen jättänyt joksikin hiljaisemmaksi hetkeksi. Hän kunnioitti, jopa pitikin miehensä kansallisesta vapaamielisyydestä ja hänen taipumuksestaan elää kokonaisuutta ja tulevaisuutta varten, kuten asianlaita tuon Louis Wohlwendin takia nyt jo lähes

kymmenen vuotta oli ollutkin. Vaan hän puolestaan ei kaivannut mitään kokonaisuuden ja tulevaisuuden tarkastelua, vaan oli tyytyväinen ollessaan varattuna kunkin päivän ja elettävän hetken varalle.

Nyt haki hän tuon kirjeen esille, tutkiakseen eikö hän sittenkin ollut sivuuttanut jonkun kohdan, jossa olisi lupaus pian tapahtuvasta kotiintulosta, sekä myöskin voidakseen mahdollisimman hyvin yhtyä hänen sanoihinsa, jos hän tuohon edelliseen asiaan palaisi.

"Jos sinä", kirjoitti hän, "olet iloinen siitä, että me kohta taas olemme tyydyttävästi päässeet hyvälle pohjalle, niin et sinä saa sitä lukea minun erityisen taitoni ja pontevuuteni, vaan sen myötäisen onnen ansioksi, joka minua on seurannut. Olenhan minä tosin ahkeroinnutkin, kuten tietysti ihminen tekee, nähdessään lähellä olevan päämaalin edessään viittovan. Asiat, jotka teillä siellä kotona ovat toteutuneet, nimittäin tuo uusi perustuslaki, jonka tasavaltamme on saanut, nuo ehdottomat oikeudet, jotka kansa on levollisesti, ilman mitään häiriöitä itselleen ottanut, kaikkea sitä tahtoisin minä päästä vielä näkemään niiden kunniakkaassa valossa ja niistä mukana nauttimaan, kaikki se minulle huutaa: tule! missä viivyt? Ja nyt voin minä tulla riippumattomana miehenä, jolla on oma pohjansa ja jonka ei tarvitse muuta etsiä kuin tilaisuutta auttamiseen ja hyödyttämiseen! Ja mikä suuri hetki se onkaan, jolloin meidän vanha vapautemme ottaa tuon ison askeleen! Ympäriämme on maailma noiden suurten yhdistyneiden kansojen kautta sulkeutunut kuin neljän rautaseinän taakse; mutta samalla on tuon ottamamme siveellisen askeleen kautta auennut meille mitä syvin uuden vapauden ja vakaan elämän lähde, joka voi kestää äärimmäisessäkin hädässä ja joka lopulta voittaa maailman, olkoon sitten vaikka perikadossaankin! Sellainen itsenäisyyden, pelvottomuuden ja velvollisuuden tunto suojelee varmemmin kuin ampuma-aseet ja kallioseinät" ja niin edelleen.

Siinä ei tosin ollut mitään ilmoitettuna jo päätetystä matkasta. Halun on siis täytynyt jälkeensä yhtäkkiä herätä, kenties uusien houkuttelevien tietojen johdosta, joita Martti ei ole voinut kauemmin vastustaa.

Hän ilmestyikin sitten omaistensa luo vielä ennen yhtätoista, niin reippaana, iloisena ja lähes riehakkana, kuin olisi hän tullut seitsemää vuotta nuoremaksi sen sijaan että hän oli tullut kolme vuotta vanhemmaksi ja ikäänkuin hänen sisään astuessaan olisi leyhähtänyt uutta elämää ennustava tuulenhenkäys. Kun Maria rouva syleili häntä, tunsikin hän jonkinlaista kunnioituksen sekaista pelkoa niiden aatteiden voimaa kohtaan, joista kirjeessä puhuttiin ja jotka nyt olivat hänen miehensä valtameren yli kuljettaneet tänne hänen syliinsä.

"Halo! Mitä suloisia tytön tyytyväisyyttä, joihin tuskin uskaltanee kajotakaan!" huudahti hän, kun huomasi molemmat tytöt ja sanoistaan huolimatta sydämellisesti heitä suuteli.

"Sanotaan niitä tylleröiksikin!" huudahti Arnold, joka hänkin tahtoi tulla huomatuksi.

"Ahaa, Arnoldi, mokomakin mies, mitäs sinä siellä puhutkaan?"

"Tulet oikeaan aikaan ukkoseni!" sanoi äiti, joka ääneensä nauraen ja kovin mielihyvissään istuutui, "poikavekarasi täällä tänään jo toisen kerran pilapuheita päästelee! Hän näyttää koonneen kelvottomia sananparsia!"

"Kootkoon vain, kunhan hän vain ne hyvin sovittaa! Tule, Arnold, ja anna minulle oikein isänmaallinen tervehdys ja kädenlyönti! Katsotaanpas, miten sinä olet kasvanut? Eipä liikoja, kuitenkin noin parahiksi yhdentoista ikääsi! Ja kuinka koulunkäynnin laita on?"

Hän alkoi tutkailla vuoroin poikaa ja vuoroin tyttöjä, syöden samalla hänelle valmistettua illallista. Mutta lopulta hän huomasi opetustapaan ja asioihin nähden olevansa jälissä eikä senvuoksi osaavansa lapsilta aivan oikein kysellä.

Rouva Salander ei tämän huomattessaan viivytellyt enää tarjoamasta miehelleen valmiina pitämäänsä kotiintulijaista, nimittäin kuohuvaa viinimehukannua, jota juomaa oli saatavana juuri vieressä olevasta ravintolasta. Hän tiesi miehensä pitävän tuosta juomasta, mutta ei nähneen sitä enää kymmeneen vuoteen. Samalla kantoi palvelustyttö pöydälle lautasellisen paistettuja kastanjoita lapsille, jotta hekin siten tulivat osallisiksi tämän onnen yön muistosta. Yhden aikana korjasi Maria rouva ruokapöydän ja olisi sen jo ennemminkin tehnyt, jollei huomenna olisi ollut sunnuntai.

Valkeni sitten mitä ihanin syyspäivä, jonka aamuhetket Salander vietti omaistensa ystävällisessä seurassa. Kerran hän vain oli vaimoltaan kysymäisillään Wohlwendista, mutta vaikenen kesken ja sanoi itseksensä: "Ei, tänään minä en tahdo siitä puhua!"

Hän söi vielä perheensä kanssa päivällistä; sitten hän äkkiä selitti haluavansa tehdä nyt kunnollisen kävelyretken ulos ihmisten pariin, vapaaseen ilmaan, ja nähdä kuinka sitä käy hengittäminen. Yksinään hän tahtoi kävellä, vain omain ajatustensa parissa. Viime hetkessä harkitsi hän sentään toisin ja lupasi

pojan tulla mukaan. Arnoldille ei tarvinnut sitä kahdesti sanoa ja arvokkaasti asteli hän isän rinnalla heidän kotoa lähtiessään.

Vuoden aika, jolloin huomasi ensimmäisiä vaikutuksia viinikuurnien tuotteista, teki kadut eloisiksi. Salander teki poikineen laajan kierroksen kaupungin ympäristössä; kaikkialla kuului tanssimusiikkia, jota kohti nuoret miehet ja naiset rynnistelivät. Saattoi siellä nähdä joukon ampujiakin, jotka kivääreineen menivät viimeiseen sunnuntaiharjoitukseen, tai urheilijoita sauvat olalla ja rummunlyöjä edellään. Lisäksi kaikenlaista kansaa tiheänä joukkona vilisten, iloisina tai välinpitämättöminä, jotkut äreinä ja jotakin kiroillen; mutta uuden ajan tuulahduksia ja loistetta, innostuksen hehkua, tuota jonkunlaista juhlallista totisuutta, jota hän etsi, ei hän voinut huomata. Lauluja kaikui katuloilla ja kapakoissa; ne olivat noita vanhoja lauluja, joista ihmiset aivankuin ennenkin osasivat vain ensimmäiset säkeet ja ehkä viimeisetkin; jos joku vielä esitti keskimmäisetkin, niin loilottivat muut ilman sanoja mukana. Muutamalla pölyisellä tiellä tappeli joukko juopuneita nuorukaisia, aivankuin ei olisi ollut olemassakaan mitään jalompaa asiain selvittelytapaa nuorille kansalaisille, jotka ovat tottuneet ajattelemaan laeista, joiden syntymistä heidänkin on äänillään avustettava. Joka sadannella askeleella kohtasi kerjäläisen, jolla oli milloin käsiharmonikka, milloin toinen takinhiha roikkui tyhjänä käden ollessa selän takana takin alla. Lyhyesti, kaikki oli niinkuin oli ennen vanhaankin syksyisenä sunnuntaina ollut, ja odotettavissa oli, etteivät jotkut noista maailman vapaimmista miehistä enää myöhemmin päivällä kykenisi omilla jaloillaan seisomaan.

Salander pudisti hiljaa päätään, katsellen tarkkaavasti ympärilleen. No niin, sanoi hän itsekseen, kaikkiin suuriin muutoksiin on vähitellen totuttava. Mutta olisinpa luullut, että sellainen todella tapahtunut muutos olisi jo maan jos taivaankin muodolleen muuttanut! Mutta lopultakin se on kansan synnynnäistä vaatimattomuutta, sen yksinkertaista tottumusta, joka ei helposti pukeudu vaativampiin muotoihin.

He saapuivat nyt muutaman suuremman huvittelupaikan eteen, joka näytti olevan täynnä kansalaisia; vahva mutta tasainen äänten sorina kuului sieltä yltyleensä, kuten ainakin kansa-leijonan ollessa tyynellä mielin. Salander kysyi pojaltaan, oliko hänellä jano ja kun tämä sen heti myönsi, meni isä hänen kanssaan sisälle, jossa oli suuri sali aivan täynnä nuorta ja vanhempaa miestä, joukossa jokunen nainenkin.

Vaivoin löysivät isä ja poika pienen, vielä tyhjänä olevan pöydän. Mutta tuskin he olivat istuneet ja saaneet vähän olutta kun tuli vielä kaksi henkilöä, jotka ilman muuta istuivat samaan pöytään ja tuottivat itselleen samoin olutta. Toinen oli nähtävästi eteläsaksalainen, toinen sveitsiläinen ja selvästikin Münsterburgin seutuvilta. Hänellä oli ranskalaiseen tapaan leikatut viikset ja leukaparta ja hattu työnnettynä niskaan. He jatkoivat vitkastelematta edelleen äänekestä keskusteluaan, piittaamatta kenestäkään.

"Kuten sanottu", arveli sveitsiläinen melkein raamalla äänen sävyllä, "sinä tunnet minun! Minä olen mies, joka en salli kanssani leikiteltävän!"

"Kuka sinun kanssasi sitten tahtoo leikitellä? En ainakaan minä!" huomautti toinen sävyisästi.

"Minä en sano kuka, minä sanon sen vain ylimalkaan! Katsopas tätä kirjettä, jonka entinen mestarini St. Gallenista minulle lähetti! Milloin hyvänsä voin minä palata sinne, jos tahdon!"

Hän veti esille muutaman kirjeen ja antoi sen toverilleen, joka luki sen ja tunnusti sen olevan oivallisen kirjeen, sellaisia todistuksia ei vain jokainen voisi näyttää, mielittelevä kirje todellakin, tuhat soikoon!

"Sitä ei saa mielitteleväksi sanoa! Minä en tarvitse mitään kurjia imartelijoita, minä olen vapaa mies, riippumaton, ylpeä, jos niin tahdot, mutta kaikkea mielittelyä minä halveksin!"

"No no, enhän minä mielittele, kuinka minä sitä tekisin! Sehän on pelkkää totta!"

"Sitä se on! Mutta minä en mene sinne, minä en tahdo vielä pitkään aikaan itseäni sitoa, ja minä tiedän, että hän tahtoo minulle vain tytärtään tyrkyttää. Minä voisin kylläkin tarttua siihen asiaan, sillä tšekäläisellä ruokamuijallanikin on tytär, joka kaikkialla häärii minun ympärilläni! Mutta minä en tahdo sitoa itseäni. Minä en tahdo vielä mestariksikaan päästä, vaikka hartioillani onkin jo kahdeksankolmatta ikävuotta! Silloinhan minun pitäisi olla narrina ja kiusata itseäni! Mutta mieluummin minä itse kiusaan mestareita!"

"Niinpä niin, kyllä sinä olet jäykkää miestä!"

"Kyllä maar, saat sen uskoa!"

"Minulla puolestani on valitettavasti vaimo ja lapsi ja paha kyllä olen mestarikin, niin se on, minä olen

sidottu mies ja köyhä raukka!"

"Miksi sinä olet niin aikaisin nainut?"

"Sen tein, kun en halunnut enää kotiin palata; silloin ajattelin, että kun nait täällä ensimmäisen tilaisuuden sattuessa, niin silloin olet tänne kiinnitetty!"

"Ahaa, jo käsität, sinä olet mieluummin täällä Sveitsissä! Mutta ettehan te sentään kaikki voi tänne tuppautua, niin hyvin kuin meillä onkin asiat!"

"Niin, te sitä väkeä olette! Peijakas, minä olen sitä jo usein ajatellut. Ja sinun kengänrihmojasi ei kukaan kykene avaamaan!"

"Hm! sitä sinun ei tarvitse minulle sanoa, minä en ota imarteluja vastaan! Mutta karpästen minä en todellakaan salli nenälläni kisailla!" Sveitsiläinen siveli kovin tyytyväisenä viiksiään ja kilisti saksalaisen kanssa: "Juo pohjaan, minä maksan vielä yhden lasin!"

Martti Salander kuunteli näitä halpamaista mieltä ja hillitöntä itserakkautta todistavia puheita ihmetellen, sanoen itsekseen: "Onpa se järjestänyt asiansa perin oivallisesti, tuo miehen vintiö, tuo nikkarin- tai suutarinsälli: Kuten muurahaiset pitävät lehtimatoja lypsylehminään, niin hänkin pitää erityistä imartelijaa, schwabilaista, kuten niitä sanotaan!"

Mutta hänen täytyi kuulla lisää. Sveitsiläinen työmies laski ilmoille sellaisen itseystylyksen tulvauksen kuin ainoastaan huonosti kasvatetut ihmiset voivat tehdä, joilla sitäpaitsi on alhaiset ajatukset ja tunteet. Mutta jota enemmän hän kerskaili ja itseään silitteli, sitä nolommaksi kävi hänen saksalainen toverinsa tai ainakin teeskenteli siten. Sillä herra tiesi mimmainen syy sillä ketulla oli mielistellä tuota tolvanaa.

Mutta jota nöyremmäksi hän osottausi, sitä ylimielisemmäksi tuli toinen.

"Sinä olet yksi viisaista", huudahti hän, "sinä osaat panna arvoa sille, että olet Sveitsissä ja sellaisen kansan keskuudessa kuin meidän! Katsopas minua! Kaikki teemme ja järjestämme me itse kuten tahdomme ja minä olen yksi heistä enkä kysele neuvoa Jumalalta enkä perkeleeltä! Tänään vielä menen minä muutamaan neuvotteluun pohtimaan eräästä oikeussäännöksestä, jossa on yli tuhat paragraafia, ja huomenna minä nukun, sillä se kestää myöhään. Mestari saa sen sijaan nousta itse ylös ja tehdä työtä! Mitäs sinä siitä arvelet?"

"Minähän sanon sen aina, että minä häpeän olla saksalainen!"

"No, sehän ei ole aivan pois suunnilta, vaikka ette te saksalaisetkaan ole mitään naukumaijanpoikia! Ota nyt vain tarkoin esimerkkiä meistä!"

Salander ei voinut enää pidättää itseään. Vihasta punaisena löi hän nyrkkinsä pöytään ja huusi saksalaiselle: "Pitäisi hävetä puhumasta tuolla tavoin sen jolla kerta on niin mahtava isänmaa! Ja te, herra maanmieheni", kääntyi hän münsterburgilaiseen, "saisitte hävetä sillä tavoin sortamasta muukalaista ja antamasta hänen itseänne kiittää ja ylistää! Kymmenen vuotta olen minä ollut Ameriikassa enkä ole missään kuullut niin itserakkaan houkkion ja kerskailijan puhuvan kuin mitä te olette! Kylläpä meidän laitamme on kauniisti, kun nuori väki jaarittelee kuin harakat ja vanhat kättilöt! Hyi saakeli!"

Hän oli mielettömässä suuttumuksessaan huutanut niin kovasti, että ympärillä olevissa pöydissä istuvat ihmiset kääntyivät ja rupesivat kuuntelemaan. Sveitsiläinen oli ensin ällistyneenä katsahtanut ylös; nyt nousi hän jo seisolleen, ojensi kätensä ja huusi: "Kuka te olette, kuka teidän on käskenytt kuunnella ihmisten puheita?"

"Minä en ole kuunnellut! Te itse olette puheinenne tulleet tähän, jossa minä olin jo ennestään!"

"Te olette sittenkin salakuuntelija! Jollei teitä miellytä meidän keskustelumme, niin menkää etemmäs! Mutta te olette joka tapauksessa nuuskija ja kansan halveksija!"

Hän ravisti heidän välillään olevaa pientä pöytää, niin että lasit kilisivät, ympärillä seisovat tunkeusivat lähemmäs ja muutamat huusivat Salanderia osoittaen, mitä hän tahtoo.

"Solvauksia hän latelee, me olemme muka itserakkaita houkkia ja vanhoja lapsiakkoja, me nuori väki, kun me ylistämme vapautta ja isänmaata!"

Saksalainenkin kadotti hyvänsävyisyytensä ja alkoi meluta.

Salander silmäsi poikaansa, otti häntä kädestä ja tunkeusi äkkiä ihmisjoukon läpi ulos salista, annettuaan ensin voimakkaan sysäyksen pöydälle, jolla toinen työnsi häntä kylkeen. Hänen olisi

haluttanut vakavalla puheella hillitä tuon kansaleijonan heränneitä intohimoja, mutta ottaen lapsensa huomioon piti hän parempana välttää enempiä kohtauksia, jottei tarvitsisi kokea sitä, että lapsensa nähden tulisi rääkätyksi ja nöyryytetyksi.

Harmissaan ja hämmentyneenä etsi hän lyhintä tietä kotiin, mutta ilostui tavatessaan herra Möni Wighartin, jota hän, kun vielä oli kyllin päivää, mielihyvällä seurasi muutamaan hiljaiseen ravintolaan saadakseen tilaisuuden tointua ja saadakseen pojalle hupaisemman lopun kävelyretkestä.

Mutta eräässä huoneennurkassa tapasivat he saman asianajajan, jonka haltuun Salander kerran oli asiansa uskonut. Tuo monitoiminen mies virkistelihe täällä lasin ääressä viikon työn jälkeen kuin mikähän rehellinen käsityöläismestari, ollen kuitenkin, odottamatta tavatessaan oikeudenkäynti-holhokkinsa, valmis keskustelemaan ja lasin ääressä neuvottelemaan tuosta Wohlwendin jutusta. Martti Salander lähetti sen vuoksi poikansa heti kotiin ilmoittamaan, että isä tulee tunnin tai parin kuluttua jälestä.

Neuvoteltavaa ei ollut valitettavasti paljon, kun asia oli yhä ennallaan. Riossa se oli vieläkin huonommin. Atlantin rannikkopankin vastuunalaisia henkilöitä oli ajettu jonkun aikaa takaa, mutta he olivat päässeet aina oikeaan aikaan livahtamaan valtiosta toiseen ja pysyttelivät vain sellaisilla paikoin, joista ei oltu ainoastaan antamatta ulos ketään, vaan joissa ei edes keltään takaa ajatulta otettu talteen häneltä tavattua omaisuutta, ja joissa siis ylimalkaan ei vallinnut mitään laillisuutta. Kerran tai pari kuulusteltiin heistä yhtä ja lähetettiin pöytäkirja kuulustelun hyödyttömistä tuloksista, jota vastoin asianomainen rahoineen, mitkä selvästikin olivat rannikkopankin kassasta peräisin, vapautettiin, ja tämä oli tapahtunut lisäksi englantilaisella alueella ja tullut maksamaan niin paljon, että Salander pelkäsi enää viskata vihkivesiastiaa pirun jälkeen, kuten hän sanoi.

Brasiliassa oli kuitenkin liikemiehiä, jotka arvelivat tuon Martin kuuluisan maksuosoituksen tulleen asetetuksi rehellisessä tarkoituksessa, kun rannikkopankin hoitajat eivät vielä silloin olleet mahdollisesti pakenemista ajatelleet. Mutta tästä seikasta ei ollut tiedossa mitään todistuksia.

Münsterburgissa oli Wohlwend pitkien keskustelujen jälkeen saanut velkamiehensä sovitetuksi muutamalla vaivaisella prosentilla, minkä yhteydessä Salanderin vaatimus ei lainkaan tullut huomioon. Merentakaisen pankin saatavaan, joka oli sen hyväksi lailliseen ulosottoon toimitettu, ei voitu kajota vapaehtoisen selityksen puutteessa, ja asianajajalla ei ollut näytettävänä muuta kuin tuo hämäräperäinen maksuosoitus, jota ei oltu hyväksytty. Sen jälkeen hävisi Wohlwend paikkakunnalta. Hänen talonsa oli rakennusmestarin täytynyt tappiota kärsien ottaa haltuunsa. Arnold von Winkelriedin kuvan maalaaja ei saanut kerrassaan mitään.

"Minä olen vakuutettu", sanoi asianajaja, "että hän jo kymmenen vuotta sitten juuri teidän takaamanne summan avulla, jonka te silloin heti saitte maksaa, vältti vararikon; ja niin minä uskon, että hän tälläkin kertaa teidän rahoillanne, jotka hän kaikki tai ainakin osan niistä sai kynsiinsä, pystyi joskin kurjasti, saamamiehensä sovittamaan; sillä luonnollisesti on hän itselleen pidättänyt leijonan-osan. Mutta sittenkin, en voi sille mitään, on hän juridillisesti katsoen mieltäkiinnittävä henkilö. Kun se järkähtämättömän kylmä ja vaikeneva käytös, jota hän tuota maksuosoitusta kohtaan aina osoitti, koskaan sanallakaan itseään pulaan saattamatta, minua hämmästytti, niin johtui mieleeni panna hänet muutaman jokseenkin harvinaisen kokeen alaiseksi. Minä tunnen erään hyvin kokeneen mielenvikaisten lääkärin, joka muutaman ulkomaalaisen parannuslaitoksen johtajana tutkii tekohulluja, joita oikeudenkäynnin aikana jätetään hänen haltuunsa, heidän tahtoessaan semmoisilla tempuilla tunnustusta välttää. Hänellä on tässä toimessa erinomainen harjaantumus ja säännöllisesti kahden vuorokauden, vieläpä kahden tunninkin kuluessa saattaa hän nämä lurjukset takaisin terveelle järjelle, sikäli kuin sitä heille yleensä on suotuna. Tosin hän ei itseään sido tutkintotuomarille määrättyihin rajoihin. Kun tuo puheenalainen mies siihen aikaan oleskeli muutamia päiviä täällä, kerroin minä hänelle Louis Wohlwendista ja hänen hullunkurisesta käytöksestään. Me sovimme niin, että hän menee muutaman tuohon merentakaiseen pankkiliikkeeseen osallisen vieraan henkilön asiamiehenä, joka muka on minunkin kanssani asiasta neuvotellut, Wohlwendin luokse sekä verukkeenaan joku tuota liikettä koskeva tiedustelu tekee havaintoja ja tutkii häntä. Hänen onnistuikin miestämme toista tuntia sanoilla syöttää, mutta yhdestäkään varomattomasta sanasta ei hän saanut häntä kiinni. Niitä on olemassa, sanoi lääkäri, sellaisia ihmisiä, joilla on voimaa epämieluisa tosiasia niin sanoakseni häätää tietoisuudestaan siksi hyvin, että he, jos tahtovat, eivät puhu siitä edes unissaan saatikka sitten valveilla. Eivätkä he suinkaan ole mitään henkisesti vahvoja ihmisiä, päinvastoin sellaisia, joilta puuttuu kaikki tarve ajatustensa selvittämiseen. Tämä puute yhtyy sitten säännöllisesti viekkauteen ja muodostuu hyödylliseksi kyvyksi. Ainoastaan luonnollisen kuoleman läheisyys voi toisinaan tuon lumouksen murtaa. Näihin näytti lääkärin mielestä Wohlwendkin kuuluvan, joskin merkillisenä toisintolajina. Keskustelun kuluessa ei hän ollut osoittanut mitään vaukkoa varovaisuutta, vaan jutellut aivan vapaasti, kuunnellut näköjään tarkkaavaisena ja tekeytynyt kuin etsisi hän hyvää neuvoa, pudistellut päätään ja lopuksi sanonut: 'Se on kovin sekava juttu! Minä neuvoisin teidän valtuuttajanne tekemään kuten eräs toinenkin, herra Salander, ja itse matkustamaan Rioon; siellä voi vielä saada

jotakin paremmin aikaan kuin täällä!' Siinä ohella oli hän puuhaillut muutaman vanhan pahvirasian kimpussa, jossa oli kasassa tusinan verran pölyn peittämiä, rikkirevittyjä perhosia ja koppakuoriaisia. Näitä vanhoja hyönteisiä toisistaan erotellessaan ja tuoreisiin korkinpalasiin kiinnittäessään, oli hän lopuksi matalasti huoaten huudahtanut: 'Niin, niin, herraseni, ilman tieteitä olisi useinkin mahdollon säilyttää enää elämänrohkeuttaan tässä maailman sekamelskassa! Ettekö te ole koskaan hyönteistiedettä harrastanut?'"

Miehet olivat vähän aikaa vaiti, ikäänkuin itsekseen miettien mitä toimenpiteitä edelleen voisi ajatella tuon vastuksellisen junkkarin harmilliseen, yhä jatkuvaan vastuksina-oloon nähden, junkkarin, joka voisi pistää itsensä piiloon, huomattessaan häntä ahdisteltavan.

Tällä välin hieroi Möni Wighart sormella nenäänsä, kunnes hän äkkiä huudahti: "Kuinkas ollakaan? Muistissani pyörii jotain tähän samaan asiaan kuuluvaa ja jonka tämänpäiväinen yllätys on palauttanut tajuntaani! Aivan oikein! Siitä ei ole kauankaan, kun minä eräältä tšekäläiseltä puukauppiaalta kuulin, että hän oli syvällä Unkarissa nähnyt Louis Wohlwendin, joka oli ollut virkeä kuin kala ja naimisissa muutaman kauniin nuoren naisen kanssa sekä jo kahden pienokaisen isänä! Paikkakunnan nimeä en voi enää sanoa. Kysyin puukauppiaalta, oliko hän puhutellut tätä. Oli hän kylläkin puhutellut ja Wohlwend oli kertonut hänelle, kuinka hän tämän onnellisen naimiskaupan kautta oli saanut ei ainoastaan kaunista vaimoa vaan myöskin sievosen perinnön. Hän ei ollut kuitenkaan voinut kauemmin Wohlwendia puhutella, kun se oli tuota pikaa poistunut. Eräässä majatalossa lähemmin tuota asiaa tiedustellessaan olivat seudun asukkaat vakuuttaneet sen todeksi sekä kertoneet lisäksi Wohlwendin apen, muutaman sikakauppiaan, häiden edellä luvanneen yhdelle tyttäristään melkoisen omaisuuden, vieläpä laillisesti luovuttaneen sen tulevana perintönä sekä samalla sitoutuneen kuolemaansa saakka maksamaan Wohlwendille korot tuosta omaisuudesta. Muutamat kyllä kuuluvat epäilevän tuota juttua, koska appi ei suinkaan ole niin varakas, että hän joka tyttarelleen voisi sellaisen perinnön jakaa; toiset sitävastoin olivat viitanneet siihen, että tuo kysymyksen alainen nainen olisikin ensimmäisestä avioliitosta ja saisi vain äitinsä osuuden, samalla kuin muuan kolmas puolue väitti, ettei hän lainkaan olisi sikakauppiaan oikea lapsi. Eräs ylhäinen nainen olisi muka hänet salaa maailmaan hankkinut ja jättänyt tuon miehen haltuun."

"Siis lyhyesti", puhkesi Martti Salander sanoiksi, "Louis Wohlwendini on ilman epäilyä siellä Itä-Euroopassa saanut kynittäväkseen jonkun sikakauppiaan!"

"Hm!" myhähti asianajaja, "minä sanoisin mieluummin, että se itämainen sikakauppia on saanut kynittäväkseen Louis mestarimme!"

"Kuinka niin?"

"No, kuinkako niin? Mitäpä jos hän olisikin rosvoamansa rahat, nuo herra Salanderin kauniit contos de reis'it kaikessa hiljaisuudessa haalannut sinne Turkin rajalle ja tällä nokkelalla tavalla muuttanut vaimon perinnöksi? Ja mitäpä jos tuo sikapohatta osaisikin siltä ketulta peijata sekä pääoman että korot ja päällisiksi vielä sen naikkosen hänen vastuksikseen jättäisi? Mikä minua vain hämmästyttää kaiken sen jälkeen mitä minä tuosta mielivikaisten lääkäristä kerroin, on se kielevyys, millä hän tuolle puukauppiaalle on asemansa ilmaissut. Hänen on täytynyt olla joko tavattoman avomielinen tai huomaamattaan varomaton! Se seikka, että tässä todennäköisesti on kaksi haukea saman toutaimen kimpussa, estää minua, herra Wighart, teitä nyt jo pyytämästä, että te hyväntahtoisesti tiedustelisitte tuolta kertojaltanne tarkkaa paikan ja henkilöiden nimien selvitystä. Minä tahdon vielä muutaman päivän mieltä noita oletuksiani ja pyydän sitten tulla teidän luoksenne, luonnollisesti herra valtuuttajani suostumuksella, mikäli hän yleensä enää tahtoo sellaisena itseään pitää! Mutta oikeastaan tässä olisi kysymyksessä suorastaan rikosasia ja viranomaisilla olisi syytä itsestään käydä asiaan käsiksi."

"Miettikää te vain, herra puolustajani!" vastasi Salander; "kaikitenkaan se ei ole haitaksi, jos me voimme ainakin pikkusen kiusata ja ahdistella sitä vahingonjauhajaa [Schadenmüller = vahingonjauhaja. Suom. muist.], sitä haukea!"

Nuo kolme miestä haastelivat vielä neljänneksen ja lähtivät sitten toisilleen hyvästit heittäen pois. Martti Salander meni kotiin.

Vaikutus, jonka hän oli saanut retkestään uuden kansan keskuudessa sekä kohtauksesta sen suulastelijan kanssa, heräsi jälleen hänen siinä vanhan tähtitaivaan alla eteenpäin astellessaan, ja tuo hänen kiusallinen suhteensa vanhaan ystäväänsä Wohlwendiin, johon hän näytti olevan rautaketjuilla kytketty, lisäsi vielä enemmän sitä synkeätä mielialaa, joka hänet oli vallannut. Hän päätti kehoittaa asianajajaansa luopumaan enemmistä Wohlwendin ahdistelusta, jotta hän pikemmin pääsisi siitä miehestä eroon. Mutta tästä päätöksestä huolimatta oli hänellä, päästäkseen keveämmälle mielelle, tarpeeseen se ystävällisen valoisa asuinhuone, johon hän astui, ja nuo pöydän ympäri kokoontuneet lapset, jotka odottivat häntä. Puoliso, joka kerkesi pikimmältään nähdä hänen synkän katseensa, tuli jo

liian myöhään osanottoaan ilmaisemaan.

Kun Martti kohta sen jälkeen meni asianajajansa luo, oli tämä jo itsestään luopunut ajatuksesta panna toimeen virallisia tiedusteluja Wohlwendin vaimonperinnön laadusta. Hän piti mahdottomana epämääräisen huhun ja pelkän arvelun nojalla ryhtyä vieraisissa maissa sellaisiin toimenpiteisiin. "Jos me nyt heitämme ongen ulos", sanoi hän, "niin livahtaa hän meiltä tiehensä, mutta jos me pidämme sen salassa, niin voi se meitä joskus äkkiarvaamatta hyödyttää".

VII

Martti ei viivytellyt ryhtyessään jälleen kauppahommiin, se on, niiden jatkamiseen kotona Münsterburgissa. Hän vuokrasi tarvittavat huoneet konttoria ja makasiinia varten, ja pian istui kirjurikin pulpetin ääressä ja oppipoika juoksenteli edestakaisin. Maria rouva pyysi hartaasti jättämään hänen haltuunsa sen pienen kotona olevan kaupan ja Martti suostui siihen mielihyvällä, hän kun aikoi sinne siirtää erityisiä tavaroita, joiden hoitaminen tuntui hänelle itselleen olevan liian vähäpätöistä ja vähän tuottavaa. Mutta kävikin niin, ettei tuo tarmokas nainen niin helposti suostunutkaan kaikkeen, vaan oli hän asioista selvillä yhtä hyvin kuin mikähän vanha ja kokenut kauppahuoneen johtaja. Hän ei halunnut paljon, mutta sen sijaan hyväksi tunnettua tavaraa, jolle hän tiesi varman ostajakunnan, joka lisääntyi lakkaamatta, mutta tasaisesti ja ilman tungosta, niin että hän saattoi vallan mukavasti pitää tavaravarastonsa täysinäisenä; lyhyesti, hänen liikkeensä oli yksi niitä, joita on tapa sanoa hiljaisiksi kultakaivoksiksi.

Hänen miehensä varoi häntä tässä toimeensa häiritsemästä ja antoi kernaasti hänen toistaiseksi hoitaa erityiset laskunsa, jotka hän oli tarkastanut ja huomannut niiden olevan hyvässä järjestyksessä. Tosin tämän täytyi tarkastaessaan noukkia eri meno- ja tuloerät kokoon sieltä tältä hänen vihkoistaan ja kirjasistaan, Marian levoton seurattessa mukana mitä siitä lopuksi tulisi; tyytyväisenä tämä sitten nauroi, kun lopuksi kaikki viimeiseen frangiin saakka oli mustalla ja punaisella musteella oikealle paikalleen merkittynä bilansseineen ja jälkiosoitteineen.

Niin eleli Martti Salander omaisineen vanhalla pohjalla ja saattoi levollisesti katsahtaa ulos maailmaan ja tulevaisuuteen, mikäli se ihmiselle on mahdollista; sillä ken ei maailmaa ja aikaakin pyri yllättämään, sen jalkoihin vierivät ne itsestään.

Huolimatta pettymyksestään, joka silloin hänen sunnuntaillisella kävelyretkellään yleisön joukossa vaikutti häneen niin masentavasti, täytyi hänen tuki uudelleen suunnata katseensa julkisiin asioihin ja sellaisinaan niihin lähemmin tutustua. Tuota uutta perustuslakia, jonka münsterburgilaiset olivat hyväksyneet, kiittivät muiden maiden etevimmät valtio- ja yhteiskuntakehityksen harrastajat jokseenkin tyydyttäväksi, sen avulla kun voisi saavuttaa mitä vain pontevasti tahtoisi; ja nuo yhtäläiset oikeudet, jotka oli voitu kansalle suoda kohtalaisessa, melkeinpä vaatimattomassa määrin, riittäisivät jo nykyisessä puustavin mukaan ymmärretyssä muodossaan pitkän matkaa saamaan aikaan mitä suurimpia muutoksia, joita tuo sama kansa ei ollut osannut ajatellakaan. Näinä ensi vuosina olikin sitten lakiehdotusten ja äänestysten takia yhtä surinaa kuin mehiläiskeossa, ja Salander huomasi ihmeekseen, kuinka jossain puolihämärässä oluttuvassa pari ehdotuksen tekijää saattoi kiinteään ja valmiiseen muotoon laatia suunnitelman pienoselle, miljoonia kysyvälle laille tai kansanpäättökselle, ilman että kansan valitsema hallitus sai siihen sanaakaan sanoa. Sen lisäksi saivat nuo ylempäin ja alemmoin hallinto-, oikeus-, koulu- ja kunnallisten virkamiesten taajaväkiset ja lyhyin väliajoin uusiintuvat vaalit äänioikeutetun väestön lakkaamatta jaloilleen, ja kun Martti Salander ei lyönyt laimin mitään näistä velvollisuuksistaan, näki hän huomaamattaan joutuneensa virran keskelle. Paremmiin oppiakseen kävi hän valtiollisissa kokouksissa, alkoi ottaa keskusteluihin osaa ja tehdä ehdotuksia, ja kun hänen riippumattomuutensa oli tunnettu ja sen vuoksi tiedettiin, ettei hän omia etujaan tavoitellut, valittiin hänet kaikenlaisiin valiokuntiin, joiden tehtäviin hän kiitettävällä innolla antausi, vaikkakin niihin kuului maaseuduilla kierteleminen eikä hän ollut sellaiseen tottunut.

Tällä laajalla uralla joutui hän välittömään kansanjohtoon eli jonkinmoiseen näkymättömissä toimivaan hallitukseen, joka kiertävään opettajain muodossa johti kansaa ja selitti sille sen itsehallinnon vaikeampia seikkoja.

Tosin oli asioita, jotka eivät hänelle itselleenkaan olleet selvillä, jonka vuoksi hänen edeltäkäsinsä täytyi niihin kiiruusti tutustua tai puolustaa painettuja asiakirjoja kuulijain hyvään uskoon luottaen. Ei hän sentään antanut itseensä nähden sellaista usein tapahtua, jota vastoin hän sitä toisissa enemmänkin huomasi. Toisinaan oli hänet vallata synkkä aavistus, että nuo ylempiin, keskus- ja alempiin virastoihin

pyrkivät henkilöt olisivat entisestään ylipäättään hiukan huonontuneet ja että nämä vaikutukset siirtyivät toisesta ryhmästä toiseen.

Mutta pian hän jälleen rohkaisi itsensä, luottaen tuohon kansan muodostamaan terveeseen ja hyötyisään maaperään, josta kyllä kasvaisi yhä uusi, korkea ja solakka laiho. Ja hän lupasi sitten, vaikkei hän enää ollutkaan mikään nuorukainen, pitää itseensä nähden sen varan, ettei hän koskaan tahallaan antautuisi halvaksi virantavoittelijaksi eikä puolestaan auttaisi tuota puheenalaista huonontumista.

Mutta uskollisena tuolle kunnioitettavalle päätökselleen joutui hän kerran vielä kokemaan samanlaista harmia kuin silloin ensimmäisellä kävelyretkellä Brasiliasta paluunsa jälkeen. Sunnuntaina kuten silloinkin oli hän kerta kotipaikkakunnallaan saapuvilla muutamassa kokouksessa, jossa keskusteltiin eräästä elinkeinokysymyksestä, mikä on sama kaikissa sivistysvaltioissa ja osakseen saa samanlaisen puolueettoman ja puhtaasti asiallisen käsittelyn. Mutta täällä oli kysymyksessä muuan ei ainoastaan eriskummallinen vaan kokonaan mieletön laitos, joka oli siinnyt muutaman yksityisen päässä ja saanut paikkakunnalla osakseen jonkun verran mieltymystä. Martti Salanderin tuli ystävänsä kanssa tekemänsä sopimuksen mukaan esiintyä asian vastustajana. Ensin kuunteli hän ehdotuksen perustelua sekä edelleen joukon puheita, joissa kouliintumattomat, paraastaan nuoremmat miehet perusteellisten syiden sijasta yhä vain toistelivat ja kirkuivat sanoja: tasavalta, tasavaltainen, tasavaltalaisen arvo j.n.e. Sellainen tasavaltanimen paukuttaminen jokaisessa sopivassa ja sopimattomassa tilaisuudessa oli häntä jo kauan suututtanut, vallankin kun hän itse isänmaahansa nähden oli rehellinen tasavaltalainen. Kun hän nyt otti sananvuoron, tunsikin hän itsessään pakoitusta pitää sen johdosta puhe, vallankin kun läsnäolijat näyttivät hyvin tarvitsevan sellaista hyvää tarkoittavaa läksytystä.

"Hyvät kansalaiset!" aloitti hän mahdollisimman tyynesti, "ennenkuin esitän eroavat mielipiteeni tästä esillä olevasta asiasta, en voi olla kajoamatta tuohon minullekin kalliiseen sanaan tasavalta, jonka me tunnin kuluessa olemme varmaankin kolmattakymmentä kertaa kuulleet. Esi-isämme ovat pian kuusisataa vuotta sitten kuumissa taisteluissa perustaneet ja lujittaneet tämän tasavallan, koskaan silti suuhunsa ottamatta tuota sanaa, eivätkä vanhat liitto- ja maakirjatkaan siitä tiedä. Vasta myöhemmin ovat hallitsevien kaupunkien ylimykset ja porvarit sen itselleen ottaneet, antaakseen tuolla kauniilla sanalla antiikkisen loisteen maalliselle herruudelleen. Meillä on se nyt kielessämme, mutta ei väärinkäytöstä varten. Minusta melkein tuntuu, että se joka sitä aina suussa pitää ja samalla rintoihinsa lyö, on ulkokultaisuuteen yhtä syyllinen kuin mikä fariseus tai tekopyhä tahansa! Kuitenkaan meillä ei nyt ole tämän asian kanssa tekemistä; ainoastaan siitä tahtoisin huomauttaa, arvoisat kansalaiset, että tasavaltalaisenkin täytyy ansaita kaikki tarpeensa ja ettei hänkään voi niitä pelkillä sanoilla lunastaa; luonnonlaeista ei tasavalta pysty äänestämään, kaitselmus suunnittelee maamiehelle hyödylliset vuodenaikojen säät yhtä hyvin tasavallalle sen hyväksymisestä tai hylkäämisestä huolimatta kuin kuningastenkin alammiaisille ja itse kuninkaillekin, eikä maailmanliike piittaa niiden maiden eikä maanosien hallitusmuodosta, joiden läpi se kohisten ryntää. Tätä minä tahdoin huomauttaa, ennenkuin siirryn mielipiteitäni paljastamaan ja käyn tätä kysymystä asiallisemmin käsittelemään kuin mitä tähän saakka on ollut laita."

Tuo odottamaton saarna ei tehnyt hyvää. Jo ennemmin oli kuulunut murinaa ja nyt keskeytti muuan puhujan sekä vaati sananvuoroa: Näytti muka taasenkin olevan kiiru taantumukseen! Tuskin oli muuan vuosi kulunut, niin ei eräs oman paikkakunnan lapsi, eräs entinen kansakoululaitoksen jäsen, herra Martti Salander, joka nyt tosin riippuu kultaisessa ketjussa, voinut enää sietää sanaa tasavalta! Älköön asiain niin ollen muka vaadittako niitä, jotka tuota nimeä vielä tunnustavat, vakavassa kansankokouksessa kuuntelemaan sille vihamielisiä puheita. Jos muutoin joku haluaisi vielä puhua, niin ehdotettaisiin keskustelun lopettamista sekä äänestystä.

Salander, joka oli jäänyt seisomaan, tahtoi korotetulla äänellä jatkaa. Jotkut, jotka eivät olleet asiasta viisastuneet, kannattivat häntä, toiset, joille hänen puheensa sisältö oli niinikään ollut liian vaikeatajuinen, mutta joista se näytti halveksivalta, melusivat vastaan; syntyi sekamelska, jossa voitolle pääsivät ne, jotka hänet hyvin ymmärsivät, kuten Martti arveli, mutta jotka juuri olivat vihoissaan siitä, mitä hän oli tarkoittanut ja jotka eivät tahtoneet sitä sietää.

Häneltä riistettiin suunvuoro, vasta-ehdotusta ei tehty ja kysymyksessä oleva asia julistettiin päätetyksi. Tosin se sitten perästäpäin laajemman käsittelyn alaisena ollessaan hyljättiin. Martti Salander sitävastoin oli tänään tullut yhtä kokemusta rikkaammaksi. Hän jätti talon ja tuon arvoisan kylän ketään enää näkemättä ja huolimatta käyttää rautatietä, jolla hän oli tullut, lähti hän jalkapatikassa astelemaan muuatta polkua, joka suoraa niittyjen ja metsien halki vei Münsterburgiin.

Näin yksin kävellessään saattoi hän miettiä, missä määrin ei ainoastaan ylemmille valtiomiehille, vaan myöskin kansanmiehille oli tarkoituksenmukaista sortaa ihmisten siveellistä, avomielisyyttä. Kuitenkin kaikitenkin, ajatteli hän, olen minä iloinen, että tulini sen sanoneeksi! Jotakin siitä sentään voi seurata; ja jos he oman mielensä mukaan kirjoittavat minusta sanomalehtiin, niin sitten minä vasta äänekkäästi

tahdonkin saarnata, ettei tasavallan nimi ole mikään kivi, jota kansalle sopii leipänä tarjota.

Tuo kunnan päätös kirkasti hänen jonkun verran ärtyneyttä mieltään; reippain askelin kiipesi hän ylös niitä kukkuloita, jotka hänet vielä erottivat kaupungista, ja pitkä keskikesän päivä teki hänelle mahdolliseksi ehtiä ennen auringonlaskua korkeimman kukkulan laelle, jossa häntä odotti harvinainen yllätys. Eräällä vasta niitetyllä, osaksi puiden ympäröimällä niityllä oli läheisen kartanon isäntä pannut pikku huvit toimeen. Hän oli asettanut puiden varjoon muutamia pitkiä pöytiä sekä niitylle suulleen käännetyin suuren ammeen. Tämän päällä istui kolme vaatimatonta soittoniekkaa, jotka vetelivät muuatta yksinkertaista tanssinsäveltä. Martti oli tuota tyynen ilman halki melkein ikävöiden kaikuva soittoa jo hetkisen kuunnellut; nyt huomasi hän joukon nuorta väkeä, jotka höllässä piirissä ja vapaina ryhminä, ilman melua tanssivat ammeen ympärillä illan kultaisessa rusotuksessa, niin että tanssijain pitentyneet varjot keinuilivat mukana kullan vihreällä kentällä.

Salander ilostui tuosta näystä.

"Kas siinä kuva kuin toisesta maailmasta!" ajatteli hän, "kuinka rauhallista ja perin hupaisaa! Mikähän seurue tämä mahtanee ollakaan? Useimmat ovat hyvin puettuja, jotkut komeastikin, toiset yksinkertaisemmin! Nuoria tyttöjä, nuoria poikia!"

Mutta kuinka hän hämmästyikään, kun lähemmäs astuessaan tunsu omat tyttärensä, jotka nyt, kahdeksan- ja yhdeksäntoista vuotiaina, solakoina ja somina siinä keinuilivat itseään nuorempain poikain sivulla, jotka näyttivät yhtä somilta ja olivat jo yhtä pitkäkasvuiset kuin tytötkin.

Salander ei voinut olla silmin seuraamatta ensimmäistä paria, Nettiä ja hänen poikaansa, sekä lähemmin tarkastelematta noita iloisen reippaita tanssijoita. Se oli, kuten sanottu, solakan notkea nuorukainen, jonka vaaleat ja aaltomaiset hiukset illan rusotuksessa hulmusivat ja kimmelsivät.

Silmäillessään parin jälkeen kadotti hän sen näkyvistään ja etsi sen vuoksi toista tytärtään, Settiä, jonka hän myöskin oli etäämpää huomannut. Ja samassapa tämä keinuikin esiin, mutta, kuten hänestä tuntui, samallaisen pojan kanssa, sen saman kultakiharaisen kuin Nettikin.

"Niillä velhottarilla on kauniit taipumukset!" vilahti hänen mielessään, "nehän osaavat jo koko ovelasti poikia vaihtaa! Tuota täytyy toki hitusen tarkastaa!"

Hän antoi parin mennä edelleen ja seurasi sitä tarkoin katseellaan, jolla välin toisaalta tunkihe taas esiin Setti, rinnallaan yhä samanlainen keruubi, jonka kylkeen hän tällä kertaa kiinteämmin painausi, kun soitto samalla lakkasi.

"Oo, siinä on isäkin! Oletko sinä etsinyt meitä ja saanut tietää, että me olemme täällä?" huudahti tytär riemastuneena.

"Mistäpä minä sen tiesin? Minä tulin tänne aivan sattumalta! Mitkä huvit nämä on? Onko Settikin täällä?"

"On luonnollisesti, ja äitikin Arnoldin kanssa, he istuvat tuolla erään pöydän ääressä! Kun sinä olit sanonut palaavasi kotiin viimeisellä junalla kymmenen ajoissa, niin kehoitti hän meitä lähtemään vuorelle."

Salander oli aikeissa kysyä hänen tanssitoveristaan, kuka se nuori herra oikeastaan oli (joka juuri toista kertaa nosti hattuaan), kun sisko toverinsa kera tuli paikalle, niin että hän näki molemmat nämä rinnan seisomassa ja joutui yhä enemmän ihmeisiinsä.

"Nämä ovat Arnoldin koulutovereita, herrat Isidor ja Julian Weidelich", selitti vanhempi tytär.

"Ahaa, niinkö?" sanoi Salander, voimatta heti muistaa kohtausta Varpusen kaivolla, josta oli jo voinut kulua seitsemän tai kahdeksan vuotta. "Myöskinkö gymnasiossa?"

"Mutta ei samalla luokalla, sillä me olemme vähän nuoremmat!" sanoi Julian; "me joudumme yksin ainoastaan laulutunneilla!"

"Siis kaksoiset epäilemättä! Ja mistä kotoisin?"

"Me asumme Varpusessa, ei kaukana Kreuzhaldesta!"

Nyt häämötti Salanderin mielessä kuin joku muisto; hän oli sielunsa silmillä näkemäisillään pari esiliinoilla varustettua pyöreää pojanvekaraa, joista todellakaan noissa hänen edessään seisovissa täyspitkissä nuorukaisissa ei ollut enää jälkeäkään huomattavissa.

"Ja kuinka voi äiti? Elääkö hän vielä?" kyseli hän edelleen.

"Hän on myöskin tuolla pöydässä ja on aivan terve!" kuului vastaus.

"Sepä hauskaa! Ja te nuoret miehet haluatte myöskin opiskella? Ja mitä, jos saa kysyä?"

"Sitä emme vielä tiedä! Ehkä lakitiedettä, toinen kenties lääketiedettä!" sanoi Julian; Isidor lisäsi: "Me voisimme lukea professoreiksikin, jos tahdomme, niille kun nykyään maksetaan niin hyvät palkat, sanoo mamma; ainoastaan tulisi meidän pysyä täällä."

"Hyvä on!" vastasi herra Salander; "nyt tulee meidän toki katsella missä äiti on! Tulkaa lapset!"

Tyttäret näyttivät hänelle tietä ja nuo lainkaan ujostelemattomat nuorukaiset seurasivat heidän kantapäillään, samalla kuin soittoniekat virittivät uuden tanssikappaleen.

Maria rouva oli hyvin iloinen, nähdessään odottamatta miehensä edessään. Hän istui vihreiden puiden siimeksessä yksinkertaisen porvarisväen seurassa, joka rauhallisesti virkistelihe siinä yksinkertaisten nautintoaineiden, miedon mutta terveellisen viinin, hyvänmakuisen maidon, talonpoikaisleivän ja silava- sekä kaalikukkojen ääressä. Hänen rinnallaan istui rouva Amalia Weidelich, yhtä pönäkkänä kuin konsanaan lipeäkattilan ääressä seisoessaan. Ilmeisestikin menestyivät hänen asiansa oivallisesti, sillä hän oli muhkeasti puettu, hänellä oli kirjavakukkainen hattu ja kultakello, jonka pitkät ketjut riippuivat rinnoilla. Hänen leveät kasvonsa loistivat vahvasti päivettyneinä, ja kevyt punoitus poskipäissä, täyteläisessä leuassa ja nenässä todisti vain muorin ahkeruudesta, muorin, jolla oli hallittavanaan talon täysi pesijättäriä ja silittäjiä ja joille runsaasti tarjoamastaan viinistä hän, kuten kohtuullistakin, otti itse etukäteen naukkuja.

Hän tervehti Martti Salanderia hyvin ystävällisesti ja perin vapaasti.

"Ajatelkaas", huudahti rouva Weidelich, "me emme ole lainkaan tienneet, että me vuosia sitten olemme kerta olleet naapureina! Nyt ne ovat meidän pojat koulussa!" Hän silmäsi ylpeydellä poikiaan ja haki sitten katseellaan hyväntahtoisesti Salanderin poikaa.

"Arnold on mennyt metsään kasveja etsimään", huomautti Salanderin rouva, "menkää työt kutsumaan häntä, jotta voisimme paluumatkaakin ajatella. Aurinko tuolla laskeutuu pian!"

"Eihän nyt niin kiirutta", vastasi rouva Weidelich, "onhan meillä miesväkeä tarpeeksi mukana! Niin, niin, herra Salander! Te olette urheasti yrittänyt ja nyt olette rikas mies, kuten uskon! Mutta eikö totta, että on ilahduttava asia, kun on hyviä lapsia, joiden hyväksi rikkauttaan voi käyttää? Hyvin, Jumalan kiitos, ovat meidänkin asiamme! Mutta kaiken ansiomme uhraamme me kahden poikamme ja heidän tulevaisuutensa hyväksi. Minä toivon, että he korvaavat sen ja tulevat niittämään kunniaa; sillä opetukseen ynnä muuhun tarpeelliseen nähden ei saa mitään puuttua! Me olisimme Varpuseen mielellämme rakentaneet uuden talon sen vanhan talonpoikaisrahjän sijalle! Mutta ei! sanoimme me, kyllä se meidän aikamme välttää ja sehän on vallan tietymätöntä, mihin pojat asettuvat asumaan ja rakentelemaan. Niinpä säästämme mieluummin rahoja ja tulemme niine hyvinemme toimeen!"

Hän yritti taas heittämään silmäyksen kaksosiinsa, mutta ei löytänytkään heitä, jonka vuoksi hänen silmänsä heti alkoivat heitä etsiä.

Molemmat Salanderin neidit eivät kauankaan etsineet metsästä Arnold veljeään, vaan pari kertaa häntä huudettuaan palasivat he etummaisten puiden siimekseen, missä he, kädet toistensa vyötäisillä, sisarusrakkauden tai tytärystävyyden esikuvina kävelivät edestakaisin, kaksoisten seuratessa heitä oikealla ja vasemmalla puolen.

Weidelichin muori huomasi tuon kulkueen.

"Katsokaahan toki!" sanoi hän liikutettuna, "kuinka armaasti nuoret tuolla käyskelevät! Heitä voisi luulla kahdeksi morsiuspariksi!"

"Niinpä vain, miksei!" arveli Salanderin rouva nauraen, "tytöt olisivat ainakin tarpeeksi vanhat pojilleen, eikä heidän kasvaakaan enää tarvitsisi!"

"Se ei mitään merkitse!" huudahti taasen toinen äiti; "minun vekaroistani tulee poikia kahden edestä!"

Maria rouvaa ei tämä sukkeluus miellyttänyt; kun hän sen vuoksi katsahti lapsiin ja huomasi heidän aikovan valssin alkaessa keinua jälleen tanssikentälle, kumpikin nojaten oman kaksosensa käsivarteen, nousi hän äkkiä ylös ja pidätti heidät.

"Mitä te aattelette, Setti ja Netti!" huusi hän tytöille varmalla äänellä, "ettäkö uudelleen alatte, vaikka aurinko on laskenut ja me heti lähdemme? Tulkaa vain heti ja kootkaa kapineenne!"

Tytöt jättivät poikansa kuuliaisesti ja ilman huomattavaa mielihaikeutta; mutta viimeainitut punastuivat ja kävivät hämilleen, mikä ei jäänyt rouvalta huomaamatta ja harmitti häntä; sillä hänestä ei näyttänyt sovelialta, että poikavekarain tarvitsi punastua. Nämä nypilöivät hopeisia kellonperiään, seuraten naisiaan pöydän luo.

Äitinsä otti heidät vastaan loistavin katsein.

"Mitäs se nyt on olevinaan, te mokomat, että rupeatte tässä neitosten kanssa tanssimaan", huudahti hän heille, "ja missä vainenkin te olette sen taidon oppineet?"

"Ohoo, senhän sinä, mamma, kyllä tiedät, tanssikoulussa!"

"Vaiti! Kyllähän sen tiedän! Kiittäkää Jumalaa, että teillä on vanhemmat, jotka niin paljon teidän hyväksenne tekevät ja käyttävät kaiken minkä voivat! Isäkin työskentelee aamuvarhaisesta iltamyöhään; vuodesta toiseen näkee hän vaivaa, ostaa maata ja istuttaa ja hikoilee, ja talvisin on hänen tuotettava Ranskasta, jopa Algieristakin saakka! Hän näet sanoo, että silloin ne vasta kustannukset alkavat, kun te pääsette ylioppilaisiksi, jolloin täytyy tuhansia olla varalla. Herra Salander, minä olen kuullut, että te voisitte milloin hyvänsä päästä neuvosherraksi, jos vain tahdotte. Niinpä niin, te olette kauppaherra, sehän on jotain sekini, ja jonkunlainen vapaa neuvosherra vielä lisäksi! Mutta pari niin lukenutta neuvosta, asianajajaa tai kirkkoherraa kuin nuo nulkit tuossa, ei toki sekään ole pois laidalta?"

Onnesta säteillen iski hän silmää pojilleen, jotka olivat pulloon jääneen viinin kaataneet laseihinsa, sammuttaen perusteellisesti janonsa.

"Juokaa ja syökää", kehoitti äiti, "ja olkoon se hyväksenne! Tilaanko vielä puolikkaan?"

Pojat kielsivät, he kun eivät vielä olleet siinä iässä, jolloin on totuttu juomaan yli janontarpeen.

"No niinpä lähtekäämme sitten, soppa taitaa pian olla valmista ja maidostakin lienee isä pitänyt huolen. Sitten menee hän vielä ottamaan sunnuntainaukkunsa, ja se olkoon kernaasti hänelle suotuna! Tulkaa, liikkeelle, te vekarat! Lyönpä vetoa, ettette aio puolille öin tulla kotiin, kun kerran valkoista lakkia kannatte! Mutta odottakaas, odottakaashan vain! Kyllä teistä sellaiset etanankujeet karkoitetaan! Nyt sulkeudun minä kohteliaimmin herrasväen suosioon, arvoisa tuttavuutenne minua ilahduttaa, toivottavasti emme viime kertaa tapaa, ja neitien — hoi, pojat, ettekö aio kiittääkään hyvästä seurasta, siinäkö vain seisotte kuin puujumalat?"

Pojat vetäytyivät esille ujommin ja kömpelömmiin kuin mitä heidän reippaan tanssinsa jälkeen olisi voinut odottaa, ojensivat tytöille kätensä ja toivottivat hyvää yötä. Vihdoinkin lähti sitten tuo onnellinen äiti poikineen tiehensä ja seurassa kävi nyt hiljaisemmaksi.

Martti Salander halusi vielä vähän levähtää, hänellä kun oli kolmen tunnin marssi takanaan; Arnold poika, joka juuri tuli saapuville kädessään aika pensas metsäkasveja, heitti ne pöydälle ruvetakseen niitä järjestämään, huomaten samalla jääneensä liian vähälle syönnille, jonka vuoksi hän sai isän kanssa syödä ylimääräisen sopan, kun äiti ja siskot sen sijaan olivat syöneet vain maitoa ja leipämurennusta.

Salander kysyi, kuinka he olivat joutuneet tuon Weidelichin perheen seuraan.

"Sitä tuskin itsekään tiedän!" sanoi Maria rouva, "me olimme juuri asettuneet tähän, kun samalla huomasimme olevamme heidän keskellään. Arnold näyttää tuntevan ne nuoret herrat!"

"Minä olen heiltä kerran leikilläni kysynyt", kertoi nyt Arnold, "tokko he vielä muistivat, kuinka he pikku poikina Varpusen kaivolla vesittivät erästä toista, kun tämä ei sanonut äitiään mammaksi. Tämä tuntui heistä kovin hauskalta ja epäilemättä ovat he sen kertoneet kotonaan, jossa luultavasti tuo tapaus on muistettu. Tänäpäin ovat he, kuten huomasi, kuiskanneet äidilleen, että minä olen juuri sama poika ja että me kaikki olemme niitä samoja kreuzhaldelaisia, joista myöhemmin on niin paljon puhetta ollut."

"Sitten tuli rouva luoksemme", jatkoi äiti, "liittyi minuun eikä musikantti parkojen aljettua soittonsa saanut mitään rauhaa, ennenkuin hänen poikansa saivat tanssitaitoaan näyttää, mikä tietystikin oli kovin mieluinen asia noille meidän heilakoillemme tuossa!"

"Mutta he tanssivatkin jo aika hyvin!" huudahtivat Setti ja Netti, "ja ottavat nytkin vielä tanssitunteja!"

"Jumalan kiitos!" vastasi Maria rouva, "minä näen sentäänkin vielä, kuinka he silloin, kun me olimme nälissämme, ammottivat kitansa ja nielivät ne jäännökset, joita me niin hartaasti odotimme!"

"Oh, olivathan he lapsia silloin! Kyllä kai mekin olisimme hotkineet, jos vain suuhumme olisi pistetty

voileipäsiä ja hunajaa!" arvelivat tytöt.

"Sellaiset kaksoiset ovat kovin hankalat", sanoi isä, "minä en voi näitä lainkaan toisistaan eroittaa!"

"Oo, heilläpä on sentään tunnusmerkkinsä!" kiiruhti Netti lähes maltittomasti sanomaan; "Julianin vasen korvalehti on hiukkasen poimukas, noin niinkuin tippaleivän palanen, semmoinen hyvin maukas! Huomasin sen, kun hänen aallokas tukkansa leyhähteli."

"Sepä merkillistä!" innostui Setti, "toisen, Isidor hänen nimensä on, oikea korvalehti taas on luullakseni aivankuin munakokkeli!"

"Tieteellisesti kovin ihmeellistä!" selitti veli veitikkamaisen kuivasti, "se on yksinkertaisesti joko jäännös jostakin hävinneestä muodosta tai sitten uuden, tulevan muodon alkio. Tutkituttakaa korvalehtenne, tytöt! Jos niistä samanlaista löytyy, niin pitääkö varanne, muutoin nuo kaksoiset valitsevat teidät vaimoikseen, perustaakseen valikoimisteorian mukaan uuden poimukorvaisten lajin! Tahni menkää mieluummin heti vapaaehtoisesti naimisiin!"

Äiti, joka istui hänen rinnallaan, pisti kätensä hänen suunsa eteen, lausuen: "Vaiti, sinä kelvoton, jollet koulussa opi muuta kuin tuollaisia tyhmyyksiä löpöttelemään!" Mutta isä sanoi nauraen: "Se oli oikein, Arnold! Ja nyt pitää meidänkin lähteä kotiin päin, muutoin tulee pimeä; nyt on näet uusikuu, mutta tähdet pilkkivät kauniisti, katsokaas toki, yksi toisensa jälkeen niitä syttyi!"

VIII

Weidelichin pojat kasvoivat edelleen ja varttuivat ruumiillisesti; he kulkivat hyvin ryhdikkäinä ja olivat nähtävästi kovin tyytyväisiä huomioon, minkä he yhdessä ollessaan herättivät. Eikä heillä ollut puutetta henkisistäkään lahjoista, muuta kuin ehkä kestävyyteen nähden, kun oli kysymyksessä aljettujen opintojen päättäminen. Ylemmille luokille päästyään, kun opintie päivä päivältä kävi yhä vaivaloisemmaksi, oli Julian ensimmäinen, joka ei enää "tahtonut". Hän erosi ja meni muutaman notariuksen konttoriin. Isidor ponnisteli loppuun saakka, mutta ei ottanut enää osaa ylioppilastutkinnoihin, vaan kävi puolen vuoden ajan niin sanottuna kuuntelijana muutamilla lakitieteellisillä hienoilla ja siirtyi sitten hänkin erääseen notariaattikansliaan.

Kummallakin heistä oli säännöllisen kaunis käsiala, mikä muutoin ei ole tavallista sillä alalla oleville, joilla on muitakin toimia, ja kumpikin harrasti samalla tavoin kalligraafisen taituruuden oppimista. He osoittausivat hyvin kelvollisiksi toimissaan ja jokapäiväisen kokemuksen avulla omaksuivat he melkein kuin leikkiä lyöden tässä virastossa tarvittavan taidon.

Isä Weidelichiä ei sellainen asiainpäättös tahtonut miellyttää; hän kysyi, että tässäkö se nyt oli kaikki se loisto, jota muka oli tahdottu saavuttaa. Mamma sitävastoin oli perin tyytyväinen. "Poika-vekarat ovat viisaampia kuin me", hän sanoi, "he tietävät jo, minne he tähtäävät! Eivätkö he pysty kaikkeen mitä heidän tehtäväkseen annetaan? Miksi heidän pitäisi nuoret päänsä murtaa, kuten toiset narrit?"

Ja koska he nyt, sen sijaan että edelleenkin olisivat aiheuttaneet arvaamattomia kustannuksia, itsekin jo ansaitsivat rahaa, tyytyi isäkin ja pysyi edelleenkin hyvin tyytyväisenä, kun heidän esimiehensä koroittivat heidät, nuo tuskin parikymmenvuotiaat kaksoiset, viransijaisikseen ja heillä siten oli lailliset todistukset vaalikelpoisuudestaan notariuksen virkoihin.

Tähän aikaan suunnilleen tuli eräs harvinainen lemmen ilmiö puheen alaiseksi Salanderin puolisoiden kesken.

Martti Salander luuli huomaavansa, että hänen kaksi tytärtään ja heidän äitinsä eivät enää olleet tuttavallisessa ja avomielisessä suhteessa toisiinsa, että tyttäret elivät omaa elämäänsä ja salakähmäisesti vetivät yhtä köyttä ja että äiti sitävastoin näytti kovin vakavalta, jollei huolestuneeltakin, jota hän ei aina osannut salata, vallankaan sen jälkeen kun hän ei enää puuhailut kaupassaan. Sillä Salander, jonka pääliike yhä edelleen ilman erityisiä ponnistuksia oivallisesti menestyi, kenties juuri sen vuoksi, ettei hän konstailut eikä keinotellut, ollen enemmän kansallisiin harrastuksiinsa ja velvollisuuksiinsa kiintyneenä: Salander ei voinut kauemmin nähdä Maria rouvan ilman tarvetta kauppatoimessa itseään vaivaavan. Hän oli sen vuoksi tuon haarakaupan luovuttanut hyvästä rahasummasta muutamalle toimeliaalle nuorelle kauppiaille sekä päästänyt kunnon puolisonsa lepoon, mihin tämä pitemmittä puheita suostuikin. Koko voiton, minkä hänen sievonen pääomansa tuotti, oli hän vastaväitteitä kuulematta muodostanut aikoja sitten lupaamakseen perinnöksi

vaimolleen, jotta tämä hänestä ja hänen onnestaan sekä onnettomuudestaan riippumatta ynnä hänen kuoltuaan lapsistakin riippumatta saattaisi elää epävarmoinakin aikoina. Kun hän siis mietteineen ja huolineen, jotka häntä painostivat, ei enää voinut kauppapulpetin taa sukeltautua, olivat hänen kasvonsa paremmin miehensä huomattavissa ja tämä kysyi syytä hänen huoliinsa.

Jos tuo kunnan vaimo puhua aikoi, niin olisihan hän sen itsestäänkin tehnyt. Hän loi silmänsä alas, hieroi käsiään aivankuin niitä olisi paellut ja sanoi sitten: "Meille on pudonnut tiili päähän!"

"Tiili? Miltä katolta sitten?" kysyi Martti hämmästyneenä, koska hänen täytyi puolisonsa vakavuudesta päätellä jotain arveluttavaa, jopa vaarallistakin olevan kysymyksessä.

"Enhän minä kuitenkaan voi sitä kauemmin omana tietonani pitää!
Tyttärillämme on mielitetty!"

"Yhteensäkö sama mielitetty?" kysyi mies hymyillen, hiukan keventyneenä, kun ei siitä sen kauheampaa tullutkaan.

Rouva pysyi järkkymättömän vakavana.

"Ei, erikseen, lyhyesti sanoen: he ovat kihloissa niiden kaksoskirjurien kanssa Varpusesta!"

"Niitä velhottaria! Kuinka se on tapahtunut, milloin, missä ja millä tavoin sitten? Pääsenpä todellakin myöhään asian perille! Onpa se kylläkin uutinen melkein kuin kattotiili, joskaan se ei samalla tavoin reikää päähän puhkaise!"

"Minun pääni se on tarpeeksi asti puhkaissut! Ajattelehan toki, kaksi tyttöä kahdenkymmenenviiden ja -kuuden vuoden ijässä tahtovat mennä naimisiin kaksikymmenvuotiaisten kaksosten kanssa! Sehän on kuulumaton tapaus, molemmat, sekä ikä- että kaksosjuttu! Jos tässä edes olisi ikänaisia, jotka ottavat nuoria miehiä, useinhan sellaista tapahtuu, niin sille naurettaisiin, ja sillä hyvä! Mutta että tytöt, ikänsä kukoistuksessa ja toki nuoruutensa rajalla ollen tekevät sellaisen valinnan, untuvapeitteisille teikkareille, kaksi sisarusta kaksosille!"

"No, jonkunlainen romaanihan on sekin eikä juuri minullekaan mieluinen; mutta rakkaushan aina saa sellaisia kepposia aikaan; eikö sadastikin sanota, että se mitä todellisuudessa kokee on usein räikeämpää kuin kaikki se mitä mielessään kuvittelee?"

"Niinpä niin! Sitähän minäkin usein ajattelen! Ah, ukko kultani, varmaankin me olemme tehneet väärin, ettemme ole koskaan lähettäneet lapsia maailmalle emmekä antaneet niiden mitään ammatin tapaista oppia! Sinä sanoit, että kuka voi tyttärensä pitää kotona, sen tulee se tehdä ja kasvatulaitoksista sinä et tahtonut mitään tietää, vielä vähemmän ammasteista. Sitä sinä nimitit leivän riistämiseksi köyhempien suusta sekä nälistelemiseksi, jollei kysymyksessä olisi varmat kyvyt, joita tulisi käyttää. Sinä haaveilit vapaista kodin tyttäristä ja vapaista perheen emännistä, joiden ei tarvitsisi palveluksessa kuihtua, ja minä menestyksestämmä hurmaantuneena olin kanssasi samaa mieltä, vaikka tiesinkin, kuinka hyvä se minullekin olisi ollut jos olisin joskus oppinut jotakin ammattia! Sinä et saa tästä pahastua, tarkoitukseni ei ole lainkaan soimata!"

"En minä sitä niin ymmärräkään, kultaseni, koska kyllä tiedän, kuinka hyvin sinä maailmassa tulet toimeen! Että he Kreuzhaldessa hakkasivat sinulta ne puut, ei ollut sinun paremmin kuin minunkaan syyntä!"

"Jättäkäämme se; minä vain tahdon sanoa, että jollei tytöillä olisi ollut niin täydellistä joutilaisuutta ja vapautta, niin tuskinpa he olisivat yhdessä ehtineet kehittelemään tuota vastenmielistä seikkailua! Ja nyt, mihin meidän on ryhdyttävä tuohon kaksoskeitokseen nähden? Ja se pöyhkeä pesumuija sitten!"

"Oo, mitä häneen tulee, niin on hän kaikesta päättäen raaka möhkö; mutta hänessäkin löytyy äidinhyvyyden helmiä! Kuitenkaan kaikitenkaan en ole perillä, miten asiat oikeastaan ovat. Ovatko he sinulle mitään ilmaisseet?"

"Herra varjelkoon, hehän ovat täysi-ikäisiä! Muutoin he ehkä kylläkin olisivat ajoissa kääntyneet vanhempainsa puoleen, eikä, kuten uskon, kumpikaan heistä yksinään olisikaan meitä kohtaan ollut niin viekas ja piittaamaton, jollei tuo harmillinen kaksivaljakkoisuus olisi sitä surkeata juttua saanut ihan salaliitoksi muuttumaan —"

"Maria kulta", keskeytti Martti, "jättäkäämme tuo kysymys asian luovallisuudesta toistaiseksi rauhaan! Ethän sinä toki voi vakavasti väittää, etteivät kaksoset saisi naida, ja yhtä vähän, että kahdelta sisarukselta, joita nämä miellyttävät, olisi kielletty heitä ottamasta."

"Sitä minä en lainkaan väitä, minä vain sanon, että se ei minua tässä tapauksessa miellytä, että se ei ole sopivaa, että se minua huolestuttaa, syystä että se on vain sairaloinen oikku! Ajattelehan, että pari

poika nulikkaa ovat tähytimiinsä saaneet meidän täysikasvuiset tyttäremme ja muodollisesti ne meiltä ryöstäneet, samalla kuin tyttö hupakat, tiedossaan tuo kaunis salaisuus, ovat luotaan torjuneet mitä parhaimpia naimatarjouksia! Ja me milloin iloitsimme heidän vaatimattomuudestaan, kun he elivät kuin nunnat ja käyskelivät tummiin puettuina ja hunnutettuina, milloin sureksimme sitä, etteivät he tahtoneet iloisemmin nuoruudestaan nauttia! Todellakin, he ovat siitä tavallaan nauttineet — niin, mitäpä siitä salaisin, että nuoret tapaavat toisiaan milloin haluavat: kuutamoyöt, auringonnousut kesällä, pitkät kävelyretket keväällä, talvella luistinrata — vanha palveliattaremme on minulle kaiken tämän kertonut, vuosikausia vaiettuaan. Ja minkätähden? Sentähden että hän oli torilla riitaantunut Weidelichin muorin kanssa, joka oli häntä jo yliolkainsa kohdellut. Hän oli nimittäin lörpötellyt, että meidän tyttäremme olisivat ainakin puolen, miljoonan arvoisia kappale, että sitä kuulee kaikkialla sanottavan! Tämä lörpötys ja tunkeilu ei ollut Leenaa sentään miellyttänyt, hän antoi kaihtavan vastauksen, ettei hänellä ole tapana urkkia mitä herrasväki omistaa ja niin toisin, johon toinen vastasi, että palveliana hän kenties olikin oikeassa siinä, mutta hän, rouva Weidelich, oli muka siinä asemassa, että saattoi paremmin huolehtia, mimmoinen omaisuus noilla tai näillä ihmisillä oli. Hänen ei pitäisi olla kovin utelias, sanoi palvelijattaremme taas, sillä eivät kaikki päivät olleet vielä illassa. Jos joku pesumuija tahtoi kylmää pesuvettä, niin voisi hän aina asettaa saaveja sateeseen, silloin kyllä saisi oivallista virusvettä; mutta jos hän tahtoi miljoonan omaisuuden siepata, niin ei siihen aina riittäisikään, että tekaisi kaksoset sitä pyydystämään! Tämän jälkeen he olivat haukuskelleet toisiaan riittämiin asti ja Leena juoksi kotiin kovin tulistuneena sekä kertasi ja tunnusti minulle kaikki. Kun minä luonnollisesti luin hänelle lakia ja uhkasin panna hänet pois, kun hän niin kauan oli häpeällisesti meitä pettänyt, ilmaisi hän samalla, kuinka lapset olivat hänelle pyhästi luvanneet itse ensimmäisen tilaisuuden sattua ilmaista asian vanhemmilleen, joten hän siis kokonaan pääsisi pelistä. Mutta minä olen tuosta torilla sattuneesta riidasta tullut siihen vakaumukseen, että se on noiden kaksosten äiti, joka on koko tämän viheliäisyyden alku ja juuri. Vaiennut olen minä näihin asti, koska minä häpesin, nähdessäni omien lasteni minua sillä tavoin vierovan!"

"Voitpa olla oikeassa siinä, Maria parka", vastasi miehensä synkin ilmein, "vaan olenhan minäkin saman kohtalon alainen. Mutta väittäisin minä sentään, ettei se ole mielenlaatu eikä huono luonne, joka tytöt on saanut noin omituisesti menettelemään, vaan tietoisuus koko sen asiointilan omituisuudesta ja mahdottomuudesta, joksi heidän tuhma rakkausjuttunsa on muodostunut. Ennenkuin otan heidät puheisille, haluaisin vain tietää, minkälaisuista se tuon hauskan nelikön intiimin seurustelu oikeastaan on; kai sinä ymmärrät minua?"

"Leena on minulle vannonut sen olevan aivan kunniallista laatua. Hän sanoo heidän näkevän toisiaan korkeintaan kerran kuukaudessa ja tyttöjen pitävän nuoria miehiään ankarasti säädyllisen, jopa ihan turhantarkan seurustelutavan rajoissa. Jollei, sanoo hän, varpushaukkana iskisi paikalle, niin tuskin huomaisikaan siinä kahden rakastavaisen parin olevan yhdessä. Tuo palvelevainen olento on näet useammat kerrat seurannut lapsia heidän yöllisillä retkillään sekä vartioinut heitä sillä aikaa kuin me mistään tietämättä nukuimme."

"Minun täytyy saada huomaamatta olla sellaisessa kohtauksessa saapuvilla ja luulen parhaaksi sitten asianhaarain mukaan astua heidän keskelleen ja saattaa asia päätökseen, kaikissa tapauksissa lähettää ne poikajunkkarit tiehensä ja ottaa tytöt heti mukaani kotiin."

"Jospa se olisi sillä tehty!" sanoi rouva Salander; "mutta minusta on kuitenkin mieluinen asia, että sinä niin reippaasti ryhdyt asiaan sekä pidät sitä sen arvoisena. Minä en kykene toimimaan; minun sydäntäni liikittää puhua täysi-ikäisten tyärten kanssa asioista, joiden ei pitäisi tulla kysymykseenkään. Jos Arnoldimme olisi täällä, niin tietäisinpä mitä minulla olisi!"

"No, mitä niin?"

"Huimapäisenä ylioppilaana, jollainen hän on, antaisi hän varmasti minun puolestani kyytiä noille kirjureille ja karkottaisi sisartensa päästä kaikki hullut haaveet!"

"Ah, hyväseni, siinä sinä et ole oikeassa! Hullut mielijohteet ovat valitettavasti enemmän sydämen itsepintaisuutta kuin intohimon tulisuuutta. Sitäpaitsihan hän ei tule takaisin enää ylioppilaana, vaan lakitieteen tohtorina, ja pelkäänpä, ettei hänellä sen lisäksi ole enää taipumusta sellaiseen."

Muutamien päivien mentyä ilmaantui Salanderille tilaisuus olemaan saapuvilla noiden kavalluksen uhriksi joutuneiden kuhertelijain lemmenkohtauksessa. Joku aika sitten oli Martti Salander pakoittanut tyttärensä luopumaan nunnamaisesta käytöksestään ja liittymään muutamaaan laulukööriin, joka ajoittaisin harjoitti suurempia sävellyksiä, ja yhdessä erään suuren orkesterin kanssa antoi konsertteja muutamassa kaupungin kirkoista. Heillä oli hyvä ääni ja saattoivat oivallisesti laulaa. Olisi barbarimaista, sanoi hän, olla ottamatta osaa sellaisiin harjoituksiin, joiden kautta saattoi olla avullisena valmistamassa muille iloa sekä hankkia itselleen vanhuuden varalta kyvyn ymmärryksellä kuuntelemaan ja nauttimaan kun ei enää itse pystyisi osaa ottamaan.

Samaan aikaan liittyivät veljekset Isidor ja Juliankin kööriin.

Nyt oli Leena kuiskannut rouva Salanderille, että huomiosessa konserttiharjoituksessa, joka kestäisi myöhään yöhön, saisivat neidit tehtävänsä melkoista aikaisemmin suoritetuksi ja että he olivat rakastettujensa kanssa sopineet kohtauksesta.

"Arvaapas, minne he menevät!" sanoi Maria miehelleen, ilmaistessaan hänelle tuon tiedon. "Sinä et arvaa sitä, ja kuitenkin he ovat siellä usein olleet: suuressa puutarhassa, joka on sinun liikehuoneustosi takana!"

"Niitä velhottaria! Kuinka he pääsevät sisään? Eivät kai he toki minulta kähmine talon ja konttorin avaimia ja päästäne niitä vieraita poika junkkareita joka paikkaan?"

"Varjelkoon! He ovat löytäneet sen vanhan ruostuneen avaimen, joka kuuluu pieneen takaporttiin siinä puutarhanmuurissa, mikä puistoa rajoittaa syrjäkadun puolelta. Tytöt menevät sinne ensin, kymmenen minuuttia myöhemmin lähtevät kaksoset harjotuksista."

Kysymyksessä olevana päivänä pysyivät tytöt hiljaa kotona aina iltaan saakka, käärivät sitten nuottivihkonsa kokoon ja aivan oikein lähtivät konserttikokeeseen. Isä oli päivällispöydässä tarkastellut heitä, käyden vähän hämilleen, sillä he eivät olleet enää mitään lapsia, vaan muhkeita ja ryhdikkäitä naisia. Eikä hän ollut huomannut heissä mitään erinomaista, kuin että he vaikean tehtävän takia vain jonkunlaisella jännityksellä odottivat tuota musikaalista iltaa.

Talo, josta hän oli vuokrannut liikehuoneensa, oli siihen aikaan muuten asumaton, ja Salander oli välistä aikonut ostaa tuon vanhan rakennuksen sekä uusia sen, mutta oli aina vaatimattomasti siitä luopunut. Sillä välin oli hän sinne sijoittanut asumaan yhden kirjanpitäjän sekä puotirengin, mutta he asuivat toisella puolen kuin missä puutarha oli. Salander lähti puheen alaisena iltana kenenkään huomaamatta konttoriinsa, sytytti sulttujen luukkujen takana valkean ja odotti niin kauan kuin arveli hetken tulleen. Sitten veti hän jalkaansa kummikengät ja kulki hiljaa kuutamaisen pihan yli puutarhan rautaristikkoportille. Varovasti kurkisteli hän tovin aikaa tuon sekavan rautaverkon läpi, kuitenkin näkemättä tai kuulematta jälkeäkään ihmisistä. Niinpä avasi hän hiljaa ristikon ja astui puutarhaan, jossa kaikkialla kasvoi entisaikaan istutettuja hoikkia ja korkeita puita.

Suunnilleen keskikohdalla liritti niukkoja vesivarjojaan hiekkakivestä tehty, delfiinein ja tritoonein koristama, rapistunut kaivolaitos. Kaivon edessä oli aukeampi, tuuheiden akasiain ympäröimä pyöreä kenttä, ja kun puut olivat vielä lehdettöminä, loisti täysikuu vapaasti kentälle samoin kuin siihen johtaville käytävillekin. Heti kaivon takana oli nuorten havupuiden muodostama tiheikkö. Martti Salander pujahti keskelle sitä; se kätki hänet täydellisesti. Siinä päätti hän odottaa, sillä siihen vuoden aikaan oli puistossa vain yksi lepopenkki, nimittäin puolipyöreä kivilaatta vastapäätä kaivoa.

Olikin jo aika vakoiluretkellä olevan isän ottaa itselleen paikka. Lyhyen hetken kuluttua kuuli hän hädettyjä mutta nopeita askelia ja hänen tyttäriensä tummat haahmot liukuivat kuin öiset varjot kaivon ohitse ja kävelivät rinnakkain, sanaakaan puhumatta, kaksi tai kolme kertaa kentän ympäri, kunnes he äkkiä pysähtyivät kaivosäiliön eteen. Salander ei voinut heitä tuntea, heillä kun oli harsot vedettynä syvälle kasvojen, kaulan ja leuan ylitse. He vetivät hansikkaat käsistään, täyttivät delfiinien alla kouransa vedellä ja ryyppäsivät sen ahnaasti suuhunsa. Värelihän ilmassa tosin huhtikuusen yön lenseys, mikä melkein läheni toukokuun lämmintä, joten tuo neitosten jano oli selitettävissä.

"Taivas, kun se polttaa, että noin täytyy sammuttaa!" ajatteli Martti Salander piilossaan; "luonnollisesti, onhan kummallakin kokonainen tulipalo sydämessään!"

He ottivat uudelleen vettä ja viillyttivät otsaansa, siirrettyään harsoa vähän syrjään.

"Niitä raukkoja!" ajatteli isä jälleen, "se on kylläkin tukala juttu!"

Nyt hän tunsikin äänestä nuoremman, Nettin, kun tämä hiljaa, mutta sentään kuuluvasti sanoi: "Oi, minä pelkään, Setti, että meidän onnemme aika on lopussa!"

"Minkätähden? Tuon ilkeän Leenanko takia?" vastasi vanhempi sisar, huoaten pakotetusti.

"Elä häntä sen vuoksi soimaa, onhan hänellä toki joitakin velvollisuuksia äitiämmekin kohtaan! Ja kerranhan sen kumminkin täytyi tapahtua ja nyt se on selvillä!"

"Nyt se todellakin on tai pian tulee, niin! Nyt juuri on kysymyksessä taistelemisen ja kärsimisen! Vai pitääkö meidän kevytmielisesti jättää rakastettumme, nuo taivaan ihmelahjat!"

"Ja voitko sinä niin keveästi erota noista maailman parhaista vanhemmista? Jospa vain äiti voisi pitää niistä poika poloista! Mutta tiedähän, että hän ei sitä tee, ei, ei!"

"Hänen on hyvä sanoa, hän kun kaikkia vertaa isään, joka kylläkin on miesten malli, jolle ei ken hyvänsä vertoja vedä! Ja sittenkin on hänkin ehkä ollut samassa määrin pikku hulivili kuin nuo meidänkin keltakiharaiset kultasemme! Ja eivätkö he nyt jo ole ahkerointa kuin mehiläiset, ennenkuin elämisen huoliakaan tuntevat? Minä luotan äidin hyvytyteen, joka ei koskaan tyyten sammuu, ja vieläkin enemmän isän suurempaan vapaamielisyyteen! Olen äsken lukenut erään todellakin paikkansa pitävän totuuden, että ainoastaan mies voi sanan täydessä merkityksessä olla humaani, olla sitä kaikissa elämän tiloissa! Minä ainakin tunnen, että minä naisena en siihen kykene, enempää en tahdo sanoakaan!"

Salanderia tuo vanhimman lapsensa odottamaton puhe hämmästytti siihen määrään, että hänen täytyi tarttua muutamaan nuoreen kuuseen ja sai siten tiheikössä aikaan pientä rapinaa. Sisarukset vaikenivat hiirenhiljaisiksi, tirkistellen säikähtyneinä pimentoon. Kun ei mitään enempää seurannut, sanoi Setti: "Se oli tuuli tai lintu, jonka unestaan herätimme. Istukaamme!"

He kääntyivät kivipenkkiä kohti, mutta eivät ehtineet vielä sen luo, kun portti puiston perällä alkoi narista. Tytöt seisoivat kuin lumottuina ja näkivät kaksosherrain varpaillaan ja kuiskien lähenevän pitkin kuun valaisemaa käytävää. Kaivokentälle saavuttuaan levittivät he empimättä käsivartensa lemmittyjään syleilläkseen, mutta tulivat pysäytetyiksi.

"Seis, herrasemme!" torui Setti pidätetyllä, mutta käskävällä äänellä, "on sovittu, että teillä tällaisissa tilaisuuksissa tulee olla erilaiset hatut, jotta jokainen daami voi tuntea oman ritarinsa! Nyt te tulette päässänne hatut, jotka ovat aivan samanlaiset kuin kaksi munaa! Kumpi nyt on Isidor?"

"Ja kumpi Julian?" lisäsi Netti.

"Minä!" huusivat molemmat yhtäkaa, ilmeisestikin piloillaan.

"Katsokaammepas!" komensi Setti suuttuneena, "korvalehdet esiin!" Hän astui toisen luo ja tarttui tämän oikeaan korvaan, sillä aikaa kuin Netti samalla tavoin tunnusteli toisen vasenta korvaa.

"Ahaa!" sanoi Salander itsekseen, "munakokkeli ja tippaleipä!" ja jälleen täytyi hänen hillitä itseään, estyäkseen äänekkäällä naurulla itseään ilmaisemasta. "Eiköhän minun olisikin maksusta näyteltävä näitä kahta mestariteostani yhdessä armastelijainsa kanssa?"

Sillä välin olivat sisarukset onnellisesti löytäneet omansa, kohtaamatta sen enempää kiusantekoa noiden veitikkain puolelta. Kumpikin sai juhlallisen suukon ja sitten paikan lemmittynsä rinnalla siinä puolipyöreällä penkillä, jonka jälkeen kuuluivat tuikeat komentosanat: "Ei syleilyjä, eli me menemme tiehemme!"

Ensi alussa näkyi tuo pieni seurue parittaisin keskustelevan, jonka vuoksi Salander ei saanut yhdestäkään sanasta selkoa. Hän näki tyttöjen istuvan suorina ja liikkumattomina kuin kivikuvat, samalla kuin Isidorin ja Julianin täytyi, kummankin kiltisti omansa puoleen kumartuneena, tyytyä pelkästään silmillään hyväilemään heidän kuun valaisemia kasvojaan.

Herra Salander kummasteli uudelleen tyttöjä; he tuntuivat hänestä yhden ja saman mielettömyyden kahdelta ruumiillistuneelta ilmaukselta, mielettömyyden, joka nuo onnettomat oli vallannut. Jos nyt toisen kaksosista täytyisi kuolla tai hän muuten häviäisi, niin jakautuisivatkohan he ehkä silloin pelkästään kahtia vai riippuisivatkohan lopulta molemmat tuossa jällelle jääneessä osassa niinkuin äidit Salomonin tuomiossa, jolloin tuo heidän luulotellun intohimonsa kummitus heidät turmioon saattaisi?

Häntä hirvitti ajatellessaan, että sellaiset sielulliset häiriöt olivat tulleet noiden niin kukoistavien tyttöjen osaksi. Ja yhä he siinä vielä istuivat ja kuiskailivat hiljaa nuorukaistensa kanssa, jotka juuri nyt hypähtivät ylös, hämmästyneinä jostakin sanasta.

Setti yksin jatkoi puhetta ja niin kuuluvasti, että isä pensaikossa saattoi sen ymmärtää: "Niin, te kauniit veljekset! On tapahtunut sellaista, mikä meihin koskee kipeästi! Teidän rouva äitinne on, kuten varmasti tiedämme, julkisella torilla puhunut sellaista, josta meidän täytyy päättää, että meitä sisaruksia pidetään rikkaina tai sellaisina, joista tulee rikkaita ja siis kaikki rakkaus ja uskollisuus koskeekin vanhempaimme luultua varallisuutta!"

Veljekset kavahtivat taapäin ja seisoivat hämmästyneinä noiden ankaroiden tyttöjen edessä; sillä Nettikin kääntyi synkkänä, vaikkakin vienommin äänin, kaksospuoliskonsa puoleen, tosin enää tarkoin tietämättä oliko se oikea, heidän paikkansa kun olivat vaihtuneet. Sisaruksetkin olivat nimittäin nousseet ylös ja astuneet noiden häiriölle joutuneiden kaksosten keskelle, jotka sanoja tavotellen astelivat edestakaisin.

"Jaa, niin se on, me emme ole mitään markkinatavaraa!" sanoi Netti ja pyyhkäisi silmiään, koettaen katseillaan tavoittaa tuon sekaannuksen kautta hukkaan pujahtanutta Juliana. Tuo mieluisa

korvalehtien kopeloiminen oli hetken vakavuuden takia käynyt mahdolliseksi.

Setti oli samassa asemassa, pysyen kuitenkin maltillisempänä.

"Puhu sinä, Isidor, jos teillä on jotakin sanottavaa!" huudahti hän intohimoisessa unheessaan kovemmin kuin olisi tahtonutkaan. Ja heti itsensä rohkaisten sai tämä viimeinkin sanoiksi.

"Minkä me sille voimme, jos kunnan mammamme siitä iloitsee, että hänen pojillaan on rikkaat morsiamet? Onko se hänelle synniksi? Ja olisiko se meille itsellemmekään synniksi tietää lemmittyjemme olevan turvatut elämisen huolilta? Vaikka me toivomme ja luotamme siihen, että omin voiminkin kykenemme heidät niiltä suojaamaan! Ei, kallis Settini! Ei minulle ole välttämätöntä sinun perintöasi rakastaa; mutta sinua rakastaa on minulle välttämätöntä, sen vannon sinulle! Jätä rahat ja hyvyudet, vanhemmat, koti, isänmaa, kaikki ja tule minun kanssani! Minäkään en halveksi tulla köyhyyden tai oman itseni tähden rakastetuksi, minäkin tahdon jättää siihen paikkaan kaikki kauniit toiveet ja kaiken mitä vanhemmiltani saanen ja vaeltaa sinun kanssasi aina maailman ääriin!"

Näin puhuessaan oli hän heittäytynyt vanhemman Salanderin neidin jalkoihin, jota näiden neljän henkilön kesken ei ennen ollut tapahtunut ja joka muutoinkaan ei ollut maassa tavallista. Samoin teki Julian ja piti Nettille vielä tulisemman puheen, jossa hän lupasi tahtovansa tulla, ei köyhäksi, vaan rikkaaksi, todistaakseen, ettei hänen tarvitse morsiamensa rikkautta katsella.

He pusersivat lujasti sisarusten käsiä ja peittivät ne suudelmilla, omista sanoistaan kyyneliin saakka liikutettuina. Kun nyt kumpikin sisar jälleen varmasti tunsu käsiään pitelevän puoliskonsa ja oli vieläkin suuremman liikutuksen vallassa, päättyi tuo koetuksista rikas hetki sillä, että nuorukaiset hypähtivät ylös ja vastustusta kohtaamatta syleilivät kaunokaisiaan, ja tämän ohella vaihdettiin niin tulisesti suukkosia, ettei mokomampaa ennen. Siinä huomasi, että nuorukaiset olivat kylläkin rivakasti ylöspäin kohonneet, voittaen pituudessa nuo ei suinkaan lyhyet naisensa.

Sen huomasi Martti Salanderkin, joka odottamatta seisoi kummankin parin keskellä ja olisi voinut siinä kenties vielä kauankin seisoa. Mutta hän laski kätensä kaksosten olkapäille ja sanoi: "Antakaahan nyt piisata jo tälle päivälle, nuoret herrat! Ja te kaunoiset naiset olkaa hyvät ja erotkaa heistä! Tässä seisoo isä, liika henkilö teistä, kuten näyttää!"

Nuo neljä armastelijaa kavahtivat kauas toisistaan, Setti ja Netti päästäen hämmästyksen huudon, mutta Isidor ja Julian piinkin tointuen.

"Herra Salander, tämä kaikki käy kunniallisesti, me olemme kihloissa teidän tyttärienne kanssa!"

"Me olemme nimittäin kaikki täysi-ikäisiä, mikäli tiedämme!" sanoivat pojat hiukan röyhkeästi; Salander huomasi kumminkin hyvin, että se tapahtui paremmin avuttomuudesta kuin uhmasta.

"Se ilahuttaa minua", vastasi hän, "se jossakin määrin poistaa minulta vastuunalaisuuden, jos jotain tyhmyyksiä tapahtuisi. Sillä välin voin minä tulla avuksenne ja selvittää tuon jalon riitanne odotettavasta omaisuudesta sekä edeltäpäin lievittää lasteni huolta siitä, että kysymyksessä olisi halpamainen rahanaiminen, tekemällä yksinkertaisesti tyttäreni perinnöttömiksi, jos he edelleenkin pysyvät vanhempiensa halveksumisessa sekä sopimattomassa elämässään!"

Nuo sanat "perinnöttömäksi tekeminen" kulkivat yhteisenä vienona värityksenä noiden neljän kihlatun läpi. Niiden tyly kaiku sai tytöt, jotka eivät sellaista olleet koskaan minään mahdollisena pitäneet, heti itkemään, heidän ensialuksi osaamatta mitään ajatella; ja mikäli kuun hämyisessä loisteessa saattoi huomata, nykähtivät Weidelichin veljestenkin päät alas.

Kukaan ei puhunut aluksi sanaakaan. Salander käytti hiljaisuutta hyväkseen, lopettaakseen kohtauksen.

"Kerta kaikkiaan", sanoi hän tyynesti, "toivon minä molempien vanhempain nimessä, että tämä salainen seurustelu tulevaisuudessa lakkaa; se on jokaiselle parasta. Saanko minä saattaa nuoret herrat takaportille, jonka kautta he ovat tulleet, voidakseni ottaa avaimen haltuuni? Tyttäreni jättävät puutarhan tavallista tietä. Ottakaa jäähyväiset!"

Nuo itkevät tytöt valmistausivat tottelemaan käskyä; mutta kun he kohtauksen aikana olivat jälleen tuntomerkeistä eksyneet ja pojatkin seisoa jurrottivat siinä epävarmoina ja liikkumattomina, ojensi kumpikin kätensä väärälle henkilölle, tarjoten pamppailevin sydämin huuliaan suudeltavaksi. Pojat eivät kumminkaan mielineet jättää asiaa semmoisekseen, vaan muuttivat reippaasti aseman, vaihtoivat tyttöjä sekä käsiä ja syleilivät kumpikin omaansa, jonka jälkeen he hämmingistä lamautuneina seurasivat herra Salanderia, Settin ja Nettin vaiuessa surkumielisinä alas kivipenkille.

Kun heidän isänsä oli laskenut kaksoset pienestä muuriportista, kierauttanut avainta kaksi kertaa ja

pistänyt sen taskuunsa, palasi hän takaisin kaivon luo.

"Niin, nyt mennään äidin luo", huusi hän työille, "hän on kotona huolissaan! Kello on jo sivu kymmenen!"

Hän kulki heidän edellään taloon ja konttoriin, jossa paloi vielä valkea. Sillä aikaa kuin tytöt siellä tointuivat kokemastaan säikäyksestä niin hyvin kuin mahdollista, mietti Martti isä puhetta, minkä hän heille pitäisi ja minkä hän tahtoikin pitää; mutta kuta kauemmin hän noita täysikypsyneitä neitosia katseli, sitä vaikeammalta tuntui hänestä voida puheilla paljokaan vaikuttaa. Hän tyytyi sen vuoksi viskaamaan heille muutamia pisteliäitä murusia, jättäen äidin huoleksi ydinosan välttämättömästä esitelmästä.

"Tämäkö se nyt on", sanoi hän heidän eteensä pysähtyen, "sitä suurta harvinaisuutta, jota te olette tavoitelleet? Aiotteko sillä hyvinkin loistaa? Kaksi miestä, joita te ette voi toisistaan erottaa, jos on vähänkin hämärä! Sen nyt tosin voisi auttaa eräällä ehdolla naimasopimuksessa, nimittäin että heidän tulisi käyttää kummankin erilaista partaa, toinen esimerkiksi täysipartaa, toinen viiksiä. Mutta tarkemmin harkiten, heillähän valitettavasti ei vielä lainkaan ole minkäänlaista partaa eivätkä ylimalkaan saakaan koskaan sellaisia, jotka olisivat kyllin tiheät, jotta ne voisi tuntomerkeiksi muovaila!"

Pilkka ei tuottanut toivottua vaikutusta; se vain syvästi katkeroitti tyttöjä, niin että he uudelleen rupesivat itkemään, kerettyään jo huolellisesti silmänsä kuivata.

"Oi, rakas isä", nyyhkytti Setti, "ei siitä ole ikinä mitään hyötyä, eihän se ole meidän vallassamme! Niin kauan kun he pysyvät meille uskollisina, emme heitä hylkää!"

"Niinkö?"

"Niin, isä!" huudahti nyt Netti, "sillä kuinkapa me muuten voisimme todistaa valintamme oikeaksi kuin pysymällä heille lujasti uskollisina?"

"Siinä se on, se sitkeä harhaluulo!" ajatteli Salander.

"Ja mitä kihlattujemme nuoremmuuteen tulee", jatkoi vanhempi tytär jokseenkin miellyttävästi, "niin tarvitsevat he vaimoikseen ei ainoastaan helliä vaan myöskin äidillisiä naisia, jotka osaavat heitä ohjata! Heidän omalla äidillään ei ole niitä ominaisuuksia, joita vaadittaisiin reipasten nuorukaisten ohjaamiseen. Mutta me, Netti sen voi todistaa, olemme jo saavuttaneet jalostavan vaikutusvallan heihin nähden, he kuuntelevat meitä ja mieltyvät siihen mitä me sanomme."

Netti antoi vitkastelematta todistuksensa: "Se on totta mitä Setti sanoo, he ovat jo paljon säädyllisempiä, jopa sivistyneempiäkin kuin oppiessamme heitä tuntemaan!"

"Tuo herran nimessä kuulestaa joltakin, siinä voi jotain perää olla!" ajatteli edestakaisin asteleva herra isä; "mutta siinä tapauksessa niiden junkkarien on täytynyt olla kutakuinkin hillittömiä!" Ääneensä sanoi hän: "Tänään ei tästä jutusta tule sen valmiimpaa! Tulkaa, lähdetään!"

Hän sammutti valkean ja vei nuo ahdistetut neitokset huomaamatta kadulle. Äänetönnä asteli hän heidän rinnallaan; että hän ei ottanut iloisesti kuten muulloin lapsiaan kädestä, vaan sitävastoin kuului pari kolme kertaa huokaavan, alkoi heidän sydäntään taas likistää, kuta lähemmäs kotia he tulivat. Ja kun he astuivat huoneeseen, jossa äiti aivan yksinään istui pöydän ääressä ja kutoi sukkaa, tunsivat he kukoistavasta neitojästään huolimatta syvästi hairahtuneensa. He eivät sentään yrittäneetkään makuuhuoneeseensa pujahtaa, vaan istuutuivat hiljaa seinän viereen ja katselivat surullisina lattiaan.

"Hyvää iltaa, eukko!" sanoi Salander, "siinä ovat linnut satimessa! He pyytävät sinulta anteeksi ja lupaavat toistaiseksi jättää kaiken enemmän ulos lentelemisen! Sillä he ovat olleet enemmän ajattele mattomia kuin kevytmielisiä ja joka tapauksessa enemmän kevytmielisiä kuin pahoja!"

"Sitä vielä puuttuisi, että sitä pitäisi sanoa enemmän pahuudeksi kuin kevytmielisyudeksi!" vastasi Maria Salander ylös katsomatta.

Tämän lyhyen sananvaihdon esineet eivät olleet sellaisiin sanoihin tottuneet eivätkä olisi koskaan uskoneet heille niin tehtävän. Turvattomina he siinä yhä vaieten istuivat.

"Jos teillä on vielä nälkä", sanoi äiti, "niin voitte mennä kyökkiin; täällä on aikaa sitten ruoka korjattu pöydältä. Vuoteen löydätte myöskin hyvin, olettehan jo tarpeeksi vanhoja!"

He nousivat ylös ja menivät peräkkäin kyökkiin, jossa he vain sytyttivät kynttilän ja ilman syömättä nousivat rappusia ylös makuuhuoneeseensa. Ullakossa heidän päällään makasi vuoteessaan hiirenhiljaa palveliatar, joka vähää ennen oli sinne hiipinyt.

Alhaalla kutoi huolestunut äiti edelleen, edes silmukkaakaan pudottamatta.

"Sinä olet siis todellakin tavannut heidät yhdessä?" kysyi hän mieheltään.

"Tietysti olen! Ensinnä marssivat kirkkaassa kuutamossa lapsemme esille ja sitten ne pahanpäiväiset Weidelichin nuoret; minä pistäysin piiloon kaivon takana olevaan pensaikkoon, näin kaikki mitä tapahtui ja kuulin melkein kaikki mitä puhuttiin. Heti alussa täytyy minun sanoa, että minä, lukuunottamatta sitä salakähmäisyyttä, jolla he ovat meitä pettäneet, en nähnyt enkä kuullut mitään, mikä ei olisi luvallista kunniallisille rakastuneille; melkeinpä väittäisin, etten nähnyt enkä kuullut edes kaikkea luvallistakaan, mikäli ainakin minä, luvallasi sanoen, meidän omasta käyttäytymisestämme muistan. Lapsilla näytti olevan merkillinen vaikutusvalta niihin lurjuksiin —"

"Suo anteeksi, Martti", keskeytti hänet Maria, "mutta sinä puhut nurinkurisesti ja narrimaisesti! Päinvastoinhan on totta, että niillä lurjuksilla on onneton vaikutusvalta lapsiimme!"

"Ei niin, Maria! Tämä tarkoittamasi pakkovalta on itsessään tytöissä, niissä nuorukaisissa se ei koskaan voisi olla; se on tuo harhaluulo, josta he kärsivät! Kuitenkin, annahan kun kerron edelleen!"

Hän kuvaili hänelle tapausten koko kulun niin tarkoin ja havainnollisesti kuin mahdollista, jolla aikaa äiti milloin epäilevän, milloin kummastuneen, mutta koko ajan suuttuneen näköisenä katsoi eteensä, pudisti päätään ja alkoi jälleen kutoa.

Äkkiä heitti hän sukan pöydälle.

"Minä en voi sille mitään! He ovat minua äitinä loukanneet; minä en ole tottunut, senjälkeen kuin sain lapsia, enkä kotoanikaan ole saanut tottumusta puhua visseistä asioista, joita ei saisi olla olemassakaan. Minä uskon nytkin vielä, että hyväluonteiset lapset menestyvät parhaiten, jos he näkevät kotiväen, nimittäin isän ja äidin elävän itsensä avoimesti ja nuhteettomasti, ilman siitä saarnaamista. Ja nyt tämä kahden tyttären vuosikausien viekkaus juuri äitiä kohtaan!"

"Ei sinun pidä sitä yksistään siltä kannalta ottaa. Se on nyt herran nimessä kerta tapahtunut, uusi tapaus ihmiselämästä, mistäpä ne tulisivat, jollei yhä uusia tapauksia esiintyisi? Ehkä viheliäinen huvinäytelmä, ehkä mieltäylentävä vakava draama!"

"Ja kuinka nyt on laita? Mitä on odotettavissa?"

"Kuten sanoin sinulle, he selittävät ei jättävänsä kaksosia, he ajattelevat tehdä heistä mitä tahtovat ja mikä hyvää on! Mutta että heidän seurustelunsa tähänastisessa muodossaan lakkaa, siitä minä olen jokseenkin varma. Sillä kun minä annoin kuulua sanat perinnöttömäksi tekemisestä, tunsin minä selvästi, että herrasväki nöyrytyi. Minun täytyi se tehdä, koska heidän puoleltaan jo puhuttiin täysi-ikäisyydestä."

Rouva Salander kävi tällöin kuolemankalpeaksi ja tavoitti kädellään sydänalaansa.

"Tehdä perinnöttömäksi!" toisti hän valittavalla äänellä, "voitko sinä sitten tehdä sen tuollaisen asian takia?"

"Oikeastaan ei se suinkaan ollut helppoa", vastasi Martti mahdollisimman vakavasti, "hyvä asianajaja voisi kumminkin sopimattoman käytöksenkin, jatkuvan vanhempien halveksimisen ja pettämisen, lasten kiittämättömyyden jo sellaisen sorvata esille niin, että keskinkertaisen terävänäköiset tuomarit sen kyllä hyväksyisivät perinnöttömäksi tekemisen syynä."

Maria Salander pani kutomakojeensa kokoon. Kyyneleitä vierähti hänen poskilleen, hänen niistä piittaamatta.

"Niin pitkälle on siis jo tultu", sanoi hän, sammuttaessaan lamppua ja ottaessaan kynttilää maatamenoita varten, "niin pitkälle, että tässä talossa täytyy sellaisen sanan kaiku! Menettää kaksi lasta!"

Martti tuki ja ohjasi horjuvaa vaimoaan ja lohdutti häntä käydessään: "Oi, ajattelehan nyt toki, että minun täytyisi olla jo kuollut, kun testamentti avattaisiin ja sen kimppuun alettaisiin käydä! Jos minä sitten maanpovessa maataessani voittaisinkin oikeusjutun, niin voisittehan sinä ja poikasi Arnold antaa tytöille kaiken jälleen!"

Isidor ja Julian olivat hyvin säikähtyneinä ja noloina jääneet seisomaan pimeälle kadulle puutarhan muurin taakse ja sitten päättäneet palata takaisin lauluharjoituksiin, paremmin poissaoloaan peittääkseen. Kuultuaan harjoituksia vielä kestävän istuivat he tarjoiluhuoneeseen, missä väliaikaa pitävät laulajat virkistelevät, ja he tekeysivät kuin olisivat he koko ajan olleet saapuvilla. Sitten vasta lähtivät he Varpuseen, jossa vanhempain kodissa oli heille kummallekin laitettu ja sisustettu pieni soma

lukuhuone.

Vähitellen alkoivat he kyetä puhumaan illan tapauksesta, mutta eivät tulleet siitä hullua hurskaammiksi. Vallankin kaksi seikkaa tuosta tapauksesta kohosi heidän eteensä: Ennen isän tuloa heidän kihlattujensa moite ahneudesta johtuvan rakkauden takia, ja sitten ensimmäitun uhkaus tyttärien perinnöttömäksi tekemisestä. Molemmat seikat olivat salaisessa suhteessa toisiinsa. Neidit eivät tahtoneet olla perinnön vuoksi rakastettuja ja isä evätä sen heiltä, jos he yleensä sallisivat itseään rakastettavan. Mutta voisiko ukko todellakin tehdä heidät perinnöttömiksi? Tästä seikasta heillä alkavina notariuksina oli jonkinlaista kokemusta, oli selvillä sitä koskeva perintölain osa. Neuvottelun tulos oli kutakuinkin järkevä: He pitivät parempana mukautua herra Salanderin käskyyn ja lakkauttaa yhtymiset tyttöjen kanssa, estääkseen kysymystä missään tapauksessa kärjistymästä. He arvelivat, ettei tytöilläkään olisi mitään halua jouduttaa tuota epämääräistä vaaraa, ja etteivät he voisi yksistään täysi-ikäisyydestä elää, jos välit vanhempain kanssa rikkoutuisivat; ja he pelkäsivät morsiantensa äitiä vielä enemmän kuin isää.

Sitä vastoin päättivät he pitää yhteyttä kirjeellisesti yllä ja siten odottaa aikaa, joka heidän suunnitelmansa ja toiveensa kruunaisi. Molempien rakastettujensa uskollisuudestaan he olivat varmat, samoin kuin omastaankin ja kun he asian tätä puolta koskevaan keskusteluunsa sirottelivat joukon poikamaisia ja keveitä sanakukkasia, sai heidän keskustelunsa mitä kummallisimman sävyn. Ja kuitenkin olivat he tässäkin tosissaan, muutoinhan olisi täytynyt hullusti käydä, jolleivät tuollaiset nuoret veitikat olisi kyenneet olemaan kiitollisia sellaisen sisarusparin antautumisesta.

Kotona päättivät he vaieta asiasta, ettei mamma saisi aikaan uutta häiriötä.

IX

Salanderin kotielämässä näytti avomielisyyden hyvä kotihengetär makaavan jossakin sairaana. Tukulata päivää odottaen olivat Setti ja Netti, jotka tuona onnettoman yönä eivät olleet nukkuneet, luvanneet toisilleen alistua lapsellisella nöyryydellä syvästi loukkautuneen äidin tuomioihin, mutta myöskin pysyä valinnalleen järkähtämättömän uskollisina.

Kun he aamulla ilmestyivät arkihuoneeseen, ei kukaan puhunut sanaakaan ja sittenkin kun isä oli poistunut ja he olivat yksin äidin kanssa, pysyi tämä yhä vaiti asiasta, eipä antanut edes vähintäkään viittausta siitä, että tyttöjen olisi tunnustuksille ruvettava. Niin kului se päivä loppuun, samoin seuraava ja kaikki muutkin päivät. Äiti puolestaan ilmeisestikin hautasi tuon onnettoman jutun äänettömyyden yöhön, toivoen saavansa sen sillä tavoin raukeamaan. Isä tekeysi myöskin kuin olisi hän sen täysin unhoittanut, ja ainoastaan Leena kuiskasi heille kerran, ettei hän saanut siitä puhua, jollei mielinyt tulla poispannuksi.

Arnold kirjoitteli tavallisuuden mukaan kotiin, milloin vanhemmille, milloin sisarille. Isälle ja äidille osoitetut kirjeet luettiin julkisesti eikä yksikään sana niissä ilmaissut, että hän olisi tiennyt jotain äidin huolista, ja mitä hän sisarille kirjoitti, oli yhtä vilpittöntä ja veljellisen vapaata kuin konsanaan.

Ulos mennessään he eivät huomanneet vähintäkään merkkiä vartioimisesta; heiltä ei lainkaan kysytty, minne he aikoivat mennä, ja vielä vähemmin piti heitä kukaan silmällä. Takaisin palatessaan ei kukaan huolehtinut, missä he olivat olleet, jolleivät itse sitä sanoneet.

Niin elivät nämä komeat ja täyskypsyneet neitokset epävarmoina asiain kulusta ja harhailivat kuin varjot tietyksi tulleine kaksoissalaisuuksineen. He tunsivat olonsa sitä epämieluisemmaksi, kuta enemmän suhteet alkoivat levottua ja lujittua vanha sovinnollinen yhteys; sillä äiti teki aina sen vaikutuksen kuin voisi pimeys yhdestä ainoasta sanasta levittää jälleen huntunsa. Kerran päivällistä syötäessä istui Salander pöydässä yksin tyttöjen kanssa, äiti kun oli matkustanut erästä maalla kuollutta sukulaista maahan saattamaan. Salander veti taskustaan muutamia toimistosta tuomiaan yksityiskirjeitä ja tarkasti niitä lähemmin.

"Siinä on yksi Arnoldiltakin, mitähän se kirjoittaa?" sanoi hän ja laski avatun kirjeen pöydälle. Setti otti sen ja luki. Arnold kertoi välttävän hyvin päässeensä tohtoriksi, niin ja niin paljon menneen siihen rahaa ja miettineensä nyt käyttäen hyväkseen lupaa matkustaa Lontooseen ja Pariisiin sekä käyttäen siihen yhden vuoden.

"Se on minusta oikein kielitaidon vuoksi, jossa hän vielä on takapajulla", sanoi tuo entinen sekundaariopettaja, "muusta minä en niin paljoa välitäkään. Englannista puhuessaan on hänen opittava

sanomaan dschury ja Pariisista kertoessaan schyri, enempää ei hän kerkeä, mitä lakitieteeseen tulee, puolessa vuodessa onkeensa ottaa."

Sillä välin oli Setti pannut kirjeen pois sitä päähän asti lukematta sekä piti nenäliinaa silmäinsä edessä. Samalla tavoin teki Nettikin, joka oli ottanut kirjeen ja samoin sitä silmäillyt.

"Mitä nyt? Mikä teillä on?" kysyi isä hämmästyneenä, "miksette lue loppuun?"

Hän otti itse kirjeen, etsi keskeytetyn kohdan ja luki ääneensä: "Nyt tervehdin minä myöskin sydämellisimmästi suloista siskopariani! Lyhyiden vuoksi olen minä, saadakseni tuon kalliin kaksoiskäsittteen pikemmin mielessäni esille, yhdistänyt nimet Setti ja Netti ja ajattelen ainoastaan Snettistä, joten he mielessäni esiintyvät. Mutta kuinka te voitte? Eikö tunnu ilmassa vielä mitään kihlauksen tapaista? Ettehän juuri enää ole mitään tytön tyylyköitä! Minulle se kyllä on hyvä, jos tapaan teidät vielä kiltisti kotona; sillä hittokos sen niin rantustelevista naisista voi tietää, mimmoisia lankoja he vielä velimiehelleen valitsevat!"

"Vai niin!" murisi isä hyväntahtoisesti, "olisimpa tiennyt mitä siinä on, niin olisi kirje pysynyt taskussani. Mutta pankaaahan liinanne pois ja syökää soppaanne!"

Hänen puhetapansa lohdutti hiukan tyttöjä; olihan se sentään ystävällisintä, mitä he koko aikana olivat kuulleet, ja he söivät isän kanssa loppuun saakka.

Kun palvelustytöllä ei ollut enää tekemistä huoneessa ja Martti levollisesti lopetti viinilasiaan, joksi aikaa naiset talossa vallitsevan tavan mukaan jäivät vielä paikoilleen istumaan, aloitti hän jälleen ystävällisellä äänellä keskustelun.

"Koska tuohon ikävään, meitä kaikkia lumouksessaan pitävään juttuun tuli Arnoldin viattoman pilan takia kajotuksi, niin puhelkaamme siitä järjellisesti hiukan enemmän! Te käyttäytte hyvin arvokkaasti; me uskomme, äiti ja minä, että te todellakin vältätte seurustelua niiden nuorten miesten kanssa. Kuitenkaan emme tulevaisuuteen nähden tiedä mitään ja tokko te itsekään olette sen enemmän siitä selvillä? Ehkä, ajattelimme me, selvenevät he siitä vähitellen ja löytävät jälleen itsensä, ja ilmankin noita kahta kaksostähteä! Silloin tulee juoksupoika postista ja kertoo nähneensä neiditkin luukulla. Toivatko he kirjeitä? kysyn minä, ja hän sanoo: 'Ei, he noutivat kirjeitä, joita siellä heille oli.' Hyvä, minä tiedän jo mitä se on, vastasin minä. Oletteko siis yhteydessä heidän kanssaan *poste restante*?"

"Kyllä!" vastasivat molemmat tytöt yhtäikaa.

"Ja missä tarkoituksessa? Tulevaisuuteenko luottaen vai tarkoituksellako lopettaa ystävyys? Te näette, että minä osaan puhua samaan henkeen kuin mikä tuossa tunnetussa kirjevaihdossanne vallinne! Ystävämme eivät luovu, niin kauan kuin he ovat varmoja kahdesta sydäimestä, jotka eivät sitä heiltä vaadi!"

Tämän sanoi Netti ja Setti lisäsi: "Kuinka me todellakaan tahtoisimme toiveistamme luopua, menettää rakastettumme ja sen sijaan koko elämämme vaihettaa pilkkaaviin juorupuheisiin, jotka sitten vasta oikein alkaisivatkin?"

"Hyvä valtti!" sanoi isä, surkumielin ajatellen puolisoaan, joka aina yhtä kiinteän vastustuksen valtaamana mahdollisesti tällä samalla hetkellä istui hautajaispöydässä kaukaisessa suruhuoneessa.

"Lapsi kullat!" jatkoi hän hetkisen vaiettuaan, "kuinka kauan te sitten oikeastaan mielite tuota luultua onneanne odottaa? Jospa minä vain sen tietäisin! Niin, kunpa te olisitte kahdenkymmenen ijässä, kuten sulhonne, ja nämä sen sijaan teidän ijässänne, niin se joltakin kuuluisi!"

"Aina tuota samaa!" huusivat tytöt yhdestä suusta, "olkaa toki kärsivällisiä, muutamassa vuodessa näytämme samanikäisiltä heidän kanssaan, he tulevat niin vanhoiksi kuin me ja me yhtä nuoriksi kuin he, kun vain ensin pääsemme yhteen! Heistä tulee miehiä! Muutoin saavat he heille sopivan aseman pikemmin kuin moni luuleekaan, ja silloin on tämä viheliäisyys lopussa!"

"Valtti!" huudahti isä nauraen, mutta kovin ihmeissään tyttäriensä puheista; "tuo kaikkihan kuulestaa siltä kuin eläisimme sankarien ajassa, jolloin miehet ja naiset pysyivät ikuisesti nuorina! Odottakaamme sitä, ja toivoakseni teidän ei tarvitse, jos tahtonne mukaan käy, kokea aikaa jolloin te todellakin tarvitsisitte sankarin voimia! Nyt lopetamme istunnon. Tänä iltana on minun mentävä erääseen vaalien takia pidettävään kokoukseen, josta en voi jäädä pois. Niin ollen olisi hyvä että te minun sijastani menisitte asemalle äitiä noutamaan. Tiedän, että se tekee hänelle hyvää, kun hän odottamatta tapaa teidät siellä!"

Tytöt lupasivat sen tehdä ja hiukan punastuivat salaisesta ilosta, minkä saamansa tehtävä heille tuotti.

Martti Salander meni liikkeeseensä, työskenteli siellä pari tuntia ja sitten vielä hyvän aikaa vaaliasioissa, katsellen läpi kirjeitä ja muita papereita sekä yhtä ja toista huomautellen.

Kysymyksessä oli erään Münsterburgin piirin Suurta Neuvostoa koskevien vaalien ehdokaslistan selvittely, entisten jäsenten arvosteleminen, eroavien korvaaminen ja uusien jäsenten ottaminen. Salander sai yhä vielä iloita siitä, että hän oli riippumaton ja vapaa kaikesta vaalikuumeesta, hän kun useista palveluksistaan ja moninkertaisista vaatimuksista huolimatta oli jäänyt syrjään muodollisista viroista ja arvonimistä.

Mutta nyt pakkasi hänestä salaa tuntumaan siltä, että hänen kuten monen muunkin, olisi hyödyllisintä esiintyä ja puhua ratkaisevassa paikassa, nimittäin lakiasäättävässä neuvostossa; sillä mitä se häntä auttoi, joskin hän vapaissa yhdistyksissä ja kokouksissa ajoikin läpi mielipiteensä tappioksi vastustajalleen, joka sitten kuitenkin istui virastossa ja sai siellä yksin päänsä pitää.

Mutta hän ei saanut, vaikka se onkin tavallista, ehdottaneeksi itseänsä, se on tuttavallisesti ilmaiseeksi toisille johtajille haluavansa tulla valituksi; ja ettei siltä näyttäisikään, otti hän julkisesti osaa tämänpäiväiseen kokoukseen, jota vastoin ne, jotka toivoivat tulevansa valituiksi tai tiesivät siten käyvän, jäivät pois. Eivät tosin kaikki, sillä muutamat tulivat kokoukseen vapaasti ja itsetietoisesti.

Neljän Tuulen salissa, joka oli eri puolueiden ja seurain kokouspaikkana, tapasi Salander kahden pitkän pöydän ympärillä sankat joukot kansalaisia, yhtä suurien miesjoukkojen seisoskellessa vielä ympäri seiniä ja keskenään puhellessa. Näiden joukossa kiertelivät kokoonkutsujat, neuvotellen tuolla ja täällä sekä kesytellen jotakin vastuksellisempaa poliittista kannunvalajaa. Salanderkin liittyi heihin. Hän oli etupäässä herättänyt sen ajatuksen, että molempain pääpuolueiden olisi sovinnollisesti otettava toisensa lukuun; hän itse kuului demokraatiseen puolueeseen, jonka valta joku aika sitten oli kansan keskuudessa alkanut horjua, ja siksipä pitikin hän yhtä viisaana kuin kohtuullisenakin, että vanhoille liberaaleille suotaisiin taas enemmän tilaa. Hän oli nimittäin alkanut suosia uudenaikaista vähemmistöedustusta, jota puolustivat ei ainoastaan valtiolliset ajattelijat vaan myöskin kaikenlaiset käytännön miehetkin, joita itseään se lähinnä saattoi hyödyttää, vaikkakaan he tähän saakka eivät olleet mitään muuta järjestelmää hyväksyneet.

Kun pöydät vähitellen yhä enemmän täyttyivät, antoi esimies merkin alkamiseen. Salander kohtasi, raivautuessaan yhä esille rientävien välitse eteenpäin, muutaman nuoren miehen, joka näytti hänestä tutulta ja joka hattuaan nostaen tervehti häntä kunnioittavasti, mihin hän kohteliaasti vastasi.

Hänen oli mentävä pitkin toisen pöydän sivua, päästäkseen paikalleen sen yläpäässä johtajien joukossa. Matkalla sinne kohtasi hän taasen tuon nuoren miehen, joka uudisti saman kohteliaisuuden ja nosti hattuaan, tällä kertaa kumartaen. Se ei näytä mielivän lainkaan panna hattuaan pois, ajatteli hän juuri, kun häneltä samalla putosi kuin suomukset silmistä; neidän olivat kaksoset! Kas vain, he osoittivat ottavansa osaa maansa asioihin; se on hyvä nuorille miehille ja todistaa heissä vakavaa mieltä! Jolleivät he pahempaa puuhaile, niin ei heidän laitansa niin huonosti olekaan!

Puolittain hajamielisenä näistä ajatuksistaan ja päivällä tyttöjen kanssa tapahtuneen keskustelun muisteluista pääsi hän vihdoinkin paikalleen, ja tilasi lasin viiniä, mikä tässä osassa salia oli arvokkaisuuden vuoksi juotava vain hyvin hitaasti, ikäänkuin huomaamatta.

Keskustelut alkoivat esimiehen pitämällä valtiollisella puheella ja äänten laskijain ynnä muiden toimimiesten vaalilla, jonka jälkeen alettiin ehdotuksia käsitellä. Perustana oli muutamia painettuja listoja, jotka sitä varten valitut esilukijat suullisesti esittivät, ja viisi kuusi nimeä ratkaistiin pian yksimielisesti. Mutta jo seitsemänteen nimeen tultaessa, kun esimies kysyi, tahdotaanko muita ehdotuksia tehdä, kaikui perältä voimakas ääni, joka huusi: "Minä ehdotan herra Martti Salanderia, kauppiasta Münsterburgista!"

Ja eräästä toisesta salinnurkasta huusi joku yhtä kuuluvasti:

"Kannatetaan!"

"Jaa! Niinpä vain! Jo paljon afisioita!" ynnä muuta sentapaista mutinaa kuultiin pöydän ääressä, ja jokainen kääntyi katsomaan ehdotuksen tekijää.

Mutta esimies kilisti lasiaan ja lausui hiljaisuuden tultua: "Minä kysyisin kokoukselta, käymmekö nyt heti käsittelemään uutta ehdotusta vai menemmekö sitä ennen läpi esillä olevat ehdotukset, joista ilmeisestikin päästään pian ja yksimielisesti!"

"Minä pysyn ehdotuksessani!" huusi ensimmäinen ääni ja toisesta nurkasta seurasi sitä heti äänekäs "kannatetaan!" Esimies julisti: "On ehdotettu vaalilistaan otettavaksi herra Martti Salanderia piirimme seitsemäntenä jäsenenä Suureen Neuvostoon! Pyydän ehdotuksen tekijöitä ilmoittamaan itsensä!"

"Notariuksen sijainen Isidor Weidelich!" kajahti entisestä paikasta vieläkin kuuluvammin, ja

kannattajan nurkasta huusi toinen, selvästikin Julian veli: "Hyvä! hyvä!"

Kaikki kääntyivät taas katsomaan.

"Mikä Weidelich se on? Kuka hän on? Tuoko nuori mies tuolla?" kuului ääniä.

Esimies kilisti uudelleen ja huusi: "Joka haluaa, että nyt heti käytäisiin käsittelemään herra Isidor Weidelichin vaaliehdotusta, nostakoon kätensä!"

"Ylös!" huusi joukko nuoria miehiä, heiluttaen käsiään ilmassa, ja heitä seurasi hiukan epäröiden käsi toisensa jälkeen; kun se lakkasi, koetti esimies laskea ääniä. Käsiä oli viisikymmentäkuusi.

"Näyttää olevan enemmistö! Vai vaaditaanko vastaäänestystä?"

Kaksi tai kolme nostivat kätensä, mutta antoivat niiden jälleen laskeutua, nähdessään yksin jäävänsä.

"On siis päätetty heti ryhtyä herra Martti Salanderin vaaliehdokkuuteen. Siis joka äänestää, että hänet asetettaisiin lähinnä seuraavalle sijalle listalla ja tämän kokouksen nimessä suositeltaisiin kansalle vaalia varten, se suvaitkoon nostaa kätensä!"

Harvoja ja tuskin ollenkaan huomattavia poikkeuksia lukuun ottamatta kohosivat kaikki kädet hyväksyvän ääntensorinan kaikuessa, mikä osoitti, että Salanderin valinta näytti läsnäolevista kansalaisista itsestään selvältä asialta.

Hän, juuri valituksi tullut mies, oli harmin ja kiihtymyksen vallassa. Sydämensä salaisen toivomuksen, päästä viimeinkin hänelle hyvin sopivalle sijalle neuvostossa näki hän kaksosveljesten rohkean ja ripeän yrityksen kautta toteutuneeksi ja samalla äänestyksen keskeytetyksi puheenjohtajan epäkohtelioiden turhantarkkuuksien takia, yhteensattuma, joka ei voinut lainkaan miellyttää. Mieltiessään, ettei hän sellaisissa oloissa voisi ryhtyä oman valintansa hyväksi puuhaamaan eikä neuvoston paikasta vallankaan kaksosille olla kiitollisuuden velassa, oli hän noiden hajanaisten tunteiden vallassa ollessaan lyönyt laimin oikean hetken ratkaisevan vastalauseen panoon ja oli niin levoton ja neuvoton, että hän koskematon säilyneen lasinsa tyhjensi lyhyin siemauksin melkein pohjaan saakka, kun puheenjohtaja samalla vahvasti onnellisen tuloksen vissillä juhlallisuudella, tahtoen toimitusta jatkettavaksi. Hän kiitti tuosta arvokkaasta luottamuksesta, mutta selitti olevansa pakoitettu hylkäämään ehdokkuuden syistä, joita hän tässä ei voinut selvittää, sekä pyysi hyvin varmoin sanoin uuden vaalin toimittamista. Nyt vasta esiintyi kaksi vanhempaa miestä, taivuttaakseen häntä peräytymään. Näille oli hän sydämessään todella kiitollinen, mutta päätöksessään pysyi hän lujana, ja niin ryhdyttiin jatkamaan toimitusta, kunnes se tavallisine välikohtauksineen ja odottamattomine asiankäänteineen soljui loppuun.

Puheenjohtajakin, jolla oli samoin kuin Salanderillakin salaisia toiveita, tuli uusia ehdokkaita asetettaessa Martin ehdotuksesta valituksi, jolla tämä levollisin mielin täytti kansalaisvelvollisuutensa, hän kun tunsikin ensimmäisen kerran kunnon mieheksi.

Kotimatalla oli hänellä voitettavanaan kovin ristiriitaisia tunteita. Hänelle laajempaa vaikutusta varten välttämätön virka, kuten hän uskoi, täytyi hänen sivuuttaa, koska hän ei voinut sitä ottaa vastaan niiden kädestä, jotka lahjoittivat sen hänelle kuin hihastaan pudistaen. Mitä olisi Maria rouva siihen sanonutkaan, jos olisi puhuttu, että Weidelichin veljekset olivat julkisesti häntä ehdottaneet! Ja sittenkin, niin harmissaan kuin hän olikin noille poikanulkeille, kuten hän heitä nimitti, tunsikin hän vasten tahtoaankin hitusen suopeutta heitä ja heidän epäonnistunutta yritystään kohtaan. Sitten hävetti häntä, takertuessaan niin vähäpätöiseen ansaan, ollessaan ensi kertaa monivuotisen toimintansa jälkeen aivan neuvostotalon kynnyksellä sekä täytyessään tunnustaa, että häneltä puuttui tuota karskia häikäilemättömyyttä, mikä on välttämätöntä ripeään menestykseen poliittisella uralla.

Lopulta tuli hän tyytyväiseksi menettelyynsä, kun hän ajatteli seurauksia ja kaikkia suurempia vaatimuksia, mitkä häntä olisivat kohdanneet, jos hän kerta olisi astunut virkaelämän poluille. Ei, sanoi hän, tietoisuus siitä, että kaksi nuorukaista ovat minut kilvelle nostaneet, olisi seurannut minua kaikkialla, ja varmaankin olisivat he itsensä hyvin epämurkavalla tavalla jalkoihini kietoneet! Ja mikä tänään ei tapahdu, voi onnellisemmalla hetkellä paremmin tapahtua!

Käytöksestään niitti hän myöskin kauniin palkan, kun hän kertoi kokemansa vaimolleen ja tämä häntä sen johdosta kovin ylisti. Hän oli tavannut tämän kotona tyytyväisellä ja lempeällä tuulella, hän kun oli tytärten vastaan tulon käsittänyt ja selittänyt parantumisen alotteeksi, jonka vuoksi hän viettikin iltaa ystävällisessä seurustelussa heidän kanssaan, minkä tytöt taasen maata mennessään selittivät omalla tavallaan.

Kaiken tämän tunteiden sekamelskan pääaiheuttajat, Julian ja Isidor, kävivät kokouksen jälkeen neuvottelemaan eräissä kaupungin oluttuvista.

"Huonosti meiltä onnistui toivomaamme appiukkoon nähden!" arveli heistä toinen.

"Mitä lemmittyjemme isäukkoon tulee, niin, luulen ma, ottaa hän huomioon tilaisuudessa osoittamamme hyvän tahdon, eikä hän pahakseen ole sitä missään tapauksessa ottanut!" vastasi toinen; "mutta muutoin on esiintymisemme täysin onnistunut, hänhän tuli valituksi aivan yksimielisesti!"

"Todellakin, niin kyllä, kuka olisi ajatellut, että me kaksi jo ensi kerralla valtiolliseen kokoukseen menessämme tekisimme neuvosherran?"

"Sen minäkin sanon, että se on hyvä alku! Täytä ja juo! Sitä tulee meidän jatkaa! Jos me jatkuvalla menestyksellä politikoidemme, niin tulee se olemaan meille hyvin edullista! Päällikköni sanoo tahtovansa vielä tänä vuonna luopua; minun täytyy nyt jo tehdä melkein kaikki työt!"

"Ja minun esimieheni ei tule enää valituksi, jähkä hänen virka-aikansa päättyy, se on hyvin todennäköistä."

"Silloinpa sinä voit jo nyt valmistella maaperää piirissäsi! Juo pohjaan!"

"Sinun vuorosi täyttää! Kuulehan mitä minulla äsken juolahti mieleen, minä tahtoisin sitä tyystin harkittavaksi!"

"Laukaise pois!"

"Minä arvioin hyödylliseksi, ettemme menisi samaan puolueeseen, silloin voisimme paremmin omaksi hyväksemme toimia! Useinhan perheissä sattuu, että yksi veljistä on harmaa, toinen musta, kolmas punanen, ja kaikki menestyvät hyvin sellaisinaan; yksi hankkii ystäviä toiselle, puhumalla hänestä hyvää ja suosittelemalla häntä!"

"Se on selvää! Todellakin, kun ajattelee! Sinä taivaan talikynttilä! Mutta miten meidän on kakku jaettava? Onko sinulla määrättyä harrastusta, prinssiä?"

"Minullako? Ei vielä, sen hankimme myöhemmin kokemuksen kautta, jos se niin välttämätöntä on! Mutta nykyään on minulle samantekevää, mitä nuottia minä vihellän; ylimalkaan ei ole tarvis aina jaaritella, jollei kerta olla asiassa käsinä!"

"Maljasi!" —

"Kippis!"

"Katsos, näin juuri minä ajattelen! Ainoastaan yksi mutka on asiassa, nimen edullinen tai vähemmän edullinen kaiku! Nyt ovat demokraatit vallassa ja käyvät miehistä; vanhoja liberaaleja nimittävät he jo vanhoillisiksi. Konservatiivinen miellyttäisi enemmän korvaa, mutta yksinkertainen rahvas ei käytä sitä nimeä!"

"Siinä on jotain hassua! Jo tuo nimi vanha liberaali tai vanha vapaamielinen haiskahtaa yömyssyltä!"

"Ja sentäänkin, toiselta puolen alkaa käsite demokraati tuntua kovin kirpeältä! Ja notariuksella on pääasiallisesti kapitaalinsa kanssa tekemistä!"

"Niin kyllä, mutta sinä unhotat, että myöskin velkaantuneilla talonpojilla, velallisilla, konkurssitilassa olevilla ja kaikenkarvaisilla köyhillä ihmisillä on tekemistä notariuksen kanssa, sitähan sinulle ei tarvitse sanoa! Ja näitä on enemmistö notariuksen vaaleissa kuten muuallakin!"

"Totta sekin! Kuules nyt, koska hyvät ja huonot puolet käyvät kaikissa yksiin, niin ehdotan minä puolueet keskenämme arvalla jaettavaksi!"

"Neiti, arpamalja!"

Kun se tuotiin, tarttui Julian siihen ja pudisti sitä. "Kuinkas nyt menetellään? Minun mielipiteeni on, että jätämme kaikki pikku puolueet huomioon ottamatta ja pelaamme vain kahdesta pääleiristä!"

"Siis demokraati tai vanha liberaali! Siihen riittää yksi heitto; joka heittää useimmat silmät, siitä tulee se mitä edeltä päätetään, toinen ottaa toisen nimen."

"Siis voittajasta tulee demokraati, häviölle joutuneesta vanha liberaali! Käykö se?"

"Kyllä!"

"Juo ensin pohjaan, tahdin mukaan, kippis!"

"Sitte laukastaan, kippis!"

Julian pudisti uudelleen kolmea arpanappulaa ja kaatoi maljan pöydälle. Esissä oli kahdeksantoista silmää, kaikki kolme kuutosta.

"Se on siis valmis!" huusi Isidor.

"Ei, sinä heität myös, voitthan sinäkin saada yhtä monta silmää ja sitten me ryyvätään!" sanoi veli Julian.

Toinen heitti, mutta sai vain kolmetoista silmää. "Onneksesi, herra demokraati!" huudahti hän ja toinen, Julian, huusi: "Onneksesi, herra vanha liberaali, rahvaankielellä vanhoillikko!"

X

Nuo muutoin yksimieliset veljekset erosivat julkisuudessa vain sikäli kuin kumpikin harrasti käydä niissä kansalaispiireissä, jotka vastasivat kunkin puoluenimeä. Kun heillä oli vielä niukasti poliittista älyä ja ajatusvarasto vähäinen, tuntui heistä vaikealta päästä puheillaan huomatuiksi, mutta sen sijaan päättivät he läsnäolollaan ja puheenjohtajille omistetulla mielitelevällä tarkkaavaisuudella hankkia näiden suopeuden. Vähitellen osoittausivat he hyödyllisiksi esille tulevain pienempäin kirjoitustöiden avulla, joita he halukkaasti ottivat huoltaakseen, sekä samoin tiedonannoillaan vastapuolueen leiristä, kertoen näiden aikeista ja päätöksistä, hullunkurisista tai ikävistä tapauksista, mieskohtaisista rettelöistä ja sen semmoisista, joista he joka kerta viivyttelystä toisilleen kuiskailivat. Tämän johdosta mainittiin heitä puoluelaitensa kesken sukkeliksi ja asioista hyvin selvillä oleviksi politikoiniksi, he kun kertoivat uutisensa varovasti ja kuin sivumennen. Muutoin on luultavaa, että tämä viimeksi mainittu piirre ei johtunut niinkään ilkeästä petturuudesta kuin siitä kevytmielisestä menettelystä, jota he olivat ottaneet puolue-elämän kanssa pelatakseen. Vielä muitakin, viattomampia kujeita harjoittivat he ahkerasti. Jos he menivät johonkin julkiseen kokoukseen, yhdistykseen taikkapa vain ravintolaan, pitivät he huolta siitä, että heiltä tuli ja meni kansliaansa kiireellisiä asiakirjeitä ja sähkösanomia tai että heitä persoonallisesti kutsuttiin ulos. Tälle kyllä naureskelivat kokeneet virkoihin pyrkijät, mutta varovasti ja suopeasti. He pitivät sitä jonakin perin kunnollisena, ikäänkuin valtiomiesmäisyytenä, eivätkä suinkaan kavaltaneet kansajoukon tietoon tuota heille tuttua salaisuutta.

Veljekset menestyivät mitä parhaiten ja voittivat kukin paikkakunnallaan päivä päivältä arvonantoa ja suosiota kansan kesken. Heidän varmat toiveensa esimiestensä virkoihin pääsemisestä eivät tosin täyttyneet. Toinen, joka oli aikonut luopua, tuli äkkiä kateelliseksi ja harkitsi toisin; se taas, jonka virka-aikansa loputtua piti tulla syrjäytetyksi, teki epätoivoisia ponnistuksia, kulki mieskohtaisesti äänestäjien kotona itseään suosittelemassa, niin että hän niukalla enemmistöllä tuli jälleen valituksi. Mutta hänen sijaisensa Julian, joka oli peittelemättä virkaan pyrkinyt, sai niin paljon ääniä, että hän niiden perusteella sai esiintyneiden ehdokasten joukossa lähimmän virkaan pääsyoikeuden.

Nuo kaksi nuorta miestä eivät asiain niin ollen kauemmin vitkastelleet ryhtyä puuhiin oman notariaattipiirinsä ulkopuolella sekä käyttäen hyväkseen hankkimiaan ystävyysuhteita, ja niinpä ei kovin kauan kestänytään, ennenkuin kumpikin valittiin notariukseksi hyvinvoipiin ja varakkaisiin seutuihin, Isidor, vanha liberaali, pohjoiseen ja Julian, demokraati, itään Münsterburgista.

Varpusessa riemuittiin. Rouva Amalia Weidelich huudahti: "Kaksi maakirjuria poikina!" Ja Jaakko isä sanoi: "Niin, sinä olet saavuttanut sen, mitä kunniaan tulee! Mutta notariusten tulot eivät liene enää loistavat! Meidän on vielä edelleenkin uhrattava!"

"Oo, elä siitä huolehdi!" kiivastui äiti, "semmoiset pojat ne eivät kauaksi aikaa siihen asemaan jää!"

"Joka tapauksessa", jatkoi Jaakko Weidelich häiriytymättä, "tarvitsee kumpikin heti talon, vakavan asuinpaikan; sillä eihän maakirjurin virkatoimia täyttäen voi talonpoikaistaloissa vuokralla asua! Rahaa sekin maksaa!"

Pojat rauhoittivat isäänsä. Sievän talon tai vaikkapa kohtalaisen maatilan saamiseen ilmestyisi juuri heidän virkatoimissaan edullisia tilaisuuksia konkurssitilojen, perinnönmyyntien ja muiden omistajamuutosten sattuessa, jolloin sukkela notarius, joka pitää silmänsä auki ja jotain uskaltaa, ennen kaikkia olisi tilaisuudessa eteensä katsomaan.

Isä Weidelich ei oikein ymmärtänyt sellaista asiankulkua; vanhoista, hänen aikuisistaan maakirjureista ei oltu sellaista kuultu; ei hän sentään itsekään ollut mikään voiton halveksija ja huomasi sen lopulta sitäkin paremmaksi, kun siihen soveltui raamatunlause: "Ei sinun pidä riihtä tappavan

härjän suuta kiinni sitoman!"

Tuo kunnan äiti ei kyennyt enää sanaakaan lausumaan, niin liikutettu, niin hämmästynyt hän oli, nähdessään poikansa istuvan omissa herrastaloissaan, asuen maalla kaukana toisistaan.

Sillä aikaa kuin nuo nuoret notariukset virkoihinsa astuessaan ja niitä hoitamaan ruvetessaan vielä toistaiseksi asuivat edeltäjäinsä taloissa, etsi kumpikin ympäri piiriään tilapäistä asuntoa. Siten esiintyi tilaisuus tutustuttaa itseään asukkaille ja hankkia ystäviä. Etteivät nykyisellä elämänurallaan enää vaihetuksiin joutuisi, olivat he ulkonaista olemustaan muuttaneet niin paljon kuin mahdollista. Julian oli leikkauttanut tuuhean tukkansa lyhyeksi ja kasvattanut sievät viikset, Isidor tasoittanut tukkansa pomadalla ja laittanut jakaukselle; lisäksi piti edellinen mustaa huopahattua, leveää kuin vaununpyörä, jälkimäisen hattu oli taasen kuin soppatarikki.

Onni laittoi niin, että kumpikin sai lyhyessä ajassa tilaisuuden hankkia itselleen halvasta hinnasta kauniin maatilan ja entisen omistajan sijasta kirjoittaa ainoastaan oman nimensä maakirjoihin. Tämän jälkeen voivat he myydä niistä maata niin paljon, että he asuivat melkein verottomina. Julianin asunto oli idässä, suuressa Lindenbergin kylässä; talot olivat laajalla alalla hajallaan ympäri vuoren juurta, mutta uusi kanslia kukkulallaan loisti valkoisena ympäristöön. Isidor oli hallintopaikakseen valinnut Unterlaubin seurakunnan ja hänen hankkimansa sievä maatalo sijaitsi samoin hausalla, viheriän pyökkimetsikön keskestä kohoavalla kummalla, jota sanottiin "Soittolaksi." Kun Weidelichin vanhukset vissinä vuodenaikana kauniilla ilmalla nousivat Varpusen luona oleville kukkuloille, saattoivat he etäisyydessä nähdä molempien talojen valkoisten muurien ja akkunain laskevan auringon valossa kimmeltävän ja säkenöivän.

Mutta ei ainoastaan taivaan valo, vaan ihmistenkin suosio näytti kirkastavan noita onnellisia asumuksia ja niiden omistajia; sillä kun jälleen oli hitusen aikaa kulunut, kuoli Isidorin paikkakunnalla muuan vanha Suuren Neuvoston jäsen ja toinen Julianin piirissä asuva otti olojen pakosta eronsa. Vanhat liberaalit tahtoivat suruissaan vanhan asetoverinsa kadottamisesta koetella kerta nuorilla voimilla ja nostivat Soittolan nuoren notariuksen kilvelle; demokraatit idässä vetivät Lindenbergin Julianin esille jo hänen suuren hattunsakin vuoksi; sillä tämä hattu, joka oli kuin puhuva esikuva miehen mielenlaadusta, muodosti oivallisen vastakohdan Isidorin jakaukselle kammattulle tukalle ja sileälle naamalle sekä oli ylipäätään kuin taisteluvaatimus kaikille toisinajatteleville.

Heidät kutsuttiin tuon kaksisatahenkisen neuvoston seuraavaan kokoukseen ja kun vaalit oli hyväksytty, vietiin heidät sisälle saliin valaa tekemään; jo ennen istuntoa olivat he vahtimestarin opastuksella etsineet edeltäjäinsä paikat ja ottivat ne lyhyen alkutoimituksen jälkeen haltuunsa.

Kun he siinä nyt istuivat, yksi siellä, toinen täällä, oli kumpikin yhtä hiljaa ja kuitenkin tarkkaamattomina, niin että he tuskin tiesivät mitä juuri käsiteltiin. Kun uusia ehdotuksia jaettiin, syventyivät he selailleen niitä tutkimaan ja saivatkin käsiinsä langan, johon neuvottelu uudesta lakiehdotuksesta punoutui. Mutta jo ensi kertaa äänestettäessä, mikä tapahtui aamun kuluessa, olivat he poissa salista, he kun olivat seuranneet hyviä tuttaviaan, jotka olivat heille lehtereiltä viittoneet sekä livistäneet näiden kanssa aamiaiselle muutamaan ravintolaan. Äänestystä ei voitu puuttuvain jäsenten takia ylipäätään suorittaa ja niin täytyi lähettää vahtimestareita hakemaan poissa olevia lähellä olevista ravintoloista, jonka kuluessa neuvostohuoneessa istuva, vakavampi ja odotukseen enemmän tottunut osa senaattoreja kuunteli jotain kertomusta. Vahtimestarit asettausivat heille hyvin tuttujen hämäräin ja melun täyttämäin ravintolahuoneiden oville ja äänekkäällä huudolla pyysivät noita hyvin arvoisia herroja äänestykseen tulemaan. Meluten kohosi tuo nälkäinen seurue aamiaispöydästä ja, kaksosveljekset keskellään, työntyivät se sankkana pilvenä kiiruusti noista ikivanhoista ovista ulos.

Isidor ja Julian pitivät tapausta lystikkäänä ja kasvot naurunvireessä tulivat he neuvostoon, puheenjohtajankorokkeella istuvan harmistuneen presidentin sanoessa vieressään istuvalle ensimmäiselle varapresidentille: "Tämähän käy pian ollen kuin koulussa, kun poikia sisään ajetaan!"

Lakiehdotuksen käsittelyä jatkettiin, mutta se ei tahtonut luistaa, jonka vuoksi presidentti ehdotti istunnon keskeytettäväksi ja pidettäväksi iltapäiväistunto. Kokous hyväksyi sen ja hankki siten uuden hauskuittelutilaisuuden noille kahdelle nuorimmalle jäsenelle, jotka vaelsivat ravintolaan päivälliselle, kumpikin omain hengenheimolaistensa parvessa. Siellä he sulivat täydellisesti hetken tunnelmaan, unhoittaen korttien ja mustan kahvin ääressä syntyperänsä sekä vihkiytyen tasa-arvoisiksi toveriensa kanssa.

Kun kahden tunnin kuluttua palattiin neuvoston istuntoon, tunsivat he olevansa jo kuin kotonaan. He alkoivat tänä ensi päivänä jäljitellä vanhempien jäsenten ja monitoimisten miesten tapoja; niinpä Julian jätti penkkinsä istuakseen muutaman pöydän ääreen, joka kirjoitustarpeilla varustettuna seisoi keskellä salia. Ottamatta huomionsa pöydällä olevia pieniä paperiliuskoja irroitti hän muutamasta parasta paperia sisältävästä kirjasta suuren arkin, avasi sen ja paperiveistä käyttämättä repäsi hän sen, kansliataituruuttaan näyttäkseen, vapaalla kädellä ja yhdellä vetäisyllä linjasuoraa keskeltä halki.

"Ratsch!" toisti naapurilleen herra presidentti, jonka korviin tuo karmea ääni otti, "tuosta tuhlarista minä en ikinä tekisi finanssiministeriä! Kuinka hän menetteleekään tuon kalliin paperin kanssa, joka ei hänelle mitään maksa!"

Mutta Julian jatkoi paperiliuskojen kahtia repimistä, kunnes hän sai sellaisen, johon sopi kirjoittaa, kastoi kynän musteeseen, katsahti mieltävästi ylös kattoon ja alkoi sitten jotakin kirjoittaa, väliin vähäsen kuunnellen, voidakseen keskustelun kulkua seurata. Lopuksi käännähti hän puhujaan päin, nojautui tuolinselustaan, asetti jalkansa päällekkäin ja näytti, kynä korvan takana, kuuntelevan tarkasti, melkeinpä jännittyneenä. Sitten rupesi hän taas kirjoittamaan, kuivasi vihdoin, luki kirjoituksen, käänsi sen kokoon ja meni takaisin paikalleen.

Kohta sen jälkeen lähti Isidor pöydän luo, jossa hän otti arkin postipaperia ja kirjoitti liukkaalla kädellä kirjeen. Mutta allekirjoituksen laati hän hitaasti ja harkiten, kunnes hän yhtäkkiä pani kynän vikkelaan liikkeeseen, pyöräytellen sitä ensin hetkisen ilmassa, sitten paperilla, raapustaen nimen ympärille sakean verkon vinkan-konkkeja. Lopuksi räiskäytti hän sinne keskeen taitavasti kolme pistettä, ylösrakennukseksi lehteriltä häntä katseleville ihmisille. Sitten taittoi hän kirjeen kokoon, pisti sen kuoreen ja kirjoitti osoitteen, ojensi kynänvarren ja viittasi vahtimestarille, joka seisoi tarkkaavaisena paikallaan. Palvelushaluisena riensi tämä varpaillaan käyden esiin, rinnassaan kolmella ketjulla kiinnitetty hopeinen kilpi, otti vastaan kirjeen, pisti siihen suulakan ja asetti pöytänsä kiinnitetyn painimen alle, painaen siihen pienemmän valtiovaaakunan, jonka jälkeen hän vei sen ulos tai oikeastaan antoi raskaassa tammioveassa olevan luukulla varustetun aukon kautta ulkopuolella seisovalle juoksupojalle. Sillä välin lepäili Isidor nojatuolissa pöydän luona, kädet ristissä katsellen lehterillä olevaa yleisöä.

Puheenjohtaja sanoi vierustoverilleen: "Tahtoisinpa väittää, että tuo on varmasti tilannut itselleen puoli tusinaa Frankfurtin makkaroita, jotka hän tänä iltana aikoo viedä mukanaan kotiinsa!"

"Myöskin hän on voinut kirjoittaa puolisen miljoonaa frangia kiinnitystään vastaan", vastasi varapresidentti nauraen; "te ette muutoin näytä kovinkaan suosivan meidän uusinta neuvostonuorisoamme!"

"No, aina asiain mukaan! Jos he alkavat kaksosmaisesti ilveillä ja käyttäytyä kuin laskiaisteatterissa tai poikasten urheiluiissa, niin täytyy minun tunnustaa — saanko pyytää teitä jättämään lisäehdotuksenne minulle kirjallisesti!" keskeytti presidentti puhelunsa, kun muuan puhuja juuri lopetti lausuntonsa ja istui alas; "kuka vielä tahtoo puheenvuoroa?"

Tämä iltapäiväistunto kesti niin kauan, että herrojen kansanedustajain täytyi heti sen päätyttyä rientää rautatieasemille kotiin ehtiäkseen. Sillä rautatieverkon laajettua ei enää sopinut viettää yötä pääkaupungissa, kun kerta saattoi tunnissa tai puolessa ehtiä kotiin ja aamulla yhtä pian tulla takaisin.

Etteivät mitään haitallisuuksia saisi aikaan, katsoivat Weidelichin veljekset olevan välttämätöntä neuvostotoveriensa kanssa palata omaan piiriinsä. Kuuluihan sitäpaitsi päiväjärjestykseen ottaa osaa kotiin palaavien keskusteluihin, vaikkapa sitten korvillaankin ja siten tavallaan kantaa päivän kuorma loppuun saakka.

Tänä iltana istuivat Varpusessa noiden nuorten suurneuvosten vanhemmat pöydässä äreinä, melkeinpä synkinä. Ylpeinä tämänpäiväisestä tapauksesta, joka kruunasi kaikki heidän uhrautumisensa ja toiveensa, olivat he koko päivän odottaneet sitä hetkeä, jolloin pojat pääsisivät isää ja äitiä tapaamaan ja tervehtimään. Jo päivällisen aikana oli heillä valmiina mehuisat ruuat ja tavallista paremmat juomat ja kauan he turhaan odottelivat, ennenkuin ryhtyivät itse syömään. Tavallista useammin jättivät he toimensa ja juoksivat tielle, toivoen näkevänsä noiden nuorten arvonmiesten lähellä olevasta kaupungista tulevan. Mutta he eivät tulleet.

"Heillä ei ole aikaa", sanoi Jaakko Weidelich, "ovat kiireestä kantapäähän kiinni toimissaan".

Kun nuo kunnan ihmiset myöhään illalla vielä menivät ulos ja kuulivat etäällä illan hiljaisuudessa junien hurisevan ja viheltelevän, tiesivät he, etteivät enää näkisi poikiaan. Muori pyyhki silmiään, jota ei ollut tapahtunut pitkiin aikoihin ja silloinkin vain sipulia kuoriessa; hänen sydäntään likisti aivankuin pojat olisivat ainaiseksi kadonneet, vaeltaen tuntemattomiin maihin.

"Tulevathan he huomenna takaisin", sanoi Jaakko, "ja todennäköisesti myöskin lihuomenna!"

"Kukapa tietää, muistavatko he sitten meitä! Sydäntäni puristaa kuin jos he eivät meille enää ollenkaan kuuluisi!"

Muori hiipi takaisin taloon, ettei kukaan huomaisi hänen mielimurheisuuttaan ja arvaisi syytä siihen, ja ukko painui myöskin jonkun hetken kuluttua sisään. He joivat yhdessä sitä parempaa viiniä, jota he olivat poikia varten valmiina pitäneet.

"Ja miksi heidän sitten tarvitsee joka päivä edestakaisin matkustaa kuin mitkähän älliöt?" toraili äiti, "kun he kerta niin mukavasti voisivat meidänkin luonamme yötä viettää eikä olisi pakko rahojaan menettää."

"Sitä sinä et ymmärrä! Onhan heidän toki käyminen katsomassa mitä kansliassa on tapahtunut; ja aamuaikaisella ennen lähtöään neuvovat he kirjureille työtä. Paremminkin se käy kuin jos ne pari tai kolme päivää saisivat yksinään elostaa! Mitä varten meillä on kaikki nuo rautatiet, joiden takia kunnat ja valtio ovat niin ylenmäärin velkaa tehneet? Se on nyt heidän hyväksi, he voivat koko päivän istua kunnollisesti täällä neuvostossa ja kuitenkin illoin aamuin työskennellä pari tuntia kotona! Sillä heillä on suuri vastuunalaisuus!"

Ei Martti Salanderinkaan kotona ollut päivä ilman huomattavia jälkiä jättämättä kulunut. Kun perhe istui päivällispöytään kokoontuneena, veti Salander taskustaan sanomalehden, joka oli yhdentoista aikana ilmestynyt. Hän silmäili vain tuoreimpia uutisia, joiden joukossa oli kertomus Suuren Neuvoston avaamisesta ynnä parista kolmesta alkutoimituksesta; molempien nuorten notariusten neuvostoon tuleminen oli myös mainittuna.

Salander, joka kyllä tunsu vaalien menon, ei ollut tullut sitä ajatelleeksi, että tänään oli istunto ja että Weidelichin veljekset ottivat siihen osaa. Hän tunsu itsensä omituisen hämmästyneeksi. Hänen tyttäriensä epämieluisat sulhot eivät olleet ainoastaan hänen kannattajinaan esiintyneet sekä olleet vähällä auttaa hänet itsensä korkeimpaan neuvostoon, vaan vieläpä istuivat he nyt itsekin siellä, hänen, vakaan ja kokeneen kansanystävän saadessa sanomalehdistä lukea mitä siellä tapahtui.

Hän ei voinut olla mielessään tuntematta hituisen inhimillistä kateutta.

"Mitä sanomalehdessä on, koska näytät niin vakavalta?" sanoi Maria rouva katsahtaen häneen, kun tytöt näyttivät isää varkain silmäilevän.

"Minäkö?" sanoi hän silmiään sanomalehdestä nostamatta, "eipä mitään erityisempää! Luen juuri tuossa, että herrat Weidelichit ovat tänään astuneet neuvostoon."

Vasta nyt silmäsi hän ylös, kun vaimonsa liikahti ikäänkuin säikähtyneenä. Kumpikin he huomasivat, että tyttöjen silmät omituisesti loistivat ja heidän huulensa nytkivät aivankuin olisivat he tahtoneet sanoa: ovatko he nyt kyllin vanhoja?

"Leena, soppa on liian suolaista, vie pois minun lautaseni!" huudahti äiti sisään tulevalle köökipiialle. Tämä otti lautasen sekä lusikan ja maistoi soppaa.

"En minä ymmärrä", vastasi hän, "varmastikaan minä en ole pannut tavallista enemmän suolaa!"

"Vaikka", se on vain liian suolaista! Muutoinkaan minä en voi syödä!"
Ja rouva Salander pani ruokaliinansa pois sekä nousi ylös.

"Maria, älä joutavoitse, vaan syö pois! Vai etkö voi hyvin?" huudahti nyt Martti, nähdessään rouvan kalpenevan. Huolestuneena nousi hän ylös ja tytötkin kokonaan muuttunein kasvoniilmein työnsivät tuolinsa taakse, rientäen äitiään auttamaan. Hän tointui kuitenkin äkkiä. "Istukaa vain ja syökää!" sanoi hän, "minä koetan myöskin mikäli voin."

Kun kaikki olivat jälleen istuneet ja rouva hiukan tyyntynyt, jatkoi hän keskustelua: "Minä näen, että te ette hellitä ja että asiat menevät menoaan. Jos teillä on jotakin sanomista, niin puhukaa vapaasti, minä en siihen enää sekaannu, vaan jätän asian isänne päätettäväksi!"

"Elä puhu niin!" sanoi Martti, "me emme saa eri henkilöinä lastemme edessä esiintyä! Kuinka asiat nykyään ovat", kääntyi hän tyttäriin, "kuinka on niiden nuorukaisten, kaksosten laita?"

Seurasi hetkinen äänettömyyttä. Sitten rohkaisihe neiti Setti. "Rakkaat vanhemmat", sanoi hän alas luoduin silmin, Nettin istuessa hänen rinnallaan sykkivin sydämin, "se on nyt tapahtuva. Ensi sunnuntaina aikovat he tulla ja pyytää meitä. Me pyydämme teitä, ettette olisi vastaan!"

Jälleen vallitsi lyhyt äänettömyys. Sitten sanoi Salander: "Meidän puolestamme he saavat tulla! Siihen saakka saanevat vanhempanne kai vielä vähän harkita asiaa ja sittenkin pyytää tavallisen mietintöajan, mikäli se tarpeelliselta tuntuu."

"Oo, emmehän me lainkaan tahdo häতিকoidä!" huudahti Netti.

"Hyvä on, syökää nyt vain, muutoinhan kaikki jäähtyy!" lopetti Salander ja jatkoi yksinään syömistä, tyttöjen ollessa jouten ja äidin, joka oli jälleen noussut pöydästä, puuhaillessa äänetonnä huoneessa.

Tytöt esiintyivät tästä hetkestä alkaen nöyrinä ja hyvin rakastettavina isää ja äitiä kohtaan. Joskin he

olivat päättäneet pitää kiinni persoonallisesta oikeudestaan, niin osasivat he sentään oikein arvostella eroitusta vanhempainkodista tapahtuvan rauhallisen ja väkivaltaisen eron välillä. He olivat myöskin saaneet takaisin entisen hyvän omantuntonsa lakkauttamalla kohtaukset rakastettujensa kanssa ja rajoittamalla kirjevaihdon välttämättömimpään. Jonkinlaiseksi korvaukseksi tästä nousivat he väliin aamu- tai iltahetkinä vuorenkukkulalle, josta saattoi nähdä notariuksen talon Lindenbergissä sekä samoin Soittolassa. Kummallakin riippui kapeassa rihmassa kiikari ja sinne ylös ehdittyään tutkivat he loistavin silmin taivaanrannan sineä, joka vielä monin kerroin kaunisti heidän rakastettujensa siellä etäisyydessä hämöttävät kodit. Netti saattoi kiikarinsa avulla lukea akkunat Julianin talossa; sisko ei voinut samaa Isidorin talossa, se kun siihen aikaan päivästä oli varjossa. Sen sijaan näki hän Soittolasta kohoavan valkoisen savun sekä auringonsäteiden muodostaman juovakkeen kimmeltävän lammen pinnalla ja puiden välissä.

"Kuinka ihanaa onkaan", huudahti hän, "voidessani päivätä sinulle kirjeen: 'Soittolassa, Vapunpäivänä!'"

"Lindenbergissä, 1 p. kesäk.' ei myöskään kuulu hullummalta!" arveli Netti ja kiikaroitsi edelleen; "kun te tulette meille kylään, niin syömme me ylhäällä kulmahuoneessa, katsohan, tuo viimeinen akkuna vasemmalla, sieltä varmaankin näkee laajalti ympäristöön! Se on mitä hauskin pikku sali, on hän minulle kirjoittanut."

Mutta nyt odottivat he ensi sunnuntaita vielä suuremmalla ikävällä kuin millä he maaseudulle katselivat, ja niinpä se vanhemmille saapuikin pikemmin kuin heille.

Rouva Salander oli sillä välin Martin kanssa keskustellessaan tullut siihen surulliseen vakaumukseen, että jatkuvaan vastustukseen ei ollut enää mitään järkevää perustetta; se tekisi vain nuo edessä olevat avioliitot maailman silmissä huomattaviksi, kun tytöt yksinkertaisesti livistäisivät tiehensä. Mutta hän ei aikonut olla läsnä uhrilampaan tavoin näkemässä noiden kavalain tyttärien riemua ja hänelle koitunutta rangaistusta; sen vuoksi päätti hän sinä päivänä käyttää hyväkseen erästä kauan luvattua kyläretkeä maalle ja siten poissaolollaan rangaista noita hänen mielipiteensä mukaan päättömästi hairahtuneita lapsiaan. Kun hän sentään oli miehelleen antanut myönnytyksen, että kosijat joka tapauksessa pyydettäisiin päivälliselle, piti hän itse huolta kunnollisen joskin kohtuullisen aterian valmistamisesta ja kaikista mieluummin häntä tässä toimesta auttoi Leena, joka asian onnellisen päätöksen kautta toivoi omista synneistään täysin vapautuvansa. Hän palveli mielellään talossa eikä halunnut sitä koskaan jättää.

Kun sunnuntaina aamupäivällä vaunut äitiä varten seisovivat jo talon edustalla, lausui hän vielä miehelleen ja tyttärilleen toivomuksen, että jätettäisiin kihlajaisjuhlallisuudet sikseen, sillä siinä ei olisi mitään järkeä, kun kihloihin oli kerta menty täysi-ikäisyyden perusteella ilman vanhempain myötävaikutusta.

Molemmat iloissaan olevat neidit luopuivat mielellään juhlallisuudesta, jonka äiti itse selitti tarpeettomaksi, olivatpa he vielä iloisiakin, että hän täksi päivää meni pois, he kun tiesivät kaksosten kovin häntä kaiheksivan ja kun tuo tämänpäiväinen toimitus siten kävisi helpommin laatuun.

Martti Salander sitävastoin näki melkein surumielin vaimonsa matkustavan pois, sillä häneen koski se jäykkä ankaruus, jota vaimonsa tässä asiassa osoitti; hän tiesi kuinka rehellinen hän oli ja vapaa kaikesta ilkeydestä, ja sen vuoksi tunsikin hänen käytöksensä johdosta raskasta aavistelua tulevasta onnettomuudesta, johon hän ei voinut ottaa osaa, mutta joka kuitenkin oli otettava huomioon.

Vähän aikaa rouva Salanderin lähdettyä ilmaantuivat veljekset Julian ja Isidor, molemmat juhlapuvussa. Heidän mukanaan tuli huoneeseen täysi päiväpaiste. Salanderia aivankuin häikäisivät tyttöjen kasvat: vaikka he eivät kertaakaan nauraneet, loistivat he sentään onnesta niin että hän toivoi äidinkin olevan tuota merkillistä ilmiötä näkemässä.

Neidit istuivat säädyllisesti vierashuoneen sohvalla, isä ja kosionuorukaiset tuoleilla, ja viimeainitut niin ujoina, että se näytti synnynäiseltä kunnan vaatimattomuudelta. Se johtui etupäässä talonrouvan poissa-olosta. Kävelykeppinsä olivat he jättäneet oven eteen, kuten maalaiset tekivät kansliaan tullessaan ja hattujaan pitivät he kädessään, katsellen keskustelun alussa hämillään ympäri huonetta.

Vihdoin ohjasi Salander puheen heidän käyntinsä tarkoitukseen; häntä miellytti, että nuo niin reippaat ja nuorekkaat politikot saattoivat vakavana hetkenä sentään olla niin vaatimattomia, melkeinpä arkoja. Itsestään selvää on, että heillä ei ollut enää paljoakaan sanottavana kaikesta mitä oli tapahtunut ja he tekivätkin sen lyhyesti ja luonnollisesti; herra suurpresidenttikään ei olisi siinä löytänyt mitään moitteita sijaa. Taasen katselivat he ympäri seiniä, Salanderin pika-pikaa miettiessä vastaustaan. Tuo hyvinkalustettu huone kohotti nähtävästi kunnioituksen tunteita noissa tottumattomissa nuorukaisissa. Kaikki arvelut ja huomautukset tuosta tai tästä seikasta sekä kaikki kyselyt heidän tulevaisuuden suunnitelmistaan ja toiveistaan jätti Salander sikseen ja selitti, säilyttäen

yhä vakavan kasvojenilmeen, että hän ja äiti eivät vastustaneet tyttöjen tahtoa, että he toivoivat näiden liittojen j.n.e., jonka jälkeen hän lopetti lyhyeen ja kutsui notariuksia, jollei heillä ollut enää mitään sanottavaa, päivälliselle.

He ujostelivat yhä vielä niin etteivät he kertaakaan uskaltaneet sulhasmiesten tavoin lähestyä tyttöjä, jotka he kuitenkin niin hyvin tunsivat, ja näiden juhlallinen arvokkuus muuttui hämillään-oloksi, mikä taas heitä itseään melkein suututti, sillä he eivät tienneet, kuinka arvokkaiksi he yhtäkkiä olivat kaksosten silmissä käyneet. Pannen sen uudella mielihyvän tunteella merkille sekä aikoen jättää kihlatut nyt yksikseen, otti isä lyhyet jäähyväiset, mennäkseen konttoriin ja avatakseen saapuneet kirjeet.

Päivällispöydässä notariukset hiukan norjenivat, ei kuitenkaan siihen määrään että keskustelu olisi siitä höystynyt. Salander tahtoi puhua politiikasta ja neuvoston keskusteluista, mutta he eivät näyttäneet siihen halukkailta ja jättivät hänelle yksin sananvuoron, minkä hän myöskin lopulta merkitsi vaatimattomuudeksi. Sitten ajatteli hän, että Weidelichin vanhempia, jotka asuivat aivan lähellä, toki myöskin olisi lähenneltävä ja että alun siihen voisi parhaiten tehdä siten, että hän nyt kehottaisi tyttöjä herrojen kanssa tekemään kävelyretken Varpuseen sekä esittäytymään tuleville appivanhemmilleen. Siten vapautuisi Maria rouva ensi askeleen ottamisesta; itse päätti hän käydä heitä vastaan, kun he yksin ajurilla palaavat.

Jokainen hyväksyi mielellään hänen ehdotuksensa, tytöt sen vuoksi, että he odottivat hyvää tästä kävelyretkestä, veljekset taas siitä syystä, että heillä oli huono omatunto ja halusivat hyvittää vanhempiaan. Kolme istuntoa kuluneen viikon alussa oli nimittäin mennyt ohi heidän saamatta kertaakaan aikaa mennäkseen heitä ikävällä odottavain vanhempainsa luo, jotka eivät tienneet mitä heidän tuli ajatella, vuoroin lohduttaen itseään asiain tärkeydellä ja poikiensa arvolla, vuoroin mielessään epäillen heidän lapsenrakkauttaan, mutta todennäköisesti kummassakin suhteessa erehtyen. Myöskään he eivät tienneet mitään tämän kauniin sunnuntaipäivän tapahtumista. Veljekset olivat pitäneet aikeensa salassa, ettei äidin tori-rupattelujen takia mahdollisesti syntyisi mitään ikäviä kohtauksia.

Niin istuivat nyt Jaakko Weidelich ja Amalia muori surullisiin mietteisiin vaipuneina penkillä talonsa edessä, kun he näkivät tietä pitkin lähestyvän kaksi mustiipuettua, korkeahattuista nuorta herraa, kummallakin kynkässään sievä, kukoistava ja hyvin puettu nuori nainen. Weidelichin vanhukset eivät olisi kuolemakseenkaan osanneet heitä pojikseen uskoa, ennenkuin he olivat saapuneet aivan luokse.

Nyt vihdoinkin tunsivat he oman verensä, heidän siinä lähestyessään hyvän viinin ja vieläkin paremman kosioseikkailun niin ruusunloistaviksi huokumina kuin koskaan olla voi. Mutta kun päälle päätteeksi nuo kaksi Salanderin neitiä tulivat mainituiksi ja morsiamina esitetyiksi, niin silloin he, vallankin äiti, unhoittivat kaiken surunsa ja mielihaikeansa pikemmin kuin mitä kynttilä tarvitsee sammuaakseen. Melkeinpä hänen silmissään pimeni Salanderin tytöt, joista kummankin kappaleen sanottiin käyvän ainakin puolesta miljoonasta! Nimittäin jollei heidän isänsä uudelleen tuhmuuksia tee! Sillä kukapa vielä tänään voi häneen nähden niin varma olla. Mutta se on nyt niin, että heillä on morsiamet ja heissä on miestä kylliksi niin hyvin puolen miljoonan kanssa kuin ilmankin.

Sellaisia ajatuksia liikkui tuon kunnan muorin mielessä, mutta ääneen hän ei niitä ilmaissut, sillä heti oli hän juossut sisälle ja somisteli suurimmassa kiireessä itseään minkä voi. Sillä aikaa vei ukko Weidelich arvokkaat vieraansa heidän maalaistapaansa, pakoitti nuoret istumaan pöydän ympärille ja ettei hänen heti olisi tarvinnut puhelemaan ryhtyä, riensi hän kellariin, kädessään kiiltävä viinikannu.

Hänen siellä ollessaan tuli rouva juosten ja huudahti: "Aivan oikein, levähtäkää vain!" mutta kiiruhti jälleen toisesta ovesta ulos ajamaan, kuten hän sanoi, palvelustyttöä liikkeelle, että hän auttaisi häntä nopeasti valmistamaan torttuja, yksi vadillinen vain kahvin seuraksi, jota välttämättä oli keitettävä. Turhaan nuoret hänen peräänsä juosten huusivat, että hän heittäisi kaikki sikseen, ettei heillä ollut nälkä eikä jano. Eihän toki sikseen, ja päivää on vielä pitkälti eikä vielä mitään valmiina, huusi hän takaisin ja mennä tepsutti edelleen. Hän tölmäsi yhteen miehensä kanssa, joka määrämittäisin askelin riensi huoneeseen kantaen täysinäistä tinakannua sekä maalattua lautasta, jolla oli suuri juustonkimpale, asetti ne pöydälle, johon hän lisäksi kantoi laseja ja meni jälleen ulos sekä palasi hetkisen päästä mukanaan jättiläislautanen täynnä kinkunviipaleita. Sitten otti hän kaapista esille pienempiä, samoin kirjavilla neilikoilla koristettuja lautasia, veitsiä ja kahvelimia sekä toi lopuksi suuren talonpoikaisleivän, jonka hän leikkasi viipaleiksi. Kyökistäkin kuului jo tulen ritinää ja voin kärinää paistinpannussa.

"Ai, mitä sinä, isä, hommaatkaan?" huudahti rouva Weidelich, joka valkoisessa kyökkiesiliinassa ja punahohtavin kasvoin astui sisään, "sehän olisi vasta myöhemmin kahvin jälkeen ollut paikallaan! Ja minne minä sitten laitoksineni joudun?"

"Tuo vain mitä sinulla on, jahka valmiiksi saat!" sanoi Jaakko Weidelich tyynesti, "tarjotaan kaikki

yhtä rintaa, niin sen rikkaammalta köyhyytemme näyttää. Sitä paitsi juomme minä ja poikavekarat mieluummin viinilasin kuin kahvia."

"Poikavekarat, niin! Tiedättekö te, senkin kelvottomat neuvosherrat, että me tuon oivallisen kinkun olemme jo viime viikolla teitä varten keittäneet? Mutta te ette ole edes vilahdukselta näyttäytyneet, vaan antaneet meidän turhaan odottaa!"

"Äiti ei saa sitä pahakseen ottaa!" hyvittelivät pojat; "me emme ole enää omia miehiämme, vaan on yhteiskunnallisella asemallammekin vaatimuksensa meihin nähden. Asiat ja olosuhteet veivät meiltä ensi kerralla ajan niin tarkoin, ettemme ennen poislähtöä voineet hetkeksikään irtautua. Toivottavasti ei toiste niin käy."

"Suokoon Jumala!" sanoi äiti, "mutta kylläpä tuo kyökissä hyöriminen tekee turkasenmoisen janon. Annahan, isä, puoli lasia viiniä ja tarjoa nuorikoillekin, koska sitä siinä kerta on!"

Weidelich kaatoi laseihin kirkasta, punertavaa viiniä.

"Terveyksenne, hyvät neidit! Terveyksesi, isä! Ja Isidor ja Julian!"

Hän joi pohjaan yhdellä siemauksella, kuivasi esiliinalla suunsa ja nähtävästi virkistyneenä jatkoi: "Ja kuinka on neitien vanhempain laita? voiko mamma hyvin ja pappa myös?"

"Kiitos kysymästä, isä ja äiti voivat kumpikin hyvin!" sanoi Netti, "saamme sanoa heiltä ystävälliset terveiset teille ja herra Weidelichille. He toivovat pian saavansa tilaisuuden itse tervehtiä sulhastemme arvoisia vanhempia!"

"Nyt on aika sinunkin isänä sanoa sanasi", töykkäsi muori iloisena miestänsä, joka kihlaushistoriasta oli vain puolittain saanut tietää, mutta osasi yleensä kuitenkin panna asialle arvoa. Hän rykäsi aluksi ja puhui sitten: "Mitäpä minulla siihen on paljon sanottavaa muuta kuin että se on kunniaksi minulle, tai meille, piti minun sanoa! Minä olen yksinkertainen maanviljelijä (pojat olivat hänelle opettaneet tämän nimityksen, koska vanha nimitys *talonpoika*, joka aina merkitsi *herran* vastakohtaa, oli sopimaton kansanvaltaisessa maassa) enkä osaa sanojani hyvin ja oppineesti sovittaa! Voin ainoastaan toivottaa tervetulleiksi nämä ystävälliset neidit, jotka minua hyvin miellyttävät, enkä minä olisi koskaan osannut ajatella saavani niin ylhäisiä miniöitä! Antakoon Herra siunauksensa heidän liitolleen!"

"Minä olen sen jo aikoja sitten tehnyt!" huudahti mamma Weidelich, "ja se pitää! Kilstäkäämme sen päälle!"

Hän joi toisen puolen lasistaan, mutta nosti tällä kertaa esiliinansa liikutettuna silmilleen, sillä olihan hyvä osa hänen toiveistaan ja pyrkimyksistään toteutumassa. Hän riensi jälleen kyökkiin, ettei onnenhuumiossaan tehtäviään laiminlöisi; siellä kuultiin hänen jauhavan kahvia, särkevän sokeria ja siinä välissä äänekkäästi juttelevan palvelustytön kanssa, joka tippaleipää paistinhaarukassa pidellessään ei voinut kyllikseen tapausta ihmetellä.

Nuorten haluamaan kävelyretkeen ei jäänyt aikaa. Rouva ei tahtonut tuota odottamatonta kihlajaisjuhlallisuutta keskeyttää eikä sallia voitonriemun raueta ja hän tartutti iloisuuden muihinkin, vallankin molempiin morsiamiin, jotka lujalle uskollisuudelleen saivat täällä enemmän tunnustusta kuin omassa kodissaan ja iloitsivat siitä vilpittömästi. Laulettiinpa kööriässä muutamia laulujakin. Talon eteen kokoontui uteliaita lapsia ja vanhan kaivon luona seisoi vaimoja naapuristosta, jotka huhu oli siihen houkutelut ja jotka hekin koettivat päästä osallisiksi morsiusparien näkemisestä.

Se onnistuikin heille. Herrat notariukset eivät äitinsä pakoituksesta huolimatta voineet yöksi jäädä, molemmilla kun oli huomisaamuksi lykkäytyneitä toimia; morsiamet taasen olivat lopulta iloisia päästessään kotimatalle, ehtiäkseen vielä ennen äitiään kotiin.

Niinpä näkivät kaivon luona olevat katsojat, vaimot ja lapset, äkkiä pienen juhlakulkueen astuvan ovesta ulos ja liikkuvan kaksittain ohitse, edellä morsiusparit ja perässä vanhemmat kuin jälkivartiona. Mamma Weidelich halusi näyttää itseään ja sen vuoksi saatella jonkun matkan vieraitaan.

"Katsokaahan!" kuiskailivat katselijat, "siinä ne tulevat! Tuossa ovat maakirjurit, tuhattulimmaista! Ja nuo siis ovat ne neidit, jotka kuuluvat olevan upporikkaita! Puhtoisia he ovat, herttaisen näköisiä naikkosia! Ja vanhukset sitten, nehän loistavat kuin ruusut! Hyvää iltaa rouva Weidelich, hyvää iltaa, herra Weidelich!"

Muori Weidelich viittoi kiitollisena vastaan, he kun niin sievästi heitä kohtaan käyttäisivät.

XI

Kun tuo kaksoisliitto nyt kerran oli päätetty, ryhtyi toinen äiti, Maria Salander, tyttäriensä myötäjäisiä sen huolellisemmin ja anteliaammin valmistamaan. Ei ainoastaan kaikkia vaatetavaroita, vaan melkein koko talous piti heidän viedä mukanaan Soittolaan ja Lindenbergiin. Martti, hänen miehensä, arveli kyllä, että Varpuslaisillekin olisi sentään suotava tilaisuutta siihen, mutta Maria rouva sanoi ennen kaikkea haluavansa, että ne olisivat hänen varustamiaan esineitä, joiden keskellä lapset eläisivät, istuisivat ja seisoisivat, nukkuisivat ja valvoisivat; eihän näet voinut tietää mitä hyvää siitäkin olisi. Olisi suurta etua siinä ilmenevästä tasasuhtaisemmasta ja yksinkertaisesta mausta; kun ei enää eletä huonekalujen keskellä, joihin on vanhastaan isän kodissa totuttu, niin on koetettava edes uudet saada silmää miellyttäväksi.

"Herkeähän jo, eukkoseni!" nauroi Salander, "mistä sinun mieleesi sellaista tuleekin? Minusta nähden sinä lopulta käyt tieteelliseksi, ja alat harrastaa irtaimisto-psykologiaa!"

"Anna minun olla!" sanoi hän, "minä en kärsi leikkiä!"

Setti ja Netti antoivat mielelläänkin äidin pitää päänsä, saadakseen hänen pysymään hyvillä mielin; muistuttihan hän noissa puuhissaan melkein nuorta tyttöä, jonka mieleen jonakin päivänä vielä kerran juolahtaa vanha nukkehuone, jolla hän sitten haaveksien alkaa leikkiä. Hän näytti siinä toimessaan siltä, ettei häntä sopinut häiritä; jollei tahtonut hänen julkisena salaisuutena olevia huoliaan herättää.

Tytöillä oli sillä välin muita huolia: kysymys, ketä kaikkia olisi häihin kutsuttava, tuotti heille päänvaivaa. Että häät vietettäisiin yhteisesti, tuntui tähän tavallisuudesta poikkeavaan naimisjuttuun nähden itsestään selvältä, se tuntui olevan kuin koko lemmenhistorian oikeutettu kruunaus ja kärsittyjen loukkausten hyvitys. Mutta nyt ei Salanderin perheellä ollut mitään laajaa ystävä- eikä seurustelupiiriä, osaksi heidän vaiherikkaan elämänsä ja osaksi myöskin Salanderin valtiolisten mielipiteiden takia. Hyvinvoipia liikemiehiä ja sen semmoisia, jotka luopuvat entisestä varovaisena pidetystä kannastaan sekä ryhtyvät taisteluun valtiollisesti heränneiden joukkojen etupäässä, pitävät heidän säätyoverinsa vähintäänkin omituisina ja epäluotettavina hulluttelijoina, jotka vakaantuneen valtiojärjestyksen tekevät muka leikkikaluksi intohimoilleen; tämän takia käy aina lähempi seurustelu mahdottomaksi, joskin ulkonainen arvonanto tarpeellisten liikeasiain takia säilyykin. Näin kumminkin koetti Martti Salander anteeksipyyntellen omaisilleen selittää sitä pulaa, mikä esiintyi häävierasten valikoimisessa. Tytöillä lisäksi ei ollut enää ketään "intiimejä" ystävättäriä. Asiain näin ollen mietiskeli isä jonkun aikaa muodostaa häät jonkinlaiseksi vapaaksi kansanjuhlaiksi sekä kutsua sinne joukon demokraateja naisväkineen, jotka yhdessä Weidelichiläisen lisän kanssa esittäisivät kauniin pienoiskuvan kansasta. Äiti osasi kuitenkin karkoittaa hänestä tämän ajatuksen ja itsekin huomasi hän olevan sopimatonta muodostaa näitä häitä poliittiseksi puoluejuhlaiksi arvaamattomine seurauksineen. Tyttäretkin arastelivat panna julkisesti näytteille tuota taistellen saavuttamaansa onnea.

Sitä kiihkeämmin toivoivat morsiamet veli Arnoldin tulevan häihin. He olivat yhdessä vanhempain kanssa kirjoittaneet hänelle Englantiin, sen jälkeen kuin hän oli kihlausilmoitukseen vastannut lyhyin onnentoivotuksin ilman mitään leikinlaskuja.

Tuohon nelikertaiseen kutsuun tuli vastaukseksi kirje isälle. "Rakkahin isä!" kirjoitti hän, "teidän painava yhteisvaatimuksenne tulla häihin on tehnyt todella hyvää minun uskolliselle salanderilaiselle pojan- ja veljensydämelleni, ja melkeinpä minua pahoittaa, täytyessäni kieltäytyä siitä huvista, johon niin mielelläni ottaisin osaa. Kenties pitävät siskot kovin epäkohteliaana, että minä täytymyksistäni näin omin päini päätän, mutta se on nyt niin, että minä en voi häiden takia täällä oleskeluani yhtäkkiä keskeyttää, kun mahdollisesti ei sitten enää tulisi takaisin tänne palatuksi, kerta siellä ollessani. Äitimme, johon sydämeni erikoisemmin on kiintynyt, se olkoon sanottuna ilman mustasukkaisuutta herättämättä, ymmärtää minua kyllä!"

"Rakkahin isä! Minun on Sinulle tunnustettava, etten minä täällä juridiikkaa harrastakaan, kuten puhe oli, vaan Englannin historiaa, jonka yhteyteen tosin aina hiukan lakitiedettäkin punoutuu. Tiedän kyllä, ettei tarvitse matkustaa juuri niihin maihin, joiden historiaa yleensä tahtoo tutkia, mutta asianomaisessa maassa ja asianomaisen kansan keskuudessa eläen on tilaisuudessa saamaan havainto-opetusta, jota ei ole halveksiminen.

"Minun on nyt siirryttävä siihen, mitä aion Sinulle ehdottaa ja mikä on juuri edellisen kanssa yhteydessä. Sinä olet tähän saakka toivonut, että minä heti kotiin palattuani rupeaisin käytännölliseksi lakimieheksi ja samalla alkaisin ottaa osaa poliittiseen elämään. Tämän minä suostumuksellasi ottaisin mielelläni hiukan toisin. Lakitiedettä harrastaisin minä voimieni mukaan edelleenkin, mutta minä tunnen voimakkaan halun antautua historian opinnoihin enemmän kuin mitä tähän saakka on ollut laita, ja siihen nähden olen ajatellut seuraavasti. Varallisuutemme sallisi minun jonkun aikaa elää kotona

riippumattomana yksityistieteilijänä, jonka ohessa minun sopisi, etten leipääni turhaan söisi, hoitaa jotakin tointa Sinun kauppaliikkeessäsi. Olenhan jo ennenkin monet tunnit kirjoittanut kanssasi pulpettisi ääressä. Jos siitä sitten noin vähitellen sukeutuisi mukiin menevä kauppias, niin eihän jonkunlainen oppineisuus olisi hänelle miksikään vahingoksi ja kysymys liikkeesi tulevaisuudesta olisi samalla toistaiseksi jotenkuten ratkaistu. Siis: Nuori juristi työskentelee tarpeen ja tilaisuuden mukaan isänsä kauppahuoneessa ja harrastaa sen ohessa historiaa kotitarpeikseen, ymmärtääkseen paremmin tulevaisuutta ja osatakseen sen laatua ja ehtoja arvostella."

"Mitä pentelettä tämä on!" keskeytti Martti Salander lukemisen, turhaan mietiskellen näiden lauseiden tarkoitusta. Mutta sitten luki hän edelleen: "Mihinkä tämä tähtää? kysynet Sinä. Minä selitän sen heti. G:ssä ollessani seurustelin minä muutamain maanmiesteni kanssa, jotka hyvin mielellään keskustelivat kotimaan valtiollisista olosuhteista jaottivat viisaan pohdinnan alaisiksi sieltä saapuneet tiedot. Eräs heistä, joka on kotoisin X:n kanttonista sai vieraakseen kylpemään matkustaneen isänsä. Tämä vietti yhden illan poikansa ja meidän seurassa, kuunnellen keskustelujamme, joihin me tuon vanhan herran itsensäkin pian kiedoimme. Kuullessaan meidän kiivaita ja maltittomia arvostelujamme johtopäätöksineen, että tarvittaisiin vereksiä voimia, uutta lain-laatija polvea, joka vasta voisi vallitsevat epäkohdat poistaa, nauroi vanhus ja arveli, että hänen kokemustensa mukaan ei ole kysymystä niinkään vereksistä voimista, joita sitäpaitsi jo tuon ihmisten keskenkin yleisen kiertokulun kautta lakkaamatta lisää virtailee, kuin päinvastoin ennen saavutetun järkevämmästä ja uuraammasta muovailemisesta. Hän kertoi nyt havainnollisesti, kuinka hän oli kolmannen kerran kokenut, että voimakkaan muutoksen jälkeen niiden miesten pojat, jotka tuon muutoksen olivat aikaan saaneet ja jotka olivat parhaassa miehuuden ijässään, olivat vielä kouluissa ollessaan liittyneet yhteen ja sopineet tahtovansa asiat jotenkin aivan toisin järjestää, jahka siihen tilaisuutta tulisi. Tietämättä mitä tuo ennen kuulumaton järjestys oikeastaan sitten oli oleva, olivat he jälkeinpäin todellakin pitäneet sanansa, ikäänkuin jos Rütlin niityllä olisivat siitä valan vannoneet, ja kaiken aikansa sotkeneet ja häirinneet pyhänä pidettävää lainlaadintaa, kunnes sitten heidän omat jälkeläisensä vannoivat samanlaisen valan ja auttoivat tai ainakin koettivat suurella melulla heitä asemiltaan pois auttaa. Tässä valossa katsottuna, arveli hän, on edistys vain sokeaa kiiruhtamista loppua kohti ja muistuttaa koppakuoriaista, joka juoksee pyöreän pöydänkannen yli ja reunalle saavuttuaan putoaa lattialle tai korkeintaan kiertää reunaa pitkin ympäri, jollei se pidä parempana kääntyä ja palata takaisin, jolloin se vastakkaisella puolella tulee jälleen reunalle. On luonnonlaki, että kaikki elämä tulee sitä nopeammin loppuun eleyksi ja sammuu, kuta väsymättömämmin elämänsuoni pulputtaa. Sen vuoksi, lopetti hän leikkillisesti, ei hän voinut pitää juuri tarkoituksenmukaisena keinona elämän jatkamiseen sitä, että joku kansa itsessään ituina kätkeytyvät kehityksen lopputulokset ennen aikaansa kuoliaaksi ahdistaisi sekä samalla itsensäkin murhaisi.

"Jouduimme tästä vanhan herran nuhdesaarnasta kelpolailla hämillemme, mutta otimme sen arvonannolla vastaan; meidän täytyi myöntää siinä olevan totta, sillä olimmehan itsekin jo varhain samanlaista huomanneet, ja me nauroimme hänen leikinlaskulleen.

"Jälestäpäin puhelin minä erään läheisemmän ystäväni kanssa useat kerrat tuosta samaisesta keskusteluaiheesta. Me harkitsimme tuon vanhuksen näkökannalta poliittisia päiväntapauksia, joita kotimaasta kuulumme. Lyhyesti, me päätimme lopulta olla, päinvastoin kuin nuo koulupoika-agitaattorit, näyttelemättä uutta sukupolvea, vaan hiljaisuudessa valmistautua kelvollisiksi kaikkien tapausten varalle aikoina, jolloin voisi käydä tarpeelliseksi olla mukana ja löytää paikka itselleen. Yleensä, päätimme me, on tarpeellista ajatella yleisiä asioita, mutta ei muiden mukana suutaan soittaa.

"Paras isä! Siten on mielipiteeni, joista johtuu edellä esittämäni menettelytapa, sikäli kuin sinä nyt ensinnäkin voit poikaasi siinä muodossa kotona sietää. Veron, jonka jokainen koti on julkiselle elämälle velkaa, maksat sinä toiminnallasi toki yllinkyllin, niin että minä voin vielä hyvän aikaa Sinun esimerkkisi varjossa rauhallisesti itseäni kehittää!"

Martti laski tuon laajan kirjeen avonaisena pulpetilleen, otti sen jälleen ylös, käänteli lehtiä ja sanoi: "Mitä tämä nyt on? Leikkiäkö hän laskee vai tottako tämä on? Tuo hänen historia juttunsa nimittäin! Ja mikä se vanha herra on pöydällä juoksevine koppakuoriaisineen, johon hän edistystä vertaa? Maltas, kunhan vain — luulenpa melkein, että minä olen toimittanut maailmaan nuoren tieteilijän! Hän tietää minut edistysmieheksi ja ahdistelee minua koppakuoriaisillaan! Se on vain tieteilevää arvostelua ja koko juttu tuosta vanhasta miehestä lopultakin vain keksittyä! Mutta sittenkin, siksi se on liian rehellistä ja vakavaa. Lopultakin, jos hän tahtoo minua liiketoimissa avustaa, on se minulle vain mieleen. *Doctor juris* sopii hänelle hyvin. Historia-tieteileminen katoaa häneltä piankin poliittisessa elämässä, jahka hän mukaan joutuu. Tulevaisuuden laatu ja ehdot! Yhtä kuin kuunnella ruohon kasvavan! Tahtooko hän paistaa kääreissä olevia munia, pitäen lämpömittaria pannussa? Olkoon, kunhan hän vain tietää jotakin lakitieteestä, niin saa häneltä oppia yhtä ja toista, jota hän ei itse tule ajatelleeksikaan! Tuo hiljaiseksi yksityistieteilijäksi ja kauppiaaksi rupeaminen, joista jälkimmäinen jää riippumaan siitä tuleeko hänestä sellaista vai ei, ei näytä sentään hullummalta, vallankin kun sen voi laittaa mukavalle kannalle! Totta puhuakseni miellyttää tuuma minua yhä enemmän! Mitäs hän tässä

vielä kirjoittaa? Hän haluaisi vielä vuoden matkustella, jos se kävisi laatuun. Miksei? Itse halusin myöskin nuorena ollessani oppiakseni matkustella. Myöhemminhän minun kyllä täytyi matkustella, jopa tarpeeksi etäälläkin, mutta olen silti vastoinkäymisten takia tuskin mitään nähnyt ja kun on täytynyt vaimosta ja lapsista huolehtia!"

Hän kertoi kirjeen sisällyksen naisille, jotka tulivat eri syistä pahoilleen, tyttäret sen vuoksi ettei veli tullut häihin ja äiti taas siksi, että hänen täytyi vielä edelleenkin olla ilman poikaansa ja vallankin juuri nyt, jolloin hän menetti tyttärensä. Olla ilman poikaansa, joka ei vielä koskaan ollut hänelle huolta tuottanut! Tämän tulevaisuudensuunnitelmat tai kuinka hänen tarkoitustensa selvittelyä, johon Martti heidän huomiotaan kiinnitti, oli nimitettävä, saivat hänet ylpeydestä iloitsemaan, niin arvokkaalta ja vakavalta tuntui hänestä kaikki, mitä hän kirjoitti ja hän hyväksyi lopulta kaikki, yksin matkustuksenkin. Myöhemmin miehensä kanssa kahden jäätyään ei hän voinut olla jonkinmoisella kopeudella vertaamatta itseään vasta-anoppiinsa, ja tämän kaksosiin viitaten omaa poikaansa ylistämättä.

Salander tuli oikein kateelliseksi hänen takiaan.

"Sinä olet hiukan aristokraatti", sanoi hän, "minä en käsitä, miksi sinä et voi niitä ihmisiä sietää. Mutta varrohan loppuun; kuka viimeksi nauraa, nauraa parhaiten! Kaksosista tulee vielä tanakka miespari ja he kiipeävät ylös, sillä aikaa kuin ehkä meidän Arnoldimme omine oikkuineen jää ilmanaikaiseksi kamarilelliksi!"

Hän otti kirjeen mukaansa konttoriin ja luki sen vielä kerran läpi. Jälleen koski häneen ja harmitti se vanhan herran edistys-koppakuoriainen; siitä johtui hänen ajatuksensa toiseen asiaan: hänkin olisi mielellään tahtonut Arnoldin häihin ja tähän asiaan tultuaan muutti hän taasen äkkiä mieltään juhlasta ja, tehdäkseen tieteelliselle jälkeläiselleen pikku kepposen, päätti hän sittenkin panna toimeen poliittisen kansanjuhlan, jotta hän siellä kaukana kuulisi, mitä kello on lyönyt.

Neuvottelematta enää vaimonsa kanssa teki hän tulevien vävypoikiensa kanssa suunnitelman valmiiksi. Ajan hengen mukaisesti jätettiin ajeluja suunniteltaessa vaunut kokonaan huomioon ottamatta ja valittiin rautatie kulkuvälineeksi. Kaupungista ja ympäristöltä kutsutut vieraat kokoontuvat asemalle, jossa morsiusparit vanhempineen heitä odottavat. Jokainen on sopivasti puettu kuin sunnuntairetkelle, mitään tanssiaislaahustimia ja hännystakkeja ei ole kellään. Aseman ravintolasalissa nautitaan aamiaissoppa keskellä matkustavan yleisön vilskettä — kuva rauhattomasta elämästä. Sillä välin on sentään pidetty huolta parhaimman ruokalajin tarjoamisesta rauhallisena väliaikana junien lähdettyä ja salien tyhjettyä. Sitten vie ylimääräinen juna häävieraat paikkaan, jossa vihkiminen tapahtuu; se on melkoinen kylä hyvine ravintoloineen, melkein keskivälillä kaupungista, Lindenbergistä ja Soittolasta katsoen. Kaksi pientä laulukuntaa, jotka ovat kootut morsiusparien molemminpuolisista ystäväistä ja puoluelaisista, ottavat vastaan vieraat ja, etupäässään vankka nostoväen soittokunta, saattaa heidät kirkkoon, missä hengellinen demokraatti toimittaa saarnan ja vihkimisen. Sitten mennään hääpäivälliselle, jota varten, kauniin sään sattuessa on pöydät katettu pääravintolan puutarhaan, siis ulkoilmaan, ja tänne on kutsuttu joukko kaukaisempia vieraita maaseuduilta, niiden joukossa puheidenpitoon kykeneviäkin.

Pieni juhlanäytäntö keskeyttää aterian ja laulun. Allegoriset kuviot esittävät, nuorten suurneuvosten eri puolueasemiin viitaten, aselevon sopimista ja päättämistä demokraattien ja vanhaliberaalien välillä, merkiten samalla häissä olevien puolueiden kaksinkerroin läheistä sukulaistumista, mikä taas puolestaan julistetaan kauniiksi esikuvaksi maan puolueiden jälleen yhtymisestä ja niin edespäin. Jähka sitten, kuten odottaa sopii, katsomaan kerääntynyt väestö, jota muutoin on ystävällisesti kestitettävä, on vierasten kanssa muodostanut kokonaisen kansankokouksen, astuvat puhujat esiin ja käyttäen tavallisten maljapuuhien jaksoa hyväkseen selvittelevät niitä kansan itsetietoisuutta kohottavia seikkoja, jotka kohoavat korkeimmilleen vapaasta perheestä juurensa juontavan vapaan valtion korkeimmissa siveellisissä periaatteissa.

Tanssia ei toistaiseksi otettu lukuun vaan kyllä musiikki, jonka säästyksellä yön tullen tulisoihtujen valossa miehissä laulettaisiin muutamia kansallis- ja vapauslauluja niin että se kauemmaskin kuuluisi. Kun Salander oli juhlapaikalla sopinut ohjelmasta Weidelichin poikain kanssa jotka aluksi olivat siitä ihmeissään mutta perästäpäin kovin hyvillään sekä lopuksi huomauttanut olevan itsestään selvää että hän tuuman alkuunpanijana ottaa kaikki kustannukset osalleen, palasi hän hyvillä mielin takaisin Münsterburgiin.

"No nyt, Arnold mestari, joka tahdot kuulla ruohon kasvavan" myhäili hän itsekseen, "jospa sinä nyt tulisit sisariesi häihin, niin saisitpa nähdä jotakin, ja vallankin kuulla, sanon minä, tai kumpaakin samalla haavaa! Saisitpa oppia, ettei tämä maa vielä ole pyöreä pöydänkansi, jolla koppakuoriaiset sinne tänne juoksentelevat! Se hänen vanha herransa lieneekin ajatellut rapua, jolla ei juuri tapaa olla mitään silmiä häntäpäissään, kun se edistyksen tietään kulkee!"

Iloisena selitti hän vaimolleen ja tyttärilleen juhlasuunnitelmaa. Hänen ihmeekseen pysyi rouva

kokonaan tyynenä eikä näyttänyt mitään tyytymättömyyden oireita.

"Olen iloinen", sanoi hän, "ettet sinä enää tee mitään vastaväitteitä. Saat nähdä että siitä tulee onnistunut hääjuhla, jollaista ei joka päivä olekaan nähtävänä!"

Tyttärien vuoksi vältteliäästi hymyillen vastasi rouva: "Niin, juuri tuossa kertoessasi esiintyi asia minulle toisessa valossa; uskon nyt, että tämä eriskummallinen häiden vietto siirtää niiden tavallisuudesta poikkeavan esihistorian taka-alalle tai saa kenties kokonaankin unohtumaan!"

"Todellakin! Kas vain kuinka sinä olet älykäs! Sitä minä en ole kertaakaan ajatellut!"

"Sitäpaitsi minä muutoinkin olen vähän paremmalla mielellä tähän asiaan nähden. Olen näet tänään myötäjäisseikkain takia ollut ylhäällä Varpusessa, jossa tapasin rouva Weidelichin suurissa arkipuuhissaan, jonka vuoksi minun täytyi hetkisen odottaa ja katsella päältä. Minua miellytti, ettei hän lainkaan sievistellyt. Ja sitten sai minut vallan hyvälle mielin se vanteraa ahkeruus, jolla hän tehtävänsä toimitti ja työtä johti, väsymättä ja tarkkuudella. Hän piti kaikkea silmällä, kävi kaikkeen käsiksi ja piti samalla kertaa huolta pesijättäristä ja silittäjistä. Miestä minä myöskin puhuttelin ja rehellisessä vaatimattomuudessaan sekä levollisuudessaan miellytti hän minua vieläkin enemmän kuin rouva. Hänkään ei näytä koskaan olevan joutilaana, niin määrämittäisesti kuin hän liikkuukin. No niin, arvelin minä, jolleivät omenat kauas puusta putoa, niin eihän tässä voine kovinkaan huonosti olla laita!"

"Kuuletteko, lapset, eikö se ilahuta teitä?" puheli Salander tytöille.

"Mikä niin?" sanoivat he havahtuen synkistä mietteistään, joihin vajonneina he eivät lainkaan olleet kuulleet vanhempain keskustelua. Olivatpa heidän silmänsäkin kyynelissä.

Vähitellen kävi selville, mistä heidän mielipahansa aiheutui: ettei nimittäin aamiaista heidän kunniapäivänään syötäisi jossakin paremmassa ravintolassa, vaan rautatieasemalla, kauppamatkustajain ja töllistelevien englannittarien keskellä. Heitä suretti, ettei tulisi mitään vaunuja, ei edes heillekään, vaikka köyhinkin piikatyttö ajoi vaunuissa kirkkoon. Että heidän pitäisi morsiuspuvussa ja hunnussa, myrttiseppeleet päässä, jalkaisin ja kenties sateenvarjo kädessä marssia asemalle taikka sitten, kuten vieraille oli määrätty, kävellä puettuina kuin Rigille matkustavat, — se pahoitti heitä kovin.

"Merkkillistä! Teidän sulhasenne ottivat juuri saman aatteen ilolla vastaan ja aikovat siten tulla tunnetuiksi! Vieläpä tuumivat he teetättää liinakankaasta valkoiset kesävaatteet ja pitää päässään olkihatut!" kertoi isä.

"Niinkö, tekevätkö he sillä lailla? Silloin me yksinkertaisesti pysymme poissa!" sanoi Setti; "emme ole sitä varten niin kauan odottaneet ja kestäneet, että häistämme saisimme naamiaishuvit valmistaa!"

"Ei, sitä emme tee!" vahvisti Netti; "on meilläkin siihen jotain sanomista!"

Äiti selvitti riidan.

"Tarkoin punniten heillä on oikein, mitä juhlan tähän osaan tulee", sanoi hän, "olisihan se nyt sentään vähän kummallista rautatieasemalla ja sopivampihan hyvässä hotellissa olisi kyökkikin. Jalkaisin tarpominenkaan ei oikeastaan olisi mukavaa, siksi on kaupunkimme liian väkirikas; tuhansia lapsia juoksentelisi edellä ja jälessä. Emmekähän voisi panna alttiiksi tyttöjen morsiuspukujakaan, joita he vain kerran elämässään kantavat, ja niin ovat vaunut edeltäpäin tilattavat ja samallapa täytyisi meillä olla vaunut koko seurueen varalle! Kuinka sitten siellä ulkona kylässä menetellään, se riippukoon teidän ohjelmastanne, tämä puolihan se pääasia onkin."

"Hyvä, minä mukaudun!" ratkaisi Salander asian. "Mutta silloin syödään eine Neljän Tuulen suuressa salissa ja ajetaan sinne sekä sieltä asemalle sadassa tai vaikkapa useammassakin vaunuissa! Neljän Tuulen ravintolan haluaisin sen vuoksi, että sen huoneustolla on jonkinlainen poliittinen sivumaku."

Rouva Salander silmäili miestänsä, samalla kuin hänen suunsa huomaamatta värähti ja silmissä näkyi, kenties ensikerran, epäillen kysyvä ilme.

Kaikkien valmistusten jälkeen saapui vihdoinkin tuo päivä. Keskellä kesäkuuta se oli ja taivas oli pilvetön. Salanderin talosta ajoivat kahdet vaunut, joissa istuivat morsiusparit vanhempineen, Neljään Tuuleen, samalla kuin sinne saapui joukko toisiakin ajoneuvoja, joissa ajoi nelisenkymmentä henkilöä miehiä ja naisia. Sulhasia ja appiukkoja lukuunottamatta esiintyivät melkein kaikki miehet mukavissa, kaiken värisissä ja muotisissa puvuissa. Ainoastaan herra Möni Wighart, joka oli kenties ainoa demokraatteihin kuulumaton vieras, tuli mustiin puettuina. Hän äänesti aina liberaalein kanssa, mutta oli toisinaan iloinen saadessaan korvapuustin, koska hän oli sen jo edeltäpäin sanonut, eikä yleensä laskenut asioita kovin paljon sydämelleen. Tänään oli hän erittäin jännityksissään hääjuhlaan nähden,

joka oli jo edeltäpäin antanut puheenaihetta, ja oli hän vanhan ystävänsä kutsun ottanut kiitollisuudella vastaan.

Kaikki seurueeseen kuuluvat naiset tulivat hääpukuihin puettuina, käherrettyin hiuksin, kukilla ja muilla koristeilla varustettuina, aina ijän, maun ja varojen mukaan. Ja tämä kaikki ilman mitään sopimusta; jokainen teki miten halusi ja kaikki olivat halunneet samaa, huolimatta miesten kehoituksista, jotka noudattivat Salanderin ehdotusta. He iloitsivat nyt kaksinkertaisesti, kokoontuessaan hartaalla uteliaisuudella morsianten ympärille ja ihmetellessään näiden romanttisen komeata ulkoasua, jota he sanoivat kerrassaan taikamaiseksi, ja heille kun muka oli koetettu uskotella, että morsiametkin esiintyisivät tavallisissa sunnuntaipukimissaan.

Setti ja Netti tunsivat suurta ujoutta sillä ei vielä koskaan ollut Münsterburgissa ollut häitä, joissa morsian häävierasten joukossa näki niin vähän tuttuja kasvoja.

Sillä välin synnytti kuitenkin hyvä aamiainen ja auringonpaisteinen päivä tuttavallisemman mielialan, ja kun seurue asemahallista nousi ylimääräiseen junaan, oli hilpeys jo kutakuinkin yleinen. Yhdessä tunnissa oltiin perillä. Asemalla soitti junan pysähtyessä ja vierasten ulosastuessa kahdeksan harjaantunutta soittajaa kauniin marssin, odotussalissa tervehtivät maaseudulta kokoontuneet vieraat tulijoita ja järjestyivät näiden kanssa kirkkoon menoa varten. Ulos astuttaessa kääntyivät soittajat ja johtivat viipymättä kulkueen helisevin soitoin temppeleihin. Se osa väkeä, joka ei vielä ollut siellä sisällä istumassa, varsinkin nuoriso, juoksi lähelle ja parveili tiheänä joukkona noiden merkillisten kaksosveljesten ja noiden koristeltujen, yhtä merkillisten morsianten kohdalla.

Täydessä kirkossa oli parvekkeella itse asiassa kaksikin joukkoa laulajia, joita kumpaakin johti yksi koulumestari, kädessä keltaisen värinen sävelenantaja, joka sai samalla olla tahtipuikkona. Tahdistia ei laajemmassa merkityksessä sentään voinut puhua, sillä sen sijaan että olisivat muodostaneet yhden köörin, lauloivat he aivankuin toistensa kilvalla tunnettua pintschgauilaista pyhiinvaelluslaulua. Kuitenkin he noiden kahden sävelenantajan heiluessa lauloivat yhteisesti ja aivan säännöllisesti muutaman kirkkolaulun, ja hävisivät heidän äänensä seurakunnan voimalliseen lauluun.

Kirkkoherra luki tämän jälkeen itse sepittämänsä rukouksen, joka ei loukannut paremmin kirkollista mieltä kuin vapaata ajatteluakaan, sekä piti kauniin saarnan tai oikeammin uskonnollisen puheen juhlatilaisuuden johdosta, selitellen sitä useammilta puolin sekä johtuen vertaukseen, joka miellytti kaikkia ja jota jokainen sanoi mieltä ylentäväksi.

Lopussa esittivät laulajat oivallisen sävellyksen Uhlandin "Morsiuslaulusta", joka kävi heille hieman vaikeammaksi kuin alussa esitetty kirkkolaulu, heidän kun täytyi nyt laulaa ilman seurakunnan apua eivätkä nuo keltaiset tahtipuikot liikkeissään aivan tarkoin toisiaan noudattaneet. Myöskin oli tuon tämänpäiväisen erikoistapauksen takia arveltu soveliaaksi tehdä muuan pieni muutos tekstiin. Laulun alku:

Tätä taloa kiitän ja siunailen, jok' on vastahan ottanut morsiamen, se kukkana kukoistakohon;

laulettiin:

Tätä taloa kiittäen siunatkaa,
kaks' morsianta mi luokseen saa j.n.e.

ja säkeen: "Hääkammiosta nyt tähtönen käy" sijasta laulettiin: "Hääkammiosta kaks tähteä käy."

Mutta kukaan ei huomannut tuota tarpeetonta runon tarvelemistä ja pienet tahti- ynnä sointuhäiriöt saivat kärsivällisiä kuulijoita. Ollen tyytyväinen hyvään tahtoonkin, jos sitä on, katsoo kansa kankeaakin taiteenharjoitusta mieluummin kuin aristokraattista menoa ja on kaikkia kerroksiaan myöten valmis innokkaasti demokratiseeraamaan sen mitä sen piiriin tulee. Niin suunnilleen lausui Martti Salander vaimolleen, kun tämä vähän myöhemmin istui hänen rinnallaan pöydässä sekä huomautti hänestä tuntuneen, että laulajat olivat tuntuvasti väärin laulaneet.

"Ja kansa on oikeassa!" lopetti Martti.

"Miksi oikeassa? Aikasemmin, siitä on jo tosin kauan, ajattelit sinä toisin, silloin näet kun Wohlwend lauloi ja deklameerasi niin väärin!"

"Hm! Niin, tahtoo sanoa — se on kokonaan toinen asia! Hän teki sen sivistyneessä maailmassa, keskellä hyvin harjoitettua väkeä, jota hän häiritsi. Täällä hän ei olisi kenenkään iloa turmellut."

Mutta Maria rouvapa ei vielä hellittänytäkään miestänsä tuosta heidän hiljaisesta kiistastaan.

"Mutta minusta sentään väkisinkin näyttää olevan hiukan väärin, ettei tuota kunnon kansaa siinäkin

suhteessa valisteta. Mitä heidän tarvitsee sitten laulaa niin vaikeita kappaleita, joita eivät pysty kunnolla suorittamaan? Minusta tuntuu, että joka kerta hutilo i yhdessä asiassa, tottuu siihen kaikissa muissakin eikä hänelle lopulta saa enää missään sanoa totuutta, hän yksinkertaisesti ei kärsi sitä!"

Martti oli hetkisen vaiti ja mietti, silmäillen viinilasia, jota hän piti kädessään. Sitten kilautti hän sitä hiljaa vaimonsa lasiin ja sanoi: "Juo terveydeksesi, Maria! Sinun on pidettävä ensimmäinen maljapuhe näissä häissä, kaikessa hiljaisuudessa nimittäin! Ja pankamme nyt asia alkuun!"

Maria rouva joi heti tavallista paremman siemauksen ja sen mukana hävisi yksi noita aurinkoisia tai hopeankirkkaita ilmeitä joita ihmisen silmissä tuolloin tällöin välkähtää, mutta jotka ajan vieressä käyvät yhä harvinaisemmiksi, kun ihmislapsi tuulissa ja tuiskuissa huomaamatta muuttuu, niin että viisaista tulee vähemmän viisaita, vähemmän viisaista narreja ja narreista usein vielä ennen kuolemaansa roistoja.

Kun vastapäätä istuva mamma Weidelich huomasi tuon Salanderin aviosten salakähmäisen kilistykseen, nosti hänkin lasinsa ylös ja huudahti iloisesti: "Tulimmaista, eikö tässä muut saa mukana ollakaan?" Nämä kilistivät hänen kanssaan, ukko Weidelich kurotti hänkin lasiaan ja siitä levisi lasien kilinä yli koko pöydän ja sitten järjestään kaikkien pöytien yli kuin hätäkellon soitto, ilman että oltiin selvillä kuinka se syntyi ja mitä se merkitsi; ja kun mitään varmuutta ei voitu saada, nauroivat kaikki tuota päätöntä kilinää.

Kun ateria oli vasta juuri alkanut ja Salander pelkäsi, että joku alkaisi liian aikaisin puhua sekä häiritsisi vieraita, keskeyttäisi tarjoilun ja ruuat jäädyttäisi, kehoitti hän soittajia puhaltamaan ja sitä menoa ahkerasti jatkamaan. Sitä tekivätkin nuo vanhat sotatorvensoittajat mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Reipasten sotilasmarssien asemasta esittivät he yhden omia konserttikappaleitaan, joilla he tavallisesti loistivat, nimittäin pienemmille torvisoittokunnille sovitetun alkusoiton oopperaan "Wilhelm Tell." Rehellisesti ponnistellen, mitä levollisimmalla hitaudella ja Jumalaan turvaten saivat he varovaisesti luovineeksi vaikeuksien meren yli, niin että pöytien ympärillä istuvat vierasryhmät eivät häiriytyneet paremmin syöntipuhissaan kuin keskustelunhyminässäänkään ja että he lopussa, sillä loppunsaahan se oli tälläkin puuhalla, palkitsivat jyrisevällä hyvähuudolla noita kahdeksaa tunnontarkkaa miestä. Kiitollisina kajahuttivat he lyhyen paussin pidettyään ilmoille uljaasti räikkävän marssin sekä vähän jälkeen muutaman suositun kansanlaulun, mutta sitten valuttivat he nopeasti veden torvistaan ja laskeusivat toistensa kantapäillä tungeksien alas soittolavalta sekä riensivät nurkkaan, jossa oli heillekin pöytä katettuna.

Kun juuri uusia ruokalajeja odotettaessa vaihdettiin lautasia, käytti kirkkoherra hetkeä hyväkseen, pitääkseen ensimmäisen maljapuheen morsiuspareille ja heidän vanhemmilleen. Hän löi veitsenhamaralla lujasti lasin kylkeen, silmäsi käskevästi ympärilleen, kunnes hiljaa-huutojen avustamana sai lautasten kalinan vaikenemaan, sekä korotti sitten kauas kaikuvan äänensä. Hänen maljapuheensa muodosti täydennyksen äsken pidetylle saarnalle. Ensin kuvaili hän noiden juuri vihittyjen nuorukaisten vanhempainkotia, sanoi sanansa tuosta rehellisestä maamiehestä, joka yhdessä väsymättömän emäntänsä kanssa on uurastautunut sievoseen varallisuuteen, ja mitä tarkoitusta varten? Ainoastaan saattaakseen tuon kukoistavan poikaparin, jonka kaikkivaltias Jumala on heille kristillisessä avioliitossa rikkaasta kädestään lahjoittanut, osalliseksi koulujen siunauksesta samalla väsymättömällä uhraavaisuudella, jolla kansamme ne on perustanut ja yllä pitää kaikissa myrskyissä! Ja mihin tämä siunaus on nyt johtanut? Siitä on tässä ijäti muistettava esimerkki! Kansa on nämä tuskin miehen ikään päässeet nuorukaiset — niin, nuorukaiset sanon minä! kutsunut tärkeisiin virkoihin, joiden uskollinen hoito on niin äärettömän tärkeä kansan taloudelle! Eikä siinä vielä kaikki. Kansa on samalla lähettänyt heidät maamme korkeimpaan virastoon, jonka yläpuolella on ainoastaan kansa kokonaisuudessaan ja Jumala ja joka ei mitään muuta pelkää, — kunnia, joka toista niin vaatimatonta kotia toiste tuskin kohdanee! Katsokaa tuonne, jossa he istuvat rinnatusten, vanhemmat ja pojat, kaikessa arvossaan aivankuin se ei heitä lainkaan liikuttaisi!

Nämä tähtäsivät päätään kääntämättä puhujaan, samalla kuin kaikki katsoivat heihin ja huusivat hyväksymistään. Vasta nyt käänsi isä katseensa ja silmäili hämillään alas eteensä. Äiti kuivasi silmiään, joista vuoti kyynelitä, ja pani sitten kätensä ristiin. Morsiantensa rinnalla istuvat pojat kumarsivat keveästi hyvä-huutajille ja puhujalle, joka jatkoi: "Jos käännyimme morsianten perhettä tarkastelemaan, niin mitä näemme siellä? Myöskin kansasta kohonneen miehen, joka ahkeruutensa ja ymmärtäväisyytensä avulla on eteenpäin mennyt ja kaikkien kohtaloniskujen uhallakin uudelleen noussut, noussut entistä ylemmäs. Kaukaisessa maailmanosassa olemassaolostaan kamppailen, palaa hän yhä uudelleen oikeutetun voitonsaaliin kanssa takaisin omaistensa luo, lastensa luo, joita hänelle kasvattaa puoliso, jalon naisellisuuden perikuva. Arvossa pidettynä kauppiana on hän nyt rikas mies, suuri suurten joukossa. Mitä tekee hän? Rakentaako itselleen palatseja ja huviloita? Ajeleeko hän vaunuissa, pitääkö hevosia kuin muut kaltaisensa? Ei, hänellä on kauniimmat ilonaiheet! Hänen nuoruutensa ihanteet ne ovat, joita kohti hän kulkee, yhä etemmäs ja etemmäs, nyt kuten ennenkin; niistä hän pitää kiinni, niitä hän ajattelee valveella ja maatessa, niiden hyväksi hän työskentelee, elää ja

häärii! Ja mitä ja missä ne ihanteet sitten ovat? Sinua, kansa, ne tarkoittavat, sinun menestyksesi, kehityksesi, oikeutesi ja vapautesi ovat ne, joille hän yksinomaan omistaa sen ajan ja työn, minkä hän liiketoimiltaan voi ryöstää. Ja mitä pyytää hän palkkioksi? Tunnustustako? Kunniavirkojako? Arvonimiä ja -asteitako? Ei minun tietääkseni, ystävät! Tuossa istuu hän keskellämme kunnioitettavan puolisonsa kanssa vaatimattomana kuin halvin joukosta, tarjoten parhaimpansa kansalle, antaen sen edustajille, noille nuorekkaille pojille rakastettavat tyttärensä! Paljon merkitsevät häät! Onko hän tahtonut niitä viettää kukilla kaunistetussa ja matoilla varustetussa tuomiokirkossa, pääkaupungin loisteliaissa saleissa? Tänne maaseudullemme on hän ne järjestänyt; vanha kyläkirkkomme, tämä viheriä nurmikko ja näiden hedelmäpuiden varjostot ovat se näyttämö, jonka hän valitsi, siten viettääkseen tämän juhlan suorastaan kansan keskellä, lähellä sen sydäntä. Siinä on hänen onnensa ja siinä on näiden uusien perheidenkin onni oleva, sillä kirkkaimmat tähdet eivät heidän kattojensa yllä voisi säteillä kuin mitä ovat ystävämme Martti Salanderin ihanteet! Katsokaa tuolla noita rakastettavia morsiamia hunnuissaan ja myrttiseppelissänsä ja katsokaa noita jaloja vanhempia sekä auttakaa minua nyt kohottamaan mitä innokkain eläköön-huuto onnen-, terveyden- ja siunauksen toivotuksineen noille nelikertaisessa liitossa oleville ystävillemme!"

Eläköön-huutojen jymistessä ja lasien kilistessä olivat soittajat kokoontuneet ja esittivät nyt erään poliittisissa ja muissa julkisissa tilaisuuksissa tavallisen isänmaanlaulun. Pappi, jolla oli kädessään isännältä hankkimansa ampujain kilpapokaali, tunkeusi lavalta laskeuduttuaan pöydän päähän, jossa juhlan esineet istuivat ja jossa hänenkin paikkansa oli.

Salander sanoi juuri vaimolleen, joka oli käynyt tulipunaiseksi ja istui siinä ylös katsomatta, että kirkkoherra oli tehnyt mahdolliseksi sen puheen, jonka hän oli aikonut nyt pitää. Kaikki näkökohdat sanoi hän itseltään tuon rajun mairittelun takia menneen nurin. Mutta siinä keskeytti hänet kirkkoherra, joka pokaaliseen kiersi juuri luo. Salander vaikeni ja kilisti hänen kanssaan.

"Kiitän sydämellisesti hyvästä tarkoituksesta", sanoi hän, pudistaen tämän kättä.

"Kuinka niin hyvästä tarkoituksesta? Olenko minä ehkä valehdellut?" vastasi tämä äänellä, jota sellaiset luonteet tuollaisissa odottamattomissa tapauksissa käyttävät ja joka muistuttaa ruuvin vääntämistä.

Askelta etempänä Maria rouvan kanssa kilistäessään sanoi hän: "Kuinkas teidän laitanne on, arvoisa rouva, ettekö tekään ole tyytyväinen puheeseen?"

"Päinvastoin, enemmänkin kuin tyytyväinen, herra kirkkoherra", vastasi hän, "minä kiitänkin teitä vain siitä, mikä todella minua koski!"

"Sitä en voi niin tarkoin mitata, mitä te mahdollisesti itseänne koskevaksi ajattelette ja oletan sen vuoksi teidän kiittävän minua kaikesta mitä sanoin. Kansanpuhujan täytyy aina tarjota kokonaista, joka on niin sanoakseni taiteellisesti pyörästettyä. Joka vaaraan antautuu, hukkuu siinä, sitä te ette saa unohtaa!"

"Emmehän riitele, herra kirkkoherra! Terveyksenne!"

Sillä tuntui hän katkaisevan keskustelun ja kirkkoherra astui arvokkaana pöydän yläpään ympäri toisten appivanhempain luo.

Jaakko Weidelich ei ilmaissut mitään, kun hän hänen kanssaan kilisti, muuta kuin että hän kiitti kunniaa, jonka jälkeen hengellinen herra kääntyi Amalia rouvaan: "Ja kuinka te olette puheeseeni tyytyväinen, rouva Weidelich, osasinko teihin nähden oikeaan?"

"Kauniisti te sen suoritte, kirkkoherra; jospa sitä osaisi sillä tavoin puhua! Sen täytyy toki — tuhannen väki vieläkin kerran — olla jotain kaunista, kun voi ihmisille sellaisen ilon valmistaa! Eihän sillä nähkääs minuun nähden ole väliä, minähän olen yksinkertainen eukko, mutta poikien vuoksi minua kuitenkin ilahuttaa saada sellaista kokea! Eläköön! teillekin, herra kirkkoherra! Minä kiitän teitä tuhansin kerroin!"

Kirkkoherra katseli häntä hyväntahtoisesti hymyillen. Tyytyväisyydestä ja tänään runsaammin ottamistaan viiniryypystä loisti Amalia Weidelich kuin ruusu, jonka läpi aurinko himmertää, ja istui siinä kuin maaherratar. Salanderin tyttärien neuvosta oli hän käynyt kähertäjässä ja tällä panettanut parempaan järjestykseen yhä vielä ruskeat hiuksensa sekä rikastuttanut niitä hiukan pitsilaitteilla. Ihka uudella tummalla silkipuvulla komeilivat kello ja ketjut ynnä solki, joka sisälsi kaksosista poikasina otetut valokuvat porssiinille valmistettuina.

Hän oli noussut seisomaan ja kun kirkkoherra maljoineen juuri lähestyi morsiuspareja, meni hän innostuksessaan lasi kädessä mukana, saadakseen hänkin heidän kanssaan kilistää ja kysyä, kuinka he voivat ja viihtyvät.

"Hyvin!" sanoivat he, puolittain onnellisina, puolittain ujoina, samalla kuin kumpikin pari puristi hänen kättään, Nuorukaisten sydämille oli kirkkoherran puhe ollut pelkkää kultaa, vaikkakin heillä oli tunne siitä, ettei kaikki ollut vallan oikein. Miettiessään, pitäisikö heidän esiintyä puhumassa, eivät he siinä tuokiassa tienneet mitään tyydyttävää puheenaihetta ja pitivät soveliaampana pysyä vaiti sinä päivänä. Kuitenkin loisti heidän sieviltä kasvoiltaan tuollainen nuorekkaan julkea turhamaisuus ja itserakkaus, mikä antoi heille kypsymättömyyden vivahduksen noiden täyteen kukkeuteensa kypsyneiden morsianten rinnalla, ja nämä jälkimäiset tunsivatkin siinä kirkaspäiväisessä juhlassa jotain omituista, samaa kuin mitä tuntenee rikas kaunotar, joka täysin itsetietoisesta taipumuksesta on antautunut, köyhälle, vähäpätöiselle miehelle ja kuitenkin toivoo, että häät olisivat ohi.

Kun nyt kannettiin esiin uusia ruokalajeja, päätti Salanderin pari, joka siksi kertaa oli kylläkseen syönyt, tehdä kävelyretken pöytien välitse ympäri puutarhaa. Weidelichin pari halusi myöhemmin tehdä samoin.

Siinä Salanderin käsipuolella kävellessään tunsu Maria pakoitusta purkaa harminsä hengenmiehen käytöksen johdosta.

"Hän näyttää sentään olevan lystikäs herra!" sanoi hän, "ensin paksua mairittelua ja heti jälestä, kun hiukan sitä vastaan kohteliaasti huomauttaa, hänen tullessaan kiitosta perimään, piikkisiä sanoja, joiden yhteyttä on vaikea ymmärtää. Kuinka karkeasti hän sinullekin heti niin salamannopeasti vastasikaan! Ja minun antoi hän samanlaisella kohteliaisuudella ymmärtää, ettei kysymys ole minusta, vaan taiteellisesti pyöristetystä kansanpuheesta!"

"Sinä et saa sitä niin kovin vaaralliseksi käsittää", vastasi Martti, "hän on ihan aina taistelussa oman sofistiikkansa kanssa, jota aina tunkeutuu hänen puheeseensa, vaikkei hän sillä mitään tarkoittaisikaan. Hän käyttää sitä tietämättään kuin luonnollista puolustusvälinettä, käyttää silloinkin, kun ei kukaan häntä ahdistele. Minä puhuin kerran hänen kanssaan muutamasta puoluetoverista ja valitin, että tämä niin paljon valehtelee. Silloin hän vastasi, että se on parhaita perheenisia ja kasvattaa lapsiaan mallikelpoisesti. Sillä kuittasi hän minut, koska hänestä ei ollut mukavaa siitä asiasta puhua, hän kun ei tiennyt missä määrin se voisi häntä itseään vastaan kääntyä".

"Hyvä Jumala", sanoi Maria rouva yksinkertaisesti, "onpas se surkuteltavaa!"

"Ei niinkään surkuteltavaa! Se on vain maneeria. Kaikilla jotka paljon puhuvat, vallankin politiikkaa, on maneerinsa ja niitä on sellaisiakin, joilla on maneerina puhua sitä mikä ei ole totta, ilman että he sillä juuri mitään pahaa tarkoittavat. Heillä on alituisena vaivana virittää muille pikku satimia, johtaa heitä jäätikölle ja asettaa heille kietovia kysymyksiä; tämä kaikki on enemmän suoja-aitana heille itselleen, on enemmän pelätysjärjestelmä kuin hyökkäysase. — Mutta mitäs me nyt tällaisista asioista hääjuhlassa puhelemmekaan!"

He pysähtelivät tuolla ja täällä vieraita tervehtien, silti heidän syöntiään häiritsemättä. Sitten käveleskelivät he kiertokäytävää myöten ympäri puutarhan, johon alkoi jo puiden varjoon kokoontua kaikenlaisia katsojia jos kuuntelijoitakin. Oli pidetty huolta, että tuolle puutarhan laiteelle kasvavalle ihmisrenkaalle myöhemmällä tarjottiin virvoitusjuomia ja korintäydet leivoksia, kuka vain halusi hyväkseen käyttää.

Siirrettiin jo puutarhaa ympäröivän keveän riukuaidan luo muutamia pöytiä astioita ja koreja varten. Muuan poikavekara valkoisine paidanhihoineen, peukalot kuin vanhalla miehellä pistettyinä pyhäliivin kädenaukkoihin, seiso i etummaisena ja suu auki suurella jännityksellä seurasi noita laitoksia. Maria rouva ei voinut pidättyä huvista noutaa lähimmältä tarjoilupöydältä palasen torttua ja pistää se lapsen suun eteen, jolloin tämä heti nipisti suunsa kiinni. Peukaloitaan liivinaukoista ottamatta seiso i poikanaskali siinä kuin ei olisi hän ollut tietäkseenkään; vasta kun muuan toinen, suurempi poika, aikoi siihen hampain kajota, sieppasi hän makupalan ja livisti nuolena tiehensä.

Appivanhemmilläkin oli aika palata takaisin; heille ilmoitettiin pienen juhlanäytöksen olevan valmiina esitettäväksi ja he riensivät paikalleen. Siihen lähelle oli likeisen talon puiselle terassille valkoisella ja punaisella pumpulikankaalla eroitettu näyttämö. Esitettävä kappale oli suunnilleen Salanderin antaman aiheen mukaan laadittu runomittainen vuorokeskustelu. Tekstiä ei hän itse tuntenut, hänellä kun ei ollut ollut aikaa huolehtia siitä yhdessä kirjoittajan kanssa, kuten puhe oli ollut.

Kun torven törähdyksellä oli annettu merkki ja koko hääyleisö kuroittausi näyttämöä kohti, astui vaateen takaa esille tanakkatekoinen nuori talonpoikaisemäntä, kauha vyöllään, ja esitti itsensä puhtaana demokratiana, kansanvaltana, joka oli tottunut itse puuronsa keittämään, valmistamaan ja lämpimänä syömään ja niin edelleen. Toiselta puolen tuli sen jälkeen esiin niin sanottu puolivillainen, vanhahko herra, jolla oli nuoren miehen puku, korkea hattu, tärkätty kaulus, sininen hännystakki ja pienet korvarenkaat. Hän teki ulkomuodollaan paljon koomillisemmän vaikutuksen kuin mitä Salander oli ajatellut tilaisuuteen sopivaksi. Kysyittäessä kuka hän oli ja mitä hän tahtoi, esitti hän itsensä vanha-

liberalismina. Hän oli kuullut vietettävän demokraattisia häitä ja vaikka häntä muutoin demokratia miellytti enemmän kaukaa kuin läheltä, halusi hän sentään, jos se huomaamatta voisi tapahtua, mielellään vähän katsoa miltä se perhe-elämässä näyttää. Olipa hän sitten tavannut juuri oikean henkilön, sanoi tuo tanakkatekoinen henkilö, hän oli juuri demokratia ja vieraan sopi vain liittyä hänen seuraansa, hän kyllä näyttelisi kaikkea. Mutta kun tämä lähestyi ja uteliaana tahtoi aivan hellävaroen kohottaa hänen rintaliinaansa, sieppasi hän kauhan ja löi sillä toista hattuun niin lujasti että se komahti kuin rumpu.

Sellaisten kujeiden höystämänä alkoivat he toisiaan opettaa, jolloin liberalismi, kutakuinkin niinkuin elämässä on laita, omaksui huomaamattaan yhden toisensa jälkeen demokratian opeista ja puolusti sitten niitä viimeainittua vastaan, sillä aikaa kuin tämä uusine oppeineen oli taasen kaukana edellä ja rummutteli toisen hattua.

Huomattuaan vihdoinkin, etteivät he tällä tavoin voisi aivan heti yhtyä, tekivät he välirauhan, ottaakseen osaa häähuveihin ja kenties naimisiinkin mennäkseen, jos niikseen olisi. Tällöin kajahtivat äkkiä polkansäveleet, mutta demokratia ja liberalismi aloittivat lystikkään tanssin. Villi demokratia raahasi kunnan toveriaan niin vallattomasti ympäri, että tämän hännystakin helmat liehuivat, jalat kompastelivat ja kaulus väännytti taakse. Sanalla sanoen, nuo molemmat esiintyvät velikullat eivät lyöneet laimin mitään sellaisissa tilaisuuksissa tavallisia kujeita. Lopulta he vetäysivät pois, jolloin nainen löi kauhallaan miehen hattuun iltarumpua sekä vihelsi erään tunnetun laulunpätkän.

Puutarhasta ja ulkopuolelta kuuluva iloinen nauru muuttui riemuitseviksi hyvähuudoiksi. Ainoastaan joukko Isidor Weidelichin vanhaliberaalisia valitsijoita, jotka hänelle mieliksi kutsuttuina olivat häihin tulleet, näyttivät harmistuneilta ja murisivat keskenään, etteivät he olisi tulleetkaan jos tuon tiesivät. Ne olivat kunnan väkeä, jotka kaikissa ajan hankaluuksissakin olivat pysyneet mielipiteilleen uskollisina eivätkä edes ymmärtäneet noita oikeastaan sattuvia vihjauksia huikentelevaisuudesta tai myöntöväisyydestä, jolla he itse auttavat pelkonsa esineen valtaan pääsemään.

Martti Salanderkin tunsi pitojen isäntänä itsensä loukkautuneeksi siitä muodosta, jonka hänen alkuunpanemansa tuuma oli saanut. Sen vuoksi käytti hän hyväkseen alkanutta hiljaisuutta pitääkseen hänen osalleen kuuluvan puheen ja siinä tyyntymään näytöksen muutamissa synnyttämää harmia sekä uudelleen puhtaasti esittäkseen näytökselle alkuaan ajattelemansa aatteen.

Se onnistuikin hänelle kutakuinkin ja sama väkijoukko, joka oli riemuinnut tuosta liberalismiin ylimielisestä kohtelusta, huusi hänelle hyväksymistään, kun hän esitti eläköönhuutonsa muiden mukana myöskin tuon vanhan vapaamielisen puolueen saapuvilla oleville arvoisille edustajille, ottaen heidät todistajiksi sille totuudelle, että kaikkien on iloissa ja suruissa yhtyminen sekä pyrkiminen sitä tulevaisuutta kohti, joka tuntee enää vain yhden puolueen, nimittäin yksimielisten ja tyytyväisten patrioottien puolueen.

Sulku oli nyt avattu. Kahden pitkän tunnin kuluessa pidettiin lukemattomia maljapuheita. Juhlavierasten suuremmaksi hauskuudeksi alkoi uusi syöminki uusien ruokalajein ja hienommin viinein. Molempien morsiusparien oli määrä pimeän tullen jättää juhla ja mennä junassa, toisen parin Lindenbergiin, toisen Soittolaan. Junia kulki joka aika, joten pääsy oli mukavaa. Häämatkan ajatuksesta oli luovuttu, notariuksilla kun ei ollut vielä viransijaisia eivätkä morsiamet sitä halunneet, päinvastoin ikävöivät he hartaasti päästä uuden kodin idylliin eläytymään, kauas maailman melskeestä. Kaikki oli sitä varten valmistettuna ja kummassakin talossa oli valmiina kunnollinen palveliatar.

Molemmat parit lopettivat kiertokulkunsa, jonka he olivat vierasten keskuuteen tehneet, kiitellen osoitetusta kunnianasta ja sanoen soveliaalla tavoin jäähyväiset, sillä aikaa kuin pöydille sytytettiin lukuisia kynttilöitä sekä pikipannuja puutarhanlaiteille. Pienen näyttämön juurelle saavuttuaan pysähtyivät he hetkiseksi, sillä veljesten päähän pisti yhtäkkiä tuuma, että heidän Suuren Neuvoston jäsenenä pitäisi lopuksi pitää pienoiset puheet. Soveliaimmin arvelivat he sen tekevänsä, jos he, eri puolueisiin kuuluvina, havainnollisesti esittäisivät tuota appiukon julistamaa puolueiden välistä sovintoa, astuisivat reippaasti lavalle ja pitäen lyhyet sopivat puheet ojentaisivat koko hääyleisön nähden toisilleen kätensä. Neuvotellessaan kumpi heistä ensiksi sananvuoron ottaisi, vanhaliberaalinen Isidorko vai demokraattinen Julian, syntyi lavalla heidän päänsä yläpuolella rähinää ja mekastusta, mikä herätti yleistä huomiota ja sai kaikki katseet sinne kääntymään.

Kaksi retkaletta, jonkinlaisia rääsyisiä kulkurisällejä, pahkurakepit kädessä ja reput selässä, työntyivät käsikkään ylös lavalle, meluten ja toisiaan sysien. Heillä oli rikki revityt peruukit ja rohdinparrat sekä valtaiset tekonenät, joten oli mahdoton tietää, keitä he olivat. He eivät näyttäneet enää tietävän mitä he tekisivät, jonka vuoksi he vihdoinkin hellittivät toisistaan ja asettuivat toisiaan vastapäätä. He olivat ilmeisestikin kujeilijoita, jotka tuossa asussa esiintyivät lisätäkseen yhdellä numerolla juhlan ohjelmaa. Tyytyväisinä odotettiin, mitä he esittäisivät. Kun he olivat hetkisen kiroilleet kohtaloaan, Jumalaa ja maailmaa, rupesivat he neuvottelemaan, mihin heidän olisi ryhdyttävä, päästäkseen edelleenkin rehellisesti maailman läpi. He luettelivat joukon päättömiä todistuksia siitä, mitä he olivat jo koettaneet

ja mitä voisivat vielä yrittää, kunnes toisen päähän pälkähti käyttää hyväkseen mielipidettään, jonka piti muka olla vielä jossakin tallella, koska hän ei ollut sitä koskaan käyttänyt. "Mielipidekö?" kirkui toinen, "sellainenhan täytyy minullakin vielä olla ja se onkin kuin vastasyntynyt lapsi!" Samassa ottivat he reissureput selästään, napiloivat ne auki ja tongostelivat rojunsu keskellä, heville aikaa mitään löytämättä. "Seis!" huudahti toinen, "tuossa täytyy olla jotakin!" ja hän veti esiin puusta tehdyn pienen neularasian. Varovasti kohotti hän puoleksi kantta ja tirkisti yhdellä silmällä rakoon. "Niin, siellä se on", sanoi hän ja sulki kiiruusti rasiassa. Toinen lurjus löysi pienen pillerikotelon, avasi sen yhtä varovasti ja sulki niinikään kiiruusti, kirkuen, että siellä se oli hänenkin mielipiteensä perin hyvästi säilyneenä.

Kun nyt molemmat olivat varmoja tästä omaisuudestaan, heräsi heidän välillään kysymys siitä, mitä sillä oli tehtävä. Äkkiä muistaakin toinen lurjus, että paikkakunnalla vietetään mitä pikimmin siveän neitsykäisen Demokratian ja vanhan herran Liberalismin loistavat häät ja että tässä tilaisuudessa tarvitaan suuri varasto mielipiteitä, ja lisäksi kumpaakin lajia, liberaalisia ja demokraattisia. Jokainen joka olisi niillä varustettu, ja pienemmätkin lisät olisivat tervetulleita, tulisi kunnollisesti kestitetyksi ja jos hän oikein urhoollisesti söisi ja joisi, saisi hän hyväpalkkaisen toimen, josta olisi pysyväinen virkavapaus j.n.e. He päättivät yksimielisesti mennä häihin ja tarjota mielipiteensä. Mutta etteivät olisi toisilleen esteeksi, päättivät he jakautua eri puolille sekä ilmoittautua toinen morsiamelle, toinen sulhaselle. He tarkastivat vielä kerran vähäistä omaisuuttaan neula- ja pillerirasiassa, ikäänkuin sieltä opastusta saadakse. Mutta he eivät voineet päästä mihinkään selvyyteen, jonka vuoksi heillä juolahti mieleen lyödä arpaa, kumman mielipiteen tuli olla liberaalisen ja kumman demokraattisen.

He istuivat siis lattialle, vetivät esille vanhan likaisen nahkatörpön arpanappuloinen ja jakoivat puolueet arvalla keskenään, tehden luonnollisesti taas kaikenlaisia kujeita ja ilveitä. "On tämä sentään kurjaa peliä", kirkui toinen, "kun ei tässä saa mitään olutta!" — "Kuvitellaan vain mielessämme kahta kunnolleen täytettyä maljaa", huusi toinen, "niin että, ei muuta kuin — täytä ja juo!"

Vihdoin he saivat loppuun arpomisen, jota he kaikenlaisilla hullunkurisilla ilveillä olivat pitkittäneet. Kumpikin painoi monikertaan mieleensä puolueensa nimen, ja toinen, jolla oli vanha nenäliina, teki siihen vielä suuremmaksi varmuudeksi solmun. Sitten menivät he meluten ja loilottaen näyttämön taa ja hävisivät kuten olivat tulleetkin.

Koko ajan olivat notariukset morsiamineen seisoneet lavan edessä ja äänettöminä katsoneet sinne ylös. Nyt katsahivat he punastuen toisiinsa, mutta eivät olleet tilaisuudessa ajatuksiaan vaihtamaan. Onneksi oli heillä kiiru asemalle, johon heitä jo hoputettiin. Vanhempainsa seuraamina lähtivät he pukuja vaihdettuaan huomaamatta pois. Molemmat junat olivat lähtövalmiina. Veljekset saivat tilaisuuden kysäistä toisiltaan, kumpi heistä oli mennyt tuosta arpomisjutusta kielittelemään; kumpikin vakuutti, ettei hän ollut siitä halaistua sanaa puhunut. "Jonkun, joka meidät tunsu, on sitten täytynyt meidät silloin huomata!" hokasivat he yhteisesti ja veivät niin noista ihanista häistä mukanaan sen kiusallisen tietoisuuden, että he saivat juorupuheen esineinä aviosäätyyn astua. Kun ensimmäisessä junassa meneväin täytyi nousta vaunuihin ja siskokset Setti ja Netti ensi kerran elämässään erosivat, valtasi heidät surullinen ja kuin jotain aavisteleva mieliala; itkien syleilivät he toisiaan eivätkä nyhkytyksiltään tahtoneet osata tointuakaan.

Häätarhassa ei tällä välin voinut huomata, että noiden kahden vekkulin ilveilyä olisi ymmärretty ja että sen merkitys olisi ollut tunnettu; se käsitettiin viattoman satiiriseksi hääilveilyksi ja sellaisena sille naurettiin. Ihmeteltiin vain, ketä ne kaksi veitikkaa mahtoivat olla.

Kun saapuvilla oli paljon nuorta naisväkeä, pantiin ravintolansalissa toimeen vielä tanssitkin, ja kun Salanderin ylimääräinen juna puolen yön tienoissa toi Münsterburgista saapuneet vieraat takaisin, jäivät talo ja puutarha vielä kokonaan valaistuina ja täynnä laulua ja soittoa jällelle ihanaan heinäkuun yöhön.

XII

Martti Salander oli poikansa kirjeen kiihdyttämänä uudelleen tullut päätökseen muodostaa hääjuhllallisuudet kansanomaiseksi poliittiseksi juhlaaksi, joka pian oli kaikkialla puheenaineena; hän oli tahtonut tämän blaseerattuun viisauteen, kuten hän sitä nimitti, vastata lakoonisesti edistysteolla, niin suureen runsaspuheisuuteen kuin sitä toimeenpantaessa johduttiinkin.

Nyt sattui odottamatta muuan seuraus, jota hän ei ollut osannut ajatella. Paikkakunnalla, jossa juhla oli pidetty, ilmoitti muuan Suuren Neuvoston jäsen kotoisten häiriöiden takia eroavansa kesken

toimikauttaan ja hänen sijansa oli täytettävä uudella vaalilla. Katsellessaan sopivaa miestä johtui ihmisten huomio kansanystävään Salanderiin, ja koska hän oli jo kerran kieltäytynyt, lähettivät he pari miestä, joiden tuli taivuttaa häntä noudattamaan kutsumusta. Hämmästyneenä pyysi hän lyhyttä mietintöaikaa, niin hyvin kuin he häntä ahdistelivatkin, sillä hän oli vilpittömästi päättänyt vielä kerran vakavasti harkita, oliko hänen otettava tuo askel sekä erittäinkin punnita sen merkitystä hänen persoonaansa nähden.

Martti ei kuulunut niihin, jotka tahtoivat vapauttaa naissukupuolen eli tehdä sen tasa-arvoiseksi kansalaisen oikeuksiin nähden, ja omalta vaimoltaan, niin suuressa arvossa kuin hän häntä pitikin, ei hän koskaan erikoisesti kysynyt neuvoa tai tiedustellut hänen mieltään yleisissä asioissa. Tässä säilytti hän kantansa. Sitä mielummin soi hän vaimolleen vaikutusvaltaa niissä asioissa, joissa tämä sitä itsestään halusi, hän kun sentään kutakuinkin usein otti puheeksi asioita, jotka häntä koskivat; tosin nämä hänen puhelunsa aamukahvia juotaessa, ruokapöydässä, makuulle tai kävelemään mentäessä olivat rouvan läsnäollessa enimmästään kuin ääneensä ajattelemista. Marian sopi sitten valita, käydäkö mielensä mukaan käsiksi johonkin seikkaan ja ilmaista hyväksymisensä tai vastustaa sitä, vaiko kokonaan vaieta. Jälkimmäisessä tapauksessa otaksui Martti, että asia on hänelle aivan yhdentekevä sekä vaikenä vähitellen itsepuhelustaan. Mutta jos Maria ilmaisi henkilökysymyksistä mielipiteensä joko hyväksyen tai moittien, silloin sopi taasen hänen valita, käyttääkö hyväkseen sitä mikä hänestä näytti viisaalta ja totuudenmukaiselta, tai jättää itsestään riippumaan, mitä mahdollisesta ajatusvirheestä tai epäviisaasta menettelystä seuraisi. Näin hän käytti hyväkseen sitä avunlähdettä, joka kumpuilee kunnan perheenemännän sydäimestä, sekä antoi tälle sen kunnian, mikä hänelle tulikin.

Niin lähti hän nytkin mietintöaikaa otettuaan puolisonsa läheisyyteen, ilmoittaen hänelle ensiksi tuon kutsumuksen sekä lisäten jotakin vähäpätöistä. Sitten meni hän pois, mutta tuli ensimmäisen tilaisuuden sattuessa takaisin sekä alkoi pitkin askelin kävellä huoneessa edestakaisin, lausuen tällä kertaa koko joukon arveluita.

"Olen tähän saakka ollut monessa mukana", kuului hän yksikantaan puhelevan, "vastaamatta siitä muille kuin omalletunnolleni, ja oikeastaan ilman työskentelyn yhtenäisyyttä. Se tulisi nyt olemaan toisin. En voi astua neuvostoon, jos kerta mielin olla siellä joksikin hyödyksi, äänetönnä penkissä istuakseni sekä äänestettäessä seisomaan noustakseni tai istumaan jäädäkseni. En myöskään voi tyhjänpäiväistä löpötellä, kun kerta puhumassa olen, vaan minun täytyy ottaa asiat selville ja puhua sen mukaan asiallisesti; siten ainoastaan on rehellistä puhua ja siten parhaiten voi vaikuttaa. Tieto on valtaa! Minä teen sen, hyvä! Sitten tulen minä valiokuntiin ja komissiooneihin, ja kun minä siten sielläkin teen, niin sälyttävät he hartioilleni kertomusten laatimisen ja minä saan kirjoitella puolille öitä kuin kanslisti!"

Tässä keskeytti hänet Maria rouva tai paremminkin käytti hyväkseen yhtä niistä lyhyistä pauseista, joita miehensä tuon tuostakin otti.

"Ymmärrätkö sinä sitten kaikkia asiakirjoja", kysyi hän, "tai mistä niissä on kysymys, siksi hyvin, että kykenet niistä kirjoittamaan ja puhumaan?"

"Siksipä minä sanonkin", vastasi Martti kävelystään pysähtymättä, "että minun on niitä tutkittava!"

Jonkun aikaa edelleen käveltyään pysähtyi hän vaimonsa eteen, joka istui pöydän edessä ja köykkitarpeiksi kuori viimevuotisia omenoita, sillä hän sanoi palvelustytön menettelevän noiden harvinaisten hedelmän kanssa niin paksukouraisesti, että niistä jäi tuskin mitään jällelle.

"Mutta", jatkoi hän, "ethän sinä kai tarkoittanutkaan sitä, jota asiakirja-opiskeluksi sanotaan, vaan mitä yleensä kotitarveopiskelulla ymmärretään. Siinä suhteessa ei juuri tarvinne niin kovin tyyskä olla; eikähän Suuri Neuvostokaan mikään akatemia liene. Sentähden onkin kysymys päinvastoin siitä, ettei sekaannu puhumaan asioissa, joita ei perinpohjin tunne, vaan sen sijaan pitää silmällä asiantuntijoita sekä ojentautuu niiden mukaan, jos ne vain näyttävät sitä ansaitsevan.

"Sellaisissa tapauksissa siis" — tässä hän pani taas jalkansa liikkeeseen — "on asiakirjain sijasta tutkittava enemmän ihmisiä, kuten esimerkiksi kahden yhtä huomattavan ammattimiehen ilmaistessa päinvastaiset mielipiteensä jostakin kalliista virranokaisusta, hourinhoitolaitoksen rakentamisesta ja järjestämisestä tai kulkutauteja koskevasta laista. Tällaisissa tapauksissa minä en ottaisi mitään paikkaa tärkeässä komissioonissa, vaan tyytyisin kuten jokainen muukin antamaan ääneni kulloinkin saamani hiljaisen vaikutuksen mukaan — ja voisin sentäänkin väärin äänestää!" lisäsi hän huoaten. "Jos nyt kysytään, onko se positiivinen, jota luulee vaivansa aikaan saada, suuriarvoisempaa kuin ettei mitään saa aikaan ja onko se siinä määrin suuriarvoisempaa, että se maksaa vaivan, niin mitäpä minulla on vastattavana?"

Hän luetteli eri aloja, kuten etupäässä kasvatusalan, valtion- ja kansantalouden, kansanoikeuksien kehittämisen ja varjelemisen, joilla hän luuli voivansa yhteiseksi hyväksi toimia. Mutta kun rouva ei

enää mitään kysynyt eikä huomauttanut, lakkasi hän lopulta kokonaan tuosta katkonaisesta haastelustaan ja kelloonsa katsoen lähti nopeasti pois.

Hän antoi vielä kuluu yhden päivän, jonka jälkeen hän kirjoitti puheenalaisen vaalipiirin asukkaille, että hän ottaa ehdokkuuden vastaan.

Parhain aikomuksin silmäili hän uutta elämänsä jaksoa kohti. Kun vaali oli toimitettu ja hänet suurella enemmistöllä valittu, luki hän heti ja painoi mieleensä neuvostojärjestyksen ynnä mitä perustus- ja muissa laeissa oli siihen kuuluvaa. Sitten sidotti hän itselleen taskukirjan, jonka etummaiselle sivulle hän taitavaan järjestykseen kirjoitti otteet tulo- ja menoarvion vuotuisista rahamääräyksistä, samoin valtion laskuista j.n.e., joten hänellä oli aina mukanaan helposti nähtävänä tärkeimmät määrärahat valtiohoidon kaikilta aloilta ja saattoi joka hetki ottaa selon maan taloudellisesta tasapainosta.

Tämän tehtyään koetti hän viime toimintakaudelta olevista painetuista kertomuksista perehtyä asiain tilaan Suuressa Neuvostossa, ratkaisemattomiin ehdotuksiin, postulaatteihin ja esityksiin, keskeneräisiin lakisuunnitelmiin, tarkastamatta oleviin hallituksen kertomuksiin ja niin toisin, joista kaikista hän merkitsi muistiin toiseen kohtaan taskukirjaa, jättäen jatkolle riittävän tilan.

Tätä hän ei suinkaan tarvitse, huomautti hän vaimolleen, turhanpäisiä, nurinoita varten, vaan säästyäkseen tarpeettomilta kysymyksiltä ja voidakseen itse ottaa selon asiain tilasta.

Näin riittävästi varustettuna, ettei ikäänsä ja valtiolliseen kutsumukseensa nähden kovin vasta-alkajana esiintyisi, kuten hän ajatteli, astui hän neuvoston istuntosaliin, otti valikoimatta ensimmäisen parhaan ja vapaana olevan paikan, jättämättä sitä enää ennen istunnon loppua. Tarkoin seurasi hän koko ajan keskusteluja, heittäen tuskin silmäystäkin naapurin hänelle ojentamiin sanomalehtiin. Tosin tämä oli itsestään selvää niinhyvin hänen tekemänsä edustajavalan sanojen mukaan kuin sen pitkän rukouksenkin mukaan, jolla jokainen istunto alettiin ja joka kuului lailliseen työjärjestykseen; mutta vain hyvin harvat, olivatpa sitten uskonnollisia tai ei, ottivat velvollisuutensa ankarasti sanan mukaan. Martti Salander sitävastoin, vaikka hän ei mielipiteiltään ollutkaan kirkollinen, piti itseään yhtäkaikki siihen velvoitettuna, valan ja rukouksen sisältämät määräykset kun olivat paikallaan ja välttämättömät, eikähän liturginen muoto voinut niiden lainvoimaa hävittää.

Vasta istunnon loputtua sai hän tilaisuuden tervehtiä vävypoikiaan, joiden edestakaisin kulkemista hän ei ollut kertaakaan huomannut, vallankin kun he olivat hyvinkin puoli tuntia myöhemmin saliin ilmestyneet. Kiittäen kieltäytyivät nämä noudattamasta hänen kutsuaan tulla taloon, heistä kun toisen oli eräiden neuvottelujen takia tavattava päivällisellä piiritovereitaan ja toisella oli joitakin asioita valvottavana. Mutta sen jälkeen aikoivat he mennä yhdessä asekauppaan ostamaan pari uutta kivääriä maaliinammuntaa varten, sillä he olivat jo jonkun aikaa olleet jäsenenä ampumaseuroissa.

Martti Salander meni siis yksinään kotiin. Vaikkei hän ollut kättäänkään liikauttanut eikä sanaakaan puhunut, oli hänellä siinä ajatuksiinsa vaipuneena edelleen astellessaan mielessään tyytyväisyudentunto kuin ainakin sillä, joka on työskennellyt koko pitkän aamupuhteen. Ainoastaan tuo keskeytymätön tarkkaavaisuus, jolla hän viiden tunnin kuluessa oli keskusteluja seurannut, antoi hänelle tuon tietoisuuden suoritetusta työstä. Hän ei olisi osannut ajatella, että sellainen ero voisi olla läsnäolon ja läsnäolon välillä ja miettiessään, kuinka hänkin pian saisi jotakin huolellisesti esittää, tunsikin hän voimakasta vetoa myöhästyneen päivällisen kimppuun.

Maria rouva, joka oli tuntenut hänet siitä tavasta, millä hän ovikelloa nykäisi, tuli eteiseen häntä vastaan ja ilmoitti heillä olevan omituisen vieraan, hänen edeltäjänsä Suuressa Neuvostossa, jonka paikalle hän tänään oli astunut. Mies näytti, arveli Maria, olevan huonoissa olosuhteissa eikä nähtävästikään panisi päivälliselle pidätystä pahakseen; mutta hän ei ollut tahtonut häntä pyytää ennenkuin Salander oli hänet nähnyt.

"Mitä hän sitten tahtoo?" kysyi tämä. "Minä olen tavannut hänet silloin tällöin ja muistelen hänen olevan kunnollisen ja älykkään näköisen miehen. Mutta minä en voi kuvitella mitä hän tahtoo."

"Hän sanoo kuulleen sinusta paljon sekä samoin noista kuuluisista häistä. Sanoo iloitsevansa että on saanut jättää paikkansa sellaiselle seuraajalle ja tuntevansa sen johdosta mielensä keveäksi sekä tulleen sitä sanomaan ynnä toivottamaan onnea vaalin johdosta."

"Mies polonen! Käske vain laittaa hänelle tila pöytään, sitäpaitsi jäivät vävyherrat tulematta!"

Kun Salander astui huoneeseen, tunsikin hän tuskin miestä, joka vaatimattomasti istui tuolilla ikkunan luona, nousi siitä seisolleen ja epävarmoin sanoin tervehti häntä sekä toi esiin onnittelunsa. Hän sanoi tahtoneensa valtionkassasta nostaa päivärahansa, mutta ei valitettavasti saaneensa mitään, vaan vieläpä täytyneensä päälle päätteeksi sakkoja maksaa, kun oli istunnoista poissa ollut. Niin oli hänen päähänsä sitten pistänyt käydä ainakin arvoisan seuraajansa luona vieraisilla, ettei matka olisi voinut turhaan mennyt.

"Mutta herra Kleinpeter", vastasi Martti Salander nauraen, "minun nähdäkseni tässä ei ole suuria syitä onnentoivotuksiin, kun siinä vielä rahaakin menettää! Oletteko syönyt jo päivällistä vai saanko ehkä pyytää teitä soppaamme maistamaan?"

Mies kiitti hämillään, vilkaisten kuitenkin salavihkaa katettuun pöytään, jonka vuoksi Salander uudisti kutsunsa jonkun verran varmemmasti sekä otti hänen kädestään hatun, asettaen sen syrjään.

Tuossa ennen aikaan selvästikin komeahkossa miehessä oli nähtävänä kaikki hävityksen merkit. Entisen hävinneen lihavuuden jäleltä olivat vaatteet käyneet avariksi ja riippuivat löysinä, jonka lisäksi ne olivat niin kuluneet, että siitä täytyi olla pitkä aika kuin hän oli uusia teettänyt. Pesu oli ollut huolimaton ja hajoamistilassa oleva kaulaliina sitaistu niin pahasti että luuli melkein ilmetyisinä näkevänsä edessään ne lemmettömät ja laiskat kädet, jotka miehen olivat siinä asussa kotoa laskeneet. Hänen omat kätensä tarttuivat vanhasta tottumuksesta erityisiin kohtiin takinpoimuissa, peittääkseen nukkavieruja, likatäpliä tai rikkinäisiä napinreikiä. Tästä aiheutuva viheliäisen orjallinen ryhti oli sopusoinnussa värittömien ja pöhöttyneiden kasvojen kanssa, joiden piirteet puhuivat alakuloisuudesta ja kurjuudesta sekä lukemattomista ponnistuksista unhoittaa itsensä viinalla.

Salanderin aviokset kehoittivat tuota merkillisen väsähtynyttä Kleinpeteriä käyttämään hyväkseen mitä tarjolla oli; Maria rouva täytti itse hänen lautasensa. Tämä kyltyi kuitenkin pian tai ainakaan ei hän voinut paljoa syödä. Sitä vastoin hän, itsekkään sitä tietämättä, hyväili ahkerasti lasia, jonka Salander aina täsmällisesti täytti. Hän vilkastui siitä ja kävi tuttavallisemmaksi. Tämän huomattessaan meni Martti itse kellariin hakemaan pari parempaa pulloa, sillä hänen mieleensä juolahti viettä Münsterburgin neuvostohuoneeseen tulonsa päivää sillä tavoin hyvittelemällä tuota köyhtynyttä mies parkaa. Rouva haki sillä välin uudet lasit ja haastatteli miestä ystävällisesti, sillä hänkin tunsu jotain omituisia sääliä häntä kohtaan ja ikäänkuin uskoi omalta Martilta torjuvansa samanlaisen kohtalon tai toisten ihmisten kehräämän onnettomuuden osoittautumalla ihmiselliseksi onnetonta kohtaan.

Salander puheli neuvoston asioista tuolle yhä puheliaammaksi käyvälle herra Kleinpeterille ja luuli, että tämä kysyisi sitä tai tätä seikkaa sekä sitä kantaa, jolle hän oli asettunut, mutta vaikka tämä hänen edeltäjänsä ei ollut puolta vuotta enempiä ollut istuntoihin osaa ottamatta, niin oli hän kuin kaikki entinen olisi ollut vain unta. Hän tuskin muisti mitään ja vastasi kysymyksiin välinpitämättömästi ja epätarkasti, samalla kuin hänen kasvonsa alkoivat jälleen synkettä.

Salander veti korkin toisesta pullosta, jonka rouva otti ja täytti siitä kaksi lasia, joista levisi jalo tuoksu, palauttaen syyspäivän loisteen miehen kalpeille kasvoille. Isäntäväen tyyni osanottavuus, syvä rauha, joka heidän välillään näytti vallitsevan sekä tuo hermoja elähtävä viini saivat hänet unhoittamaan kaiken kurjuuden ja ilostuttivat hänen mieltään, niin että hän istui siinä harreilevin silmin ja punoittavin poskin sekä alkoi vapaaehtoisesti kertoilla vanhoja hullunkurisia juttuja maalaisvirkamiesten elämästä, kunnes ensimmäinen hienosisältöinen pullo loppui. Sillä aikaa kuin Salander laittoi toista pulloa reilaan ja katsoi vierastaan iloisella huomaavaisuudella, käytti Maria rouva vaitioloa hyväkseen ja kysyi, millaiset perhesuhteet hänellä oli ja olivatko kaikki terveitä.

Silloin katsoi mies kuin makeasta unesta heränneenä suurin silmin häneen, onnellinen viininhehku vetäysi silmiä kohti, jotka hehkuivat jo niin että hän painoi päänsä alas, tuki sen käsiinsä ja alkoi kohta perään itkeä kuin pieni lapsi. Ihmeissään ja säikähtyneinä kohtauksesta katselivat Martti ja Maria Salander tuota edessään olevaa rajusti tutisevaa, harmaantunutta päätä. He nousivat sentään ylös ja koettivat kohentaa tuota niiskuttavaa vierasta. Se onnistuikin lopulta; häpeissään hän sentään seiso siinä heidän edessään, pyyteli anteeksi tuota sairauden kohtausta, kuten hän sitä nimitti, sekä tahtoi lähteä.

Salander huomasi hyvin, ettei se ollut tavallista juopuneen viheliäisyyttä, joka hänet oli vallannut, vaan äkillinen muisto onnettomista olosuhteista, mikä oli tuon heikon vanhuksen voittanut. Ystävällisesti hän sen vuoksi kehoitti tätä istuutumaan ja tointumaan.

"Valmistapas meille nyt hyvää mustaa kahvia", sanoi hän vaimolleen, "sen päälle maistuu toinen pullo sitä paremmalta; sillä sitä juomassa pitää herra Kleinpeterin olla vielä apuna!"

Rouva Salander piti parhaansa mukaan huolta kahvista eikä antanut puuttua lasillista vanhaa kirsikkaviiniäkään.

Niinpä ei kestänyt kauan, ennenkuin tuon uuden ystävän masentuneisuus oli uudelleen väistynyt ja tehnyt tilaa iloisemmalle mielialalle, joka ei poissaolollaan tahtonut tärvellä tuota odottamatonta menestystä. Kleinpeter kävi uudelleen niin puheliaaksi ja avomieliseksi, että hän tyynin mielin itsestään palasi tuon suonenvetoisen itkukohtauksen syyhyn; sana synnytti toisen ja kun hän ehken ensi kerran tapasi osanottavaa huomaavaisuutta, kertoi hän vapaasti ja avonaisesti olosuhteistaan. Tunnin kuluessa pääsivät Martti ja Maria Salander omalta kannaltaan kutakuinkin selville hänen historiastaan.

Tuolla vanhalla suurneuvos Kleinpeterillä oli ollut vähäinen puuvillatehdas, jonka hoitoa hän isänsä jälkeen oli pienosella omaisuudella levollisesti ja varovasti jatkanut, ripeästi edistymättä mutta myöskään taantumatta. Seuraa rakastavana ja suosittuna miehenä pani hän enemmän arvoa seuraelämän vaatimuksille kuin rikastumiselle. Turhamainen ja kevytmielinen vaimo, jonka kanssa hän oli mennyt naimisiin, ylltytti häntä lisäksi siihen; hän näet luki tuon viattoman kunnian, jota miehensä nautti, omaksi ansiokseen ja kopeili sillä kuin riikinkukko. Kaikki mitä miehensä teki, mikä tätä miellytti ja mitä hyvää tälle tapahtui, se oli *hänen* persoonallista ansiotaan ja johtui *hänen* etevyydestään. Se oli *hänen* miehensä, josta puhuttiin jalolla hän kerskui eikä mitään muuta, ja kaikkialla tahtoi hän olla siinä missä miehensäkin. Myöskin hän yksin matkusteli ympäri maata niin usein kuin voi, näytelläkseen itseään ja komeillakseen. Kotona taasen katkeroitti hän hänen elämänsä sillä halveksuvalla tavalla, jolla hän oikein sanan mukaan otti vaivakseen kohdella hänen tekemisiään ja tekemättä jättämisiään samoin kuin häntä itseäänkin, ettei tämä vain uskaltaisi hänen verroilleen vetäidä. Muutoinkin sai hän elää huonosti kodissaan, vaimosta kun oli kaikki liikaa, mikä huolenpidolle vivahtikaan. Kaksi kasvamassa olevaa poikaakin tulivat häneen.

Kun Kleinpeter, jolla ei juuri ollut parempaa kilpailijaa, valittiin Suuren Neuvoston jäseneksi sekä pian sen jälkeen piiripäälliköksi, kohosi rouvan kopeus huippuunsa. Arvonimet näyttivät olevan vain häntä varten olemassa eikä kenenkään ollut hyvä olla häntä puhuttelematta toisella tai toisella niistä. Ja mies raukaltaan niitä kadehtiessaan ja melkein häntä vihatessaan, tämä kun sittenkin oli noiden arvonimien omistaja, käytti hän niihin liittyvää arvoa hyväkseen velkojen ottamiseen ja muuhun väärinkäyttöökseen.

Tässä suhteessa sai hän pian riittävää apua, kun pojat ottivat hoitoonsa tuon vaatimattoman tehtaan, jonka isä heille luovutti, saadakseen itse rauhassa virkaansa hoitaa. Tässä pettyi hän pahasti.

Pojat eivät olleet koulunkäynnin jätettyään liikkuneet ollenkaan maailmalla, missä olisivat saaneet jotakin nähdä ja oppia. Siihen oli isänkin syytä, hän kun ei ollut heitä siihen pakoittanut, vaan antanut heidän vetelehtiä kotona, jossa heidän esikuvanaan olivat äidin ja samanlaisen toverijoukon raakuus ja siistittömät tavat. Sen sijaan että olisivat säännöllisesti toimensa hoitaneet, löivät he sen laimin ja joutuivat ilman mitään hyötyä vekseleillä keinottelemaan. Niinpä he aina tällöin vetivät samaan juttuun isänsäkin, piiripäällikön, jonka täytyi taata tai suorastaan kirjoittaa nimensä paperien alle; eikä rouva piiripäällikötär ja suurneuvoksetarkaan puolestaan häikäillyt tuoda velkakirjoja allekirjoitettaviksi. Nuo hänen allekirjoittamansa vekselit ja sitoumukset olivat aina pitkät ajat sijoitettavana ja palasivat laajojen vaellusten jälkeen yksinomaan hänelle takaisin ja niin täytyi hänen tuskaa ja huolta nähden lunastaa ne.

Tämä kaikki tapahtui riidellen ja toraillen, äidin ja poikien käyttäytyessä häntä kohtaan yhä karkeammin ja häpeämättömämmin. Tätä viheliäisyyttä salatakseen ja vaientaakseen meteliä, joka joka päivä uhkasi puhjeta, täytyi hänen virkojensa tähden antaa aina jälkeen. Virkahuoneensa ynnä pienen makuukammionsa oli hän sijoittanut muutamaa pieneen sivurakennukseen, saadakseen siten olla rauhassa. Mutta vaimonsa ei antanut itseään yllättää. Kun ihmisiä oli hänen puheillaan tai kun hän johti kuulusteluja, juoksi tämä virkahuoneen läpi, törkeästi ovia paiskellen, jollei kehdannut sanojaan käyttää. Vieläpä kirjuria, poliisiositolasta ja piirikunnan lähettiäkin koetti hän tyhmää kavaluutta käyttäen saada miehensä salaisiksi vastustajiksi, miehensä, joka kaikessa heikkoudessaankin pysyi kodin turvana aina sen häviöön saakka.

Eikä kukaan ollut kuullut hänen valittavan. Ah, hän tiesi hyvin, miksi hän vaikenä; sillä kukaan ei olisi uskonut miehen, jolla omassa kodissaan oli asiat niin kurjasti, rohkenevan maansa menestystä valvoa ja vieraita ihmisiä hallita.

Kuten kaikelle maailmassa, lähenei näillekin vääryyksille ja kärsimyksille loppunsa. Työmiehet olivat maksamatta jääneiden palkkojen tähden jääneet tehtaasta pois ja etsineet paikkoja muualta. Siitä huolimatta olivat pojat vielä tehneet melkoisia lankaostoja, vaikka langat tosin heti pantattiin, ja kun maksuaika lähenei, ei heillä ollut lankaa, ei kangasta eikä rahoja ja olivat he vaarassa joutua epäluulon alaisiksi petollisesta vararikosta. Tämän kauniin asiantilan paljastaen kävivät he muutamana aamuhetkenä isän kimppuun, kun lankeamassa olevista vekseleistä maksua vaadittiin ja luonnollisesti taasen syytettiin häntä siitä, että hän oli heidät asettanut niin viheliäisen tehtaan hoitoon. Ja kun hän seisoi siinä avuton ja kysyi, mistä Jumalan tähden hän rahat ottaisi, kun kaikki oli pantattuna ja velkaa korvia myöten, viittasivat he julkeasti hänen kantamiinsa verorahoihin, jotka heidän mielestään olivat siinä soveliaalla hetkellä valmiina ja jotka ilman vaaraa saattoi toistaiseksi ottaa käytäntöön.

Isä kalpeni.

"Minulla on tarkat määräykset", sanoi hän, "kuinka paljon rahoja minä saan kotona pitää ja milloin minun on vietävä ne valtionkassaan, lukuunottamatta sitä, että minä en millään muulla tavoin kättäni kannen alle pistä!"

"Sitten meillä on huomenna konkurssiselvitys!" sanoivat he; "Kleinpeter ja Pojathan on liikkeen nimi!"

He katselivat ympäri huonetta, etsien rahakirstua, että minne se oli joutunutkaan. Isä oli aivan äskettäin raahannut sen toiseen nurkkaan ja ruuvannut kiinni lattiaan, jonka alla sillä kohtaa kulki tukeva hirsi. Kirstu oli juuri tällä haavaa auki: rautainen kansi oli selällään, yhdessä osastossa oli pinkkoihin laskettuja metallirahoja ynnä setelipaketti sekä niiden päällä paperi, johon rahojen lukumäärä oli merkitty. Vanhempi poika astui empimättä avonaiselle kassalle ja tarttui paperiin, huudahtaen: "Tässä on enemmän kuin hetken tarve vaatii! Neljäs osakin riittää ja myöhemmin keksitään kyllä keinoja!"

Samalla rupesi hän tarttumaan setelipinkkaan. Mutta neuvosherra syöksyi väliin ja tarttui hänen käteensä; toinen poika ehätti veljeään auttamaan ja niin tuo vanheneva mies, sydämessään kuolemanahdistus, riuhtoili poikainsa kanssa, jotka eivät kammoneet tyrkkiä häntä edestakaisin pitkin lattiaa.

Vihdoin hänen kuitenkin onnistui painaa kiinni ja sulkea tuo raskas kansi, jonka jälkeen nuo rosvomaiset pojat hiukan peräytyivät, mutta eivät näyttäneet silti aikovan yrityksestään luopua. Tätä hetkeä käytti hän vetääkseen toisen avaimista pois.

"Jollette paikalla mene ulos ja jos täällä vielä silmiänne näytätte", sanoi hän heille vapisevalla, mutta sentään hillityllä äänellä, "niin käsken minä maajääkäriini ottaa teidät kiinni ja viedä käsiraudoissa Münsterburgiin! Hän voi olla tässä minä hetkenä hyvänsä!"

Tuon heikon miehen osoittama odottamaton tarmo, miehen, joka kamppaili viimeisestä omaisuudestaan, kunniallisesta nimestä, säikäytti noita kaltoin kasvaneita poikia ja he poistuivat yhtä kalpeina kuin isäkin oli ollut.

Vavisten ja läähättäen istui piiripäällikkö rautaisella kirstulla ja pyyhki hikeä otsaltaan. Sekaisin ajatuksin katseli hän lukkorakennusta tuossa vanhassa perintökalussaan. Viimein jonkun verran toinnuttuaan nousi hän väsynein jäsenen, avasi uudelleen kassan ja otti verorahat laittaakseen ne pakettiin. Hän haki tarvittavan paperin, nuuraa ja sinettilakkaa, kääri ja satoi kaikki kaksin ja kolmin kerroin ja suurimmassa kiireessä sekä sytytti lopuksi kynttilän ja sinetöitsi paketin kolmesta tai neljästä kohti, katsellen joka kerta ähkyen sinettiä, ennenkuin painoi sen lakkaan.

Sitten kirjoitti hän asiaan kuuluvan lyhyen kertomuksen, jonka hän pani erityiseen kuoreen ja varusti osoitteella sekä lähetti sisään astuvan vahtimestarin viemään molempia kappaleita postiin, teroittaen hänelle, ettei hän pysähtyisi missään ja pitäisi huolta siitä että rahat ynnä kirje lähtisivät ensi tilassa. Myöskin piti hänen muistaa kuitti tuoda. Hän katsoi ikkunasta miehen jälkeen ja aivan oikein näkikin, kuinka rouva yritti häntä pihalla pysähdyttää, nähdäkseen mitä hän kuljetti, mutta kuinka vahtimestari muitta mutkitta jätti hänet siihen seisomaan.

Tämän jälkeen kirjoitti hän kaksi laajanpuoleista kirjettä, toisen Suuren Neuvoston presidentille ja toisen hallitukselle, ilmoittaen luopuvansa toimistaan neuvoston jäsenenä ja piiripäällikkönä. Sillä hän tiesi, että nyt oli kaikki lopussa, joskaan hän ei tiennyt mikä hänen kohtalokseen oli lopulta tuleva.

Tyhjän rautakirstun jätti hän auki. Rouva tuli hiipien ja kurkisti sisään; mutta hänestä tuntui sieltä tyhjältä kirstusta puhaltavan kylmä viima, niin että hän veti heti nenänsä takaisin ja kysyi piiripäälliköltä, mitä se merkitsi. Mitään selitystä antamatta kääntyi tämä maajääkäriin, joka oli tullut sisään. Piiripäällikkö oli hänelle illalla ilmoittanut, että hänen oli poliisiasioissa mentävä muutamalle asialle pääkaupunkiin sekä valmistanut sitä varten asiakirjat. Ne antoi hän nyt tälle sekä samalla molemmat virkaerokirjeet, joista hän käski tämän täsmällisesti pitämään huolta.

Niin oli hän nyt talonsa toimittanut eikä omistanut enää muuta kuin tallessa olevan virkatakaunsa, pari arvopaperia, jotka hänen erotessaan tulivat vapaiksi ja olivat kai sen jälkeen jo hävinneetkin.

Kun Kleinpeter oli sydämensä tyhjentänyt ja vähitellen vaikenut, syntyi muutamiksi minuuteiksi hiljaisuus, joiden kuluessa Martti ja Maria Salander tunsivat jälkivaikutteita noista tärisevistä vaikutelmista, ensimainitunkin ollessa vaiti ja avomielisyyttään katumatta nauttiessa toisten ilmeisestä osanotosta sekä uudistetuista kulauksista tuota tuoksurikasta viiniä.

Martti ajatteli kauhistuen, mitä pimeitä seikkoja sentään voi julkisten luottamusmiesten elämässä kätkeytyä tai ainakin olla julkisena salaisuutena. Hän tiesi kyllä sellaisia yksityisiä ilmiöitä kaikkina aikoina esiintyvän; mutta sittenkään niitä ei ole käsitetty suuriksi onnettomuuden tapauksiksi. Mutta nyt oli hänet vallata aavistus ikäänkuin jos tässä olisi kysymyksessä enne, joka onneksi antoi hänelle tilaisuuden vastatarkasteluun. Reipas päättäväisyys, jolla piiripäällikkö oli katsonut itsensä edelleen virkaan kykenemättömäksi sekä ottanut eron vain siitä syystä, että pojat olivat vaatineet häntä petolliseen rikokseen, tahtoen itsekin samaa harjoittaa, synnytti hänessä todellista kunnioitusta eikä

tämä lainkaan vähentynyt, kun hänessä heräsi ajatus, ettei tuo ilmeisesti heikko isä ole tahtonut sovittaa poikainsa alentumista, vaan estää itsensä vielä kietoutumasta kasvavan hädän virittämiin ansoihin. Ei, mielti Salander, se on juuri sillä tavoin, että kun ryhdytönkin vielä voi kansalaistuntoon kohota ja arvonsa pelastaa, niin yhteiskunta ei ole hukassa.

Maria rouva mielti toista seikkaa: hänen ajatuksissaan pyöri tuo ihmeellinen nainen, jota miehensä oli kuvailut katkerin vihantuntein, ilman jälkeäkään rakkaudesta. Ei hän epäillyt hetkeäkään, etteikö hän olisi ollut miehensä onnettomuuden lähde, mutta hän ei ymmärtänyt oikein tuon peikottaren luonnetta.

"En käsitä, herra Kleinpeter", aloitti hän uudelleen keskustelun, "en käsitä, miten vaimo voi olla miehensä arvosta niin turhamainen ja käyttää sitä kaikin tavoin hyväkseen, samalla kuin hän tätä kuitenkin kadehtii ja vihaa sen takia siinä määrin, että sananmukaisesti näkee vaivaa, riistääkseen häneltä vääryydellä tuon kohtuullisen arvon!"

"Niin, rouva Salander", vastasi entinen piiripäällikkö, "sitä minä en ole niin tarkoin tutkinut! Joka omassa elämässään on jotakin kokenut, hän itse ymmärtää sen, kykenemättä silti sitä selvästi selittämään. Arvelen, kaikesta muusta puhumattakaan, olevan siinä turhamielisyyden ohella kysymyksessä eräänlaisen henkiseen sairauteen yhtyneen, korkealle kehittyneen itsekkäisyyden ja että sitä paitsi tässä on syntyperälläkin osansa. Puolisoni on syntyisin seudulta, jossa naiset, kaikella kunnioituksella sanoen, ovat tunnetut erikoisen kopeiksi, pöyhkeiksi ja juoruilu on kokonaisten kyläkuntien vitsauksena, rikkoen välejä niin suurien sukujen kuin halvimpain mökkiläistenkin keskuudessa. Miehet ovat toimeliaita, mutta karkeita ja alempisäätyiset kiroilevat kuin merirosivot sekä kotona että kodin ulkopuolella. Samoin naisetkin käyttävät kieltään nuoruudesta saakka ja jos joku siihen lisäksi ei ole oikein viisas, niin voi ajatella mitä siitä tulee!"

"Kuinka te sitten olette joutuneet tuohon mainioon maahan?" kysyi Maria rouva.

"Eräs hyvä ystävä sanoi tietävänsä minulle morsiamen. 'Missäs tuo on?' kysyin minä silloisten nuorten leijonain käyttämään ilkeään puhetapaan. Tämä mainitsi paikan ja nimen, maalailen eteeni kaikki hyvät puolet. Minä löysinkin sievän näköisen kauniisti puetun tytön, joka osasi esiintyä niin ystävällisenä ja vienona, että minä empimättä tartuin syöttiin, vaikka joku tuntematon vihjasikin minulle, että tyttö itse oli tuon suosittelijan luokseni lähettänyt. Sen sijaan että olisin tästä peljästynyt, tunsin minä päinvastoin itseni mairitelluksi ja olin hyvin liikutettu. Hän paljasti sitten oikean olemuksensa tarpeeksi pian ja peloittavasti. Poikkeus lienee hän kotiseutunsa naisten joukossa ja poikkeus pahempaan päin kuin muut, tavallaan jonkunlainen yhdistys heistä kaikista."

Kesken puheensa täytyi hänen nauraa, kun hänen mieleensä johtui vaimonsa viimeisin tekonen. Hän oli näet taasen pitkään toraillut miehelleen tämän köyhtymisestä sekä uhkaillut ottaa laillisen avioeron, johon mies oli vain huomauttanut, että silloinhan hän joka tapauksessa saisi tilaisuuden vihdoinkin luopua piiripäälliköittären ja suurneuvoksettaren arvonimistä, jotka nytkään eivät enää haittana olleet. Silloin oli hän aivan tulipunaisena ja raivostuneena hypähtänyt hänen eteensä ja huutanut, että hänelle ei tule mieleenkään erota, että hänellä on jumalallinen oikeus elämänsä ajan kantaa niitä nimiä eikä hän niistä luovu.

Kysymykseen, mihin hänen vaimonsa sitten oli tarvinnut kaiken sen rahan, jota hän oli velkakirjoilla lainaillut, vastasi Kleinpeter: "Vaatteisiin ja koristuksiin hän on sen menettänyt! Kun minä hoidin piirikunnan ensimmäistä virkaa, piti hän velvollisuutenaan pukeutua mitä parhaimmin ja se ei tosiasiaa ollut helpolla ostettavissa, niitä kun on muutamia suuria tehtailioita, joiden naiset pukeutuvat tavattoman loisteliaasti. Vielä vuosi sitten täytyi minun maksaa sadan kahdenkymmenen frangin vekseli, jonka hän oli asettanut minun nimiini, ja mitä varten? Maksuksi pienestä päivänvarjosta norsunluisina varsineen ja hienoine kankaineen! Hän oli nähnyt sen täällä muutaman puodin ikkunassa ja ollen tuttu siellä ostanut sen tällä tavoin. Näine päivänvarjoineen käveli hän sitten ympäri kaupunkia, kaikkialla missä hän luuli voivansa tehdä kiusaa rikkaammille rouville ja neideille. Sitten hän tuon päivänvarjonsa takia meni ylimääräisesti muutamiksi viikoiksi kylpemään ja asetti sielläkin minun maksettavakseni jälleen vekselin. Tätä paitsi kantoi hän varakkailta vanhemmiltaan, jotka vieläkin elävät, useat kerrat rahoja, ilmoittaen minun niitä tarvitsevan. Kun lopulta kävi selville, että hän oli valehdellut, ei hän tätä tietä saanut enää mitään."

Tuo kunnan mies olisi vielä kauankin haastellut, jollei olisi tullut aika lähteä kotiin, sillä hänen ahtaat olosuhteensa eivät sallineet hänen meno-paluupilettiään rautatien hyväksi lahjoittaa. Sitäpaitsi sanoi hän iloitsevansa, saadessaan vielä vähän aikaa rauhassa nukkua vanhassa kodissaan: rouva piiripäällikötär oli nimittäin eilen koko vaatevarastoineen ja päivänvarjoineen huilannut vanhempainsa luo, pojat taasen olivat pari viikkoa sitten matkustaneet Amerikkaan, saadakseen siellä tehtaanhoidajan paikat, sillä mielelläänhän sinne niitä Sveitsistä otetaan. Niin kyllä, mutta ei sellaisia! Kunpahan olisivat ennemmin menneet! Hänen tehtaansa ja vanha kiinteistönsä oli sitä vastoin konkurssitilassa; joka päivä saattoi hän odottaa pakkohuutokauppaa. Onneksi asia ei häntä enää ollenkaan liikuttanut.

"Ettekö voisi nyt", kysyi Salander, "ottaa itse tehtaan haltuunne ja panna se käyntiin, jos apua saisitte?"

"Siitä minä, herra suurneuvos, kyllä itseni varon!" vastasi Kleinpeter epäröimättä. "Jos se todellakin onnistuisi, niin olisivat jonakin kauniina päivänä taas kaikki kolme esillä, korjatakseen rasvan maidosta! Mieluummin minä jossakin ottaisin hiljaisen ja vaatimattoman toimen, minkälaisen hyvänsä; jos teille sattuisi ilmaantumaan jotakin minulle sopivaa tointa, niin olette ehkä niin hyvä ja annatte siitä vihjauksen!"

"Lupaan varmasti ajatella asiaa, luottakaa siihen!" lupasi Salander, ojentaen hänelle kätensä. "Tehän olette vielä ketterä mies eikä mikään vanhakaan, kunhan vähän ryhdistätte itseänne! Jääkää hyvästi, onnea kotimatkalalle!"

"Kiitoksia tuhansin, sekä samoin teille, rouva Salander, kaikesta hyvyydestä ja osoittamastanne ystävällisyydestä!"

"Ei ansaitse, sehän on mielellään suotua!" vastasi Maria rouva ja pudisti hänen kättään. "Toivotan onnellista matkaa ja parempaa tulevaisuutta!"

Odottamattoman reippain askelin riensi tuo elostunut mies matkaansa. Miettiväisinä katsoivat aviokset hänen jälkeensä, hänen siinä katuä pitkin kulkiessaan.

"Hänhän ei horju vähääkään!" huomautti Maria, "vaikka minä pelkäsin hänen tulleen hiukan toiselle kymmenelle. Luulisi hänen olevan vielä autettavissa, kun hän pääsisi siitä siististä naikkosesta eroon!"

"Ja kun hän saa rauhaisan paikan jossakin tuulen suojassa, niin luulen minäkin hänen vielä toipuvan. Mutta johtamaan hänen ei ole enää pyrittävä!"

Uusi suurneuvos mietiskeli matkalla konttoriin, jonne hän vielä lähti, tänä myöhäisen virallisen toimintansa ensimmäisenä päivänä sattuneita omituisia kokemiaan, kuinka hän oli joutunut onnen hylkäämää edeltäjäänsä kestitsemään ja lohduttamaan; ja hän kiitti onneaan, ettei hänen omilla hyvissä kotioiloissaan ollut sellaisia vaaroja väijymässä. Kuitenkin teki häneen synkän vaikutuksen se välittömästi huomaamansa epävarmuus, mikä on inhimillisten olosuhteiden osana ylimmissäkin laitoksissa.

XIII

Ajan oloon tuli Martti Salanderista monitoiminen mies sekä neuvostossa että sen ulkopuolella ja joutui hän puolue-elämän huojunnassa ja vaatimusten risteilyssä seisomaan kuin pyörretuulen keskellä, kun kaikki tahtoivat vetää häntä puolelleen.

Taistelu kävi nyt etupäässä kysymyksestä, oliko Sveitsin uusimman kansanvallan pohjalla pantava toimeen yhteiskunnallisia mullistuksia, se on, voitaisiinko kansalle väittää, että tämä oli ollut sen oma tahto ja tarkoitus. Tämän kysymyksen johdosta syntyi puolueoloissa vähäisiä siirtymisiä ja muutoksia, samalla kuin yhteinen kansa vieraana, epäselvänä massana pysyi vaiti.

Salander kulki keskitietä, välttämättä kosketusta yhteiskunnallisten mullistusten kanssa ja sitä vastoin harrastaen olojen huojentamista ja parantamista socialiseeraamalla kaikki mahdolliset seikat niiden entisessä muodossaan; näin tuli hän ottaneeksi katsantokannan, jota vastaan hän vielä jokunen aika sitten oli taistellut, mutta jonka sen silloiset kannattajat olivat kuitenkin jo valmiit voitettuna kantana hylkäämään.

Sillä välin nämäkin ottivat vastaan kaiken tarjona olevan, aluksi vähitellen ja tarpeelliseksi harjoitukseksi. Sama tuuli puhalteli kuntien ja valtioliitonkin keskuudessa, kaikkialla tehtiin päätöksiä menoista avustus- tai kulttuuritarpeisiin; Martti Salander oli taasen väsymättä mukana puuhaamassa ja uusia keksinnöitä käyttämään panemassa.

Vävy pojat toimittivat hänelle toisinaan apulaisen virkaa, levittämällä hänen kannattamiaan aatteita kansan keskuuteen kaikkialla missä he liikkivat, sielläkin missä kukaan ei ollut ajatellut parannuksien ilmaiseksi tapahtuvan, mutta jotka nyt sentään rupesivat välttämättömiltä näyttämään.

Marialle teki erittäin hyvää Martin tyytyväisyys, jolla hän työstään nautti. Eräänä päivänä löysi hän

Martin vanhan takin taskusta sen muistikirjan, johon oli kirjoitettu otteet valtion kulunkiarvioista ja laskuista.

"Etkö sinä ole kaivannut tätä kirjaa?" kysyi hän, näyttäen sitä miehelleen; "se oli sen vanhan mustan takkisi taskussa, jota sinä et ole enää vuoteen päälläsi pitänyt."

Salander katseli kirjaa.

"Hm! tosiaankaan minä en ole sitä kaivannut! Minä en sitä enää niin välttämättömästi tarvitsekaan; sillä ensinnäkin ovat ne asiat minulla nyt selvempänä ja toiseksi tullevat ne piakkoin pakosta syrjäytettäviksi. Syrjäytettäviksi, se on oikeastaan paha sana, jonka salaiset sosialistit ottavat hampaisiinsa, kun he rauhallisen kainosti tahtovat ilmaista, minne he tähtäävät. Että jonkunlainen syrjäyttäminen tapahtuisi, tullaan silloin sanomaan, sitähan ei tarvinnut epäilläkään, sehän oli muka vain ajan kysymys!"

"Mutta mitä sinä oikeastaan tarkoitat tuolla?"

"Minäkö? Katsohan, minä tarkoitan suunnilleen tätä: Ajan väkevän edistyksen takia kasvavat menot kaikin puolin niin tuntuvasti, että tulot eivät niitä enää peitä; jos esimerkiksi kunnat tahtovat asian mukaisesti suorittaa heille asetetut tehtävät, niin rasittuvat he liaksi ja valtion, tahtoo sanoa, kanttonin on niitä autettava ja jätettävä osa tulojaan perimättä. Mutta kun kanttoneillakin on suoritettava lisäntyneitä tehtäviä eivätkä verot voi loppumattomiin lisääntyä, niin on niiden käännyttävä liiton puoleen, jonka täytyy suostua antamaan riittävä apua, jos se mieli omat korkeammat velvollisuutensa täyttää. Liiton tulot eivät taasen vuorostaan ole tyhjentyneet ja yhtä rintaa lisääntyvät sen omatkin tavanmukaiset menot. Siis on meidän koettava avata sille uusia lähteitä ja hankittava varoja, joita se kaikkeen tähän tarvitsee."

"Sepäs oli koko pitkä ketju!" nauroi Maria; "hyvin hauskaa ja viekasta samalla, mikäli minä ymmärrän! Tai teemme me kuten mies, joka koko päivän pistelee rahakukkaroon taskusta toiseen, siten kuvitellen omistavansa satoja rahakukkarolta sekä ostaen kaikkea mitä haluaa. Eikö ole niin?"

"Ei varsin, rakkaani! En voi sitä nyt sinulle lähemmin selittää, ne ovat seikkoja, jotka kuuluvat kansantalouteen!"

Mutta hänen mielialansa oli kansansivistys; se kävi hänelle todellisesta elämänurasta, jonka hyväksi työskentelemällä hän sanoi täytyvänsä korvata entisen koulun palveluksesta luopumisensa. Pyhässä innostuksessaan joutui hän tietämättään muistuttamaan juutalaisia rihkamakauppiaita, jotka tavaralleen asettavat niin korkean hinnan, että he tinkimisen uhallakin ovat varmat kohtuullisesta hinnasta. Mutta ihanne, jonka hyväksi hän työskenteli, oli hänessä niin lujassa, että hän kuitenkin vakavasti uskoi saavuttavansa nuo korkeat päämäärät. Jokaiselle oikulle, joita lakkaamatta sukelsi esiin, omisti hän huomionsa, auttoi niitä siliteltäessä ja hyväksyttävään asuun kehiteltäessä sekä edusti niitä sitten kaikella käytettävänä olevalla vaikutusvallalla niissä tarkastusvirastoissa, joissa hänkin oli jäsenenä, yhdistyksissä sekä joka tilaisuudessa Suuressa Neuvostossa.

"Toivon saavani toki vielä nähdä", sanoi hän eräänä päivänä vaimolleen, "ettei yksikään nuorukaisistamme kaupungissa eikä maalla pääse vapaaksi valtiollisesta kouluutuksesta ennen kahdennettakymmentä ikävuottaan!"

"Mitä heidän sitten tulee niin kauan tehdä?"

"Oppia ja yhä oppia! Harjoitella ja taasen harjoitella! Ajattelehan vain, kuinka suuresti aineet lisääntyvät! Kun ensin olemme saaneet aikaan, että jokapäiväinen koulunkäynti kestää viidenteentoista ikävuoteen sekä yleinen sekundaariopetus on toimeen pantu, niin alkaa jatko-opetus matemaattisissa aineissa, ainekirjoituksessa, eläintieteessä ja terveydenhoidossa, laajemmassa maantiedossa sekä historiassa. Yhtämittainen kehitys voimistelussa ja sotilaallisissa harjoituksissa on jo määrätty, mutta niitäkin on ruvettava paremmin harrastamaan, vallankin on ampumarjoituksia pantava aikaisemmin ja lukuisammin toimeen. Itsestään selvää on, että kaiken tämän ohella jatkuvasti harrastetaan laulua ja soittoa, jälkimäistä sikäli kuin kussakin kunnassa on tarpeeksi poikia, jotka puhallussoittimien, noiden tähänastisen kansansoiton kannattajain, käyttämiseen ovat —"

"Tuo, Jumalan kiitos, miellyttää minua parhaiten!" keskeytti Maria miehensä puheen ja kävelyn pitkin huonetta. Lausuen: "Kuinka niin?" jäi tämä paikalleen seisomaan.

"No niin, kun te ensinnä olette tuon kunnan kansan eläintieteellänne ja säännöllisellä terveydenhoidollanne tehneet yhdeksi ainoaksi hypokondrikoksi, niin saattaa kansanmusiikki sen jälleen iloiseksi tehdä! Ja niin se taiteen demokratiseerautuminen, josta sinä silloin — muistatko? — lastemme häissä puhuit, näyttää hyvää tekevän vaikutuksensa yhä enemmän toteen! Mutta jatkahan mielummin edelleen!"

"Minä olen pian lopussa! Kun nuorukaiset lähenevät kahdeksakkymmentä vuottaan, ollessaan esimerkiksi kahdeksannellatoista, saavat he kouluutusta kansalaiselle kuuluvassa valtiotiedossa. Jokapäiväisessä koulussa ovat he jo poikasina pikimmältään tutustuneet perustuslakeihin, mutta pintapuolisempien päässä se on ehtinyt jo vaalistua. Se verestetään siis voimakkaasti vielä kerran ja lopuksi selvitetään sitten koko lainsäädännön ala ennenkuin he pääsevät osallisiksi kansalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista. Luulisinpä olevan kylliksi asioita täyttämään yhden ajanjakson! Vaikeata se alussa lienee, saada se säännöllisesti ja pysyvästi käymään, mutta käydä sen kuitenkin täytyy, jolleivät itse laitkin ivaksi muutu! Minä olen vielä unhottanut, että tämän ohessa jokaisen pojan on opittava valmistamaan itselleen yksinkertainen pöytä tai tuoli ja että tätäkin varten on ajateltava joku laitos!"

"Viimeksi mainittu on hyvä asia, se on hillitsevä meidän runsaslukuisen käsityöläisluokkamme ylimielisyyttä! Kirves talossa säästää puuseppää!" huomautti Maria rouva.

Martti näytti yhtä arvoitukselliselta kuin vaimonsakin, hän kun ei tiennyt mitä toinen tarkoitti, sillä mainittu käsityöläisten luokka eli juuri ahdingossa.

"Esitykseni ei näytä kaikin paikoin saavan sinun hyväksymistäsi!" sanoi Martti ja pysähtyi uudelleen hänen eteensä. "Sinusta on siinä liian paljon, eikö totta?"

Mutta vakavin ilmein ja tutkivasti mieheensä katsoen vastasi Maria: "Ei, ukko kulta! Minun mielestäni päinvastoin ohjelmasta puuttuu vielä jotakin melkoisen tärkeää, mutta joka kenties ei siihen kuulukaan, vaan vaatii erikoisen päätöksen. Unhottaa tai sivuuttaa sitä toki ei ole voitu!"

"Mitähän se sitten olisi? Ehkä pakollinen keittokoulu valtion ja kunnan kustannuksella? Mutta se kuuluu tyttöjen kasvatusohjelmaan, joka myöskin on otettu tarkastettavaksi. Sinut epäilemättä kutsutaan asianomaiseen naiskomissiooniin etkä kai minun puolisonani tule siitä kieltäytymään!"

"Tuota kaikkea minä en tarkoittanut! Minä tarkoitan sitä peloittavaa sotaretkeä, joka sveitsiläisten täytyy tehdä Aasiaan tai Afrikaan, hankkiakseen orjia tai paremminkin valloittaakseen maan, josta niitä saadaan. Sillä kuka ilman orjalaitosta auttaa köyhempiä talonpoikia pelto töissä ja kuka elättää kouluikäisiä nuorukaisia? Vai tahdotteko te maksaa niille palkkaa, kunnes he ovat kahdenkymmenen vanhoja, jolloin he osaavat kaikkea muuta paitsi työtä tehdä, pöydän ja tuolin nikkaroimista lukuunottamatta?"

"Mutta, Maria, mitä tämä nyt on?" sanoi Martti punastuvien otsin; "sinähän vastaat tänään minun kunnioittavaan luottamukseeni pelkällä katkeralla ivalla!"

"Anteeksi, Martti! En minä ole katkeramielinen, tiedänhän minä, kuinka mielevä sinä kaikessa olet! Minua vain hiukan surettaa, kun tiedän sinun purjehtivan suurta pettymystä kohti ja sitä ei meidän ijällämme kestä enää niin keveästi kuin nuorempana!"

"Meidän ijällämme? Miksi me olisimme vanhoja, jollemme tahdo sitä olla? Ja mitä noihin harhaluuloihin tulee, niin ei niistä ole taikaa senkään vertaa kuin saippuakuplista, jotka nenäämme vasten räjähtävät!"

Tämän sanoi hän enemmän leikillään, hälventääkseen vaimonsa vakavaksi käyntyä sävyä, joka ei tuntunut hänestä mukavalta. Sillä laajennetun opetuslaitoksen lukuisain vastustajain joukossa ei ollut vielä ainoakaan mies uskaltanut sillä tavoin mieltään ilmaista.

"Jättäkäämme nyt nämä jutut, jotka eivät sinua huvita", alkoi hän uudelleen puheen, "ja puhukaamme lapsista, joiden häistä sinä äsken muistutit. Minun piti sinulta jo kerran kysyä, miksei niitä nuoria rouvia saa enää koskaan nähdä. Vai onko niistä jompikumpi minun poissa ollessani täällä käynyt? Alussa tapasivat he miehiään kaupunkiin saattaessaan mielellään täällä meidän luonamme toisensa, mutta sitäkin ei ole enää pitkiin aikoihin tapahtunut."

Maria Salander kävi vieläkin vakavammaksi kuin mitä hän oli ollut, mutta sanoi ainoastaan: "En tiedä mitä se merkitsee, kummastuttaa se vain minuakin. Heidän niukoista kirjelappusistaan ei ole enää pitkiin aikoihin voinut päättää mitään. Ajattelin että sinä tietäisit enemmän, kun näet seurustelet vävypoikain kanssa, joita täällä näkee vieläkin harvemmin."

"Se on minulta jäänyt! Minä käytin tuttavallisesti heidän virkapiireissään suorittamia palveluksiaan hyväkseni, mutta huomattuani heidän sen yhteydessä harjoittavan liian paljon turhanaikaisuutta ja käyttävän jokaista vähäpätöistä seikkaa matkustukseen ja huvitteluun, katsoin minä appiukkona velvollisuudekseni lopettaa tällaisen seurustelun. Muutoin kaikki ilman moitteita, sillä ovathan he vielä nuoria!"

Rouva Salander huokasi hiukan nyt vasta, sanoessaan tietävänsä sentään jotain enemmän kuin

miehensä, vaikkeikaan mitään huomattavampaa, eikä tahtovansa sitä salata. Hän jatkoi siis: "Puoleen vuoteen eivät Setti eikä Netti ole enää olleet täällä; luotettavalta taholta olen minä sentään kuullut, etteivät he ole toisiaan toista vuoteen enää nähneet, että he lisäksi näyttävät välttävän toisiaan mikäli voivat, jota vastoin he avioliittonsa ensi aikoina tapasivat toisiaan kerta viikossa, milloin Soittolassa, milloin Lindenbergiissä. Mitä tämä nyt siis on? Mitä on tapahtunut? Minä sitä en tiedä eikä sitä kukaan sano tietävänsä!"

"Ehkä se on vain lapsimaisuutta", arveli Salander tavallaan hämmästyneenä, "ehkä sentään enemmänkin!" lisäsi hän hetken mietittyään; "lopulta on se kaksoishoure, jonka vallassa he olivat, muuttunut toiseksi, ideaksi tai ovat he saaneet uuden, kun ei heillä itsellään ole vielä lasta!"

"Ehkä, ja oikeastaan se olisikin onni, jolleivät he yleensä lapsia saisikaan", vastasi rouva. "Minut tahtoo vallata aavistus, kuin jos jotakin olisi epäkunnossa eivätkä tytöt uskaltaisi meille sydäntään avata, minulle nimittäin, kun he kerta ovat vain omaa tahtoaan noudattaneet."

"Siinä tapauksessa olisi sentään koetettava päästä siitä selville sekä autettava heitä!"

"Sitä minä olen jo ajatellut; mutta kuinka se on tapahtuva ilman ettei se enemmän vahingoita kuin hyödytä?"

"Minä luulen olevan yksinkertaisinta jonakin kauniina päivänä hämmästyttää heitä molempia vierailullamme, jonka me olemme heille velkaakin. Kun me kauniilla ilmalla aamujunassa menemme Unterlaubiin, kävelemme Settin luo ja vietämme siellä tunnin tai pari, niin huomaamme suunnilleen kuinka siellä on laita ja onko jotakin huomattavaa. Sitten ajamme poikkirataa myöten Lindenbergiin sekä vaadimme Settin lähtemään kanssamme Nettin luo. Saammehan sitten nähdä, tekeekö hän sen vai mitä hän sanoo sekä mitä edelleen tapahtuu. Illalla olemme mukavasti täällä jälleen."

Rouva Salanderille oli tämä ehdotus tervetulleempi, samoin kuin hänen huolensakin oli syvempi, kuin mitä hänestä saattoi arvata; Mutta sen vuoksi he eivät matkaa viivytelleetkään. Muutamana päivänä vähän sen jälkeen matkustivat he Unterlaubin asemalle ja kulkivat jalkaisin niin sanottuun Soittolaan. Silmäillessään uusin mielihyvin tuntein talon miellyttävää asemaa valoisassa pyökkimetsässä, joka peippojen viserryksistä kaikuen sitä puoleksi ympäröi, sanoi Martti Salander: "Täytyisi sentään asiain olla hullusti, jos tässä idyllisessä rauhassa voisi turma viihtyä! Kuinka puhtaaksi onkaan somero joka paikassa haravoitu; ja puistikkokin on mitä puhtaimmassa kunnossa ja sen ylitse näkee varsinaisen metsän mahtavan latvaston kiipeävän vasemmalla kukkulaa ylös!"

"Niin, kaunista täällä on!" vastasi Maria rouva, "ehkä liiankin kaunista joutilalle mielelle!"

He kiersivät ympäri talon, jossa taka- samoin kuin etuovienkin luona oli vanhoihin pönttöihin sijoitettuna pienet ansarit. Muutaman puukasvin luona seisoi rouva Setti Weidelich kauniisti puettuna, irroitellen vajanaisia lehtiä. Hänen kasvonsa näyttivät syrjästä kapeammilta kuin ennen, kalpeammilta ja ennen kaikkea ilottomilta.

"Katsohan tuossa!" kuiskasi Maria Salander, nyhjäisten miestänsä käsivarresta.

Tämä pysähtyi hetkiseksi ja katsoi tytärtään, mutta astui sitten sitä reippaammin edelleen, niin että Setti kuuli hienossa somerossa narskuvat askeleet ja kääntyi katsomaan. Tuskin oli hän huomannut isän ja äidin, kun hänen kasvojaan kirkasti tavaton riemu, murtaen läpi kaihomielisyyden hunnun, joka sekin pyrki samalla kertaa kasvoille leviämään. Mutta vain epäröiden astui hän heitä vastaan, kunnes hän huomatesaan vanhempain kiirehtivän askeliaan, riensi heitä syleilemään.

"Pitääkö sinut etsiä käsiinsä, kun sinua joskus haluaa nähdä?" sanoivat he, "sekä Nettiä samoin? Mitä se sellainen on?"

Setti punastui kovin ja loi silmänsä alas.

"En tiedä, minä en käy missään", vastasi nuori rouva hämillään, "mutta ettekö te sitten ole Nettiäkään nähneet?"

"Yhtä vähän kuin sinuakin? Missä sitten on vika?" kysyi äiti.

"Missäkö pitäisi vian olla? Voivathan satunnaisetkin syyt olla samanlaiset ja voihan niillä meihin kumpaankin nähden olla samat seuraukset! Mutta tulkaahan toki taloon lepäämään, vanhus kullat! Kuinka te minua ilahutattekaan! Sen vuoksi näinkin minä niin kaunista unta viime yönä!"

"Untako? Mimmoista sitten?" kysyi isä.

"Minä olin olevinani pieni lapsi, joka vaeltaa maantietä tietämättä minne. Käsivarrella minulla oli pussi ja siinä omena sekä palanen leipää. Minulla oli nälkä ja minä istuin kivelle; mutta säkki oli sidottu

kiinni niin lujaan monimutkaisella solmulla, etten minä voinut päästä leipään käsiksi ja minua alkoi kovin itkettää. Silloin näin minä äkkiä siinä vastapäätä erään talon muhkeassa kukkatarhassa, jossa kaikui soitto ja kuului kova lautasten kalina ja lasien kilinä ja, aatelkaas, muutamaan avonaiseen akkunaan astui herra ja rouva kukkavihkot käsissä ja ne eivät olleet ketään muita kuin herra ja rouva Salander, jotka viettivät häitään. Nuoria ja hyvin kauniita te olitte ja näitte, etten minä voinut säkkiäni avata ja itkin sen vuoksi; silloin huusitte te minua ylös luoksenne. Minä tulin heti ja isä sanoi: 'Näytäpä säkkiäsi, me avaamme sen!' Sinä avasit solmun ja pidit sitä avattuna äidin edessä, joka pisti kätensä sisään ja veti sieltä esille sateenkaarilautasen, jota hän kerran näytti meille lapsille, kun meidän piti syömättä panna nukkumaan. Mutta se oli oikein kultalautanen tai paremminkin talrikki. 'Tulimmaista, mikä sinun nimesi onkaan, tyttö pieni?' huudahditte te molemmat. Kun minä sanoin sen, niin te sanoitte: 'Nimi ei ole meille tuntematon! Me tahdomme ottaa sinut lapseksemme tämän kauniin talrikin takia!' Sitten täytyi minun istua pöytään teidän keskellenne ja sain jaloa rapusoppaa tuolle kultalautaselle, niin että Henrik kuninkaan nenänpäätä tuskin enää läpi kuumotti. Rapusoppa, josta uneksuin, on ilmeisestikin yhteydessä ravunkuorien kanssa, joilla maahiset äidin sadussa olivat haarniskoidut. Omituista, että minä siinä tuolillani olin olevinani yhtä suuri kuin kaikki muutkin ihmiset, vaikka olinkin lapsi!"

Niin lorui Setti huvitettuna ja tyytyväisenä portaita ylös astellessaan.

"Unet yhtä kuin viimetalviset lumet!" sanoi isä, "tuo sinun unesi taitaa sentään merkitä, että me joka hetki otamme sinut uudelleen lapseksemme! Eikö niin, Maria?"

Äiti nyökäytti vain päätään ja kun he samalla astuivat huoneeseen, kysyi hän: "Missäs miehesi on? Saako mennä kansliaan häntä tervehtimään?"

Tytär kävi heti taasen vakavammaksi ja punastui uudelleen, ilmoittaessaan Isidorin menneen kylään, missä hänellä oli asioita ja missä hän toisinaan otti aamunaukun, vallankin jos jotakin poliittista oli kysymyksessä. Setti arveli hänen kyllä pian tulevan ja aikoi lisäksi lähettää kirjurin ilmoittamaan, ketä taloon on tullut.

"Ei suinkaan! Jätetään hänet vain rauhaan!" sanoivat vanhemmat yhtäaikaa.

"Niinpä pyydän teitä sitten määräämään, mitä te haluaisitte nauttia, lasinko makeaa viiniä, kupin teetä vai buljonkiako? Myöskin suklaata meillä on."

"Jos lihaliemi on jo tarpeeksi vahvaa, niin anna sitä pari lusikallista, isäkin ottaa mieluummin sitä, kuten tiedät", ratkaisi äiti asian; "muutoin älä rupea meidän takiamme mihinkään puuhiin, emme me suinkaan aio täällä ruveta herrastelemaan! Ja päivälliseksikään, kuuletko, ei tarvitse hommataksesi mitään suurempia laitoksia. Me olemme kaikkeen tyytyväisiä!"

"Äiti kulta, antakaa nyt toki jotain lisäksi hankkia, vaikkapa vain pala lihaa ja pari kalaa lammikostamme. Tämän yksistään jo miehenikin vuoksi, sillä muutoin hän olisi kovin pahoillaan. Antakaa minun vain hommata!"

"No, hommaa sitten, itsepäähän paremmin tiedät!" vastasi Maria rouva, "mutta katsokaas: sinähän pukeudut kotonakin kuin prinsessa! Käännyhän ympäri, kas vain, sehän on oikea loistopuku! Ja mitkä tuhannenmoiset reunukset! Etkä ole edes vierailua odottanut!"

Taasen käänsi Setti katseensa sivulle, kertoessaan miehensä niin tahtovan ja että hänen täytyi tehdä siten rakkaan rauhan takia. Nyt oli hän siihen tottunut ja tuskin enää tiesikään, että hän kulki kauniisti puettuna.

Martti Salander kysyi, että mahtoiko hänen lankonsa Julianinkin tehdä samoin, johon Setti vastasi: "Varmaankin! He tekevät kaikessa samoin enkä luule heidän sitä sopimuksesta tekevän!"

"Mitä, nämäkö nuoret hökäleet?" viskasi äiti väliin. "Tällä tavoinhan te tarvitsette korot melkoisista myötäjaisistänne yksistään vaatteisiin!"

"Luullakseni me emme kumpikaan tiedä, mitä me oikeastaan tarvitsemme, sillä miehemme nostavat kaiken virkahuoneessa olevasta tulenkestävästä kassakaapista. Sieltä hakevat he kaikki maksut."

Notariuksen rouva meni ulos asioilleen, jonka jälkeen äiti sanoi herra Salanderille: "Siinä ne nyt ovat äidillisen hellät puoliset, joilla noihin nuoriin miehiin piti olla niin hyvää tekevä vaikutus!"

"Minä olen vallan typertynyt!" vastasi Salander; "ovatpa ne koko tyranneja! *Siinä* seikassa ovat tytöt, kuten näyttää, olleet täysin oikeassa: heistä tulee pian miehiä! Ainakin vaimojensa ohi he ovat kasvaneet!"

Kun Setti tuli takaisin, sanoi hänelle äiti: "Me olemme päättäneet syötyä mennä Lindenbergiin,

nähdäksemme sisaresi Nettinkin. Arvelimme ottaa sinut mukaan, saadaksemme teidät yksiin. Voithan toki tulla? Illalla palaat takaisin tänne."

Tytär nähtävästikin säikähti tästä ehdotuksesta ja kalpeni: "En tiedä sentään", arveli hän, "voinko minä tänään poistua kotoa. Isidor puhui asioista, joita hänellä iltapäivällä olisi jossakin toimitettavana. Jollei ketään ole kotona, hiipii kirjuriinkin tiehensä."

"Ja sinunko täytyy kansliaa hoitaa?"

"Ainakin taloa; se on niin, etten minä voi palvelustyttöä yksin jättää. Myöskin osaan minä paremmin tehdä selkoa ihmisille jotka tulevat jotakin kysymään Vieläpä minä toisinaan ajankuluksi hiukan työskentelenkin, kun kanslia on tyhjänä, ja olen jo monta asiakirjaa kopioinut."

Tämä kaikki kävi vielä laatuun, mutta hän esitti kaikki niin tuskallisesti, ettei enää voinut erehtyä hänellä olevan vissin kammon Lindenbergiin menoa kohtaan. Viimeisestä huomautuksesta saivat vanhemmat sitäpaitsi käsityksen, että heidän tyttärtään käytettiin kopioimiseen, niin epäiltävältä kuin heistä muutoin olisi tuntunutkin, että hän sitä sietäisi. Se riitti jo; äiti ei voinut enää vitkailla käymästä lähemmin käsiksi matkansa tarkoitukseen. Nuoren rouvan käteen tarttuen sanoi hän lempeästi, mutta vaativasti: "Sano nyt meille todellinen syy, miksi sinä et tahdo tulla mukaan! Me olemme sen takia tulleet ja tahdomme saada tietää, mitä teidän välillenne on tullut, kun ette enää seurustele toistenne kanssa ettekä meidänkään luonamme näyttäneet! Miksi sinä olet niin alakuloinen, melkein surullinen, punastut ja kalpenet, ja kenties löydämme sisaresikin samanlaisessa tilassa!"

Tytär seiso siinä sanatonna. Vanhemmatkin tulivat hämilleen eivätkä tienneet, pitikö heidän edelleenkin ahdistaa tyttärtään vai eikö. Lopuksi sanoi Salander vielä muutta mutkitta: "Onko ehken onni jäänytkin tulematta vai onko se jo kadonnut, onni, johon te luotitte?"

"Kyllä, niin se on!" vastasi Setti melkein kuiskaten. Hän veti kätensä äidin kädestä, etsi nenäliinansa ja peitti kasvonsa, koettaen tukehuttaa suonenvetoisesti esiin ryöpsähtävää nyyhkytystä. He antoivat hänen vähän tointua, ennenkuin jatkoivat tutkailujaan. Vihdoin aloitti hän uudelleen itsestään.

"He ovat tyhjiyttä täynnä! Heillä ei ole minkäänlaista sielua! Oi Jumala, kuka sitä olisi osannut ajatella!"

"Kukako? Te itse!" sanoi äiti, joka pyyhki silmistään vihastuneen säälön kyyneliä.

"Me tiedämme sen ja häpeämme isän ja äidin edessä ja nuorta veljeämme emme voi edes ajatellakaan! Mutta itsemmekin edessä me kumpikin häpeämme, emmekä saata toisiamme nähdä. Siitä asti kuin pääsimme oikein selville tuosta kauheasta pettymyksestä, on meidän täytynyt paeta toisiamme kuin ihmisten, jotka yhdessä ovat tehneet kunnottoman työn. Ja kuitenkin on minulla ikävä sisartani ja hänelläkin varmaan minua! Mutta kun me olemme yhdessä, on kuin kumpikin tuntisi itsellään olevan pahan omantunnon!"

Martti ja Maria Salander kävelivät rinnatusten ja kiihtyneinä edestakaisin.

"Olkoon nyt tarpeeksi tällä kertaa! Sinun pitää, Setti, tulla meidän mukaamme; teidän pitää tulla toimeen keskenämme, siten on jo parempi. Nyt pese silmäsi, miehesi voi milloin hyvänsä ilmestyä, emmekä me itseämme näytä, ennenkuin olemme miettineet ja tiedämme mitä meidän on tehtävä!"

"Ei ole mitään tehtävissä!" vastasi Setti jonkunverran tointuneempana, "se on juuri niin, ettei meillä maailman silmissä ole mitään tavanmukaista syytä eroon."

Hän lähti ulos, seuratakseen isän neuvoa ja viruttaakseen silmänsä. Heti sen jälkeen hyökkäsi sisälle Isidor, joka matkalla oli saanut tietää, mimmoisia vieraita kotona oli. Hän oli hyvin iloinen ja tervehti appivanhempiaan ikäänkuin nämä olisivat hänelle hyvinkin mairittelevan yllätyksen valmistaneet. Sitten pyysi hän heti anteeksi, että hänen täytyi kiiruhtaa vielä kansliaan, mutta juoksikin sen sijaan kyökkiin ja ruokahuoneeseen tarkastamaan keitoksia ja pöytää, että oliko hänenkin arvoaan pidetty silmällä ja vieraista huolimatta pidetty huolta hänen omasta ruokahalustaan.

Pöydässä ei voinut huomata jälkeäkään siitä mitä oli tapahtunut. Setti rouva näytti itse tyyneydeltä, mikä vanhempain läsnäolosta ja hänen heille tekemästään tunnustuksesta vielä enemmän selveni ja lisääntyi. Äiti naisellisuudellaan tajusi tästä levollisuudesta ja itsensä hillitsemisestä, kuinka mitättömäksi tuon nuoren miehen oli täytynyt käydä puolisonsa sydämelle. Tämä kärsi häntä niinkuin kärsitään huonosta teosta, johon itse on synnä.

Isän täytyi kääntää huomionsa enemmän notariukseen ja hän ihmetteli itsekseen, etteivät häneltä olleet suomukset silmistä jo ennen pudonneet. Tämän suusta ei lähtenyt yhtään pyöreää, tai kuten tavallisesti sanotaan, järkevää sanaa. Tuolla nuorella ja nokkelalla virkoihin-hangottelijalla oli virka,

koti ja vaimo; mutta siinä hänen persoonallisuutensa olikin jo lopussa ja saattoi vain useiden samanlaisten aikaansaamassa melussa vielä jostain käydä. Kodin hiljaisuudessa, jossa yksikin sana huomataan, ei hänestä ollut enää mitään jälellä.

"Me aiomme tänään iltapäivällä", ilmoitti Salander notariukselle, "käydä Lindenbergiläisten luona ja ottaa tyttäreemme mukaan. Teillä kai ei ole mitään sitä vastaan, herra vävy-poika? Hän sanoo teillä tosin olevan ulkona tehtäviä, mutta kenties kumpikin käy sentään laatuun?"

"Niin, miksei, herra appiukko! Minun haluttaisi itsenikin tulla mukaan, mutta täytyy sentään pyytää vapautusta!"

Isidor oli iloinen, voidessaan kunnialla vetäytyä pois, sillä vaikenevan anopin tutkiva silmä ei tehnyt hänelle hyvää. Sen sijaan saatteli hän rouvaansa ja tämän vanhempia vähän matkaa, kun he lähtivät.

Pihalla ihaili Salander uudelleen pyökkimetsikköä ja sen takana kohoavaa suuremman metsän valtaisa latvasto, ympäristö, joka hänen mielestään ei ollut rahalla maksettavissa.

"Kyllä vain, sievä se on!" sanoi vävy. "Kovin kauan se vain ei siinä enää seiso. Metsä kuuluu Unterlaubin kunnalle ja kuulutaan parin vuoden mennessä hakattavan pois; puukauppiat ovat jo asiassa käsinä. Minä annan pyökkimmekin mennä samassa, yhtähän se on, ja saahan niillä sievoset rahat!"

"Oletteko järjiltänne?" huudahti Salander. "Pyökkinnehän yksin suojaavat taloa ja puutarhaa ja niittyä sora- ja ryönäjoukoilta, joita paljastetulta vuorelta alas vierii!"

"Se on minusta yhdentekevä!" vastasi tuo poikamainen notarius veltosti. "Silloin muutetaan pois ja myydään koko hökötyks. Ikäväksihän se käy aina samassa paikassa kuukkailla!"

Salander puolestaan ajatteli eikä vastannut mitään. Setti rouva päästi Isidorin puheen aikana pari hämmästyksen sanaa, mistä kävi selville, ettei hän tulossa olevasta metsänhakkuusta tiennyt vielä tämän taivaallista, uusi osoitus miehen elämäntavasta sekkin. Setti vaikenikin sen vuoksi ja sanoi vain enää: "Hyvästi, sinä ihana Soittola!"

"Mistä se oikeastaan on saanut nimen Soittola?" kysyi jälessä tuleva äiti.

"Hitto hänen tiesi, en minä vain osaa sitä sanoa! Maakirjoissa sanotaan vain: 'Talo ja tila, nimeltä Soittola' ja samoin on minun kauppakirjassanikin", selitti Isidor.

"Etkö sinä sitten ole kuullut, mitä ne siitä paikkakunnalla kertovat?" kysyi Setti rouva.

"Ei, minä en ole sitä koskaan kysellyt. Mistähän se sitten muka tulee? Minkä takia minun kotiani sanotaan 'Varpuseksi' ja mistä sellainen nimi on peräisin kuin 'Punainen mies'? Jonkunlaisesta höperrydestä kai!"

"Täällä pitäisi noin kaksisataa vuotta sitten asuneen muutaman saidan aatelisherran", kertoi Setti, "joka tahtoi kätkeä kuusi kaunista tytärtään maailmalta, etteivät he joutuisi naimisiin ja ettei hänen tarvitsisi heille myötäjäisiä varustaa. Tyttäret olivat kaikki soittaneet kanteletta ihmeen kauniisti sekä lisäksi laulaneet, mutta heillä oli yhteensä ollut vain kolme kanteletta, joiden kanssa kauniilla ilmalla aina puolet tyttäristä oli mennyt ulos pyökkimetsään sekä siellä kyllykseen soittanut ja laulanut, jonka jälkeen toiset kolme neitiä heidät vapautti ja vereksin voimin edelleen soitti. Niin kaikui metsikkö lakkaamatta kanteleensoitosta ja laulusta ja lisäksi auttoivat linnut mukana. Soiton ja laulun helinä oli viimein houkutellut ohi kulkevia herroja, metsästäjiä ja ritareita, he olivat tunkeutuneet metsään ja ruvenneet seurustelemaan noiden soittavien neitosten kanssa, ja vähitellen joutui yksi toisensa jälkeen naimisiin ja vanhuksen täytyi luovuttaa myötäjäiset. Mutta kun enää oli vain jälellä kolme tytärtä ja nuo kolme kanteletta, telkesi hän heidät soittimiseen talon yläkertaan ja kuljetti avainta aina mukanaan. Nuo kolme vangittua tytärtä olivatkin sitten kirkkaina kuutamo- ja tähtiöinä vasta oikein liikuttavasti ja kuuluvasti laulaneet avonaisten, mutta rautaristikoiilla varustettujen akkunain ääressä, niin että se veti kavaljeereja kaukaa ja saattoi heidät rakastumaan. He valloittivat talon oikein väkiryynnäköllä, ympäristöläisten heitä siinä avustaessa, kolme tytärtä saivat valita ja junkkerin oli pakko maksaa vielä kerran myötäjäisiä. Siitä väheni hänen omaisuutensa, niin että hän, vaikka olisi hyvin voinut vielä elää, epätoivossaan päätti itse päivänsä. Siitä on peräisin sananparsa, jonka vielä nytkin ehkä kuulee vanhalla väeltä tällä paikkakunnalla: 'Sehän voi hirttää itsensä kuin Soittolan junkkeri!' Etkö sitäkään ole koskaan kuullut?"

"Ei kertaakaan! Tai en sitten ole sitä huomannut! Eikähän tuosta ole vahinkoakaan!"

Isä ja äiti istuivat nyt vanhemman tyttärensä kanssa junaan, joka vei heidät Lindenbergiin. Setti tunsu itsensä puolittain iloisemmaksi mieleltään, puolittain pelokkaaksi, kun hänen piti tavata ei ainoastaan

sisarensa vaan tämän mieskin eikä tässä tapauksessa pitänyt paikkaansa sana, että onnettomalle on kärsimystoveri lohdutukseksi. Tuo täydellinen kaksoisolemus teki katumuksenkin kaksinkertaiseksi, sen sijaan että se olisi sitä vähentänyt; sillä kumpikin sisar näki toisessaan jälleen ei ainoastaan itsensä, vaan myöskin toistensa puolisoissa kumpikin oman harminaiheensa.

Mukavasti nousivat nuo kolme henkilöä perille tultuaan vuorenrintettä ylös, kunnes saapuivat niin sanotulle maakirjurin virastolle. Työntä luonnon rauhaa sai täälläkin nauttia; se vain eroa, että täällä lehtimetsän sijasta laajaksi aukeneva näköala tarjosi tuota rauhaa mielelle, mikäli se oli vain avoin sitä vastaan ottamaan. Kun tuo pieni seurue pysähtyi hengähtämään, tuli hyvin hoidetusta kasvitarihasta palvelustyttö katsomaan, keitä tulijat olivat, ja eräästä alakerran akkunasta kurkisti keskenkasvuinen kirjuri-poika, suussa sikarinpätkä, joka arvatenkin oli herra notariukselta jäänyt. Mutta palvelustyttö vei tulijat, joita hän ei tuntenut, nurkan ympäri muutamaan lehtimajaan, jossa rouva puuhasi silitystoimissa.

Pöydällä oli vasta pestyjä kauluksia, kalvosimia ja muita hienompia liinavaatteita; lattialla seisoivat hehkuva hiilikamiini. Mutta Netti rouva seisoivat lehtiseinässä olevan akkunamaisen aukon ääressä ja katsoi käsi otsalla etäisyyteen, Münsterburgin luona olevaa sinistä vuorenselännettä kohti. Vuoren takasivulla sen täytyi Kreuzhalden olla, samalla kuin vuoren tännepäin kääntyneellä laella oleva, vienosti vihertävä ja ilta-auringon hipaisema täplä antoi aavistuksen siitä metsäniitystä, jossa isä oli tavannut työt kaksosten kanssa tanssimassa. Hiljainen suru väräili hänen liikkumattoman olemuksensa ympärillä, ja mitä puoliavoimesta suusta saattoi nähdä, oli se jotain itkuun pyrkivää.

Herättäkseen hänet raskaista unelmistaan lausui äiti lehtimajaan astuen tyttärensä nimen. Kuten sisarensa aamulla, niin katsahti Nettikin vanhempinsa iloisella hämmästyksellä, riensipä päättäväisemminkin heitä vastaan. Mutta nähtyään heidän takanaan sisarensa, jäi hänkin heti seisomaan ja antoi kalveten vaipua kätensä sivuilleen, lausuen vain sanat: "Ah, Setti!"

Viimemainittu katumuksen tekijätärkin oli tällä ensi kerralla, jolloin he jälleen toisensa näkivät, ujo ja sanoi yhtä nolona: "Ah, Netti!" Mutta kun hän, joka oli jo vanhempain kanssa rauhansa tehnyt, oli pikemmin tointunut, tarjosi hän sisar raukalleen kätensä ja Netti tarttui siihen niin peloissaan kuin se olisi ollut kummituksen käsi.

"He tietävät jo kaikki ja tarkoittavat meille hyvää kuten ennenkin!" sanoi vielä Setti. Mutta niin syvä oli heissä tunto yhteisestä menneisyydestä ja yhteisestä erehdyksestä, etteivät: he vielä nytkään uskaltaneet toisiaan syleillä. Martti ja Maria Salander syleilivät nyt yhdessä molempia hairahtuneita lapsiaan ja menivät heidän kanssaan taloon.

Äiti tarkasteli nuorempaa tytärtään, joka oli yhtä kauniisti puettu kuin vanhempikin, poiketen vain siinä että hänellä lisäksi oli vahva kultainen rannerengas, jonka vanhemmat olivat hänelle kerran lahjoittaneet.

"Sinusta on tullut ylpeä, kun pidät rannerengasta silittäessäkin!" sanoi äiti koetteeksi, saadakseen tietää, oliko täälläkin siihen miehen tahto syynä. Netti mumisi jotain käsittämätöntä, Setti riensi hänelle avuksi ja vahvasti äidin arvelun todeksi, että nimittäin tuo demokraattinen kansanmies Julian tahtoi aina kotona ollessaan nähdä vaimonsa kädessä rannerenkaan.

"Eikö hän ole kotona, koskei hän itseään näytä?" kysyi isä.

"Hän meni jo aamulla aikaisin ylös metsään" vastasi Netti, "hänellä on siellä muuan linnustuspaikka ja viettää hän välistä siellä ylhäällä puolen tai kokonaisenkin päivän. Hän pyytää myöskin paljon pikkulintuja, joita hän paistettuna hyvin mielellään syö."

"Pyytäkö sinunkin lintuja?" kysyi isä toiselta tyttäreltään.

"Ei, hän kalastaa!" sanoi tämä.

"Jumalan kiitos, se minua vähän rohkaisee!" murisi Martti, "olenkin jo pitänyt niitä herroja liian tyhminä sellaisiinkin temppeuihin! Tällä en sentään tahdo väittää, että jokaisen linnun- tai kalan pyydystäjän välttämättä täytyisi olla nero!"

Molemmat tyttäret hieman säpsähtivät noista isän kovista sanoista, jolloin äiti sen huomattessaan sanoi nuoremmalle: "Sinä voisit huolehtia meille sitten hyvää kahvia, ettei meidän tarvitse kovin kiirehtiä; sillä me aiomme jutella luonasi hyvän aikaa".

Kun kahvi oli nautittu, muodostui juttelu yleiseksi neuvotteluksi, johon molemmat maakirjurinrouvat ottivat järkevästi ja tyynin mielin osaa, sittenkuin he olivat ennättäneet tottua tähän kauan pelkäämäänsä kohtaukseen. Kuitenkin tämä oli noiden heistä huolehtivain vanhempain silmien edessä tapahtunut helpommin kuin he olivat luulleetkaan.

Martti ja Maria Salander harkitsivat lähinnä sitä, pitikö heidän ottaa tyttäret ilman muuta jälleen luokseen, vai oliko odotettava mitä aika mahdollisesti mukanaan toisi. Nuoret rouvat eivät oikeastaan eläneet huonosti tai kiusattuina miestensä kodissa; sadat naiset olisivat iloinneet, saadessaan vain viikonkaan kantaa noita kauniita vaatteita. Heidän onnettomuutensa oli, että he olivat kadottaneet rakkautensa kaksoisnotariuksiin ilman että nämä siitä tiesivät tai pitivät sitä huomiota ansaitsevana. Sillä he heti hyvin osoittivat sisällisen ihmisensä surullisen alastomuuden ja jäivät tyhjinä haamuina jällelle vaimojensa särkyneistä unelmamaailmoista.

Oli syytä epäillä, että nämä tyhjtät haamutkin olisivat kohdelleet vaimojensa raa'asti ja pahoin, jolleivät nämä olisi olleet varakkaan miehen tyttäriä; taikka sitten sukelsi jälleen esille vanha epäily, että he olivatkin alunpitäin olleet sydämettömien ja lisäksi kypsymättömien poikajunkkarien keinottelun esineinä, keinottelun, jonka uhriksi heidät sokea itsepäisyys oli langettanut. Mutta nyt päättivät he yksimielisesti ottaa kohtalonsa sellaisenaan ja sanoivat vain siitä iloitsevansa, ettei asiasta puhuttaisi mitään niinkauan kuin ei mitään pahempaa tapahtuisi. Ja kun vain yhteys vanhempain kodin kanssa sekä heidän molempain kesken oli entisellään, niin toivoivat he ajan voimaan luottaen oppivansa vähitellen kantamaan osansa, joka monille aviovaimoille ei ollut sen paremmaksi suotu.

Vanhemmat eivät edeltäpäin osanneet tätä vastaan mitään väittää. Nuoriin miehiin vaikuttamisesta ei voinut olla puhettakaan, koska nämä eivät voineet antaa sitä mitä heillä ei ollut, eikä asialla ollut sellaista puolta, johon olisi voinut tarttua. He rajoittuivat siis vahvistamaan noita idyllisissä unelmissaan niin onnettomasti pettuneitä lapsiaan tuossa heidän kunnioitettavassa päätöksessään harjoittaa kärsivällisyyttä sekä lupaamaan suojaa ja apua kaikkien onnettomuustapausten varalta. Ennen kaikkea he kuitenkin pyysivät, että tyttäret nyt ahkerammin kävisivät vanhempainsa luona, niin usein kuin mahdollista, yksinään ja yhdessä, miten vain sattuisi ja antamatta itseään pidättää. Sen he mielellään lupasivat ja päättivät myöskin tehdä niin sekä käydä jälleen toistensa luona niin usein kuin halua siihen olisi.

Tähän päättyi neuvottelu Julianin kotiintulon takia. Kummastuneena tervehti tämä seuruetta, jonka niin odottamatta tapasi, ja pahoili kovin, että juuri tänä päivänä oli tullut metsälle menneeksi. Pojalta, joka kantoi evässäkkiä ja metsästyslaukkua, otti hän nämä kamsut.

"Onneksi tuon minä ainakin jotain illallispöytään!" huudahti hän. "Onko sinulla vielä minullekin kulaus kahvia, rouva suurneuvoksetar? Niinpä niin, teitähän on siinä kolme, joten voitte meidät kaksi herraa kumoon äänestää! Täällä, sanon minä, on mitä paistaa, mikä onkin pian tapahtunut, jahka saalis on vain ensin kynitty. Aionpa taas itse käydä siihen toimeen!"

Hän tyhjensi metsästyslaukkunsa pöydälle ja yli kolmekymmentä lintupoloista nujerretuin kauloin ja sammunein pikku silmin, rastaita, peippoja, leivosia ja mitä ne kaikki lienevät olleetkaan, makasi siinä äänettömänä, kankeat jalat ojoina ja käyrät pikku kynnet löysinä siirrottaen.

"Saattepa nähdä, mamma, että nämä maistuvat teistä kuin paras sokerileivos, jahka ne on saatu möyheiksi ja hyväiksi! Mutta minä tahdon itse katsoa perään. Onkos kyökissä jotain rasvaa, rouva?"

"Pyydän, herra vävy, älkää hätäilkö!" sanoi rouva Salander, "me emme missään tapauksessa enää syö, mieheni ja minä, me olemme täysin kylläisiä ja aiomme vielä viimeisellä junalla mennä pois."

"Mutta, mestari Julian", työnsi Martti väliin, "ettekö sitten tiedä, että laululintujen metsästys on kielletty? Te Suuren Neuvoston jäsen?"

"Enhän minä, herra appiukko, ole metsästännyt, vaan virittänyt paulan ja siihen on sitten todellakin kutsumatta tullut pari peipposta. Muutoin ei kai mikään metsänvartia käyne minun kimppuuni!"

"Tasa-arvoisuutta lain edessä, eikö niin?" vastasi Salander Julianin puheeseen, joka ilmeisestikin tarkoitti, että hänen neuvoksen arvonsa suojelee häntä siitä.

"No, syököön kuka haluaa, minä paistan ne, sillä minulla on nälkä!" sanoi hän ja tyhjensi kahvikupin, jonka rouva oli hänelle tarjonnut. Sitten kahmusi hän linnut jaloista yhteen, aina viis kuus kahden sormen väliin ja lähti näitä riippuvia lintubuketteja kantaen huoneesta.

Kun appivanhemmat ja Setti vähän myöhemmin olivat pois lähdössä ja menivät eteisen läpi, riensi hän kyökistä hyvästiä heittäämään, edessään valkoinen esiliina ja toisessa kädessä veitsi sekä toisessa yksi noita paljaaksi kynittyjä lintusia. Verisiä sormiaan näyttäen pyysi hän anteeksi, ettei voinut paremmalla tavalla hyvästi sanoa kuin ojentamalla oikean kynnärpänsä.

Lähtevät näkivät olevansa pakoitettut koskettamaan tuota koukistettua käsivartta sekä hiljaa sitä pudistamaan, sillä kädenpuristuksen korvataksaan.

Hänen vaimonsa, Netti rouva, oli hyvin hämillään eikä edelle kiirehtien ollut huomaavinaanakaan tuota

nuoren herkkyytensä sopimattomuutta. Maria äiti ihmetteli itsekseen, kuinka nopeasti molemmat veljekset olivat raastuneet, arvellen että heistä ajan oloon tulisi oikein tahditon ja tunteeton poroporvari pari.

Martti Salander harkitsi saamaansa vaikutusta toiselta kannalta. Netti tyttärelleen, joka aikoi saattella vanhempiaan ja sisartaan aina asemalle saakka, sanoi hän: "Onko sinun miehelläsi virassaan niin paljon aikaa, että hän voi kokonaisia päiviä uhrata tuollaisiin harrastuksiin?"

"Mitä siihen tulee", vastasi Netti, "niin on töiden paljous epätasaista; mutta totta puhuakseni en voi sanoa hänen lyövän tehtäviään laimin. Häneltä käy työnteko helposti, ilman pitkiä miettimisiä, ja sitten ei hän ole siitä milläänkään, saadessaan istua puolet yötä kansliassa, kun on tavallista enemmän työtä, ja kirjottaessaan yhtämittaa. Aivan äskettäin oli hän koko päivän poissa, Münsterburgissa, ja kun hän illalla puoli kymmenen aikana tuli kotiin, ei hän mennyt makuulle vaan kansliaan, vaikka hän näyttikin väsyneeltä. Kun kello löi kolme eikä häntä vieläkään ollut vuoteessaan, luulin minä hänen siellä alhaalla nukahtaneen; minä nousin ylös ja menin katsomaan, yksistään jo lampunkin takia, ettei mitään tavatonta tapahtuisi. Mutta hän istui vielä ja työskenteli. Hän oli itse laittanut kuntoon kokonaisen kasan kiinnekirjoja, maakirjojen otteita ja sen semmoisia, joiden valmistus muutoin on apulaisten tehtäviä, kirjoittanut kaiken siististi, vieläpä päällekirjoitukset huolellisesti fraktuuralla. Juuri oli hän taittamassa asiakirjoja kokoon ja merkitsemässä takasivuille noita kanslian omaisia titteleitä, kaikki hyvään järjestykseen. Tämän kaiken teki hän sen takia, etteivät kirjuri ja oppilas olleet työssään edistyneet ja että hän tahtoi jouduttaa töitä riittämiin asti eteenpäin. Hän ei ollut juuri hyvillään, että minä tulin sinne ja näin, kuinka hän oikeastaan teki sellaista työtä, jota varten hän palkkaa väkeä."

"Siinä on toki jonkinlaista hyväsydämyyttä, siinä!" arveli Salander. "Entäs sinun Isidorisi, Setti, onko hänkin sellainen yötyöskentelijä?"

"Niin, kyllä hänkin toisinaan puuhailee kansliassa pitkät ajat", vastasi Isidorin rouva, "mutta en tiedä, tekeekö hän apulaisillekin kuuluvia töitä. Olen vain nähnyt, että hän tarkastaa kirjat läpi ja tekee muistiinpanoja."

Lindenbergin asemalla täytyi heidän erota. Vanhemmat nousivat heti Münsterburgiin menevään junaan, mutta Setti ja Netti jäivät vielä yhdessä odotussaliin, missä he alakuloisiksi käynein mielin hiljaa juttelivat, kunnes tuli Unterlaubiin menevä juna.

Eivät Martti ja Maria Salanderkaan olleet kotona ennen maatapanaa vastapäätä istuessaan ruusuisella mielellä. He olivat nyt vakuutettuja, että noiden kukoistavien tyttäreiden elämä oli käynyt autioksi ja että se nykyisellä kannalla säilyessään kävisi yhä lohduttomammaksi ja ikävämmäksi kuin loputon tihkusade.

Maria nojasi päätään käteensä ja katsoi ajatuksiinsa vaipuneena eteensä.

"Onhan meillä vielä Arnold, joka toiveitamme ylläpitää", puhui hän yksikantaan, "mutta kuinka helposti nämäkin toiveet saattavat pettää!"

"Mutta eihän hän ole sitä varten olemassa, että me tällaista mahdollisuutta ajattelisimme", lausui Martti, "hän elää ja on ihmisten ilmoilla ja elävähän tyttäretkin ja saavat hekin vielä paremmin elämästään iloa! Arnold saattaa nyt muutoin tulla piankin kotiin, jos haluaa; onneksi on hän pysynyt tervennä ja toivottavasti edelleenkin pysyy!"

"Tahtoisin hänen olevan jo kotona! Huomenna kirjoitan minä hänelle kirjeen!"

Pitennetyltä opintomatkalta palattuaan oli heidän poikansa aluksi liittynyt kauppaliikkeeseen, perinpohjin siihen perehtyäkseen ja harjaantuakseen. Ei kestänyt kauankaan, kun hän oli siksi selvillä asioista, että huomasi välttämättömäksi tai ainakin hyödylliseksi persoonallisesti matkustaa niihin maanosiin, joihin kauppahuoneen suhteet pääasiallisesti suuntausivat. Tässä kävivät hänen toiveensa yhteen isän kanssa, joka oli jo kauan kaivannut luotettavaa paikallisedustajaa, kun hän itse oli luopunut ajatuksesta tehdä ajoittaisin matkoja. Vuoden tai vähän toista oli Arnold oleskellut Brasiliassa ja oli hän valppaudellaan ja ripeydellään tehnyt jo hyviä palveluksia.

"Tuon tehtävänsä, laajentaa sikäläinen maatilamme sopivaksi istutusmaaksi", sanoi Salander, "on hän vallitseviin olosuhteisiin nähden suorittanut mahdollisimman hyvin, niin että meillä on nyt pitkäksi aikaa varma tukikohta, kuinka kauppasuhteet hyvänsä muuttukootkin. Johtajaksi on hän löytänyt muutaman toimeliaan ja uskollisen nuoren maanmiehemme, jonka me voimme ottaa tilapäisesti osakkaaksi, niin ettemme enää tarvitse mitään vieraita arentimiehiä. Ja mitä muihin toimiin tulee, niin on Arnold saamistani kirjeistä päättäen käyttäytynyt kaikkialla kauppatuttujen luona taitavasti ja viisaasti sekä jättänyt itsestään hyvän vaikutuksen. Onhan hänen tosin helpompi toimia kuin minun, jonka siirtomaissa täytyi käydä kulkukauppaa melkein tyhjin kourin. Mutta mikä minua ilahuttaa, on se, että meillä on poika ja liiketoveri, joka on kunnollisesti oppinut sekä nähnyt maailmaa maineen ja

kansoineen. Ja kun hänestä lisäksi tulee riippumaton mies, tai hänhän on jo sitä, niin saa hän sanan kauneimmassa merkityksessä osakseen vaikutusalan, joka on meillekin kunniaksi!"

"Eläköön hän niinkuin hänen osakseen on määrätty", sanoi Maria, "eikä toisin, niin pysyy hän tyytyväisenä! Kunpa hän nyt aluksi olisi vain kotona!"

Kun he näin pojastaan puhumalla olivat hetkisen mieltään ilahuttaneet, palasi heidän surunsa tyttäristä taasen ennalleen, synnyttäen pitemmän äänettömyyden. Salander päätti synkät mietteensä lausumalla: "Erästä seikkaa minun on mahdoton selittää! Muistellessani nyt jälestäpäin, kuinka tytöt silloin öisessä puutarhassa, jossa minä heidän ja noiden kahden veitikan perille ensikerran pääsin, komentelivat poikiaan, että näiden täytyi käydä ja seisoa aina kuinka he tahtoivat; kuinka he sen jälkeen kielsivät näiltä seurustelun ja nämä tottelivat, — ja kun minä nyt näen, kuinka heillä ei enää ole vähintäkään vaikutusta, vaan ne vintiöt tekevät ja ovat tekemättä miten vain haluavat, vieläpä määräävät vaimoilleen puvut ja koristeetkin kuin itämaisille orjattarille ja nämä mukautuvat, samalla kun he eivät kuitenkaan enää rakasta ja kunnioita miehiään, niin täytyy minun yhä kysyä, kuinka tämä sopii yhteen ja kuinka se on mahdollista!"

"Eihän se harkitsemalla parane!" vastasi rouva Salander.

"Voisi sanoa, etteivät he kumminkaan puolin ole enää samoja ihmisiä, sen jälkeen kuin mielivaltaiset unelmat ovat haihtuneet. Toisella puolen on unelmien nuorukaisista tullut nuoria miehiä, jotka kääntävät raa'an puolensa esille ja jotka sitäpaitsi kuuluvat niihin, jotka yhdestä poikamaisuuden ikäkaudesta siirtyvät toiseen; toisaalla taasen on tytöistä tullut aviovaimoja, unelmien kehräämä onni on hävinnyt ja jällelle jäänyt vain tavallinen siivous, joka estää heitä viheliäisyyttään vielä jokapäiväisellä riidalla ja toralla koristamasta; sillä luonnollisesti he hyvin tietävät, että se olisi ainoa tulos jokaisesta kokeesta saavuttaa heihin uudelleen vaikutusvaltaa. Onhan jo tuo entinen valta noihin nuoriin miehiin ollut sekin vain osa heidän mielikuvituselämänsä. Mutta kaikki tämä on jo liiaksi sanottua! Me olemme tässä jonkun selittämättömän oikun, ilmiön kanssa tekemisissä, kuten sinä jo olet sanonutkin."

"Niin se lienee", vastasi mies alakuloisesti, "sellaista sattuu niin siveellisessä kuin fyysillisessäkin suhteessa! Taivas meitä armossaan varjelkoon!"

XIV

Seuraavana päivänä lähti Martti Salander ajoissa konttoriinsa, korjatakseen sen mitä eilen oli mahdollisesti tullut laiminlyödyksi. Kun hän oli tämän tehnyt sekä lukenut vasta tulleet kirjeet ja oli juuri aikeissa päivän sanomalehteä katsella, saatettiin sisälle muuan vieras, joka halusi häntä puhutella.

Muuan hyvin puettu, vierasmaalaiselta näyttävä mies seisoi suorana keskellä huonetta. Hänellä oli tatarimaisesti leikattu parta, pitkät, alasriippuvat ja kankeiksi suitut viikset ja vastaava leuan ympäritys. Tukka oli leikattu jokseenkin lyhyeksi, mutta silmäin ympärystät sen sijaan ryppyiset, mikä saattoi johtua yhtähyvin totutusta räpyttämisestä ja vilkuttamisesta kuin ijästäkin; kädessä oli hänellä kiveräpartainen huopahattu, jaloissa polviin ulottuvat kiiltosaappaat. Takki oli kiinni ja eräästä napinlävestä riippui paksu kultaketju, joka vaaksan matkan alempana pujahti toisesta lävestä takaisin sisälle.

Salander kysyi millä hän saattoi palvella.

"Vanha ystävä! Etkö tunne minua enää, Louis Wohlwendia?"

Salander tunsu äänen, vaikkei sillä ollutkaan kuin nimeksi sen entistä kaikua, mutta sen avulla selkeni hänelle kuitenkin erityisiä piirteitä noissa vanhentuneissa kasvoissa. Tänä hetkenä olisi hän ennen ajatellut kuolemaakin kuin Wohlwendia ja täytyi hänen mieltä, missä suhteessa hän oikeastaan oli tuohon mieheen. Hän tyytyi siis katselemaan tätä, sanomatta mitään ja tarttumatta tämän ojennettuun käteen. Wohlwend veti tuolin esille, istui siihen ja viittasi vanhaa ystävänsä istumaan jälleen pulpettinsa ääreen.

"Minä huomaan", alkoi hän uudelleen puhua, "että minun olisi pitänyt ilmoittaa tuloni ja asiani, ettei olisi tarvinnut kompastua siihen vanhaan juttuun, joka näyttää vielä välejämme häiritsevän. Sinä olet tuon häviöön joutuneen Atlantian rannikkopankin maksuosoituksen takia antanut minua kerran syyttää vainota, mutta luonnollisesti mitään siitä kostumatta, sillä minä en voinut maksaa, mitä olin velkaa, siis vieläkin vähemmän, mitä en ollut velkaa. Minulla oli siihen aikaan tilaisuus erään kauppiaan puolesta

tammisen astialautalähetyksen kera matkustaa Unkariin, jossa minä sitten kiertelin ympäri maata, toimin ilman voittoa hankkijana ja välittäjänä kaikilla mahdollisilla kauppa-aloilla, olin tekemisissä puiden, viinin, villojen, vieläpä sianharjastenkin kanssa. Sianharjasten takia jouduin minä Essekin seuduilla Draun varrella muutaman mahtavan siankasvattajan luo, joka mieltyi minuun. Hän kävi kauppaa myöskin muilla tuotteilla ja koetti saada minua kirjanpitäjäksi tai liikkeen johtajaksi ja minä jäinkin sinne. Kuten tiedät, olin minä yhä vielä naimaton, mutta sain nyt tilaisuuden mennä avioliittoon. Isännälläni oli kaksi tyttäretä, kahdesta eri avioliitosta. Ensimmäisestä avioliitosta oleva tuli vaimokseni, ja etteivät molempain perintösuhteet sekaantuisi, vaan kumpikin saisi, mitä hänelle oli tuleva, niin järjesti hän eläissään omaisuutensa ja pani kummankin osan varmalle talletukselle. Nyt hän on jo kuollut. Minä voin vaimoni tuloilla elää hyvin hänen kanssaan ja säännöllisesti taloutta hoitaen vuosittain vähän säästääkin. Kun jälkeen jäänyt maatila on edullisesti myyty, käy asemani ehkä vieläkin paremmaksi. Ensimmäinen mihin päätin käydä käsiksi, oli luonnollisesti ryhtyä korvaamaan minun takiani kärsittyjä vahingoita, joita mahdollisesti ei muutoin oltu sovitettu; ensimmäisenä on se koko summa, jonka sinä, vanha ystäväni Salander, ennen ensimmäistä Brasilian matkaasi minulle takasit. Minä aion oleskella täällä pitempään. Luonnollisesti voin minä käyttää ainoastaan vaimoni vuosituloista jääneitä säästöjä ja on minun niissä rajoissa liikkuminen erityisiä maksuja suorittaessani. Lyhyesti, minä olen tullut panemaan asiaa alulle!"

Hän veti esiin lompakon ja asetti muutamia seteleitä Martti Salanderin pulpetille, jonka jälkeen hän jatkoi: "Tässä on viisituhatta frangia! Olehan hyvä ja merkitse ne kirjoihin ensimmäisenä velanlyhennyksenä ja laske kohtuullinen korko koko kuluneelta ajalta sekä samoin laske, jos niin tarvitaan, vähittäinen kuoletusmaksu? Sillä minulla on kaksi poikaa, jotka nekin kasvatuksensa kysyvät menoja."

Nyt vasta olikin Martti Salander hämillään. Jos Wohlwendin halu maksaa oli todellinen, niin täytyi hänen, Salanderin, ottaa häntä kohtaan ystävällisempi käytös, eikä hän kuitenkaan tiennyt edes sitä, pitikö hänen ottaa rahat vastaan neuvottelematta asianajajansa kanssa. Mutta jos Wohlwend sittenkin on ollut syytön tuohon rannikkopankin juttuun, mikä kylläkin on hyvin mahdollista, niin seisoi hän nyt hyvine aikomuksineen ja itse asiassa jo alkuunpantuine suorituksineen kunnian miehenä hänen edessään eikä Salanderin niin ollen tarvinnut häntä tylsty pois työntää.

Hän otti senvuoksi nuo viisi seteliä käteensä, silitti ne tasaisiksi ja sanoi hiukan mietittyään: "Jos sinä tahdot hyvittää minulle sen takaussumman, niin on se minulle vain mieluista; menetetyksi luullun rahan voi aina kaksinkerroin hyvin käyttää! Koroksi minä ehdotan neljää sadalta, laskettuna kymmeneltä vuodelta, siis määrä-ajalta, jonka kuluttua velka vanhani, niin että me pääomalle ja kymmenen vuoden korolle saamme pyöreän summan, joka ei enää muutu, siinä tapauksessa että lyhennykset eivät jää suorittamatta! Nämä viisi tuhatta olisivat siis ensimmäisenä maksueränä puheenalaiselle summalle!"

"Minä tunnen taasen vanhan kunnan ystäväni!" vastasi Louis Wohlwend rehellisellä äänellä. "Korkokanta ja aika ovat ystäväni tavoin lasketut ja minä hyväksyn molemmat kiitollisuudella!"

"Minä kirjoitan sinulle väliaikaisen kuitin ja, koska se sinusta ehkä on mieluisampaa, pidän myöhemmin itse huolta tarkemmasta maksutodistuksesta, ettei minun tarvitse sitä kirjanpitäjälle uskoa."

"Aivan kuten tahdot! Kiitos vain vielä kerran!" vastasi Wohlwend, ojentaen hänelle tunteellisesti kätensä. "Katsos, nyt minä voin ilomielin pitää itseäni kotiinpalanneena, kun minä olen kotona vanhimman nuoruudenystäväni kanssa tehnyt rauhan!"

Tuon rauhallisen keskustelun kuluessa, joka toi hänelle odottamatta takaisin kauan sitten ansaitsemansa rahat, unhoitti Salander kaiken sen mitä hän Wohlwendin takia oli kärsinyt ja mitä hän jo itse oli hänestä puhunut. Hän pudisti ystävällisesti tämän kättä, kuten ainakin hyväsydäminen mies, jonka sydämeltä kivi putoaa jakun hän myöskin voi vanhasta vihankaunasta vapautua. Hän antoi tuon puolittain aasialaiselta näyttävän ja jonkunlaista itse ottamaansa helkkyyvää saksanmurretta puhuvan Louisin olla oloissaan ja tämä jäikin sinne loruilemaan aina päivällisaikaan saakka, kyseli kaikkea, katseli tulevia ja meneviä liikehenkilöitä ja vaihteeksi taas ylisteli Salanderin onnea. Ja kun tämä keskeytti työnsä, lähteäkseen kotiin päivälliselle, tahtoi Wohlwend saattaa häntä kappaleen matkaa.

He tulivat muutaman hotellin luo, jossa herra Louis Wohlwend asui. Tämä pysähtyi portille ja pidätti Salanderia.

"Tee minulle se palvelus ja tule ainoastaan hetkiseksi sisälle! Minä haluaisin kovin mielelläni esittää sinulle perheeni, vaimoni, poikani ja kälyni!"

"Mutta sehän saattaa helposti toistekin tapahtua! Nyt minua odotetaan syömään!" pyyteli Salander anteeksi.

"Ymmärrähän nyt!" tiukkasi Wohlwend, "minun pitäisi huomenna aikaisin mennä heidän kanssaan Rigille, näyttääkseni heille hiukan ihanuuksiamme! Ja muutakinhan siihen väliin voi tulla! Vain hetkiseksi!"

Lyhentääkseen mitä nyt kerta ei voinut välttää, salli Salander työntää itsensä portaita ylös ja huomasi olevansa muutamassa salonkimaisessa huoneessa vastapäätä kahta muhkeaa naista, joiden kauneus oli erilainen, mutta muukalaismaisuus yhtäläinen, samoinkuin käytös ja matkapuvutkin.

"Tämä se nyt siis on vanha ystäväni Martti Salander!" ilmoitti hän heille, ja häneen kääntyen: "Tämä on vaimoni Alexandra Wohlwend, syntyjään Glavicz! Tämä hänen sisarensa neiti Myrrha Glavicz ja nämä poikani Georg ja Louis!"

Nämä tervehtivät häntä kunnioittavasti, joskin hiukan kömpelösti ja hän tarjosi heille kaikille kätensä sekä tiedusteli yhtä ja toista matkasta, jonka he olivat tehneet, ja sen semmoista. Silläaika oli Wohlwend pujahtanut ulos, mutta tuli kohta takaisin.

"No, vanha ystävä, sinä kunnioitat meitä nyt syömällä kanssamme! Minä lähetin palvelian kotiisi ilmoittamaan, että sinä olet meidän luonamme eikä missään hukassa!"

"Mutta, ystävä hyvä, se ei sittenkään käy laatuun!" arveli Salander vastaan ponnistellen. Se ei kuitenkaan auttanut mitään ja hän myöntyi.

Kesti neljänneksen, ennenkuin soitettiin ruualle, eikä keskustelu tahtonut juuri luistaa, vallankaan kun Wohlwend ei jutteluun ottanut osaa. Mutta Salanderille ei tullut ikävä, kun hän teeskentelemättä katseli noita vieraita ihmisiä.

Kun vihdoinkin käytiin pöytään, sai hän taluttaa rouva Wohlwendin sisarta sekä istua hänen rinnalleen.

"Varo itseäsi!" sanoi Wohlwend piloillaan, "hänen suonissaan virtaa todennäköisesti helleeniläistä verta. Minun appi vainajani on aikoinaan tuonut hänen äitinsä Mustanmeren rannoilta ja heidän esi-isänsä pitäisi Tessaliasta tulleen sinne."

Martti silmäili tuota rinnallaan olevaa hiljaista naapurina, joka nyt oli vallan lähellä häntä. Hän näki pari loistavaa silmää, jotka ikäänkuin välinpitämättömässä surussa olivat kääntyneet häntä kohti, ja tumman tukkalaitteen alta näki hän juontuvan alas moitteettomat otsan ja nenän ääri viivat sekä täyteläisten huulten alla pyörityvän mitä somimman leuan, kaikki kuin vanhan kreikkalaisen naisensäreseptin mukaan.

Salander tunsikin mielihyvää istuessaan tuon harvinaisen kauneuden lähellä ja kun Wohlwend oli tuottanut sampanjaa ja hän nauttinut sitä pari lasia, oli hänestä kuin hän olisi keksinyt uuden maanosan tai uuden periaatteen, lyhyesti, löytänyt Kolumbuksen munan.

Pöydässä olleet vierat olivat jo kaikki jättäneet ruokasalin ja useimmat heistä olivat ohimennessään heittäneet silmäyksen tuohon Martin rinnalla istuvaan kaunottareen. Nyt tuli muuan viinuri ja ehdotti sampanjan ääressä vielä istuvalle herrasväelle, että juomavehkeet kannettaisiin viereiseen huoneeseen, kun salissa taas parin tunnin perästä syötäisiin ja pöytä oli uudelleen katettava. Samalla nosti hän pullon jäädytysastiasta ja katsoi sitä, mutta se oli tyhjä.

Tämä sekä pullon että viinurin töykeys herätti Salanderin hänen unelmaisesta tilastaan. Hän nousi ylös ja hylkäsi päättävästi Wohlwendin tyrkyttävän esityksen, että seurattaisiin viinurin ehdotusta.

"No niin, vanha ystävä!" sanoi Louis Wohlwend, "siis toisella kertaa! Minä toivon, että me opimme jälleen toisiamme ymmärtämään! Ystävyys ei ole mitään huonoimpia ihanteita, vallankin kun se on vanhaa lajia, kuten hyvä viini!"

Salanderista, joka taasen oli kokonaan valvalla, ei vertaus tosin ollut sattuva, hyvin vanhaa viiniä kun ei enää nykyään arvosteltu niin korkealle kuin ennen. Hän jätti kuitenkin muistutuksen tekemättä ja kiiruhti sanomaan hyvästi noille hänen ympärillään piirissä seisoville henkilöille. Viimeinen oli neiti Myrrha Glavicz, jolla oli suonissaan kreikkalaista verta ja joka seisoi hänen takanaan; hän etsi häntä väärältä paikalta, kääntyi sekaannuksessaan ympäri ja oli vähällä liukahtaa, ennenkuin oli tilaisuudessa tuolle vaiteliaalle naiselle kätensä ojentamaan ja lähtemään.

"Hän teki saman vaikutuksen kuin vanhan Hellaan sinisen taivaan äänettömyys!" ajatteli hän nopein askelin katuja pitkin kiiruhtaessaan.

"Kauneus on sentään, herra nähköön, ihana asia, oikein semmoinen klassillinen kauneus!" ja ajatuksissaan löi hän näppiä, niin että pari vastaantulijaa katsoi kummissaan hänen jälkeensä.

"Mikäs vieras se oli, jonka kanssa sinä olet hotellissa syönyt?" uteli Maria rouva, jonka luokse hän hetkiseksi pistäysi.

"Eikö sitä sinulle sanottu?" kysyi Martti hämillään.

"Pitäisihän se sinun tietää, kun kerta annoit ilmoittaa, ettet tulisi kotiin, vaan söisit siellä!"

"En minä suinkaan ole antanut ilmoittaa, vaan hän sen tietämättäni teki!"

"Kuka hän?"

"Jahaa! No, arvaa — Louis Wohlwend!"

"Sekö siellä? Ja sinä olet hänen kanssaan syönyt?"

Rouva Salander oli kankeana hämmästyksestä, mikä ei suinkaan ollut iloisinta laatua.

"Elä nyt niin kovin säikähdä! Ajattelehan, että hän tahtoo maksaa sen takaussumman korkoineen ja toi minulle aluksi viisituhatta frangia!"

"Toivoisin, että maa olisi hänet rahoineen niellyt! Jollei niillä rahoilla olisi syrjätarkoitusta, niin ei hän olisi niitä tuonut! Ja sitten sinä heti taasen olet ruvennut ystävyYTEEN hänen kanssaan?"

"Ei juuri sitäkään! Mutta elä nyt, Maria kulta, ole noin kummallinen! Minä siinä en voi nähdä mitään muuta kuin että hän tahtoo hyvittää sen vahingon, nyt kun hän voi."

"Voi sinua, ja minä kun en voi mitään muuta siinä huomata kuin että hän on tullut kolmannen kerran sinut puhdistamaan!"

"Se ei olisi hänelle enää tarpeellista! Eikä hän toki ole koskaan sellainen lurjus ollut, että hän, joka on rikkaissa naimisissa, pelkästä petkutuksen harrastuksesta maksaisi vanhan velan, voidakseen käyttää sitä syöttinä uuteen pyydystykseen. Ja sitten, eihän hän nyt toki vaimoineen ja lapsineen olisi sitä varten tänne tullut!"

"Taivasten tekijä! Vaimo ja lapsia! Ne mahtaa olla kaunista väkeä!"

"Kaunistako? Näkisitpä vain kerran, niin ihmettelisit! Rouva itse minusta tosin ei tuntunut erikoisen hienolta, vaan hän onkin sen takia huomattava, että hänellä on nuorempi sisar, eräs Myrrha neiti, jota minun täytyi katsella! Antigone, sanon minä, Nausikaa, kaunis Helena itse, sanoisin minä, jollei hän näyttäisi siksi liian hurskaalta!"

Vasta nyt huomasi Maria rouva selvemmin miehensä innostuksen, hänen keveän punastumisensa ja silmiensä loisteen. Tässä harvinaisessa vanhan miehen kauneudenihailussaan näytti hän niin herttaisen koomilliselta, että Marian täytyi sydämellisesti nauraa ja katsella häntä kasvavalla iloisuudella.

"Se on ihan totta!" huudahti mies vilpittömästi, luullen Marian nauravan sen takia, ettei hän uskonut häntä ja aavistamatta, että tämän ilonaihe oli jalompaa laatua. Ja kun Maria yhä lystikkäämpänä katseli häntä, lausui hän kärsimättömästi: "Oh, mitäs sitä kannattaakaan sinun kanssasi yrittää!" ja lähti tiehensä.

"Sitä kunnon Marttia!" ajatteli rouva tuolinselkämykseen nojaten ja kätensä hetkiseksi ristiin laskien, "hän ei muuksi muutu ennenkuin kuolee! Aina saa hän jonkun uuden pääsiäisjäniksen kierrokseensa, kun luulee sen jo olevaan lopussa! Nyt hän on jälleen tekemisissä kreikkalaiskauneuden kanssa, kuten hän sitä ennen vanhaan nimitti; piakkoin kai tulee kysymykseen Odysseia, jonka me jo kerran luimme läpi. No niin, hän on aina johonkin innostunut ja aina käsinä jossakin puuhassa ja silloinpa hänen ei tarvitse keilaa heittää!"

Tämän suosiollisen kuvauksen esine oli sillä välin jo matkalla liiketaloonsa, jonne hän astui toisen mielialan valtaamana kuin mitä oli ollut sinne äsken tullessaan. Vasta kadulla tuli hän ajatelleeksi vaimonsa herttaista käytöstä, josta vuosien ruosteen alta tämän sisäinen nuoruus siinä määrin herttaisemmin esiin kimmelsi, missä määrin tuo tapaus oli ollut laatuaan uusi.

Se vähäinen harmi, jota hän hänen naurunsa johdosta oli tuntenut, hävisi huomaamatta. "Kuka olisi ajatellut", tuumi hän itsekseen, "että tuo kunnon Maria, jonka minä niin hyvin tunnen, kykenisi tuollaisessa tapauksessa näyttämään niin soman herttaista mieltä! Koskaan en ole häntä sellaisena nähnyt! Tässä tapauksessa ei todellakaan voi sanoa, että ihminen yhä muuttuu kunnes hän kuolee! Aina kun vähimmin sitä ajattelee, esiintyy hän uudessa valossa! Todellakin, kun hän tässä suhteessa pysyy aina samana, niin ei voi sanoa hänen muuttuvan!"

Mutta kumpikaan ei muistanut mitään siitä keskustelusta, joka heillä eilen illalla ennen

maatapanoaan oli ollut tyttäristään ja mitä he ihmiselämän oikullisista ja selittämättömistä ilmiöistä olivat lausuneet.

XV

Martti Salander ei useampiin viikkoihin kuullut mitään uutta Louis Wohlwendista ja hänen perheestään ja vaikkakin hän toisinaan oli utelias tietämään, mitä tuo hänen omituinen ystävänsä vielä hyväksi lopuksi panisi toimeen, niin ajatteli hän sitä yhä vähemmän ja välinpitämättömämmin.

Eräänä iltana ilmoitti Maria rouva lähtevänsä tyttärien luo ja viettävänsä päivän kummankin luona. Molemmat miehet olivat nimittäin matkustaneet ampumajuhlaan Länsi-Sveitsiin eivätkä lähtisi sieltä ennenkuin olisivat saaneet pari hopeamaljaa ammutuksi, jota varten he suurin kustannuksin ja loppumattomalla ampumisella olivat harjoittautuneet. Heidän poissaoloaan halusivat heidän rouvansa käyttää talousesineiden, erittäinkin makuu- ja liinavaatteiden perinpohjaiseen tarkastukseen sekä saada äidin siinä toimessa neuvoillaan avustamaan. He arvelivat luonnollisesti tällä tavoin saavansa rauhassa viettää kokonaisen kesäpäivän äidin seurassa sekä järjestivät lisäksi niin, että kumpikin heistä olisi mukana toisensa kotona tapahtuvassa tarkastelussa ja neuvottelussa, joten he toivoivat saavansa hyvän tilaisuuden ei ainoastaan opettavaisiin huomioihin ja kärsittyjen vaurioiden vertailuun, vaan myöskin kolmen vuorokauden pituiseen mitä mieluisimpaan avomieliseen seurusteluun. Sillä ainakin yhden yön seudun tahtoi kumpikin tytär pitää luonaan tuon ikävöidyn vieraan.

Martin mielestä oli tämä kaikki oikein, paitsi mitä tuli vävypoikien kustannuksia kysyvään ampumaharrastukseen, josta itse asiassa näillä kummallakin oli kotonaan lasikaapissa rivi kiiltäviä maljakoita, ilman että he olisivat olleet mitään varmoja ampujia. Mutta kun asia nyt kerta oli sillä tavoin, niin soi hän noille kolmelle rouvalle tilaisuuden parin tai kolmen päivän yhdessäoloon, kehoittaen omaa vaimoiaan viipymään lasten luona niin kauan kuin se oli huviksi ja hyödyksi sekä hänelle että heille. Olihan kummassakin paikassa ilma mahdollisimman puhdasta ja terveellistä.

Määrättyinä päivinä saattoi hän puolisonsa asemalle, johon palvelustyttö oli jo kulettanut korin täynnä kaikenlaista hyvyyttä, jonka määränä oli noiden kolmen tilapäälesken yhdessä oloa osaltaan juhlallistuttaa.

Asemalta lähdettyään teki Salander pitemmän kävelyretken toistamiseen tai kokonaan uudesta rakennettujen korttelien kautta, etsiskellen katseillaan taloja, joiden rakentamiseen hän oli lainannut liikenevää kapitaalia. Mutta kun hän ei ollut mikään ahkerampi kaupunkikäyskentelijä, niin ei hän nyt enää voinut niitä löytää. Siinä kävellessään johtuivat hänen ajatuksensa vallalla olevaan arveluttavaan rakennuskuumeeseen, jota hän tosin itsekin avusti, sekä niihin puheisiin, joita oli jo käymässä välttämättä tapahtuvista rakennuskonkurseista. Tulkoonpa, ajatteli hän, onhan minulla ensimmäinen kiinnitys ja sitäpaitsi: joka mukana hääriä, se saa mukana seuraukset kärsiä. On parasta marssia ajan kanssa yhtärintaa, kyllä se kaikki taasen sovittaa. Ja mihin ryhtyisivät meidän käsityöläisemme, jollei edes olisi tuota vähää rakennustyötäkään.

Hän katseli tarkemmin muuatta kaunista taloa, jossa näytti olevan jo asukkaita, koska alakerrassa järjestettiin juuri kauppaliikettä tai tavaravarastoa ja muiden kerroksien ikkunoissa oli uutimet. Hänen siinä seisoessaan tuli talosta ulos Louis Wohlwend ja huomasi Martti Salanderin.

"Hei", huudahti hän, "siinähan sinä vanha ystäväni oletkin kuin kutsuttuna! Olin juuri aikeissa tulla sinua konttorista etsimään! Miten mielelläni veisinkään sinut heti ylös, sillä me asumme toistaiseksi tässä talossa, mutta naisväki ei ole vielä kunnossa ja he kähähtäisivät kuin kissat, jos minä herran sinne toisin!"

"Vai niin, sinä olet hankkinut asunnon ja aiot siis jäädä tänne?" sanoi Salander, vihdoinkin sanoiksi päästessään.

"On hyvin mahdollista, että me jäämme ainakin niin kauaksi kuin pojat on kouluutettu. Sillä sen minä olen saanut päähäni, että heidän on täällä käytävä koulu; pitäähän heidän toki pysyä sveitsiläisinä. Me olemme muutamia viikkoja matkustelleet ympäri, käyden Genfin järvelläkin. Lausannessa minä löysin yksityisen opiston, joka minua hyvin miellyttää. Siinä aion minä heitä käyttää vuoden verran ja sitten saavat he täällä tai muualla saksalaisessa Sveitsissä käydä läpi hyvän keskikoulun, gymnaasin tai realikoulun."

"Mitä heistä sitten pitäsi tulla?" kysyi Salander.

"Minun tahtoni on, ettei missään tapauksessa kauppiaita! Minä olen saanut siitä tarpeeni, koska kaikille ei ole suotu erään Martti Salanderin onnea!"

Tämä ei ottanut pahakseen puhetta, minkä hän oli saanut kuulla muiltakin, joille oli hullusti käynyt, vaan hymyili hyväntahtoisesti: "Siis aiot sinä poikia opiskelemaan?"

"Opiskelemaan, hm! Kyllä ja ei! Pelkään etteivät pojat ole siihen oikein tarpeeksi intelligenttejä. Mutta sentäänkin tuntuu minusta että he voisivat hallita teologisia opinnoita!"

"Teologisia? Niidenhän nykyään pitäisi olla suorastaan vaikeimpia ja vaativat ne päinvastoin mitä terävintä kykyä!"

"Ei niinkään kuten luulet!" vastasi Louis Wohlwend, etevämmyyden tunnolla silmiään vilkuttaen. Mutta kun kumpikaan ei oikeastaan tiennyt, kuinka toinen luuli tai tahtoi luulla, jättivät he tuon keskusteluaineen.

"Minne sinä menet?" kysyi Wohlwend.

"Toimistoon; minä vein vaimoni asemalle, hän matkusti muutamiksi päiviksi pois ja sitten minä olen vähän kävellyt. Lieneepä jo aika mennä!"

"Minä saatan sinua vielä vähän matkaa! Mutta apropos, mitäs sinä siihen sanot, että minä asun sinun talossasi?"

"Minunko talossani? Missä sitten? Eihän minulla ole mitään taloa!"

"Siinä josta äsken tulin ulos! Puhelin omistajan kanssa nykyisistä rakennusoloista ja sain luonnollisesti tietää, mistä hän on rahoja saanut. Se on siis yhtä hyvin sinun kuin hänenkin talo!"

"En käsitä kuinka! Vaikkapa tuon miehen täytyisikin se luovuttaa, niin joutuisi se ennen muille kuin minulle, siitä olen varma!"

"Kuka sen sanoo! Jos kauppahinta laskeutuu kolmannelta tai neljänneltä osaltaan, niin on talo sinun!"

"Mutta onko se talo sitten todellakin se, johon minä olen rahoja antanut? Mikä sen omistajan nimi on?"

"Mitä, etkö sinä omia talojasi tunne? Herran nimessä, Martti, sinähän olet suurellinen!" Tätä sanoessaan silmäsi Wohlwend pistävästi vanhaa ystäväänsä, joka sattui olemaan puolen askelta edellä eikä huomannut tuota ilkeää silmäystä.

Hän ei nähtävästi itsekään tiennyt, mikä hänessä herätti tuon pienen suuttumuksen kihauksen, Salanderin menestyskö vai hänen huoleton tyyneytensä. Hän oli jo ehtinyt tietoonsa onkia enemmänkin kuin mitä hän ilmaisi, jota vastoin Salander ei edes tiennyt, missä ne talot olivat, joihin hänellä oli kiinnitys. Ja sitä piti Wohlwend kuin persoonallisena loukkauksena. Eikä Salander edes kunnioittanut häntä uudestaan kysymällä talonomistajan nimeä, joka äsken oli jäänyt sanomatta.

Mutta tuskin oli hän tuon puoli askelta jouduttanut, kun ilkeä ilme hänen silmistään hävisi ja hän jutteli edelleen.

"Vanha ystäväni! Mitäs minun pitikään sanoa: niin, olen epätietoinen suhteestani sinun kaikkein armollisimpaasi. Mielelläni minä kuitenkin asiain nykyisellä kannalla ollen kävisin häntä tervehtimässä, vallankin kun minulla on naisväkeä, joka tarvitsisi sopivaa seuraa. Äitinsä aikaisen kuoleman takia eivät he ole päässeet osallisiksi hienommasta kasvatuksesta, vaikka tosin ovatkin opetusta saaneet kiertäviltä hengellisiltä tai maallisilta opettajilta, miten milloinkin on soveltunut. Mutta se ei paljon merkitse eikä siitä olisi mitään sanomistakaan, jos heillä korvaukseksi olisi seurustelutaitoa enemmän kuin mitä he kotioloissaan saattoivat omistaa — mutta siinäpä se juuri onkin. Näin ollen minun on heidät ennenpitkää saatava johdetuiksi johonkin perheeseen, jossa he voivat oppia jotakin, noin vain välttämättömintä —"

"Siinä tapauksessa koputat sinä väärälle ovelle", keskeytti hänet Salander, "minun vaimoni elää jokseenkin erilleen vetäytyneenä eikä hän pidä edes sisäkköä. Pitkistä ajoista me olemme tulleet toimeen yhdellä vanhan puoleisella palveliattarella, joten voit siis käsittää, ettei meidän perheessämme ole naisille mitään opittavaa."

"Elähän sano! Rouvasi ei ole minulle suopea, sen minä kyllä tiedän, mutta siitä huolimatta minä sentään tunnen kaikkea kunnioitusta häntä kohtaan ja tiedän, että hän jo yksinäänkin kykenee mallikelpoista kotia hoitamaan — ymmärrähän tarkoitukseni! Enhän minä etsi loistoa ja mieluisaa seuraa naispolosilleni, vaan esikuvaa kaikessa toiminnassaan jalosta ja tyyneestä naisesta —"

"Tuollaisella puheella sinä loukkaat Mariaa", keskeytti Salander uudelleen tuon tungettelijan, "hän ei voi sietää sellaista puhetta eikä hän ole vielääkään antanut anteeksi sille puhujalle, joka tyttäriemme häissä kaikkien kuullen nimitti häntä jalon naisen esikuvaksi!"

"Ahaa, nuo kuuluisat häät!" huudahti Wohlwend, "niistä minä Budapestin harjasmarkkinoilla ollessani luin sanomalehti uutisen. Minä istuin aamiaisella edessäni silavapaistia ja seiteli erlauilaista, otin sanomalehden käteeni ja luin siitä umpimähkään: 'Kuuluisiin Kanaan, Camachan (jota minä en tunne) ja niin edespäin, häihin on verrattava niitä vapaassa Sveitsissä erään herra Martti Salanderin kahden tyttärensä miehelään mennessä toimeenpanemia häitä, joissa ei ainoastaan kestitetty suurta kansanjoukkoa vaan myöskin esitettiin valtiollisia näytelmiä ja allegorioita, kaikki vapaan taivaan alla!' Siitä sinun täytyy minulle vielä kertoa! Kuvailehan mielessäsi, kuinka se teki minut sähköiseksi ja kuinka minulla silavapaistista huolimatta tuli vesi suuhun!"

"Sitten toisella kertaa!" sanoi Salander, joka oli punastunut ja käynyt hämilleen sekä katsoi kelloaan, "nyt minun kumminkin täytyy mennä asioilleni, kello on pian yhdeksän!"

Mutta Wohlwend tarttui häntä takinapista: "Vielä sana, vanha ystäväni! Sinä olet siis yksinäsi kotona? Me emme ole saaneet vielä kertaakaan oikein perinpohjin jutella, joten olisi hauska että sinä söisit tänään meidän kanssamme, jollei sinulla mitään muuta ole mielessäsi! Meillä tosin ei kaikki ole vielä täysin järjestyksessä eikä kyökin puolellakaan mitään ylellisyyksiä — vaan tiedänhän, että sinä suostut tulemaan! Meidän on oltava omien seinien sisällä, jos tahdomme häiriytymättä olla. Sinä lupaat tulla, eikö niin?"

Tämä Wohlwendin uusi tinkaaminen ei ollut Martille mieleen, vallankin kun hän muisti Maria rouvan vastenmielisyyden. Mutta se seikka, että hän kerta oli päättänyt syödä ulkona sekä oli utelias uudelleen näkemään sitä kaunotarta, jonka ylisteleminen hänen vaimossaan oli synnyttänyt niin herttaisen iloisuuden, muutti äkkiä hänen mielensä tai sitten verhosi hänen tietoisuutensa jonkunlaiseen sumupilveen, ja niin hän antoi lupauksensa, jonka jälkeen Wohlwend kiiruusti poistui ja Salander vihdoin pääsi työpaikkaansa lähtemään. Hän jäi muutamiksi hetkiksi työhön senkin jälkeen kuin hänen väkensä oli poistunut ja loi iloisin mielin silmäyksen liikkeensä kaikinpuoliseen tilaan. Missä vaikeuksia pyrki esiintymään, eivät ne johtuneet itsensä pettämisestä tai ajattelemattomasta menettelystä ja saattoi niitä kohdata tyynin mielin. Siinä päivällishetken hiljaisuudessa silmäili hän tutkivasti myöskin kirjoja samoin kuin persoonallisia muistiinpanojaankin tärkeämmistä tapauksista yleensä ja huomasi tyydytyksellä, minkä hän muutoinkin tiesi, että hänen kauppaliikkeensä ei kulkenut eteenpäin uhkarohkein harppauksin, vaan tasaisena, tyynenä virtana. Siinä luuli hän kiitollisin mielin huomaavansa itseään suosivaa onnea, jonka avulla hän oli aikaisempien onnettomuuksiensa jälkeen tavannut ainoastaan rehellisiä ja luotettavia liiketuttavia tai vieläpä itsekin näitä puoleensa vetänyt, jos hän nyt kerta tahtoi niin turhamainen olla ja sillä itseään ylistellä.

Nyt alkoi kirjoituspöydän yläpuolella oleva tukeva kello pärrätä, löi neljänneksit ja sitten voimakkaasti yhden kerran, johtaen Salanderin mieleen mitä hän Louis Wohlwendille oli luvannut sekä samalla, että tämä hänen vanhin ystävänsä oli lähes ainoa ihminen, joka hänet oli onnettomuuteen saattanut, eikä vain yhden kerran. Hän säikähti ilmeisesti, sulki jälleen muistiinpanokirjat ja mietti epäröiden, eikö hän tekisi paremmin, jos seuraisi Maria vaimonsa tunteita eikä menisi sinne ja ylipäänsä kerrassaan katkaisisi välinsä tuon omituisen veitikan kanssa. Mutta ajatellessaan, kuinka Wohlwend sentään osoitti hyvää tahtoa ja kuinka hän oli jo ryhtynyt toimiin vapaaehtoisesti korjatakseen entistä, tuntui hänestä kuitenkin mahdottomalta ja julmalta kohdella miestä sillä tavoin nyt, kun hän näytti pelastuneen ehkä enemmän mielettömän kuin huonon elämänsä hairauksista sekä päässeen lepoon.

Niinpä nousi hän tuolistaan, etsi apulaistensa hius- ja vaateharjat, joita nämä säilyttivät eräässä nurkassa, pesi kätensä ja somisteli itseään sikäli kuin hänen ijälleen soveltui naisten kanssa päivällisille mentäessä. Sitten soitti hän talossa asuvaa renkiä ja käski hänen sulkea konttorin sekä sanoa kirjanpitäjälle, että hän ei luultavasti enää iltapäivällä tule sinne.

Perille tultuaan kiipesi hän kolmet portaat ylös, kunnes löysi asunnon, jonka ovella oli nimikortti *L. Wohlwend-Glavicz*. Joskin korkealla sijaitseva asunto todisti vaatimattomuutta, niin ilmaisi kortti omistajansa siltäkin kuuluvan niiden ryhmään, joilla on aina jotakin näperreltävänä kelpo nimensä ympärille. Martti pudisti päätään ja käsi jo kellon vetimessä epäröi hän viimeisen kerran. No, ei se pohjaltaan ole muuta kuin pientä turhamaisuutta, hänellä kun nyt on siihen hyvää aikaa! ajatteli hän ja nykäsi kelloa. —

Kului vähän aikaa, ennenkuin poika avasi oven ja ääneti kumartaen laski vieraan sisään. Eräässä huoneessa näkyi avoimien ovien kautta katettu pöytä, jonka ääressä toinen poikasista laski lautasella olevia manteleita. Kummallakin pojalla oli samantapaiset saappaat kuin isälläkin sekä pitkät, kellahkon väriset takit kuten herrasväkien palvelioilla. Samanlaista makua noudattaen oli hiukset sivelty pomadalla ja liimattu tasaiseksi ohimoille. Siten tekivät he vaikutuksen lapsista, joita vanhempansa

eivät osaa pukea. Kun ei ketään vielä kuulunut, kysyi Salander sen nimeä, joka hänelle oli avannut oven, sillä hän oli sen unhoittanut.

"Georg!" vastasi tämä jälleen kumartaen, "ja tuo on Louis."

"Oikein! No, ja missä isänne on?"

"Tuolla sisällä hän istuu!" sanoi Georg ovea osoittaen. Martti koputti ja sieltä kuului kehoitus astumaan sisään.

"Ah, veli Salander!" huudahti Wohlwend, joka istui pienen pöydän ääressä ikkunan luona ja kirjoitti, mutta nousi nyt ylös ja kätensä ojentaen astui Salanderia vastaan, "tervetuloa luoksemme!"

"Täytyy pyytääkseni anteeksi myöhästymistäni", sanoi Salander, "minä unohduin kokonaan konttoriini, kunnes kello löi yksi!"

"Ei se mitään! Näet, että minäkin olin työssä; minä mies parka saan alituisesti olla vaimoni omaisuuden takia toimessa. Se on vähän hankala paikkakunta se siellä Unkarissa. Kälylläni on tosin oma asianajajansa, mutta senkin toimintaa täytyy minun yhä pitää silmällä. Minulla on tässä juuri käsillä hänen viimeinen laskunsa. Mutta katsotaanhan nyt, missä naiset viiptyvät!"

Hän pani muutamia pöydällä olevia papereita kokoon ja sulki ne piironkiin.

"Katsohan vain tätä mööbeliä, kuinka hyvin se on maalattu!" sanoi hän, "puhdasta kuusipuuta ja näyttää pähkinäpuulta! Meillä on nimittäin kokonaan vuokrattu talous, vuoteet ja kaikki, kunnes toistaiseksi tänne jääminen on päätetty. Ruokakin meillä on tänään ravintolasta. Tosin me toimme keittäjän mukanaamme, mutta hän ei osaa vielä selviytyä tšekäläisten laitosten kanssa."

Muuan ovi aukeni ja sisään astui rouva Alexandra Wohlwend-Glavicz. Hän kävi kahisevassa silkissä ja oli suunnilleen miehensä kokoinen; kuitenkin näytti hän ottavan vaarin miehensä katseista, ikäänkuin peljäten tekevänsä jotain nurinkurisesti. Kasvot olivat hänellä hyvin muodostuneet, mutta ilmeettömät ja ryppyisemmät kuin mitä pian nelikymmenvuotiaalta, jonka ikäinen hän oli, olisi odottanut.

"Näetkös", kääntyi Wohlwend häneen, "täällä ei ole tapana suudella kädelle, jos joku herra tulee. Puristaa vain kättä ja siinä kaikki!"

Salander huojensi rouvalta tuon manööverin seuraamalla tuota juuri kuultua määräystä ja ojentamalla suorana seisoen kätensä.

"Hyvää päivää, herra valtioneuvos von Salander", sanoi rouva melkein raa'alla äänellä, "minua ilahuttaa, että te olette niin hyvä ja tulette meidän yksinkertaiselle päivällisellemme!"

Samassa hän Salanderin sijasta teki samanlaisen kumarruksen kuin äsken Georg poika.

"Ei niin!" huudahti Wohlwend nauraen, "ei sinun tarvitse enää mitään komplimangeja tehdä, jollei kättäsi kerta suudella!"

Rouva punastui vahvasti, huomattessaan sen pistävän silmäyksen, jonka miehensä naurustaan huolimatta häneen heitti. Sillä tämä on suutuksissaan vaimonsa ilmeisestikin opetelluista ja nurinkurisista tervehdyssanoista. Onneksi hänelle, kun hän siinä peloissaan seiso, aukeni ovi uudelleen ja hänen sisarpuolensa astui esiin, kääntäen ja kiinnittäen heti itseensä Salanderin katseen. Hän oli todellakin kaunis ilmestys, yhtä kookas kuin sisarensakin, mutta hyvinkin kahtakymmentä vuotta nuorempi ja valkoisessa puvussa, jota hän kantoi, esiintyi hänen vartalonsa moitteettomana. Puku oli yksinkertaista tekoa, ilman mitään röyhistyksiä ja huomattavimpana koristeena oli valkea pitsikaulus, jonka läpi hiukan pääsivät kuultamaan mitä kauniimmat olkapäät ja käsivarret, lisäten siten vain kauluksen somuutta. Vieno kainous ja hänen olemuksessaan komeasta ryhdistä huolimatta esiintyvä vaatimattomuus antoivat tälle kaikelle jonkinlaisen hienomman, kuunvaloa muistuttavan loisteen. Salanderia tervehtiessään hymyili hän vienosti, mikä oli enemmän syvän henkäyksen kuin muihin kohdistuvan naurun kaltaista, ja Salander demokraattisista tavoistaan huolimatta kumarsi, vetäsi pä kätensäkin esiin selän takaa, jossa hän oli niitä pitänyt.

Nyt juoksivat pojatkin esiin ja ilmoittivat sopan olevan pöydällä.

"Menkäämme sitten, ennenkuin se jäähtyy!" kehoitti Wohlwend. "Se on ainoa, mitä keittäjä tänään on valmistanut, hyvää itävaltalais-unkarilaista soppaa. Herra suurneuvos, saanko pyytää sinua tarjoamaan kätesi vaimolleni ja menemään edellä, vasemmasta ovesta".

Martin oli rohkaistava mielensä, seuratakseen reippaasti käskyä. "Mistä hänellä lieneekin näitä lemmon temppuja?" ajatteli hän, "ennen tiesi hän hitot niistä, yhtä vähän kuin minäkään!"

Pöydässä hän joutui tänään istumaan luonnollisesti rouvan rinnalle, mutta sai sen sijaan vastapäätä istumaan ihanan helleeniläis-syntyisen Myrrhan.

Hänen ihmeekseen tarttui Wohlwend heti soppakauhaan ja pisti sen maljaan, sittenkun kyökkipiika, merkillinen ilmiö hänkin, oli ottanut kannen pois.

"Tämä kuuluu minun virkaani!" sanoi hän Salanderille, joka katsoi häneen, "saanko minä lautasen. Menetellemme vain yksinkertaisesti, kun meitä on näin vähän."

Rouva oli nähtävästikin häpeissään, kun häntä tällä tavoin hallittiin. Mutta miehensä ammensi lautasen toisensa jälkeen täyteen tuota kunnon tavaraa, ojensi kullekin osansa ja varoi sitä maahan läikäyttämästä.

Martti Salander seurasi kaikissa tilaisuuksissa, missä hän sopan kanssa joutui tekemisiin, omaa tottumustaan ryhtyä sitä viivyttämättä nauttimaan, niin pian kuin sitä oli hänen lautasellaan. Kun nyt ammentaminen oli päättynyt, ei hän empinytkään kauempaa, vaan upotti lusikkansa liemeen ja vei sen huulilleen. Kun hän oli lusikan puolitiehen nostanut, sanoi isäntä, joka näytti tätä hetkeä vartoneen, odottamatta ja kuivalla äänellä: "Georg, lue rukous!"

Hämillään pysäytti Salander ilmassa häälyvän lusikan ja katsahti ylös. Kaikki pitivät käsiään ristissä edessään, jolla aikaa poika suoritti pöytärukouksen. Niinpä ei Salanderille jäänyt muuta neuvoksi, kuin antaa lusikkansa vaipua alas ja asettaa kätensä ainakin eteensä pöydälle. Häneltä puuttui sentään rohkeutta ristiä muiden mukana teeskennellen kätensä. Sillä välin saattoi hän vapaasti katsella Louis Wohlwendia, kuinka tämä vakavana katsoi alas eteensä ja tatarilaisten viiksien alla olivat hänen huulensa tiivistä yhteen näpistettyinä kuin olisi hänellä kielenkärjellä ollut viininloppu.

Kun rukous oli lopetettu, nautittiin soppa enemmittä esteittä, ja kun tavallisesti siinä toimesta puhutaan vähän, käytti Salander aikaa ajatellakseen tuota tapausta. Että lapsikkaassa perheessä käytetään pöytärukousta ja että Wohlwendkin, joka todennäköisesti appensa kotona oli tuohon tapaan tutustunut, teki sitä, se ei ollut hänestä niinkään outoa, vaan sen sijaan se tuntematon tarkoitus, jolla hän oli vilpittömän vieraansa sallinut lusikkaan tarttua, ennenkuin käskynsä antoi. Martti päätteli siis tästä, että sen oli täytyntä erikoisesti häntä tarkoittaa ja samallakuin hän salaista huvia tuntien huomasi siinä noita vanhoja oikkuja, ihmetytti häntä vain, miksi niitä nyt vielä käytettiin ja eikö Wohlwend itse huomannut loukkaavaa menettelyään. Niinkauan kuin hän tätä tunsikin tai luuli tuntevansa, ei hän kuitenkaan aavistanut, että tuo kunnon ystävä oli vähitellen täyttyntä eräänlaisella ilkeydellä, joka hänen itsensäkin tietämättä hyvän tilaisuuden houkuttelemana tihkui esiin siinäkin, missä hän sitä vähimmin halusi.

Wohlwendkin huomasi, ettei hänen vieraansa ollut aivan väliäpitämättä sivuuttanut tuota kohtausta hänen uusimmassa keksinnössään ja aloitti sen vuoksi pöytäkeskustelun seuraavasti: "Olet kenties hämmästyksissäsi tuosta tavastamme! Sinä tiedät, etten minä ole koskaan ollut tekopyhä enkä koskaan aio siksi tulla! Mutta näinä aikoina ja sellaisessa elämässä, jota minun täytyi ajjemmin viettää, alati kierrellen ympäri mitä alhaisimmissa voitonpyyteissä ja hyödyttömästi itseään uuvuttaen, oppii jälleen yhä enemmän katseensa suuntaamaan ihmiskunnan vanhoihin ihanteisiin, voidakseen jotain pelastaa, jolleikaan itsensä, niin kuitenkin lastensa hyväksi, jotain, mihin nämä voivat kiinnittäytyä! Ymmärräthän!"

Salander huomasi, että naiset samoin kuin pojatkin katsoivat tarkkaavasti puhujaa ja kasvonilmeistä päättäen pitivät hänen sanojaan, jotka olivat heille uusia ja käsittämättömiä, jonakin suurina viisauksina. Hän ei senvuoksi tahtonut perheenpäätä vaikenemisellaan pulaan jättää.

"Olet aivan oikeassa!" vastasi hän. "Lukuun ottamatta kysymystä kotihartaudesta, olen minä ollut sitä mieltä, että nähdessämme mikä asema ristiuskolla on maailman historiassa ja nykyajan elämässä, meillä ei ylipäänsä ole oikeutta salata lapsiltamme sen sisältöä, sellaisena kuin se nyt kerta kaikkiaan esiintyy. Velvollisuutemme on varata heille tilaisuus vakaumuksensa vapaaseen kehittämiseen täysi-ikäisiksi joutuessaan; lisäksi täytyy heidän saada tietää, millä on ollut kestävyyttä aina heidän aikaansa saakka ja kuulla mitä uskonto itse itsestään sanoo eikä mitä muut siitä sanovat."

Kyökkipiika, pyöreä, luonnonruskea olento slovakkilaisen talonpoikaisnaisen puvussa, kantoi nyt esille pari kolme riittävää ruokalajia, joiden järjestys todisti vaatimatonta ja järkevää aistia, kaukana rehentelystä. Myöskin viini, jota Wohlwend tarjosi, oli maukasta, vaikkei suinkaan mitään kallista siebenbürgiläistä, sekä suoraa tynnyristä laskettua; mitään hienompia pulloja ei ollut näkyvissä.

"Tätä viiniä olen minä jo kerinnyt kotoa tuottaa. Juo vain kyllicksesi, se maistuu yhä paremmalta eikä tee mitään huonoa vaikutusta", kehoitti Wohlwend.

Salanderia melkein hämmästytti tämä porvarillisen tukeva elämä, joka oli alkanut rukouksella, samallakuin vieraassa kansallispuvussa oleva palveliatar antoi sille jälleen jonkunmoisen ylhäisen

sävyn.

Mutta Wohlwend jatkoi puheluaan.

"Sinä lausuit hyvin ajatuksesi, mitä tulee sinun kantaasi uskonnollisessa lastenkasvatuksessa! Mutta minä menisin askelta etemmäs ja sanoisin, että jos ensin olemme saaneet sen tälle kannalle, niin on meidän säilytettävä ihanteellinen maailmankatsomus myöskin meille vanhoille itsellemme tai on meidän se uudelleen omistettava. Emmehän siitä ainakaan mitään kärsi!"

"Jospa vain tietäisin mitä hän tarkoittaa!" ajatteli Salander eikä mietteissään ehtinyt kuulla kaikkia Wohlwendin sanoja, mutta pääsi taas suunnilleen jälille, kun tämä jatkoi: "Niin, ystäväni! Minä olen vakuutettu, että te välitöntä kansan tahtoa kunniakkaasti toteuttaessanne olette erään suuriarvoisen asian jättäneet huomioon ottamatta, sanoisinpa, peräti unhoittaneet? Uskonnon te olette jättäneet sivulle ja kirkon työntäneet tieltänne, sen sijaan että olisitte ottaneet papistonkin huomioon. Se on kostava itsensä!"

"Kuka se sitten on mitään tehnyt uskonnolle tai papeille?" kysyi Salander, "minä ainakaan en siitä tiedä, koska en ole sellaisessa ollut mukana!"

"Siinä on tarpeeksi tekoa, kun menetellään ikäänkuin heitä ei olisikaan, ja se on suuri vahinko mahdollisuudelle perustaa uudenajan jumalanvaltakunta!"

Salander purskahti nauruun: "Perustaa uudenajan jumalanvaltakunta? Sinähän puhut jambeissa! Jatketaankin sitä sitten niin! Tiedätkö vielä, kuinka Schillerin Don Carlos päättyy? Etkö? 'Kardinaali, minä olen osani suorittanut, suorittakaa te omanne!' Niin on se kappale aina uudelleen päättyvä!"

"Minä en aio levätä, vaan koetan saattaa aatteeni oikean henkilön huostaan!" vastasi Wohlwend, jolle Salanderin sitaatti oli tarpeeton, hän kun ei ollut koskaan Schillerin Don Carlostakaan lukenut. "Minä voin kenties korvata monia laiminlyömiä ja olla elämänehtoollani ehkä hyödyksi isänmaalleni!"

"Tämä käy yhä merkillisemmäksi!" ajatteli Salander, "hän panee toimeen teokraattisen liikkeen meidän demokraattisessa maassamme. Sen vuoksi me olemme kansanvallan perustaneetkin, että sitä vielä puuttuisi! Mutta tuo narrimaisuus, jota hän tällä kertaa näyttelee, on paljon suuremmoisempaa kuin hänen entiset päähänpistonsa; toivottavasti se tällä kertaa on konkurssin edellä, eikä itse konkurssitilassa, kun hän sen turviin pakenee! Mutta sitä se ei sittenkään ole, muutoin hän ei maksaisi vanhoja velkojaan! Lopultakin se on vain pelkkää ylpeyttä, hänellä kun on nyt toimeentulo; hänkin tahtoo näytellä omaa osaansa ja kun hänellä ei ole muuta tekemistä, on hän liittynyt johonkin lähetystointia harjoittavaan lahkoon ja näyttelee apostolia!"

Wohlwend piti sillä välin todellakin jonkunlaisen saarnan, jota Salander muuta ajatellessaan ei lainkaan kuullut. Tuo muutoin tyhjä sanahelinä oli vain omiaan Salanderin tarkkaavaisuutta yhä enemmän nukuttamaan ja puhujan kasvotkin häipyivät hänen ajatuksistaan, aivankuin sumukerros olisi heidän välilleen kohonnut. Päästäkseen selville, missä hän oikeastaan oli, silmäsi hän ylös ja näki vastapäätä Myrrha neidin jonka surumielisesti välkkyvät silmät katsoivat häneen ja jonka huulet aukenivat suloiseen hymyyn, kun Salanderin hämmästyneet piirteet samalla muuttivat hänen ilmeensä. Kun Salanderin lasi oli tyhjänä, tarttui Myrrha pulloon ja täytti sen, jonka jälkeen Salander otti pullon ja samoin tarjosi hänelle. Siinä toimessa antoi Salander lasinsa hiljaa kilahtaa Myrrhan lasiin, juoden hänen terveydekseen, jolloin hänen kasvoilleen valahti loiste nuorekkaasta onnentunteesta, saaden niiden rypyt eloisasti väräjämään sekä vaikuttaen melkein kuin jonkunlainen hyväntahtoinen hupsuomaisuus. Wohlwend huomasi kohtauksen ja keskeytti puheensa.

"Seis!" sanoi hän, "meidän täytyy maljojen juontiin ottaa tilkka parempaa!"

Hän meni ulos ja toi nyt pullon tokayeria, jonka kullankellertävä kimmellys synnytti kohtuullisen Martti Salanderin sisällä hivelevän lämmönvirtauksen ja sai hänen suuhunsa iloisia sanoja, joskaan ei viisauden sanoja, sillä hänen puheensa oli tarkoitettu Myrrha Glavicz'in ihanille korville, ilman että hän tiesi, mitä ne kuulivat ja mikä niitä saattoi miellyttää ja kun, hänen omassa päässään häälyi jotakin kuin kynttilä ilmanhengessä, ei hänen sanojensakaan yhteys ja järkevyyks ollut vallan tajuttavaa.

Sitä ei kuitenkaan huomattu, sillä Wohlwendin saarnan odottamaton loppu ja Salanderin iloinen käytös synnyttivät jonkunlaista hilpeyttä, niin että pojatkin kävivät äänekkäiksi. Siinä äänten sorinassa ja lasien kilinässä valtasi Martin äkkiä halu tuon kaunottaren takia kunnioittaa perhettä kutsumalla heidät ajeluretkelle. Hän otti lehden muistikirjastaan ja kirjotti niille ajurinpitäjille, joiden hevosia hän käytti tarpeisiinsa, sekä pyysi lähettämään vaunut. Louis Wohlwend tuli mielihyvilleen ja selitti juhlallisesti ottavansa kutsun vastaan sekä lähetti pojat viemään kirjelippua kaupunginlähetyille, joita seisoi lähimmässä kadunkulmassa.

Puolessa tunnissa tuli ajuri, ajaen esille hyvät, avonaiset vaunut; toisen puolituntisen kuluttua olivat

naiset valmiina ja hyvin arvokkaasti kulki seurue nuo kolme rappua alas, ja sattui siinä niin mukavasti, että talonmistaja, joka itse asiassa oli Salanderin velkamies, seiso alhaalla oven luona ja tervehti heitä, ja niinpä sai Wohlwend, joka katseli ympärilleen kuin unkarilainen kylätuomari, tänään päällepäätteeksi tilaisuuden rehennellä kapitalistin ja suurkauppiaan ystävyydellä, ja suopeasti heilautti hän hattuaan.

Naisilla oli leveät sulkahatut ja kirjavat päällysvaatteet. Myrrhalla se oli punaisesta harsosilkistä valkoisen pukunsa päällä. Molemmat miehet olivat Louis pojan ottaneet keskelleen takaistuimelle ja Georg istui ajurin rinnalla pukilla. Vuokrahevosiksi olivat hevoset tarpeeksi raisut ja siroasti valjastetut ja niin ajeli Martti Salander huoletonna kaupungin läpi ja jokainen joka hänet tuns, katsoi hänen jälkeensä, ilman että tämä itse sitä huomasi.

Eikä hän nähnyt Möni Wighartiakaan, joka seiso eräällä paikalla, kainalossaan tuo vanha keppinsä ja puhalsi juuri merenvahalopista sikarinjäännöksen, pannakseen uuden tilalle, ja näytti hän siinä seisoessaan yhtä vähän vanhentuneelta ja rapistuneelta kuin keppinsäkään. Hänen luokseen oli pysähtynyt hetkiseksi juttelemaan Martin vanha asianajaja, joka oli ottanut hatun käteensä ja tuullutteli päätään, jonka ohuttukaisuus oli hänelle hyödyksi näin lämpimänä päivänä. Kumpikin katsoi vaunujen jälkeen.

"Siinähän menee Martti Salander eikä meitä näekään!" sanoi Wighart, "mitähän väkeä hänellä on mukanaan?"

Kun asianajaja lornetin läpi katsottuaan oli ehtinyt nähdä takaistuimella vielä näkyvissä olevat herrat, vastasi hän: "Se voi olla vain hän — arvatkaas, kuka?"

"Minulla ei ole aavistustakaan! Olen ollut neljä viikkoa kylpemässä ja tuln vasta eilen illalla takaisin!"

"No, se ei ole kukaan muu kuin se entinen Schadenmüller & Kumpp., Louis Wohlwend!"

"Mitä sanotte! Kuinka se on mahdollista? Minä olisin pitänyt heitä valepukuisena kiinalaisperheenä! Ja milloin se veitikka tänne on tullut?"

"Jo hyvän aikaa sitten tuli herra Salander kerran luokseni ja kertoi Wohlwendin ilmestyneen hänen luokseen sekä maksaneen lyhennyistä ensimmäisestä aiheuttamastaan vahingosta, tiedättehän, siitä nuoruuden aikuisesta takaussummasta, sekä luvanneen edelleenkin vuosittain sitä lyhennellä. Hän tiedusteli, sopiko hänen vaaraa pelkäämättä siihen suostua. Minä kehoitin häntä ottamaan, mitä hän suinkin voi saada. Siitä myöhemmästä ja suuremmasta jutusta vapautti hän hänet kokonaan. Minä en voinut hänelle mitään ohjeita antaa. Wohlwend on nyt kerta kaikkiaan sellainen vanha velho omine höperryksineen. Hän on asettunut tänne asumaan ja kun hänelle lähetettiin verokaavake, ilmoitti hän kunnanhuoneella kaikki omaisuussuhteensa ja osoitti sääntöjen mukaisesti kaiken omaisuutensa olevan vaimon perintöä ja selitti tahtovansa empimättä maksaa siitä, mikä mahdollisesti ei ollut Unkarissa sekä siellä verotettu!"

"Ja nyt vie Salander hänet ajeluretkelle?"

"Taikka hän Salanderin, en niin tarkoin tiedä! Mutta joku kaunis naikkonen istui vaunuissa, mikäli minä siinä kiuruussa kerkesin nähdä!" lisäsi asianajaja, "kunhan vain ei paholainen rupeaisi lopuksi tällä tavoin hiiriä pyydystämään?"

"Ei mitään vaaraa! Martti mestari olisi toki ennen alkanut, jos hän kerta aikoo sellaisiin kiviin kompastua! Mutta sittenkin on minulle tuo tapaus, Vahingonjauhajan takaisintulo, katkera kuin väriomena. Se kirottu veitikka kalmukkikuonoineen! Salanderin puujumala, kuten hän häntä kerran nimitti, on siis taasen esillä! Salanderille ei tosiaankaan olisi vahingoksi, vaikka hän vieläkin kerran saisi kohtalaisen läksytyksen; jo tuon ijankaikkisen hutiloimisensa takia sietäisi hänen saada pienenonen nenäpiuvi! Ja kuitenkin minä en sitä hänelle soisi, hän on sentään kunnan mies!"

"Varmasti niin!" sanoi asianajaja ja puristi hyvästiksi herra Wighartin kättä.

Martti, joka sai tällaiset kiitokset, ajoi sillä välin Wohlwend-Glaviczin perheen kera muutamaan noin kahden tunnin päässä olevaan hauskaan ulkoravintolaan, joka hyvän kestityksensä, kauniin näköalansa ja varjoisain puistojensa takia oli hyvässä maineessa ja paljon käytetty. Siellä viettivät he iltapäivän, juoden kahvia ja tehden kävelyretkiä, joihin läheisen kuusimetsän puhtoiset jalkatiet houkuttelivat. Väliin käveli Salander yhdessä valkoisiin puetun Myrrhan kanssa vihreässä puolihämymässä ja kun tämä yksinään käveli, näki Salander hänen, yksinäisten auringonsäteiden hipaisemana, liikkuvan ja paljastavan synnynnäisen sulonsa, joka häneen palautui niin pian kuin hän oli tilaisuudessa vapautumaan puuttuvan kasvatuksen sijaan opetellusta maneeristaan.

Muuan tuttu taiteilija pysähtyi Salanderin rinnalle ja katsellen tuon kauniin olennon jälkeen kysyi, mistä hän oli onkeensa sellaisen kaunottaren saanut.

"Eikö totta, että siinä on kaunis nainen?" vastasi Salander teennäisellä välinpitämättömyydellä.

"Sitäpä minäkin! Tuollaista ei joka päivä näe! Katsokaahan toki, mimmoinen yksinkertainen sopusuhtaisuus, ilman komeilua, niin että tuskin tietää missä se oikeastaan piilee, sillä muoto ja liikkeet ovat sulaneet yhteen! Kuinka jalosti juoksevatkaan linjat niskasta olkapäiden ja käsivarsien yli selkään ja lanteilta alas! Mistä hän on peräisin?"

"Hän on tullut erään perheen mukana Unkarista, mutta hänen äitinsä pitäisi olla vanhaa kreikkalaista pohjaa, kotoisin Tessaliasta."

"Hyvin uskottavaa! Ja vielä siinäkin tapauksessa harvinaisuus! Toivotan paljon hauskuutta, herra Salander!"

Nuo taiteilijan ja tuntijan sanat synnyttivät omituisen kiihkon Martin olemuksessa; ne saivat hänen sydämensä kovemmin sykkimään ja silmänsä loistamaan, samalla kuin ne lamauttivat hänen askeleensa, niin että hänen oli pakko istahtaa muutamalle metsikössä olevalle penkille.

Mikä vahvistus hänen kauneudentunnonleen! Kuinka hänen uinuva halunsa elostuikaan saada vielä hetkinen vaeltaa totisen kauneuden loisteessa! Mutta lähestyvien äänien havauttamana ryhdisti hän itsensä. Ne olivat Wohlwendejä, jotka etsivät häntä. Muuttuneena kuin kummituksen nähnyt ja tuntien sydämessään hämmästyksen sekaista ihmettelyä elämän rikkaudesta ja samalla vakavasti itseään hilliten kulki hän heidän kanssaan takaisin puutarhaan, jonne oli illallinen tilattu. Siellä pysytteli hän vaiteliaana Myrrhan sivulla ja antoi Wohlwendin puhua. Tämä jakeli naisille ja pojilleen kaikenlaisia opetuksia sekä yllätti väliin Salanderin odottamattomalla: "Eikö olekin niin?", jonka ohessa hän tarkkaavasti tätä katseli.

Sillä välin kokoontui vielä muitakin vieraita, jotka tulivat ratsain tai vaunuilla ja halusivat nauttia kauniista illasta. Niiden joukossa oli sellaisia, jotka eivät Wohlwendia miellyttäneet, he kun nähtävästi olivat hänen vanhoja velkojiaan. He eivät tosin häntä tunteneet ja jos niin olisi ollutkin, niin ei siitä mitään olisi ollut, sillä siellä liikkui monta liikemiestä, jotka kerran tai useamminkin olivat saaneet maksaa, siitä silti häviämättä. Mutta se ei nyt kerta ollut hänelle mieluista, varsinkin huomattessaan herrojen alkavan ahkerasti silmäillä Myrrha neitiä, ja samasta syystä piti Salanderkin sopivana lähteä. He antoivat siis valjastaa ja ajoivat hämärän tullen pois.

Kun he saapuivat kaupunkiin, oli jo yö. Martti vei Wohlwendin perheen heidän omalle kadulleen ja lähti sitten jalan kotiin, astellen hitaasti, milloin allapäin, milloin katsellen korkeuteen, jossa katujen yllä vetäytyi näkyviin tähti siellä, toinen täällä ja yhtä vitkaan kuin tuo alhaalla käyskelevä mieskin. Vanha uskollinen Leena, joka oli häntä odottanut, avasi ovet ja oli iloissaan herran tulosta, saatuaan koko päivän olla yksin kotona.

"Oletteko te täällä tullut hyvin toimeen?" kysyi Salander, "luulenpa, että teillä on käynyt vähän vaikeaksi!"

"Minullako? Silloinpa te tunnette minua huonosti, herra suurneuvos! Minä olen täällä tehnyt mieleni mukaan. Päivälliseksi minulla oli paksu pannukakku ja salatilautanen kuin heinäkuorma, seassa lämmintä silavaa. Niin, herra suurneuvos, ja illalla minä keitin maitosoppaa leivän ja pippurin kanssa, aivan niinkuin äitivainajani ennen, mistä on jo pitkät ajat! Välillä olen minä puhdistanut kaikki messinkiset kyökkikalut sekä lisäksi hakenut kellarista itselleni ylimääräisen viinitilkan."

"Mitäpäsi siinä!"

"Niin juuri, sitä viimevuotista viiniä, joka kesällä on niin poikaa janoon. Mutta oletteko sitten illallistakin syönyt, herra suurneuvos? Enkö minä saa laittaa teetä ja lisäksi jotain kylmää ruokaa?"

"En minä tarvitse yhtään mitään!"

"Yhteistunteen takia vain, sillä rouva siellä Soittolassa istuu varmaankin vielä lastensa seurassa ja nauttii illallista! Lapsi parat! Kuinkahan heidän lieneekin! Mutta eihän sitä juuri nuorina välitetä, ja minun aasin kun pitikin heitä avustaa! Onneksi sille, joka sen ajan on sivuuttanut, tarvitsematta enää levottomasta sydäimestään kärsiä!"

Martti ei kuunnellut enää ja palvelia sai mennä vuoteeseensa, Vasta kun tämä oli mennyt huoneesta, tarkkasi hän sanoja: "Onnellinen se, jonka sydän ei ole enää levoton."

Mutta niistä piittaamatta tarttui hän kynttilään ja meni makuuhuoneeseen, jossa oli hiljaista kuin haudassa. Rouvan peilistä heijastui kynttilänliekki, joka hänen käynnistään ja ilmanhengestä

levottomasti lepatti. Salander asettui peilin eteen ja alkoi kynttilää koholla pitäen itseään tarkastella; mutta hänet valtasi kammo ja hänestä oli aivankuin Maria olisi hänen olkapäänsä yli vakavin silmin häntä katsonut ja kalveten hävinnyt. Mutta levottomuudestaan harmistuneena meni hän vierashuoneeseen, jossa oli suurempi hiottu peili, ja asettui sen eteen.

Martti Salander ei ollut koskaan ihailnut ulkomuotoaan paremmin peilissä kuin kuvissakaan, joita hän ajan tavan mukaan oli tullut ottaneeksi. Hän kävi nyt viidettäkymmentä viidettä ikävuottaan eikä näyttänyt juuri sen vanhemmalta kuin useimmat ikätovereistaan, jotka kutakuinkin säilyvät, mutta ei myöskään niin nuorelta kuin ne jotkut onnelliset, jotka aina pysyvät neljänkymmenen kahden ikäisinä. Vaalea ja vielä täyteläinen, melkein pä tuuhea tukka oli harmaantunut käin myöhäisen syksyn huurtamat tähdät, samoin myöskin käherä parta, joka sitä paitsi arvatenkin peitti useamman kuin yhden suonikkaan rypyn kaulassa ja alaleuassa, päättäen siitä mitä ylempänä kasvoilla oli näkyvissä, joskin vienommin vivahduksin. Henkevää nuorekkuutta ja hilpeää eloisuutta, jotka siitä huolimatta hänen kasvojaan ja silmiään elostuttivat, ei hän itse voinut ymmärtää eikä minään pitää, ja niin tuo öinen peilailu jäi tekemättä häneen mitään ilostuttavaa vaikutusta.

"Olkoonpa!" sanoi hän, pannen kynttilän nopeasti pois ja heittäytyen nojatuoliin, "olenhan sen tiennytkin, ja että minä vanhaksi mieheksi olen sellainen veitikka, sehän ei suorastaan kuulu siihen asiaan, joka mielessäni liikkuu. Vielä on minun puuhattava ja vaikutettava ja vielä tarvitsen minä rintani täyteen kevättilmaa, joka sydämen nuorentaa! — Uskottomuudesta, Maria kulta, tässä ei arkipäiväisessä tarkoituksessa ole puhuttakaan! Paremmat miehet kuin minä ovat elämänsä kaunistaneet ja laajentaneet naisten ystävyydellä, suhteilla, sanottakoon vaikka lemmellä; ja eikö hän jo edeltäpäin nauranut, ja miten hupaisesti nauroikin, kun minä ensi kerran puhuin tuosta kauniista Myrrhasta? Myrrha! Voineeko hän sietää minua ja voineeko tai tahtoneeko tajuta, mitä hän saattaa minulle olla? Tässä on pelissä kohtalo, joka päättyy niin tai näin! Minun asiani on ohjata sitä järkevästi. Se on pian ratkaistu, jollei käy toiveitteni mukaisesti — ja jos käy, niin pysyy polku tasaisena ja aurinkoisena eikä sillä kukaan kompastu!"

Hän vaipui suloisiin unelmiin, nauttien nuorekkaasta taipumuksestaan tuohon harvinaiseen olentoon ja kuvitellen seurusteluaan hänen kanssaan, mikä ihmisille tarjoaisi hauskan näytelmän, kaukana mistään pahennuksen synnyttämisestä. Ja epämääräisessä tulevaisuudessa näki hän Myrrhan elämän, vapautuneena niistä pelottavista siteistä, joihin Salander nyt oli vangittuna, kulkevan säännöllistä juoksua edelleen itsensä arvoisen miehen rinnalla.

Hänelle eivät hetkeksikään juolahtaneet mieleen onnettomat tyttärensä, joiden lemmeunelmia hän niin selvästi, joskin inhimillisesti osasi arvostella ja vielä vähemmän tuli hän ajatelleeksi eroitusta heidän ja oman ikänsä välillä sekä vieläkin vähemmän eroa omassa ja heidän silloisessa asemassaan. Ja yhäkin vähemmän oli hänellä aavistusta siitä kuinka selvästi nyt ilmeni etteivät tyttöpoloiset tuota ominaisuuttaan, kietoutua sellaisiin "fixa ideoihin", olleet perineet keltään muulta kuin omalta isältään, ja vihdoin kuinka tragikoomillisesti tämä seikka valaisi entisyyttä!

Ja edelleen jätti hän kokonaan huomioonottamatta, kuinka sellainen järkevän ikämiehen ihanteellinen lemmensuhde tärkeimpänä seikkanaan edellyttää harvinaisella hengellä varustettua naista, jota vastoin hänellä Myrrhan sisällisestä olemuksesta ei vielä ollut minkäänlaista käsitystä, ei edes kuviteltua. Ja tämä oli jälleen sitä arveluttavampaa, kun se johti siihen, että tässäkin tuli olemaan itsensä pettämisistä ja että tuo kaunis taipumus johtuikin aistillisesta hurmautumisesta.

Tästä kaikesta ei tuo kunnon Martti Salander nykyisessä sieluntilassaan ollut tietoinen, mutta yhtäkaikki se uinui hänessä ja painoi mieltä, jos hän mitä ajatteli. Sen vuoksi nukahti hän, vihdoin puolen yön tienoilla maata mennessään, sekavaan uneen, jonka kestäessä mielikuviutus ajalehti ärtyneenä ympäri kuin kummitteleva henki.

Aamulla heräsi hän raskain mielin ja sanoi huoaten: "Siinä sitä nyt ollaan! Intohimo! Intohimo! Ah, hyvä Jumala, että sen on pitänytkin minuun vielä tarttua!"

Ja niin piti hän tuota vanhan omantunnon aikaansaamaa meteliä myöhäisen lemmekevään puhkeamisena sekä kärsi lemmentuskia kuin nuorukainen, mutta kuitenkin tuntien huolia kuin ainakin iäkäs isä, joka omaisistaan huolehtien panee levolle ja huoaten näkee päivän valkenevan.

Lisäksi hän lyhyessä ajassa ihmeekseen huomasi, kuinka hän ennen tuota onnetonta seikkailua oli tuntenut itsensä nuoreksi ja kuinka hänen nyt täytyi joka päivä ajatella ikänsä, kun hänen sen sijaan ei vielä koskaan ollut tarvinnut sitä unhottaa. Eikä tämä johtunut kai yksistään tuosta kiusallisesta intohimosta, vaan että elämän meno oli yleensä sellainen.

Kesän tekivät hetki hetkeltä yhä meluisammaksi, voisi sanoa rikkaammaksi, lukemattomat suuremmat ja pienemmät juhlat, juhlien valmistukset, yhteismatkat, yhdistysten toimeenpanemat retket ja kaikenkarvaiset hovit, joita kesti aina syksyyn asti ja kaikilla ilmiansuunnilla; oli kuin koko kansa olisi

kaikkien mahdollisten tekosyiden nojalla ollut liikkeellä, kylittäin, kaupunkilaiset naapuruksittain, joukottain vanhukset, jotka olivat ehtineet viiden-, kuuden- ja seitsemänkymmenen vuoden ikään sekä koulukunnittain ja liehuvin lipuin lapset, joista jokunen joukko aina silloin tällöin leiriysi päiväpaisteeseen, kunnes opettajat tulivat oluttuvista, jonne he pikapäiten olivat pistäytyneet. Oloja tuntematon vieras olisi saattanut kysyä, että kuka tässä maassa oikeastaan, ravintolaväkeä ehkä lukuunottamatta, kesällä työtä teki, ajattelematta, että niitäkin oli vielä kylliksi, jotka kotiin jäivät ja siellä jotakin puuhasivat ja että niitäkin, jotka olivat liikkeellä, monet ennen ja jälkeen tekivät tarpeeksi työtä, voidakseen sitten itselleen iloa hankkia.

Jos kuitenkin muistettiin valituksia huonoista ajoista ja kansan yhä kasvavasta häädystä, niin eivät kotimaalaisetkaan käsittäneet, mistä he huveihinsa ottivat kaiken rahan. Mutta katolilaiset pyhiinvaeltajat, joita liikkui maallisten huviretkelijäin joukossa, olisivat saattaneet heille opettaa, että ennen aikaan ja suorastaan juuri ahdinkojen aikana, vaeltelivat ja huvittelivat ihmiset vieläkin enemmän.

Martti Salander oli muutoin tähän juhla- ja retkeilyintoon liittännyt rehellisesti oman kortensa kaikkialla, missä saattoi levittää isänmaallisia, kansanvalistus- ja edistysaatteita; sitten alkoi tuo yhä lisääntyvä vauhti häntä huolettaa ja hän kehoitti kohtuuteen. Nyt, jolloin juhlimisinto korkeimmillaan kuohui, muutti hän jälleen mieltään. Hän ei tahtonut harmaantuvana vanhuksena uinua, vaan lemmeikkään nuoruudenkaipuun kiihoittamana yhtyi hän juhliiviin kansanjoukkoihin ja niin saattoi hänet nähdä siellä ja täällä vellovien lippujen takana, napinlävessään juhلامerkki, käsivarressaan silkkinauha tai ainakin alppiruusu hatussaan. Sillä tavoin luuli hän nauttivansa isänmaan kukoistuksesta uudessa nuoruudessa ja ajatuksissaan sijoitti hän sen, joka tämän uuden nuoruuden oli tuonut, juhlapöydässä rinnalleen kunniasijalle, unhoittaen ne huokaukset, joiden kera hän joka päivä levolle kävi.

"On sentään tosi lause", sanoi hän kerran itsekseen, "ainakin ihanteelliseen rakkauteen nähden, tuo siivekäs: *l'amour est le vrai recommenceur!* Se saa vanhan tasavallankin silmissäni hyppimään kuin kili!"

Ilta-aurinko, joka juuri tunki säteensä kysymyksessä olevaan juhlasaliin, synnytti heijastuksen muutaman hänen edessään olevan, punaisella viinillä vasta täytetyn suuren kunniamaljan kullatussa sisäpinnassa, ja tuo kullanhehku loisti kuvaamattoman tenhoisasti läpikuultavaan purppuranesteeseen.

Martti kiinnitti katseensa tuohon säkenöivään väriloistoon, joka selkeältä taivaalta yhtäkkiä tullen ikäänkuin leimuava lakka sinetöitsi hänen ajatuksensa. Maljasta lähtevä punertava kimmellys sivusi hänen hehkuvia kasvojaankin, minkä huomasi muuan häntä vastapäätä istuva miellyttävä nainen ja sanoi sen hänelle, kehoittaen häntä pysymään hiljaa, hän kun näytti siinä asennossaan niin kauniilta. Tyytyväisenä tästä imartelusta piti hän kasvojaan hetkisen aivan rauhassa, kunnes loiste alkoi värjyä, samoin viini maljassa. Sillä pitkä ja kapea pöytä sattui vavahtamaan pannen maljan sisällön liikkeeseen.

Pöydän vavahtelu johtui siitä, että pari sivilipukuista poliisiviranomaista, jotka vaativat muuatta juhlavierasta nousemaan pöydästä ja seuraamaan heitä, kävivät miehen kieltäytyessä häneen käsiksi ja pakoittivat hänet nousemaan, niinettä kevytrakenteinen pöytä sai sysäyksen. Kalveten totteli mies ja seurasi heitä alasluoduin silmin ja mahdollisimman salakähmää irroitellen mustasta puvustaan eri koristuksia, rusetteja, nauharuusuja ja hopeisia tai kullattuja embleemejä. Hän nimittäin ei ollut koristellut itseään ainoastaan sen päiväisen juhlan yleisillä merkeillä, vaan myöskin päivän kuluessa tekemiensä ystävyys-suhteiden johdosta vaihdetuilla erityisillä seuramerkeillä.

Ainoastaan jotkut huomasivat tapauksen; niinpä Salanderkin, jonka ohi miehen täytyi seuralaisineen kulkea ja hän kauhistui kovin, nähdessään kuinka tuo onneton ilon kunniamerkkejä irroitteli ja koetti varkain taskuihinsa työntää. Hänestä tuntui yhtä kamalalta, kuin jos korkealta upseerilta rykmentin rintaman edessä olisi riistetty miekka ja kunniamerkki.

Vasta miehen hävittyä levisi pöydässä huhu vangitsemisen syystä. Hän oli hyvin tunnettu ja suosittu juhlissa kävijä sekä erään kukoistavan liikkeen suurta luottamusta nauttiva isännöitsijä, aina pirteä ja iloinen, minne tulikin; ainoastaan viime aikoina oli hänen toisinaan huomattu milloin laulunrallatuksella kohoavaa huokausta tukehuttavan, milloin sormin pöytää rummuttavan tai lasia äännekkäästi kilistellen hajamielisyyttään peittävän. Sellaisia huomioita kerrottiin pöydässä, kun oli kuultu, että hänen ollessaan poissa kotoa oli päästy perille petoksista, joihin hän oli kietoutunut sekä samalla saatu selville, kuinka hän siirtolaisiamiehiltä oli tiedustellut laivavuoroja. Kevytmielisyydessään ei hän ollut malttanut olla ennen pakoaan vielä pikimmältään ottamatta osaa juhlaan, ikäänkuin saadakseen siitä kauniin viimemuiston.

Häiriytynein mielin jätti Salander juhlan ja matkusti heti takaisin Münsterburgiin. Syötyään puolisonsa kanssa illallisen otti hän sanomalehden käteensä ja ensimmäinen, minkä hän luki, oli uutinen erään itäisessä Sveitsissä asuvan virkamiehen tekemistä, ilmi tulleista kavalluksista; saman lehden lopussa oli tuoreimpana uutisena kertomus erään kassanhoitajan karkaamisesta maan länsiosassa.

"Mikäs onnettomuuksien päivä tämä sitten onkaan?" huudahti hän päätään pudistaen ja kertoi mitä hän itse oli juuri saanut juhlassa nähdä.

"Se ei todellakaan ole valaliiton hengen mukaista!" jatkoi hän, "mutta olen sentään iloinen, etteivät nämä surkeat tapaukset ole meidän kanttonissamme sattuneet!"

"Luehan loppuun!" vastasi Maria, "lisälehdessä on vielä jotain kaunista!"

Siitä lukikin Martti aivan oikein, että eräs aktuaari Schimmel oli tänään vangittu epäiltynä useihin petoksiin sekä lahjojen ottamiseen.

"Tämähän herran nimessä alkaa käydä kovin liki!" sanoi Salander, samalla kuin hän heitti lehden pois, "hänet minä olen puoltolauseellani auttanut virkaansa. Tosin minä olen katunut sitä, syystä että hän heti alkoi esiintyä suurisuisesti ja hävittömästi sekä isänmaallisuudellaan kerskaillen; epärehellisenä minä en häntä kuitenkaan pitänyt. Nyt muistan minä kuulleen, kuinka sitä kummasteltiin, että hän söi julkisissa ravintoloissa eikä kotona vaimonsa ja lastensa luona, mikä hänelle oli muka liian huonoa! Siinä sitä nyt sitten ollaan!"

Näiden kolkkojen tuulenpuuskien jälkeen pysyi loppuviikko rauhassa sellaisilta harmillisuuksilta; muuan seitsemänsadan frangin kera kadonnut nuori mies, josta vielä lauantaina oli yksinäinen uutinen sanomalehdissä, ei herättänyt mitään huomiota. Sitä kiivaampana puhkesi myrsky uudelleen heti seuraavana maanantaina, kun pari liikettä johtajainsa väärinkäytösten ja epärehellisen johdon takia joutuivat kukistumisen partaalle, vetäen joukon muita samaan kadotukseen. Jos tässä oli syy rikasten ahneudessa, jotka jättivät omaisuutensa leikkikaluksi sellaisten siveellisesti kehnojen miesten näköjään onnekkaisiin käsiin, niin kohahti tiistaina ilmassa sellaisten lähtöpassin saaneiden sielujen konsortiumi, jotka esimiestensä kassojen avulla olivat harjoittaneet hyvin järjestettyä pörssikeinottelua. Keskiviikkona astui turmionpilvelle muuan rahastonhoitaja, joka tarkastusmiehillä oli joka vuosi luetuttanut saman kasan palasiksi sahattuja ja muka raharulliksi käärittyjä luudanvarsia. Torstaina oli erään liikkeenjohtajan vuoro, jolla oli ollut tapana joka viikko asettaa viheriälle pöydälle pieni salkku sekä salkulle nyrkkinsä, lausuen: "Hyvät herrat, tässä on kunniani sekä tarpeelliset todisteet!" Omistajat kaakertelivat ympärillä kuin rakastuneet ankat, kun kukaan ei uskaltanut vetää salkkua esiin nyrkin alta tai edes sanoa: "Sallikaahan nähdä!" sillä he olivat kuin taikauskoisia ja hän haritti nyrkistään kaksi sormea ulos aina kun joku osoitti lähentelemisen halua. Kun hän katosi jäljettömiin, jäi salkku pöydälle; se ei sisältänyt muuta kuin pitkän sarekkeen numeroita, jotka oli vuoron perään pyyhitty yli mustalla, sinisellä ja punaisella läkkillä sekä lyijy- ja teräskynillä, aina ajan ja tilaisuuden mukaan. Perjantaina esiintyi muuan kunnanvaltuutettu, joka melkoisesta lehtikuusimetsästä saadut tulot oli lähetellyt kaiken maailman arpajaisiin ja viimeisen vähän viinana juonut. Lauantaina hukutti itsensä muuan seitsemän rikkaan orvon holhooja, jättäen holhokkinsa köyhiksi. Sunnuntaina oli taas lepopäivä.

Mutta maanantaina alkoi tanssi uudestaan ja niin jatkui se useita viikkoja edelleen, niin että usein kuuli palvelustyttöjen aamuisin sanomalehtiä hakiessaan sekä niitä kadulla silmäillessään, samoinkuin miestenkin aamulasiensa ääressä, huudahtelevan: "Taasen niillä on yksi! Taasen yksi!"

Heränneiden ja lisääntyvien epäluulojen johdosta ryhdyttiin yhä laajempiin tarkastuksiin ja erittäinkin saatettiin päivänvaloon pienonen ryhmä keskiarvoisia ja alempia virkamiehiä, joille kaikille oli ollut mahdotonta säilyttää haltuunsa uskottuja varoja ilman niihin kajoamatta. Ja tuo onneton tauti levisi kautta koko maan, uskonto- ja kielirajoista piittaamatta. Ainoastaan vuoristossa, jossa tavat olivat pysyneet yksinkertaisempina ja raha oli harvinaisempaa, ei siitä paljon kuultu.

Yhä uudestaan kummasteli ja mietti Martti Salander ja harkitsi tuon surullisen tosiasian mahdollisuutta ja sitä ettei tuo ajan pahe ollut pysähtynyt tasavallan rajoille, tasavallan, jonka henkistä ja siveellistä edistystä hän niin uskollisesti oli avustanut. Se oli kuitenkin jotakin toista kuin ne aineelliset liikekysymykset, joiden takia hän kerran oli sanonut ihmisille totuuden.

Hän tunsu sydämessään vilpítőntä huolta, mikä hänelle oli sen kautta hyödyksikin, että hän, jos tämä mielenahdistus maata mennessä huokaukseksi purkautui, saattoi vaimolleen sanoa syyn siihen, jos tämä sitä tiedusteli. Tosin tuo "kaunis intohimokin" painoi häntä salaa, mutta toistaiseksi se ei enää uskaltanut esille tulla.

Eräänä sunnuntaiaamuna, kun kellot soivat ja sitten niiden vaiettua äkkiä tuli suloinen sunnuntaihiljaisuus, otti Maria Salander käteensä muutaman kirjan. Hän oli yksin kotona ja antautui unelmainsa valtaan, kuten hänen tapansa sellaisina hetkinä oli. Se oli hänelle kuin jos avonaisesta akkunasta olisi tulvannut raikasta ilmaa.

Nyt hän tosin ei kauan istunut yksinään. Hänen miehensä oli joku aika sitten poistanut käytännöstä tavan pitää ulko-ovia alituisesti suljettuina, sanoen sitä aristokraattiseksi ja kansaa epäileväksi tavaksi, huolimatta siitä, että lukemattomat maankiertäjät lisääntyvällä julkeudella hiiviskelivät taloihin ja tyhjentelivät ullakkokamareissa palvelustyttöjen säästökassoja. Lepopäivinä eivät varkaat sentään tavallisesti työskentele rakennusten pääosissa; ainoastaan alussa oli sellaiseenkin aikaan varastettu etehisestä Salanderin uusi sateenvarjo. Se mikä tänään häiritsi hänen puolisonsa sunnuntailepoa, oli kömpelö koputus ovelle. Kun Maria meni avaamaan, astui rouva Amalia Weidelich sisään. Hän piti molemmin käsin virsikirjaa, jonka ympärille maalaisvaimojen tapaan oli kääritty valkoinen ja siististi laskoksiin pantu nenäliina.

"Hyvää päivää, anoppirouva!" lausui hän, "ettehän pane pahaksenne."

"Kas, anoppi!" tervehti Maria rouva hämmästyneenä. "Joskus teitäkin näkee! Te olette varmaan myöhästynyt kirkosta?"

"Ei, minä tulin tarpeeksi aikaseen. Mutta kun minä viikolla en koskaan voi lähteä liikkeelle ja nyt vanhemmuuden sitäkin vähemmän, sanoin minä tiellä itselleni, että sinä voisit kerran jättää kirkon ja pistäytyä visiitille kunnioitettavan anoppikuoman luo! Muutoin minä aina käyn jossakin kaupungin kirkossa, missä aina on niin täysinäistä ja intresanttia ja ihmiset kiinnittelevät nimikorttejaan penkkeihin! Mutta tänään, ajattelin minä, voit sinä tehdä poikkeuksen, yksi kerta ei mitään haittaa, eivätkähän saarnat kuivu kuin kaivot, vaan virtaa sunnuntaisin siitä huolimatta, elämänvesi nimittäin! Mutta muutoin sitä todellakin tarvitsee, anoppi rakas! Tosin minä en aina oikein ymmärrä, mitä niissä tarkoitetaan, minä kun en juuri ole mikään oppinut, mutta minä teen sen kunniaksi pojilleni, jotka ovat sivistyneitä herroja. Kukaan ei silloin voi sanoa, ettei heidän mammaansa saa nähdä sivistyneessä jumalanpalveluksessa! Oikeastaan he eivät sitä ansaitse, mutta äiti on toki aina äiti! Ja kun sitten saarnaaja puhuu rakkaasta Jumalasta, jolla ei ole ruumista ja joka ei meitä persoonallisesti tunne, mutta että me kuitenkin saamme kerskata meitämme jumalan lapsiksi, niin annan minä sen olla olossaan ja rukoilen sen sijaan isämeidän sitä hartaammin, Sen minä aina ymmärrän paremmin, rakas rouva Salander, sillä minun laitani ei ole kuin hyvän Jumalamme, minulla on ruumis ja minä alan vainuta jalkojeni väsyvän."

"Istukaa siis, rouva hyvä, toki viimeinkin, tuossahan on vähän mukavampi ja pehmoisempi nojatuoli! Ettekö tahtois ottaa pois tuon muhkean hattunne? Kuka sen on valmistanut?"

Näillä sanoilla tukahutti Maria Salander itsessään sen katkeran tunteen, jonka kaksosten äidin odottamaton näkeminen oli hänessä herättänyt: hän päätteli rouvan kasvoniilmeistä ja sanoista, ettei hän enää ollut niin hyväntuulinen kuin ennen. Tämä istuutui varoen huolellisesti vaatteitaan. "Hatunko?" sanoi hän, "sen on Merklin tehnyt, mutta se sattui tulemaan liian kaunis ja kallis eikä se sovi enää minulle! Minä en viitsi ottaa sitä pois, sillä siitä on minulle liiaksi vaivaa panna se taasen säntillisesti paikalleen!"

Hän katseli nyt vuorostaan hetkisen vasta-anoppiaan ja kiitti tämän ulkonäköä: "Teidän laitanne on hyvin, te pysytte yhä samanlaisena! Entäs kuinka herra voi? Onko hän kotona?"

"Mieheni meni varhain ulos; nyt lienee hän konttorissa, jossa hän viipyy tunnin tai pari. Kuinkas teidän miehenne, herra Weidelich, voi? Onhan hän kai toki terve?"

"Jumalan kiitos, kutakuinkin, työ pitää häntä pystyssä ja kuitenkin säästää hän liian vähän itseään ja valittaa siellä ja täällä haluttomuuttaan. Kullakinhan on osansa! Me emme esimerkiksi tiedä, kuinka poikiemme laita on; sitä varten minä suoraan sanoakseni tulinkin, saadakseni tietää, onko teillä lapsista enemmän tietoa ja mitä oikeastaan on tekeillä."

"Kuinka niin tekeillä?" kysyi Maria rouva puolittain säikähtyneenä.

"Niin, jotakin täytyy olla tekeillä tai jo tapahtunut. Poikamme, jotka valitettavasti eivät meistä enää paljoa piittaa, pistäytyvät vain toisiksi ilmoiksi ja pikimmältään luonamme. Ennen he tulivat toisinaan yhdessäkin, mutta nyt näyttävät he välttävän toisiaan ja jos he odottamatta kohtaavat meillä toisensa, niin loruilevat he hiukan jotakin, ja jompikumpi laittaa niin että pääsee lähtemään pois. Mutta jos toinen heistä ilmestyy yksinään, sellaisesta on nyt puoli vuotta tai enemmänkin, ja häneltä kysyy veljestään, niin saa aina kuulla: 'En tiedä, en ole nähnyt häntä! Näen häntä yleensä vähän!' Niin saa kuulla Isidorilta ja niin Julianilta! Ja kuitenkin ovat he aina täällä kaupungissa, jossa heillä on asioita, joka viikko saamme muutaman kerran kuulla, että heitä on nähty siellä tai siellä, niin pitäisihän heidän

nyt toki toisiaankin kohdata eikä sanoa, etteivät toisistaan mitään tiedä. Niin tuumasimme me mieheni kanssa, että herra ja rouva Salander ovat tyttäriensä kautta paremmin asiasta selvillä. Mitään vaaraahan siinä ei lopultakaan liene, muutoinhan olisi meillekin siitä ilmoitettu! Sitten minä tänään tein oikein täysikäntein ja tulin tänne teidän luokseenne!"

Rouva Salander oli ihmeissään ja pysyi hetkisen vaiti, miettien samalla, pitäisikö hänen vastaanopilleen kertoa nuo osaksi samanlaiset kokemukset tyttäriin nähden. Voisihan se auttaa parempaan selvytyteen noita levottomia ihmisiä, ajatteli hän, jos he saisivat tiedon siitä, mikä heille selvästikin on aivan outoa.

"Tyttäremme", sanoi hän, "eivät ole meille tästä asiasta mitään ilmaisseet, nähtävästikin sen takia, että he eivät siitä tiedä. Viime aikoina me olemme heiltä kuulleet vain sattumoisin, että miehet ovat paljon poissa."

"Luonnollisesti, sen minä kyllä uskon!" yhtyi Amalia Weidelich. "Se ei ole mikään salaisuus, heillä kun on sellaisia toimia! Eivätkö rouvat muuta mitään tienneet?"

"Sillä kertaa en ainakaan voi sanoa heidän tästä seikasta tienneen!"

"Kuinka niin sillä kertaa ja tästä seikasta? Mutta tiesivätkö he toisella kertaa, ovatko puhuneet, he?"

Kun Maria ei voinut heti vastata, jatkoi toinen äiti jännittyneellä äänellä puhettaan: "Olkaa vain avomielinen elkääkä salatko mitään! Nähkääs, mekin olemme siitä puhuneet, etteihän vain siinä liene olemassa perheriitaa, eripuraisuutta puolisoitten välillä tai sen semmoista; että mahtavatko ne nuoret vaimot mukautua oloihin vai olisivatko ehkä tyytymättömiä ja tekisivät miehille kotonaolon tukalaksi? Ette saa siitä pahastua, anoppi hyvä, niitä on esimerkkejä, että kaksi sisarta, jotka on naitu samaan perheeseen, vetävät yhtä köyttä ja kernaasti liittyvät keskenään komplottiin, jos ovat tyytymättömiä ja jos kykenevät kääntämään kaikki ylösalaisin! Enhän minä tahdo tällä mitään sanoa, otaksun vain, että sekin voisi olla syynä!"

Uudelleen hetkisen mietittyään huomasi Maria Salander olevan ajan auttaa häntä muitta mutkitta oikeille jälille.

"Katsokaas, anoppi", sanoi hän niin tyyneellä vakavuudella kuin sisällinen kiihtyneisyys suinkin salli, "kaikki ei varmastikaan ole niin kuin pitäisi, siinä te olette oikeassa! Tahdon nyt kertoa teille, että me jonkun aikaa sitten saimme tyttäriimme nähden kokea jotain samanlaista kuin te nyt poikiinne nähden. He eivät enää ollenkaan näyttäneet meidän luonamme, aivankuin he vartavasten olisivat vanhempainsa kotia välttäneet, ja kun se lopulta herätti meidän huomiotamme ja me sen takia päätämme vaivasimme, saimme me kuulla, että lapset olivat lakanneet keskenäänkin seurustelemasta ja pelkäsivät toisiaan tavata. Silloin me, mieheni ja minä, menimme heti tyttäriemme luo ja panimme heidät puheisille."

"No? Mitäs se oli?"

"Me tapasimme molemmat todellakin kotonaan ja hyvin surullisina, kummallakin oli ikävä vanhempiaan ja siskoaan, mutta eivät rohjenneet lähteä katsomaan niitä, joita mielellään olisivat tahtoneet nähdä. Me toimitimme heidät samana päivänä toistensa seuraan, ollen itse mukana, ja autoimme heitä tuosta pätkähästä niin hyvin kuin se saattoi käydä."

"Mutta mitä se sitten oli? Koskiko se minun poikiani?" uteli toinen anoppi kärsimätönnä.

"Koska te tahdotte sen tietää, niin täytyy minun sanoa; se ehkä auttaa erehdysten tai väärinymmärrysten tarpeelliseen selvittämiseen ynnä yleensä itsensä tuntemiseen. Tyttäreni ovat katuneet avioliittoaan ja sen vuoksi häpeilleet toisiaan, koska he yhdessä niin kauan ja itsepäisesti tuota luultua erehdystään puolustivat, ja meitä, koska me emme mielellämme olisi noita avioliittoja suvainneet!"

"Nii-inkö?" sanoi Weidelichin rouva ääntään venyttäen, tavattoman hämmästyneenä ja kalveten, sillä hänen äskeisistä loukkaavista puheistaan huolimatta kohtasi häntä tuo ilmoitus kuin salama selkeältä taivaalta. Hän tunsu sen kauniin rakennuksen horjuvan, jota hän elämänsä ajan oli suurin huolin ja taidoin pojilleen rakentanut. Hänen ensimmäinen ajatuksensa oli tuo suuri perintö, paljot rahat, ja toinen, ettei pojilla ollut edes lapsiakaan.

Toinnuttuaan jonkun verran säikäyksestään kysyi hän paremmin nolona kuin uhmailevana, mitä erinomaista syytä rouvilla sitten oli avioliittoaan katua ja niin perinjuurisin tempuin. Ilman pitempiä miettimisiä vastasi Maria rouva: "Niin, sepä se on ihmeellistä ja voi ajan mukana hävitä, sitä kun on opittava sietämään; he sanovat miehistään, että ne ovat tyhjiä, ettei niillä ole mitään sielua!"

Punastunein kasvoihin ja ravistaen päättään niin kovasti, että hattu kaikkine kukkineen ja nauhoineen väräsi, sekä unhoittaen väsyneet jalkansa karkasi rouva Weidelich nojatuolistaan ylös ja huusi kuolettavasti loukattuna: "Eikö mitään sielua? Minunko kahdella pojallani, joita minä olen sydämeni alla kantanut? Se on ilkeätä panettelua! Pyöreinä ja sievinä olen minä ne maailmaan tuonut kuni kaksi forellia, ilman virheen hiventäkään päästä niin jalkoihin, ja kummallekin minä olen samalla antanut sielun omasta kuolemattomasta sielustani, antanut niin paljon kuin sellaisissa pikku palleroissa sielulle tilaa saattoi olla, ja jälestäpäin se kyllä on kasvanut kuten pojat itsekin! Minne se sitten olisi mennyt? Olisiko heistä maakirjureita tullut? Ei mitään sielua! Ne kirottu hanhet! Siten he eivät saa minua kohtaan käyttäytyä! Oh!"

Hän oli niin vihassa, ettei hän voinut puhua enempää, vaan hänen täytyi istua. Maria Salander katui tekoaan ja kun rouva Weidelich nyt kalpeni, etsi hän väkimehupullon. Mutta toinen kieltäysi ottamasta tippoja ja pyysi ryyppyn viiniä, jos sitä olisi, sillä hän tunsu itsensä todellakin heikoksi.

Rouva Salander meni vaieten kaapille, jossa semmoisia tarpeita oli aina varalla. Sillä aikaa syntyneen hiljaisuuden vallitessa kuului raskaita askelia portailta ja etehisestä ja heti sen jälkeen koputti joku kovin sormin ovea. Maria rouva riensi kaapilta katsomaan, kuka siellä oli, sillä kuten äsken rouvan kömpelösti koputtaessa, luuli hän nyt taas siellä jyskyttävän jonkun, joka ei halua tulla huoneeseen.

Mutta se oli ukko Weidelich, joka siellä seisoi sekavin ilmein ja Maria Salanderin avatessa ovea astui sisään epävarmoin askelin. Häiriössään otti hän hatun päästään vasta sitten kuin hän sanaa puhumatta oli istahtanut lähimmälle tuolille juuri kuin perin uupuneena.

"Antakaa anteeksi", sanoi hän vihdoin itseään toinnutellen, "minä tahdoin puhua herra Salanderin kanssa, eikö hän ole kotona? Mutta siinä se on minun vaimonikin! Minä luulin sinun olevan kirkossa?"

"Entäs sinä, Jaakko? Kuinka sinä tänne tulit?" huudahti rouva, joka hänet nähdessään unhoitti omat vaikeutensa. Weidelichillä oli tavalliset pyhä vaatteet päällään, mutta tolkkumalla kiiruulla puettut. Liivi oli väärin napitettu, kaulahuivia ei ollut ollenkaan ja kädessään piti hän arkihattuaan, jonka ympärillä kadonneen nauhan sijalla näkyi huovan läpi tunkeutuneen, työssä helmeilleen hien muodostama seppel. Rouva Salander huomasi kaiken tämän sekä lisäksi, että hänen kätensä hiljaa vapisivat. Arkana odottaen, mitä vielä tuleman piti, pysytteli hän vaieten syrjässä ja antoi appivanhusten puhua. Rouva Weidelich oli asettunut jaloilleen ja lähestynyt miestänsä, tarkastellen tämän huolimattontaa ulkoasua.

"Mitäs tämä on?" huudahti hän, "kuinka sinä ilman kaulaliinatta voit ulos lähteä? Eikä edes paidankaulusta pannut nappiin! Ja sunnuntaina juoksennella ympäri kaupunkia tuo vanha hattu päässäsi, hyi hitto!"

Mutta kun hän paremmin ehti huomata miehensä kasvoilla kuvastuvan neuvottomuuden, värähti hän säikähdyksestä. Hän tiesi, ettei miehensä ilman aikojaan ollut joutunut tuohon tilaan, jossa hän ei ollut tätä vielä koskaan nähnyt.

"Mitä on tapahtunut, Jaakko?" kysyi hän kalpean pelon vallassa, hänestä kun se tuntematon, joka tuon muutoin niin tyynen miehen oli kotoa liikkeelle ajanut, tuntui kaksin kerroin peloittavalta.

Jaakko Weidelich yritti kuivata kosteaa otsaansa, mutta ei löytänyt takintaskusta minkäänlaista liinaa. Rouva katseli ympärilleen ja huomasi muutamalla pöydällä virsikirjansa nenäliinoineen. Hän irroitti sen ja kuivasi itse hänen otsansa ja ohimonsa. Weidelich otti liinan hänen kädestään ja sitten hän jonkun verran tointuneempana puhui: "Poikamme Isidor on kaupungissa — Jumalan nimessä täytyy minun se sanoa, hän on vangittuna, ankaran tutkinnon alaisena — he ovat eilen illalla tuoneet hänen."

Hiljaa huudahtaen tarttui Maria Salander lähellä olevaan akkunanieleeseen; hän näki vain tyttärensä, Setti paran, jonka hyljättynä ja tuskaisena täytyi Soittolassa istua, kenties itsekin vangittuna tai ainakin vartioituna.

Mutta Isidorin äiti seisoi siinä ja tuijotti suu avoinna mieheensä. Hän ei käsittänyt, mitä tämä sanoi.

"Mitä hän sitten on mahtanut tehdä?" änkytti hän, "se lienee kaunis tyhmyys, saavat varoa itseään!"

"Ei se ole mikään pikku kepponen, eukko parka!" sanoi Jaakko Weidelich, joka nyt nousi ja koetti kävelemällä ja puhumalla mieltään keventää. "Yksi viranomaisista ilmestyi kotiimme heti kun sinä olit lähtenyt ja ilmoitti minulle onnettomuuden. Minähän olen Ulriikki serkkumme kanssa virkatakaussa kummallekin pojalle. Sen vuoksi kysyi tuo herra minun maksukykyäni ja kehoitti minua pitämään rahoja kaikkien mahdollisuuksien varalla; mutta ei ainoastaan sitä, hän tahtoi myöskin tietää, mitä minä siinä asiassa kykenisin tekemään, vaikkei hän sanonut siltä näyttävän, että siinä hyvätkään keinot

auttaisivat, sillä Isidorimme asiat oli huomattu olevan pahassa epäjärjestyksessä. Minä en säikäyksessäni ja ahdistuksessani osannut muuta sanoa, kuin että minä teen minkä voin, jos se voi auttaa, ja juoksin tänne kysymään herra Salanderilta neuvoa, mitä olisi tehtävä pojan pelastamiseksi. Sillä minä en voi uskoa, että hän, kuinka sanoisin, että hän olisi sillä tavoin itsensä unhottanut! Hämmennyksissäni, minä en edes tarkemmin asiaa kuullut! En minä olisi ikinä uskonut, että sellaista minulle tapahtuisi!"

Yhtäkkiä päästi rouva kaikuvan naurun ja hapuili, ikäänkuin hän olisi liikkunut pimeässä huoneessa, kädet ojollaan vastikään jättämäänsä nojatuolia kohti. Siihen päästyään veti hän henkeään, päästi uudelleen ryöppyvän naurun ja huusi katkerasti miehelleen: "Mutta minuako se ei voikaan koskea? Minuako se ei vahingoltakaan, olenko minä ehkä sen ansainnutkin, niinkö? Omaa kohtaasi siinä vain ajattele! Kaunis maailma, kaunis sunnuntai! Ensimmäin saa kuulla, että pojilla ei ole sielua, sitten heidät vangitaan ja tehdään roistoiksi! Ah, ah, ah, tätä viheliäisyyttä!"

Hänen sanansa heikkenivät surkeaksi valitukseksi ja hän sai uuden pahoinvointikohtauksen. Jaakko Weidelich oli sillä välin uudelleen istunut ja käsiään polviin nojaten tirkisteli lattiaan.

Rouva Salander tarttui esillä olevaan pulloon, jossa oli vanhaa Xeresviiniä, ja kaatoi kummallekin masentuneelle puolisolalle lasillisen, vaikka hänelle itselleenkin teki pahaa. Ja kuten Isidorin äiti omaan olemukseensa sulki molemmat pojat ja kykeni yksipuolisesti ainoastaan näitä ajattelemaan, niin ajatteli Maria Salanderkin molempia tyttäriään, heistä kumminkaan puhumatta, kun nuo ahdistuksissaan olevat vastavanhukset eivät voineet nyt huomiotaan nuoriin rouviin kääntää.

Amalia Weidelich otti hyvän kulauksen viiniä ja lasia pois pannessaan jätti hän sen tyhjän päälle, niin että se putosi lattiaan.

"Siis Isidor on vangittu", sanoi hän, "eikä voi enää mennä minne tahtoo! Tuoko hänelle edes kukaan ruokaa ja juomaa, kun hän tarvitsee ja kun on tavallinen aika, kuten juuri nytkin? Onkohan niillä siellä kunnollinen järjestys maakirjurille ja neuvosherralle? Mies poloiselle, joka ei tiedä, mitä nälkä ja jano on?"

"Mikäli minä muistan", huomautti rouva Salander, "voivat sellaiset vangit niinkauan kuin tutkintoa kestää ja heidät on tuomittu, saada omalla kustannuksellaan mitä haluavat ja mihin ovat tottuneet."

"Tuomittu? Sellaista sanaa minä en tahdo keltään kuulla! Kun kaiken karvaiset ilkiöt ja paholaiset, joiden kanssa hänellä on tekemistä, ovat kylväneet rikkaruohoja hänen asiohinsa, kun hän monastikaan ei edes tiedä, miten hänen asiansa ovat, niin selittää se varmaan koko jutun ja hänen vainoojansa tulevat saamaan huonon lopun! Mutta nyt on huolehdittava, ettei häneltä mitään puutu! Miksei hänen vaimonsa ole tullut mukaan, valvoakseen häntä ja ollakseen hänen läheisyydessään?"

"Hän lienee jäänyt kotia vartioimaan, siellä kun muutoin ei ole ketään!" sanoi Maria Salander kuivasti, hilliten harmintunteensa.

"Niinpä on sitten meidän huolehdittava, kuuletko sinä, mies! Meidän on mentävä sinne, tai mene sinä yksinäsi ja vie vähän rahoja, jos he ovat ne häneltä ryöstäneet! Minä juoksen sillä välin kotiin ja toimitan vähän ruokaa ja juomaa valmiiksi, kuuletko sinä?"

Ukko Weidelich ei todellakaan kuullut. Häntä painoi lähtemättä se ajatus, että epärehellisyyden ja rikoksellisuuden piti oman pojan muodossa häntä lähestyä ja että koko hänen vaatimattoman varallisuutensa, jonka hän pitkän ajan kuluessa karulla työllään oli hankkinut, piti savuksi haihtua ja hänen jäädä köyhemmäksi kuin mitä hän oli alkaessaan ollut, sillä Varpusessa olevan talon oli hän aikoinaan hankkinut isältään saamansa pienen perinnön avulla. Ja jos niin kävisi, niin voisiko hän vanhoilla päivillään alusta alkaa? Ei, vaikka se olisi Jumalankin tahto!

Kun hän siten pysyi omissa raskaissa ajatuksissaan eikä mitään vastannut, unhoitti rouvakin päätöksensä ja vaipui särkynein mielin omiin ajatuksiinsa.

Maria Salander käytti hiljaisuutta noutaakseen lasin raitista vettä ja asettuakseen sitten muutamaa nurkkaan, saadakseen hetkisen voimiaan koota, sekä samalla myöskin houkutellakseen tuon kovanonnan yllättämän avioparinkin hiukkaseen lepäämään. Se onnistuikin hänelle, sillä melkein puoli tuntia kesti hiljaisuutta, jota häiritsivät vain voihkaukset ja huokaukset.

Ripeämmin askelin kuin tavallista tuli herra Salander sisälle. Maria rouva kiitti taivasta, kuullessaan hänen tulevan, mutta hämmästyivät hänet nähdessään, sillä Martin kasvoilla kuvastui suru ja harmi.

"Tässäpä me olemmekin kaikki yhdessä!" sanoi hän huoneeseen pysähtyen, "nähtävästi tiedätte te jo tuon uutisen!"

"Niin on, valitettavasti!" mumisi Weidelichin ukko, joka Salanderin tulosta oli havahtunut ja noussut seisomaan. "Minä tulin ensiksi tänne, herra Salander, etsimään teiltä neuvoa, mitä olisi tehtävä. Toivottavasti ei asia ole niin huonosti, kuin miltä se ensi hämmekissä näyttää!"

"Se on tarpeeksi huonosti!" vastasi Salander, joka huomasi Weidelichin ja samoin rouvan masentuneen mielialan. Jälkimäinen oli ilmeisesti mistään piittaamatta jäänyt nojatuoliinsa istumaan, poiskäännettyin kasvoin ja Maria rouva, joka nurkastaan tuli esille, osoitti häntä miehelleen. Tämä koettikin sen vuoksi hellä varoen ajatuksiaan ilmaista, kun hän uudelleen otti sananvuoron.

"Se virkamies, joka oli teidän luonanne", jatkoi hän Weidelichiin kääntyen, "tuli minunkin luokseni toimistoon. Hän näyttää olevankin liian hätiköivä ja virkaintoinen mies; huomiotani herätti, ettei hän voinut antaa tarkempaa selitystä ja että hän ylipäänsä sunnuntaina sellaisissa asioissa juoksenteli. Minultakin halusi hän kuulla, mitä minä olisin halukas väyyni hyväksi tekemään, jotta voitaisiin syytteeseen pano jättää. Hyvä tarkoitus siinä on, mutta kuitenkin se ei riittäisi edeltäpäin vapauttamaan. Minä läksin asianomaiseen paikkaan tarkemmin asiasta kuulemaan. Siinä ei ole kysymyksessä huolimattomuus ja sen semmoinen, joiden seuraukset olisivat vielä autettavissa. Isidor on väärinkäytöksissään mennyt niin pitkälle, että ilmitulo riippui joka hetki hiuskarvasta ja vihdoin viime viikolla se tapahtui. Kolme päivää kesti kansliassa kirjojen tarkastusta. Eilen oli sataviisikymmentä tuhatta käyty läpi eikä vielääkään kuulu olevan loppua tiedossa. Sentähden keskeytettiin toimitus Unterlaubissa ja siirrettiin Münsterburgiin."

"Voi Herra Jesus!" huudahti Weidelichin muori valittavasti. Jaakko ukko etsi jälleen tuoliaan. Kuulemansa luku kirkasti hänelle aseman kuin tulisoihitu. Myöskin Martti Salander tunsu itsensä lamautuneeksi, samoin Maria rouva, ja niin istuivat nuo neljä vanhusta vaieten, kukin siinä mihin oli sattunut vaipumaan.

Pitemmän äänettömyyden jälkeen alkoi Weidelichin rouva vaikeroida: "Jospa minä sittenkin olisin mennyt kirkkoon, niin olisin saanut olla vielä hetkisen mistään tietämättä! Se olisi ollut vielä hyvä hetki ja olisin tyytyväisenä voinut mennä kotiin!"

Muutaman minuutin kuluttua huudahti hän uudelleen: "Nyt se kumminkin on niinkuin on! Jaakko, menkäämme kotiin, että pääsemme oman katon alle!"

Kun hän samalla kohenteli itseään niin hyvin kuin voi, toinnuttausi hänen miehensäkin ja astui murtuneena Salanderin luo, joka samoin oli noussut.

"Mieleni on paha", puhui Weidelich vaivaloisesti, "että me olemme teille niin paljon ikävyyttä tuottaneet."

Ääni petti ja hän vaikenä. Martti ojensi hänelle kätensä; hän näki, kuinka tämä kärsi ja oman tukaluutensa unhoittaen lohdutti hän häntä, tosin sanoilla, joita saattoi epäillä: "Kuka voi tänään väittää olevansa varma yleisestä pahasta? Se on kuin kolera tai viinitäi! Jos joku katsoo teihin karsaasti, niin sopii teidän vain sanoa, että hänen on mentävä kotiinsa ja tarkasteltava, eikö tartuntaa jo sielläkin ole!"

Sillä välin puuhaili Amalia Weidelich hattunsa kimpussa, joka noissa tärisyttävissä kohtauksissa oli työntynyt sijaltaan eikä enää tahtonut oikeaan asettua. Hän koetti sitä peilin edessä asettaa suoraan ja kiinnittää paikoilleen ja Maria rouvakin tuli hänelle avuksi. Mutta äkkiä repäsi hän sen päästään ja selitti, ettei hän tahdo sitä enää panna päähänsä, vaan mennä ilman hatutta kotiin.

Niin lähti Weidelichin pariskunta menemään. Tuskin olivat he päässeet kadulle, kun rouva tunsu itsensä niin heikoksi, että Jaakko ukon täytyi häntä käsivarresta taluttaa; vasemmassa kädessään kantoi hän tuota komean kirjavaa hattua kuin sankakoria. Hänen oma hikitäpläinen hattukulunsa lisäsi avioparin kummallista näköä, kun he siinä surkeina eteenpäin hoippuivat.

Heidän jälkeensä katsottiin, vastaantulijat pysähtyivät ja joku sanoi kuuluvasti toiselle: "Ovatpa nuo kaksi ottaneet kelpo aamiaisen!"

He kuuluivat sen häpeätä kärsivän herkällä korvalla, mutta eivät katsoneet oikealle eikä vasemmalle. Muutamalla avaralla sillalla oli heidän vielä vaikeampi päästä kulkemaan; joukko kirkkoväkeä risteili molemmin puolin ja melkein kaikki katsoivat Jaakko Weidelichin vasemmassa kädessä riippuvaa hattua ja sitten rouvan pörröistä päätä.

"Anna, Jaakko, minulle se hattu!" sanoi viimemainittu, "ei sovi, että sinä sitä kannat."

Tämä antoi tuon muhkean muotiesineen pois, ja kun heidät juuri tungettiin käsipuita vasten, heitti rouva hatun virtaan eikä edes katsahnutkaan sen jälkeen.

"Mitä sinä teet? Oletko hupsu?" murisi mies.

"Eteenpäin vain! Elä pysähdy! Minä olen saanut tarpeeksi komeudesta!" sanoi rouva.

Niin kulkivat he edelleen ja saivat tarpeeksi tilaa. Sillä lähimmät sillalla olijat, jotka olivat tuon heiton huomanneet, juoksivat kiiruusti vastakkaiselle puolelle nähdäkseen hatun uivan esiin sillan alta, ja kun muut huomasivat tämän juoksun, jatkui liike edelleen ja pitkin koko siltaa juoksivat kaikki kuin noidutut toiselle puolen ja kurkistelivat veteen. Siellä kulkikin hattu poloinen virtaa alas kuin silkillä liputettu ja kukilla seppelöity taloslaiva tai kuin uiva kukkapenkki. Mutta pian työnsi pari poikasta pelastusvenheen vesille, soutaen vinhasti tuon hauskan kulkuneuvon luo, saadakseen siitä hyvän saaliin tai ainakin sievosen juomarahan ansaitakseen, samalla kuin pitkin molempia rantoja kertyi yhä uusia katsojia.

Sillä välin nuo kaksoisveljesten surun painamat vanhemmat pääsivät huomaamatta pois ja kiipesivät ylös vanhaan Varpuseen.

"Ettet sinä hattua voi enää pähäsi panna", alkoi Weidelich, kun he olivat hetkisen hengähtäneet, "käsitän minä tavallani; mutta olisithan sinä voinut sen myydä! Minä pelkään olevan lähellä sen ajan, jolloin meidän täytyy pitää arvossa joka penniä!"

"Se on nyt kerta tapahtunut", huokasi Amalia, "minä tuskin tiesin, mitä tein. Muutoin on vielä paljon sellaista, jota minä voin myydä, takkeja, kello ja ketjut, jotka kumpikaan eivät enää sovi, koska ne vetävät ihmisten katseet minuun, ja sitten minä en voi rintasolkeakaan enää eteeni kiinnittää, sitä, jossa on molemmat pojat — ei, rintasolkea minä en voi myydä, vaikkei pojista enää mihinkään olekaan ja vaikka he ovat hukkaan joutuneet — ah, tätä onnetonta aikaa! Ei, minä tahdon säilyttää kuvan ja jättää siinä olevan kullankin paikoilleen, niinkauan kuin meillä vielä leivänkannikkaa on!"

Hän sanoi tämän silmät kyynelissä, nyyhkytysten keskeyttämänä. Säikäytyneenä ja tuskaisena kehoitteli Jaakko häntä tyyntymään.

"Kuinka sinä voitkin noin puhua? Ja jolleikaan hän, joka nyt on vangittuna, olisi pelastettavissa, niin onhan meillä vielä Julian, joka, suokoon Jumala, ei toki sillä tavoin esiin sukeltane!"

"Sinä et tunne heitä niinkuin minä, joka heidät olen maailmaan saattanut! He ovat aina ja lakkaamatta ajatelleet, tahtoneet ja tehneet samalla tavoin ja kumpikin tiesi aina mitä toinen tahtoi. Ah, Herra minun Jumalani, nyt minä tiedänkin, miksi he ovat toisiaan vältelleet ja aina sanoneet, en tiedä, en ole häntä nähnyt! He tiesivät tarkoin kulkevansa samaa tietä ja tekevänsä samalla tavoin ja kun se oli pahaa ja vaarallista, kammoivat he toisiaan! Ajattelehan vain, Salanderin rouva, jolta minä tänä aamuna menin kysymään, tiesikö hän syytä siihen, kertoi minulle hyvin kuivasti, että heidän tyttärensä olivat tehneet samoin, he olivat vältäneet vanhempiaan ja toisiaan, ja tiedätkö miksi? Koska he olivat hävenneet toistensa ja vanhempainsa edessä, niin juuri, hävenneet!"

"Minkä tähden? Mitä he sitten ovat tehneet?"

"He ovat hävenneet sitä, että ovat meidän poikaimme kanssa menneet naimisiin! Kuinka selvästi minä nyt ymmärränkään poikamme, ne poloiset, jotka kaksoisveljinä pelkäsivät toisiaan, kun olivat pahaa tehneet eikä kumpikaan olisi sallinut toisen tulevan asiastaan puhumaan! Minusta tuntuu kuin kurkistaisin heidän sydämensä sisimpään!"

"Surkean onnen me olemme saaneet poikaimme kanssa jaettavaksi; elämämmehän käy sitä surullisemmaksi ja käsittämättömämmäksi, kuta kauemmin sitä kestää. Melkein soisin mieluummin, etten tietäisi mitään omasta elämästäni!"

"Se tahtoo kaikki maksettavaksi takaisin, kuten huomaan", vastasi rouva, "kuoleman vain ilmaiseksi antaa! Tuolla on vanha kotimme! Jumalan kiitos, ettemme sen tilalle ylimielisyydessämme uutta rakentaneet! Vaikka me molemmat olemme siinä aina olleet ahkeria ja työteliäitä emmekä koskaan työtä hävenneet. Kätkeytykäämme sinne vielä tänään huolellisesti ja pysykäämme siellä hiljaa sekä olkaamme aivankuin ijankaikkisesti olisi yhtä hiljaista ja salaperäistä. Palveliat eivät vielä voi mitään tietää! Mutta huomenna on maanantai, silloin heidän täytyy viikon varalle noutaa pesuja kaupungin eri kulmilta ja silloin he sen kyllä saavat kuulla, ja tiistaina tulevat minun pesijättäreni, neljä kappaletta — katkera viikko, tämä ensimmäinen — tule, Jaakko, menkäämme sisään ja pysykäämme hiljaa! Ainakaan sitä ei huomaa hyvä Jumala, hän kun ei meitä persoonallisesti tunne, kuten pappi sanoo! On onni, ettei hän siis myöskään voi kysyä meiltä lapsiamme. Hän ei näet saisi silloin mitään jaloa nähtävää, kuten poikaveitikkamme rakastivat sanoa, jos toinen ei sattunut jotakin tietämään! Tule sisään!"

Oli kuin tuo vaimopoloinen olisi tuntenut tarvetta saada puhelemalla itsensä eloisaksi, näyttääkseen aviokumppaninsa edessä ryhdikkäältä. Saipa hän mielenmalttiakin, sillä etehisessä tarttui hän reippaasti päähänsä ja meni kenenkään huomaamatta ensin takahuoneeseen, ikäänkuin siellä pyhähatun riisuakseen.

Eivät Salanderitkaan tänään enää kotiaan jättäneet. Kun Weidelichit olivat poistuneet ja aviopari oli

yksin, sanoi Martti: "Minulle on käynyt tänään merkillisesti! Minä leikkautin aamulla tukkani; vieressäni istui silloin muuan, jolta ajettiin partaa ja joka sitä tehtäessä katseli akkunasta kadulle, aina siihen suuntaan mihin parturi hänen kasvonsa juuri käänsi, milloin sinne, milloin tänne, niin että hänen silmänsä kääntyivät toisinaan taivaalle, toisinaan huoneen kattoon. Kun hän oli valmis, nousi hän ja kuivasi pyheliinalla kasvojaan sekä sanoi raakauksen aikana nähneensä jalkakäytävää ikkunan editse erikseen kulkeneen ei vähempää kuin neljä tuttavaa, joista jokaisella yksi sukulainen tätä nykyä istuu kuritushuoneessa. Se oli sentään jokseenkin vahva annos yhden ainoan raakauksen aikana! Ja kuitenkin hän ei arvellut lähestulkoonkaan kaikkia ohikulkijoita nähneensä, parturi kun joka hetki nenänpäästä tai leuasta käänteli hänen päätään sivuille. Muutamia arveli hän mahdollisesti jääneen huomaamatta tai ei tunteneensa niitä, kun sininen rautalankaverkko akkunassa jonkunverran hämmensi muotoa. Minun täytyi kaiken viheliäisyyden uhallakin nauraa, ja nyt se on pikaisesti itsensä kostanut!"

"Jollei tämä tapahtuma olisi niin häpeällinen", vastasi Maria, "niin olisin minä iloinen siitä, että voimme ottaa tyttäret jälleen luoksemme, sillä siitä ei liene kysymystäkään, pääsevätkö he nyt erilleen vai ei!"

"Luonnollisesti! Se on, jolleivät he uuteen narrimaisuuteen lankea, nimittäin siihen, että katsoisivat pitävänsä puolisoitensa, joihin he kerran ovat vihityt, onnettomuuteen jouduttua pysyä heille maailman edessä uskollisina ja etsiä palkkansa tietoisuudesta, että ovat lujamielisesti laupeutta harjoittaneet. Onhan sellaisesta esimerkkejä!"

"Sinä unhotat, että siihen tarvittaisiin yhä vielä rakkauden kipinää, joka kuitenkin on kauan sitten sammunut!"

"Voit todellakin olla oikeassa! Sitä parempi! Mutta mehän puhumme jo molemmista herroista, vaikkei ole lainkaan sanottua, että mestari Julian, se lintumies, kulkisi veljensä teitä! Hän on voinut olla, jolleikaan kunnollisempi, niin varovaisempi, sukkelampi ja onnekkaampi!"

"Minä olen varma, että hän saavuttaa toisen ennenkuin ehkä luullaankaan. Miksikäpä hän juuri tässä seikassa toisesta eroaisi?"

"Sitä pahempi minulle!" sanoi Salander synkästi, "tai pikemminkin meille kaikille! Jos ainoastaan toinen niin kurjasti haaksirikkoutuu, niin ei se ole samaa, kuin jos molemmille niin kävisi; silloin vasta ne joutuisivat jokaisen hampaisiin nuo huomiota herättäneet kaksoishäät, jotka minä panin toimeen ja jotka minun saattoivat neuvostoon, kuten joka mies tietää, ja joista säilyy pilkallinen sananparsa vielä meidän jälkeemmekin; ja täten minä olen enemmän vahingoittanut kuin hyödyttänyt valtiollista puoluesuuntaani, yleensä kansanasiaa! Ja tytöt jäävät kuin eläviksi muistomerkeiksi siitä mokomasta historiasta. Entäs sitten Arnold! Jo silloin puhuttiin ainoastaan salanderilaisista häistä; jos hän nyt vihdoin palaa kotiin, niin olenpa minä kiinnittänyt kauniin lisäkkeen hänen nimeensä, kun hän alkaa julkisuudessa esiintyä!"

"Sellaista pelkoa ei minulla sentään ole", vastasi Maria mieltävästi; "ethän sinä toki ole niin heikolla pohjalla ja mitä Arnoldiin tulee, niin on hän aina saava sen hyvän nimen, jota hän tarvitseekin. Myönnän kyllä, että niin kovin kuin toivonkin hänen kotiintuloaan, minä sentään nyt säikähtäisin, jos hän joutuisi tänne keskelle tätä häväistysjuttua. Voi sentäänkin niitä kelvottomia roistoja!"

"Älkäämme tämän takia unhoittako Setti poloista, joka tälläkin hetkellä neuvotonna istuu surullisessa Soittolassa!" sanoi Salander, jonka ajatukset viimeisten sanojen johdosta suuntautuivat tyttären kohtaloon. "Minä lähtisin heti Unterlaubiin, jollen tietäisi, ettei siitä nyt ole mitään hyötyä. Luultavasti on hän iloinen saadessaan muutamia päiviä olla kenenkään häiritsemättä omain ajatustensa parissa. Oikeudellista apua hän ei vielä tarvitse, asema kun on yksinkertainen. Mukaan antamamme rahaperintö on luonnollisesti hävinnyt ja muuta myötäjäisomaisuutta he eivät voi häneltä ottaa. Niinpä ajattelen minä, että toistaiseksi lähetämme hänelle vain sähkösanoman, antaaksemme hänelle, jotain elonmerkkiä. Hän ilmoittakoon sitten, pitääkö hänet noutaa ja milloin. Kauan ei kestäne, ennenkuin hänen on lähdettävä, sillä joka tapauksessa on konkurssi varma ja ensimmäinen, mikä tapahtuu, on pakkohuutokauppa, kiinteimistön myynti."

"Sitten saamme ruveta huolehtimaan tilasta", vastasi Maria rouva, "kun samalla kertaa saamme kahdet myötäjäiset majoittaa, joista yhden täyttävät kutakuinkin yhden asuinhuoneen. Minä olen nähnyt siksi paljon vaivaa niistä rihkamista, etten niitä mielelläni hunningolle jättäisi. Mutta kirjoita nyt se sähkösanoma, että Leena saa sen kiiruusti viedä. Puolipäivä lähenee ja Setti voi sen saatuaan ehkä paremmin syödä. Todennäköisesti hänellä on taasen meidän takiamme itsetoimauksia."

"Minä aion mennä itse, että Leena saa olla kyökissä", sanoi Salander, "minä olen näistä kurjista tapauksista käynyt nälkäiseksi!"

"Jää vain kotiin!" huudahti Maria, "kyllä minäkin voin ruuan laitton lopettaa, jos niin tarvitaan. Jos sinä nyt menet postiin, niin voit kohdata joukon hyviä ystäviä ja muita armeliaita sieluja, jotka täynnä osanottoa alkavat sinulta udella ja silmiesi edessä sähköttävät edelleen sen mitä sinulta kuulevat!"

Salander hytkähti.

"Totisesti sinä olet oikeassa! He ovat nyt jo kaikki olleet aamuryypyillä ja joukossa on ollut niitä, jotka ovat jo saaneet tiedon asiasta. Ja muutamien ihmisten mielestä kannattaa aina tuommoisista muutamia satojatuhansia koskevista asioista sähkösanomia lähetellä!"

Hän otti siis kaavakkeen, kirjoitti siihen lakoonisin sanoin välttämättömimmän ja antoi sen vaimolleen.

Tämä luki sen, mietti hetkisen ja alkoi kirjoittaa uudelle kaavakkeelle. Ihmeissään luki Martti sen, kun se oli valmis. Maria ei ollut muuttanut mitään, varustanut vain siinä olevat lakoonisuudellaan tylysti vaikuttavat sanat asiaan kuuluvilla pienillä sidesanoilla.

"Ethän sinä ole siihen lisännyt muuta kuin pronomineja, artikkeleita, muutamia prepositiivisia ja sen semmoisia. Siten tulee sähkösanoma vain kolme kertaa kalliimmaksi!" sanoi hän, yhä vielä ihmeissään.

"Tiedän kyllä, että se on ehkä hupsua", selitti Maria vaatimattomasti, "mutta minusta tuntuu, että nuo pienet lisät lieventävät kirjoituksen, ympäröivät sen ikäänkuin pumpulilla, niin että Settistä on kuin kuulisi hän meidän suullisesti puhuvan, ja sen vuoksi minua ei taksa huoleta. Mutta jos tahdot, niin kirjoitan minä itse alle!"

"Merkillistä, kuinka oikeassa sinä olet!" puheli Salander, joka oli uudelleen lukenut nuo kolme neljä riviä. "Se tekee tosiaanakin hienon ja sydämellisen vaikutuksen. Mistä hitosta sinä olet oppinut tuon ihmeen yksinkertaisen tyyliä? Ei, kyllä sinun täytyy panna oma nimesi sen alle, minun, vanhan pedantin, mieleeni tuo ei olisi juolahtanutkaan!"

Vähän myöhemmin ruokapöydässä istuessaan saivat he Settin vastauksen, jossa hän ilmoitti aikovansa jonkun päivän kuluttua jättää kotinsa, luvaten sitä ennen kuitenkin kirjeen lähettää. Se saapuikin maanantaina. Siinä kerrottiin lyhyesti häntä kohdanneesta säikäyksestä ja paikalle saapuneiden virka- ja ammattimiesten toimeenpanemista, vuorokauden kestäneistä tutkimuksista, joissa Isidorin täytyi kuulustelua varten olla saapuvilla. Alussa oli tämä näyttänyt uhmailevalta ja ylpeältä sekä muutoinkin tyhmästi käyttäytynyt. Mutta kun miehet, joiden joukossa oli hänen virkatovereitaan, joiden kanssa hän oli ollut sinut, äkkiä alkoivat häntä kuivasti teititellä, käskien hänen seisoa siinä tai siinä tai istua johonkin nurkkaan odottamaan, kunnes häntä kutsuttaisiin, ja kun lopuksi poliisiositas tuli näkyviin, jääden kanslianovelle, niin silloin oli hän huomannut olevansa hukassa ja itkien tunnustanut kaikki, mitä häneltä kysyttiin, sotkien kuitenkin sekaan valeita, joista hän myöskin joka kerta sai tarpeellisen ojennuksen. Kun häntä kirjojen ja asiakirjain mukana vietiin sitten pois, oli hän vaimolleen huutanut vain lyhyet hyvästit, lisäten, että hän valitettavasti oli nyt valtiovanki (ikäänkuin hän olisi jotain jalompaa ja hienompaa suorittanut) ja että hän toivoi pian olevansa takaisin kotona, jonka vuoksi rouvan tuli pitää kotona hyvää järjestystä! Muutamia aikoihin ei hän, Setti, ollut enää saanut mitään tarverahoja, vaan oli hänen täytynyt jokaiseen eri tarpeeseen välttämättömät rahat pyytää kansliasta. Nyt oli kyökkiä ja hänen vaatekaappiaan lukuunottamatta kaikki lukittu sinetillä. Hänen rahaperinnöstään ei näkynyt jälkiäkään. Kuitenkin oli hänelle luvattu, että hänen tuomansa irtaimisto annettaisiin pois heti kuin oli määrätty konkurssipesän hoitaja. Niin kauaksi hän ei kuitenkaan haluaisi jäädä ja jos hänellä olisi vähän matkarahaa, niin palaisi hän vanhempainsa luvalla viipymättä sinne, josta hänen ei koskaan olisi pitänyt lähteäkään.

"Huomenna on tiistai", sanoi Salander, "minä aion hänet huomenna noutaa. Meidän pitää hänelle heti sähköttää, että hän panee välttämättömimmät tavaransa kokoon, ollakseen valmiina. Lieneekö hänellä enää koreja ja kirstujakaan? Lyön vetoa, että se mies on kaikki hutiloitunut ja matkoilla hävittänyt!"

"Minä näin siellä vielä olevan hänen täältä viemänsä kirstut, ja korit", vastasi Maria, "miehillä oli matkoillaan mukana pienet käsikapsakit."

"Aivan kuten tekee tuo suuri päivärahojen ahmija von Gauchlingen, joka vuodesta vuoteen huilaa ympäri maata, mukanaan yöpaita vanhassa nahkaisessa asiakirjasalkussa!"

"Muutoin minä haluaisin tulla mukaan", ryhtyi Maria taas puhumaan, "ja arvelen, että me rautatiestä piittaamatta voisimme ottaa vaunut, niin ei meidän Settin kanssa tarvitseisi jalan asemalle kävellä ja voisimme hänen tavaransa ottaa heti mukaan. Ei haittaa, jos he siellä näkevätkin, että hänellä on vielä jossakin koti. Ja tänne saavumme me juuri hämärissä, niin ettei ole kellään mitään töllistelemistä. Jotain kylmää ruokaa meidän on varalta otettava mukaan, sillä tiesi onko hänellä siellä mitään! Matkalla meidän sitten ei tarvitse ollenkaan pysähtyä."

"Minä olen kaikessa yhtä mieltä! Sinä, joka vastustit näitä kovanonnan avioliittoja, ajattelet nyt kaikkea mikä minunlaiseni mieleen ei lainkaan johtuisi!"

He panivat tuumansa toimeen, ollen menomatalla peloissaan, missä tilassa he tyttärensä tapaisivat. Setti näytti jonkun verran laihtuneelta, kalvakalta ja väsyneeltä, mutta kuitenkin virkeämmältä kuin mitä vanhemmat olivat kuvitelleet. Tunto siitä, että oli vapautunut itse ansaitsemistaan onnettomista kahleista, oli kenties häntä itsensä tietämättä pitänyt tasapainossa.

Myöskään hän ei ollut yksinään Soittolassa, vaikka palvelustyttö ja kirjuri olivatkin lähteneet tiehensä. Kuten kotiin, jonka tuen äkillinen kuolema on murtanut, tulevat naapurittaret leskeä tukemaan ja lohduttamaan, niin oli tännekin joka päivä tullut Unterlaubista muutamia arvokkaita rouvia avustamaan ja huvittamaan hyljättyä maakirjurin rouvaa. Niinpä istui nytkin kaksi heistä sukkaa kutoen niillä kirstuilla, joita täyttämässä ja sulkemassa he olivat olleet apuna, sillä aikaa kuin Setti kokoili jällellä olevista ruokatavaroista viimeistä ateriaa, teetä, voileipää ja munakakkuja. Äidin mukanaan tuomat palat olivat lisäksi hyvin tervetulleet. Kun hevostia täytyi syöttää, lähetti Martti ajurin johonkin ravintolaan Unterlaubissa ja antoi hänelle samalla toimeksi lähettää sikäläinen kunnanesimies Soittolaan, jotta hän sulkisi ovet ja ottaisi avaimet viralliseen huostaansa.

Kylän rouvat ottivat osaa tuohon omituiseen tilapää-ateriaan ja sen päätyttyä estelyistä huolimatta puhdistivat käytetyt astiat ja laittoivat kyökissä kaikki järjestykseen. Sitten kaatoivat he virusveden pois, puhdistivat rännin ja asettivat pienen kaislaluudan, joka oli vielä vallan uusi, siististi nurkkaan. Veden jäännöksellä he vihdoin sammuttivat liedessä kytevän hiiloksen.

Silloin saapui juuri kunnanesimieskin. Hän selitti virkasinetillä lukitsevansa vielä auki olevat huoneet ja säiliöt ja oli tuonut mukanaan siihen tarvittavat kapineet, sinettilakkaa, nuoraa ja leimasimen, vieläpä vahatangonkin, hän kun ei ollut tällaisissa toimituksissa tottunut kaikiste tarvittavaa kynttilää löytämään. Täällä oli tosin huoneessa pari kaunista kynttilänjalkaa, jotka rouva Salander kerran oli ostanut. Hän aikoi niistä ottaa toisen tai molemmatkin, koska ne kuuluivat rouvalle; sitten saisi panna sinetin ovelle. Mutta kunnanesimies selitti, että kynttiläjalkain oli jäätävä inventeeraukseen saakka, että paikkakunnalla oli jo tarpeeksi asti sekaannusta, kaikki omaisuussuhteet kun näyttivät horjuvan kuin maanjäristyksessä; monet pelkäsivät maansa mantunsa menettävän, tietämättä kuinka. Väestön sanoi hän olevan kovin kiihdyksissään ja jaarittelevan miljoonista, joita muka olisi hävinnyt.

"Sytyttäkäähän vahatankonne!" sanoi Salander ja ojensi hänelle tulitikun. Tämä ryhtyi toimeensa ja saapui niin tuon pienen seurueen kera askel askeleelta ulko-ovelle saakka. Martti väänsi oven lukkoon ja antoi avaimen kunnanesimiehelle. Tämän jälkeen ottivat he jäähyväiset noilta kahdelta rouvalta ja kiittivät heitä osoitetusta ystävällisyydestä ja osanotosta, niin että nämä pyyhkivät liikutettuina silmiään. Setti ei voinut itkeä; puoleksi lamautuneena kunnanesimiehen sanoista nousi hän vaivaloisesti vanhempainsa kanssa vaunuihin, jotka nopeasti lähtivät liikkeelle.

Nuo kolme jällelle jäänyttä henkilöä katsoivat hänen jälkeensä ja lähtivät sitten hitaasti takaisin kylään.

"Ne ovat varakasta väkeä", sanoi yksi rouvista, "herra voisi varmaankin korjata koko vahingon, jos tahtoisi; ja joka tapauksessa he ovat oikein-ajattelevaa väkeä!"

"Hän olisi hassu, jos frangiakaan antaisi!" vastasi kunnanesimies. "Minun mielestäni saisivat vahingon korvata oikeastaan ne, jotka sellaisen miehen ovat notariukseksen valinneet ja riistäneet itselleen oikeuden siihen! Nyt saa valtiokassa kärsiä ja nyt ne vaalihuvit maksavat!"

Vaunuissa vallitsi noiden kolmen henkilön kesken hyvän aikaa äänettämyys, kunnes Salander alkoi surumielisesti puhua: "Tämmöistä se nyt on ollut se Soittolan kannelsointu! Lapsi parka! Ja minä kun ajattelin, kun se vävy hyväkäs metsänhakkautuksesta ja talonmyynnistä höpisi, että minä ottaisinkin sen häneltä haltuuni ja järjestäisin sen vanhuutemme hiljaiseksi turvapaikaksi. Nyt minä en ottaisi sitä, vaikka lahjaksi saisin, sillä mahdotontahan meidän olisi siellä asua!"

"Setti on nukahtanut", sanoi Maria hiljaa, "antakaamme hänen levätä!"

Hän oli todellakin nukahtanut äitinsä rinnalle, hän kun viimeksi kuluneina viitenä tai kuutena yönä ei luultavasti ollut paljonkaan silmiään ummistanut. Isä ja äiti pysyivät sentähden vaiti ja nojausivat suljettujen vaunujen perään, saadakseen sisällisesti katsella kaikkia noita surullisia tapauksia sekä samalla pikkuisen uinahtaa.

Oli jo kutakuinkin pimeä, kun vaununpyörät rämähtivät Münsterburgin katukivitykselle ja vanhemmat siitä heräsivät. Mutta Setti heräsi vasta kun vaunut äkkiä pysähtyivät talon eteen. Hän oli kuitenkin niin unipohmeloinen ja raukea, että isän täytyi häntä taluttaa ja vasta kuin uskollinen Leena kiiruhti esiin ja valaisi heille portaat, elpyi hän ja huudahti hymyillen: "Tässä minä nyt olen! Hyvää iltaa, Leena, ajatteles, kuinka iloinen minä olen! Ja sinä voit aina hyvin, kuten näen!"

"Siinähan tuo, Jumalan kiitos, vielä menee, Setti kulta! Kunhan vain kaikki lapset taas pian ovat yhdessä, niin sitä pidetään vieläkin iloa ja paistetaan kastanjoita kuin ennenkin!"

Hän sanoi sen kuitenkin vähän alakuloisesti, aivankuin hänellä olisi ollut hiukan huono omatunto. Avattuaan herrasväelle asuinhuoneen oven vetäytyi hän itse pois.

Pöydän ääressä istui, päättään käsiinsä nojaten, Netti sisar Lindenbergistä. Myöskin hän näytti nukkuvan ja hänellä olikin siihen hyvä syy, hän kun myöskin oli viimeiset yöt viettänyt unettomien silmien ja oli iltapuoleen saapunut vanhempainsa kotiin jalkaisin ja luonnollisesti läpiväsyneenä. Hänen miestään Juliania ei näet ollut enää neljään päivään näkynyt ja häntä oli hävettänyt siitä puhua. Kirjuri, joka ei häneltä sitä seikkaa tiedustellut, teki mitä tahtoi ja palvelustyttö näytti epäluuloiselta. Mutta tänään oli hän sanomalehdestä lukenut uutisen Isidor langon keikauksesta ynnä lisäyksen, että huhuillaan erään toisenkin notariuksen joutuneen tutkimuksen esineeksi. Tosin siinä ei vielä ollut kysymyksessä Julian, vaan eräs toinen onnettomuustoveri, joka oli hänen haltuunsa uskottuja varoja käyttänyt omiin yrityksiinsä. Mutta Netti luonnollisesti ajatteli omaa miestänsä, samoin kuin sitä yleistä onnettomuutta, johon kotielämä ja koko perhe oli kietoutunut. Tuskassaan ei hän kyennyt muuta päättämään kuin rientää suoraa Münsterburgiin; junaa ei kulkenut useampiin tunteihin ja myöskin pelkäsi hän ihmisiä, joita olisi junassa, sekä samoin asemasillalla seisoskelevia. Niin teki hän pikaisen päätöksen ja suoritti jalkaisin tuon kolmituntisen taipaleen. Kuten myöhemmin ilmeni, eivät hänen aavistuksensa ja pelkonsa olleet perusteettomia. Julian ei tosin istunut vankina kuten Isidor, vaan oli hän, saatuaan ensimmäisen tiedon Soittolan tapauksista, paennut maasta. Ja se kiihtymys, joka Isidorin virkapiirissä oli noussut niiden puolelta, jotka olivat saaneet vahingoita kärsiä tai joita ne uhkasivat, löysi jo voimakasta vastakaikua Lindenbergin alueella.

Kävi siis niin, että Salanderin vanhukset saivat samana iltana molemmat tyttärensä taas kattonsa alle. Heidän sisään astuessaan havahtui Netti unenhorroksestaan ja hoippui masentuneesti heitä kohti. Isä ja äiti syleilivät ja suutelivat häntä. Toisiaan vastapäätä jouduttuaan loivat tyttäret kuitenkin silmänsä alas ja ojensivat toisilleen vain kätensä, niistä sentään hellittämättä. Se kohtalonpaino, jonka he olivat päälleen sälyttäneet, kun he kaksoisnuorukaisia kerran korvaledhistä nykivät, oli äkkiä käynyt kaksinkertaiseksi ja uudelleen tunsivat he toistensa edessä häpeää.

Lindenbergistä tulleen siskon täytyi nyt selittää, miksi hän oli tullut ja hän kertoi sen.

"Hän on pudistanut tomun jaloistaan", sanoi isä; "täällä kaupungissa hän tuskin on! Mutta perusteellista työtä he ovat tehneet, ne pellavapäiset heittiöt!"

Äiti kehoitti keskeyttämään neuvottelut täksi päivää ja menemään levolle, sillä kukapa saattoi tietää, mitä tuleva päivä taas mukanaan toisi.

"Ensiksi", sanoi Salander, "on Nettin huomenna hyvissä ajoin mentävä takaisin Lindenbergiin ja jätettävä talo sekä kanslia asianomaisten virkamiesten haltuun. Minä lähden mukaan ja pidän huolta, että se tapahtuu sääntillisesti, sillä siten me emme saa asioita huntingolle jättää!"

Aamulla matkusti hän sitten Nettin seurassa Lindenbergiin ja sinne kukkulalle päästyään sekä ympäristöä katseltuaan tunsu hän uudelleen voimakasta harmia, että tällaisen rauhan ja kauneuden keskellä saatettiin sillä tavoin riivautua ja julkeasti häiritä maailmaa ja elämää.

Mutta sisällä talossa oli tarjona lisää uutta ja hyvä oli, että Netti saapui ja lisäksi isänsä seurassa. Kansliassa isännöi jo joukko tutkijoita, kunnanesimies, piiripäällikkö, muuan oikeusviranomaisen ja eräs toimitukseen kutsuttu notarius. He olivat panneet jo merkille, että hävinneen maakirjurin rouvakin oli lähtenyt salaa kotoaan, tietymätöntä minne. Hän tuli siis oikeaan aikaan, ollakseen läsnä kuulustelussa, jonka jälkeen häntä vaadittiin antamaan ilmi talossa löytyvä omaisuus sekä luvattiin hänen ottaa mukaansa tarpeellisimmat tavaransa. Sen hän tekikin, isänsä avulla ensin maksettuaan palvelian kuitiksi ja jätettyään kirjurihojan viranomaisen huomaan.

Martti Salander saattoi samana päivänä turvaan tämänkin tyttärensä kirstuineen ja lippaineen. Mutta tyttärien ennustus, että nuo kunnan pojat pian kasvaisivat miehiksi, joista paljon puhuttaisiin, oli harvinaisella tavalla käynyt toteen.

XVII

Joka päivä sisälsivät nyt sanomalehdet uutisia jatkuvista tutkimuksista, joiden tulokset eivät olleet niin

toistensa kaltaiset kuin ne olivat Weidelichin veljesten jutuissa olleet. Siten saavutti jokainen toisiin nähden vussin alkuperäisyyden, jommoista ei koskaan olisi voitu mahdollisena pitää.

Isidorin virkapiiriin kuului joukko maalaiskuntia, jotka tähän aikaan puuhailivat parannusta luottosuhteisiinsa. He muodostivat yhdyskuntia keskinäisesti taatakseen kiinnelainoja ja sen semmoisia, sanoivat sitten yhteisesti irti epäedullisimmat kiinnekirjat ja tarjosivat lainanantajille uusia velkakirjoja huokeammin korkokannoin. Kun samaan aikaan monet kapitalistit eivät enää pitäneet luotettavana sijoittaa rahojaan osakeyrityksiin, tarttuivat he jälleen mielellään maaomaisuuteen. Ja notarius oli koko liikkeen välittäjänä ja johtajana. Hän järjesti lainan toisensa jälkeen, otti rahat vastaan, lunasti irtisanotut kiinnekirjat, maksaen entiset saamamiehet kuitiksi ja toimittaen uusille uudet kiinnekirjat sekä pitäen pöytäkirjaa minkä miehestä lähti: kun tässä kaikessa oli miljoonia kysymyksessä, niin menetteli hän ehkä hyvinkin vaatimattomasti, kun hän noista haltuunsa joutuneista suurista summista käytti ainoastaan muutamia satoja tuhansia koetellakseen onneaan pörssikeinottelussa. Kun hän ainoastaan menetti, mikä oli oikein ja kohtuullista sellaiselle, joka ei mitään ajatellut ja jonka toimintaa ei järki johtanut, niin huomasi hän pian olevansa pakoitettu korvaamaan varkain hankitun rahamäärän toisella samanlaisella ja jatkoi tätä yhä ahkerammin. Hän laati vain miehekkäästi velkakirjoja ja pidätti niillä saadut rahat, ensin jonkunlaista valintaa noudattaen, sitten umpimähkään. Sitäpaitsi tämä kaikki vaati laajaa ja monipuolista huolenpitoa, ja niin kykeni hän pitemmän aikaa pidättämään ihmisiä kaikenlaisilla tyhjillä puheilla, vieläpä tukalimmassa tapauksessa jollakin uudella yrityksellä heidät torjumaan, aina siinä toivossa, että suuremoinen onni hänet vihdoinkin yllättäisi ja saattaisi kaikki järjestykseen. Hän oli vielä niinkin rohkea, että möi ulkomaisiin pankkiliikkeisiin useita kuoletettuja velkakirjoja, merkitsemättä niihin kuoletusta ja antamatta niitä takaisin velkamiehille; pöytäkirjoista hän ne sentään poisti. Tällä tavoin keinotteli hän useammin kuin kerran samalla velkakirjalla toisenkin summan.

Näistä asioista hoiti hän kauan aikaa jokseenkin huolellisesti salaista kirjanpitoa, kunnes se samoinkuin koko huijaaminen paisui yli hänen voimiensa eikä hän siitä enää ollut selvillä.

Julianin menettely ei ollut niin monipuolista ja rohkeaa. Hän tyytyi siihen, että jokaisesta valmistettavanaan olevasta velkakirjasta teki omin käsin ja yön hiljaisuudessa kaksoiskappaleen tai parikin sellaista, joita hän sitten säilytti erikoisessa aarrearkussa. Niinpian kuin hän nyt tarvitsi rahaa, otti hän näistä yhden tai useamman esille ja piti vain silmällä, olivatko alkuperäiset kappaleet omistajistaan päättäen varmoissa käsissä. Mutta jos varastossa syntyi puute, niin valmisteli ja muovaili hän kaiken muotoisia velkakirjoja kokonaan omasta päästään ja piti vain siitä huolen, että asianomaiset henkilöt olivat hyvissä varoissa eivätkä rahamarkkinoilla ajelehtineet. Hän säilytti hyvinvoipien talonpoikien hartioille velkoja kaukana olevien koroillaan eläjien hyväksi, jotka eivät tästä salassa tapahtuvasta rikastuttamisestaan osanneet uneksiakaan. Kun erittäinkin nämä kokonaan todellista perustusta vailla olevat kiinnitykset näyttivät hyvin luotettavilta ja pankkivirkamiehet, nähdessään niissä olevat nimet, hyväksyivät ne, niin rajoittui Julian lopuksi kokonaan tähän hyötypuunsa mukavampaan haaraan, johon hän ripusti runsaasti hedelmiä; niitä hän sitten aina tarpeen mukaan poimi, voidakseen kuukauden viimeisenä päivänä peittää melkoiset pörssihäviönsä.

Hänkin piti tuosta sivuliikkeestään kirjaa, ensinnäkin ettei löisi laimin koronmaksuja pankkeihin, mikä ei olisi ollut viisasta, mutta sitten myöskin sen takia, että kykenisi hyvässä järjestyksessä maksamaan takaisin lainaamiaan rahasummia. Se oli juuri molemmissa veljeksissä inhimillisen ihanteellisuuden jäännöstä, että he harjoittivat vääryyttä edellyttäen Onnettaren avulla voivansa sen oikeaan aikaan hyvittää eikä suinkaan häviöön joutua. Se se heidän kevyttä mieltään piti vielä keikauksen jälkeinkin pystyssä sekä antoi heille tietoisuuden, etteivät he kuulu tavallisten halveksittujen syntisten joukkoon.

Noin viikko jälkeen paon sai Netti rouva Julianilta kirjeen, jonka tämä oli kirjoittanut matkalla johonkin portugalilaiseen satamaan. Osoite oli kirjoitettu väärennetyllä käsialalla.

"Hellästi rakastettu, kunnioitettava puolisoni!" kuului kirje. "Katkera kohtalo on minut temmannut sinun sivultasi (lienet saanut jo asiasta lähemmin kuulla!) ja pakoittanut minut jättämään sen pienen määrääsyn, jossa minä olen syntynyt ja nuoruuden kokemattomuudessani kompastunut yleiseen turmelukseen. Pakolaisena ja pannan alaisena riennän minä kohti parempia maailmoja, missä vapaa miehen henki saa täyden tilaisuuden kehitykseen ja jossa minä lyhyessä ajassa toivon sovittavani sen harha-askeleen, mihin poroporvarillinen ja rahanahnas kaupasmaailma minut vietti. Minä voin sinulle, kallis puolisoni, pyhästi vakuuttaa, että tämä harha-askele oli pitkälistä marttyyriutta, että sen aiheutti taistelu olemassaolosta, jota heikompi minä toistaiseksi olen, niin, sanon juhlallisesti: toistaiseksi! Ja nyt, rakas vaimoni, niinkuin minä kerran olen luvannut ikuista uskollisuutta senkin tapauksen varalta, että vanhempasi tekisivät sinut perinnöttömäksi, niin luotan minä nyt sinunkin uskollisuuteesi ja toivon, että sinä säilytät sen minulle, nyt kun minä olen tehty isänmaahani nähden perinnöttömäksi! Niistä maista, joiden läpi minä tähän saakka olen myrskyn nopeudella matkustanut, en voi sinulle mitään mieltäkiinnittävää kertoa, kun en luonnollisesti ole ollut tilaisuudessa mitään huomioita tekemään. Mutta sieltä merien takaa toivon minä voivani sinulle perin pohjin kuvata sitä uutta maailmaa, joka

minulle on aukeava, niin pian kuin olen päässyt tukevalle pohjalle. Siihen saakka minä en myöskään voi sinulle mitään osoitetta antaa. Sano arvoisille vanhemillesi minulta sydämellisimmät terveiset sekä ole niin hyvä ja sano samoin minun vanhemmilleni ja pyydä heiltä minun puolestani anteeksi! Minun on nyt mahdoton heille kirjoittaa. Myöskin kälylleni Settille tuhansia terveisiä! Surkuttelen vain veli parkaani, jonka he sieppasivat kiinni! Minä luulen aavistaneeni, että hän tietämättään näytti minulle huonoa esimerkkiä. Mutta mitäpä siitä, vielä se meillekin aurinko nousee! Ja nyt jää hyvästi, rakkaani! Onnellisiin näkemiin, jahka olen sinulle sijan valmistanut! Uskollinen puoliso J. W."

Illalla teetä juotaessa, kun kaikki olivat koolla, antoi Netti omaistensa lukea tuon kirjeen. Se vaikutti melkein hupaisesti, vallankin kun he näkivät tuon hyljätyn rouvan pysyvän niin tyynenä. Sillä hän oli nyt tilinsä lopullisesti päättänyt, toivomatta miehensä parantumisesta enää mitään. Maria rouva tunsikin itsensä melkein tyytyväiseksi, mutta Setti sitävastoin oli yhä alakuloinen, syystä että hänen miehensä oleili mitä lähimmässä läheisyydessä, joskin vapautta vailla.

Siinä iltamyöhällä tuli vielä herra Möni Wighart nauttimaan kupin sitä kiitettyä teetä, jota Salander osasi hankkia. Viimemainittu ei ollut viimeaikoina seurustellut ihmisten kanssa ja näki sen vuoksi mielellään, että tuo osaaottava ja kuitenkin aina vaatimaton toveri tuli toisinaan hetkiseksi puhelemaan.

Maria rouva oli jo aikoja sitten antanut hänelle anteeksi sen kerrallisen kepposen, kun hän Martin ensi kertaa Brasiliasta palatessa oli houkutelut hänen ikävällä odotetun miehensä melkein kotikynnykseltä ravintolaan.

Hän haki heti Wighartia varten esille pullon.

Tämä huudahti teeskennellystä "Ohoo! Taidetaanpa pitää minua viinaveikkona!" ja kun Salander oli pullosta kaatanut hänen lasinsa reunoja myöten täyteen, lisäsi hän: "No, olkoon nyt yks' kerta!"

"Miksi minä vielä näin myöhällä tulen", jatkoi hän sitten, "niin siihen on syynä eräs hauska juttu, joka minun täytyy kertoa! Se hiukan huvittanee teitä! Tuo kápälämäkeen livistänyt mestari ja notarius Julian (anteeksi, Netti rouva!) esiintyy vielä joka päivä kelpo humoristina!"

"Humoristina?" huokasi Netti, "Voi hyvä Jumala!"

"Niin, kuulkaahan vain! Minä tulen juuri Neljästä Tuulesta, missä istui muutamia herroja, jotka ovat koko päivän olleet tekemisissä noiden Julianin asioiden kanssa. Vielä vähän ennen lähtöään talletti hän yleiseen Hätäapupankkiin muutaman sievosen uuden kiinnekirjan, joka oli kirjoitettu kymmenelle tuhannelle frangille sekä sai siitä pankissa kuusi tuhatta frangia. Velanottajana tuossa kiinnekirjassa on eräs vanha, rikas ja saita talonpoika, Agidiksi sanottu, jonka talo ja maa siis ovat kiinnityksessä, sekä lainanantajana hänen veljensä, eräs toinen vanha saituri ja tunnettu koronkiskuri, niin sanottu Nenäpuron tahkuri. Näiden veljesten välillä on sitten vuosikymmenien käynnissä perinnönriita, jonka he päätetyksi saatuaan alkavat aina alusta. He elävät kuin kissa ja koira ja pitävät toisiaan elämänsä kirouksena, ilman mitään syytä, kummallakin kun olisi tarpeeksi jo omassa itsessään. No hyvä, nuo vanhukset olivat tänään monen muun ohella kuulustelussa. Kun heidän vuoronsa tuli, näytettiin heille tuota kiinnekirjaa ja kysyttiin, oliko se oikea. Ensinnä otti sen käteensä oletettu velallinen, pantuaan ensin silmälasit nenälleen; muutoin ovat molemmat huonokuuloisia eivätkä ymmärrä läheskään tavallista puhetta. Tuskin oli talonomistaja tutkinut sen läpi ja saanut selville, että hän olisi vihatulle veljelleen velkaa kymmenen tuhatta frangia, niin joutui hän peloittavan vihan valtaan, ja repäsi paperin halki ylhäältä alas asti ja niin raivosta vapisevin käsin, että molemmat puoliskot olivat reunoistaan kuin sahanterät.

"Mutta tahkuri, joka luuli veljensä tarvelleen hänelle kuuluvan tärkeän asiakirjan, karkasi hänen kimppuunsa ja siinä tuokiossa hamuilivat heidän kyntensä kiinni toistensa kaulahuiveihin ja vanhuudesta voimattomilla nyrkeillään vasaroivat he toisiaan päähän. Kun heidät vaivalla oli erotettu ja he seisoivat siinä läähättäen, huudettiin heidän korvaansa, kuinka asia oikeastaan oli. Mutta niin pian kuin he olivat kuulleet, että joku oli nostanut kuusi tuhatta frangia sillä velkakirjalla, joka hätäpäisin yhteen liitettynä makasi pöydällä, niin kävivät he mistään muusta huolimatta uudelleen toistensa kimppuun ja kynsivät tuossa tuokiossa toisiltaan leuat ja posket ja repivät rikki toistensa sieramet. Valtavan naurun kaikuessa, joka lopulta voitti virallisen vakavuuden, erotettiin heidät taasen. Kaksi miestä tarttui luultua velanantajaa hartioista, painoi velkakirjan hänen nenänsä eteen ja vaatien hänen vastaamaan ainoastaan niin tai ei, kysyi häneltä, oliko hän nuo kymmenen tuhatta frangia itse tai jonkun toisen kautta antanut Lindenbergin notariukselle, että tämä antaisi ne Agidille, joka siinä hänen rinnallaan seisoi sekä sitä vastaan saanut ja joskus hallussaan pitänyt tätä samaa velkakirjaa?

"Tuskallisen harkinnan jälkeen, jonka kuluessa hänen nenästään tippui verta tuolle onnettomalle velkakirjalle, rääkäsi hän lopuksi: 'Ei, min' en tiedä siitä mitään! Antakaa minun mennä!'

"Mutta minä tahdon tietää, kuka minun talollani on saanut kuusi tuhatta!" kirkui toinen, jolle asia ei

vielä ollut selvillä. Hänet vietiin kuitenkin pitemmittä selityksittä ovelle, jossa muut todistajat odottivat. Heille annettiin heidän hattunsa ja keppinsä sekä laitettiin heidät menemään. Mutta tuskin olivat he päässeet kadulle, niin käytti tuo kirottu intohimo kauan kaipaamaansa tilaisuutta hyväkseen ja yllytti noita hullaantuneita saitureita uudelleen toistensa kimppuun. Niin juoksivat he toinen toista puolta katua eteenpäin, tietämättä minne ja kykenemättä mieltään malttamaan sekä syytelivät toisilleen kauheita häväistys- ja uhkaussanoja; se oli, herra nähköön, vastenmielinen esimerkki siitä, mihin kurja ahneus ja kateus voi kaksi iäkästä veljestäkin saada. Minä tulin juuri siihen ja juoksin yleisön mukana noiden raivostuneiden perässä, kunnes he yhtäkkiä kävivät toistensa kimppuun, hosuen pitkillä orapihlajakepeillään, osaamatta kuitenkaan toisiinsa. Silloin tuli siihen poliisi ja vei nuo äijä poloiset poliisikamariin. Sen jälkeen minä menin Neljään Tuuleen, jossa kuulin koko jutun, kuten olen kertonut.

"Eikö se ole juonikas kepponen notariukselta, oikeinpa erinomainen päähänpisto, punoa hiuksistaan nuo rahanahnaat velivanhukset velallisena ja velanantajana yhteen samalle kiinnekirjalle? Paljon heillä tosin ei enää hiuksia ollutkaan ja päälle päätteeksi repivät he toisiltaan nekin harvat haituvat, joita pään ympärillä vielä riippui!"

"Ei se ollut mikään hauska päähänpisto", sanoi Netti; "minä muistan nyt, että hän jo kerran ennen valitti, kuinka hän oli lainanhakijoille tiedustellut rahoja noilta kummaltakin rikkaalta ahmatilta, mutta kuinka kumpikin oli hänet karkeasti luotaan työntänyt. Nyt hän on kumminkin mitään kysymättä käyttänyt juuri heitä hyväkseen!"

"Hän luultavasti tahtoi jo silloin vakoilla heitä. Nyt saa luonnollisesti Hätäapupankki kärsiä vahingon!" vastasi Salander. "Itse asiassa se sentään on surullisen lystikäs ilmiö!"

"Niin kyllä!" vastasi Maria rouva, "se on kaamean komeata kuten saattaa sanoa pimeässä yössä tulipalon nähdessään! Varjelkoon meitä taivas!"

Heidän siinä puhellessaan, kello oli jo sivu puolikymmenen, soitti joku kovasti ovikelloa. Hetkisen perästä toi Leena kirjeen, jonka vankilanpalvelija oli antanut. Johtaja oli sen antanut tälle jo jälkeen puolisten, mutta paljon työn takia oli tämä vasta nyt päässyt kotiinsa ja kuitenkin vielä tuonut kirjeen, kun vankina oleva Weidelich oli sitä pyytänyt.

Kirje oli todellakin Isidorin kädestä lähtenyt ja osoitettu Settille, joka säpsähti.

"Joko se mies meni?" kysyi Salander ja kun palvelia myönsi sen, arveli hän, että kun kerta oli kirje Julianiltakin, niin saattoi ottaa Isidorinkin kirjeen vastaan. Settin sopi lukea se ensin itsekseen, ennenkuin muille sen antoi. Asioita oli, arveli hän, ruvettava nyt katselemaan niiden omituisilta puolilta, muutoin niitä olisi tukala sivuuttaa.

"Minä sain tarpeeni Nettin saamasta kirjeentapaisesta", sanoi Setti, "enkä epäile, etteikö tämäkin epistola olisi samanarvoinen. Minä en halua sitä lukea, vaan lahjoitan sen teille! Lukekaa, minä menen nukkumaan!"

Hän nousi samassa ja aikoi mennä. Mutta isä pidätti häntä.

"Odotas!" sanoi hän, "sinun on myöskin kuultava se ja samoin herra Wighartin! Äiti lukekoon sen ääneen; jos siinä esiintyisi hänelle jotain vastenmielistä, niin voihan hän heti lakata!"

"Sinä vanha viisastelija!" hymyili Maria Salander; "anna tänne se kirje." Vaikka hänen miehensä oli jo monena vuonna tarvinnut lukiessaan silmälaseja, luki hän tuon kirjeen paljain silmin ja lamppuakaan lähemmäs pyytämättä.

"Rakas, kallis puolisoni! Vihdoinkin olen siinä mielentilassa, että voin täältä vankilasta käsin antaa itsestäni elonmerkkejä. Minä en tahdo nyt laajemmin kajota siihen, mitä minä tähän saakka olen kärsinyt. Jos Jumala suo, ei tulematta jää päivä, jolloin, jälleen saamme yhtyä ja jolloin tuttavallisessa juttelussa voimme tarpeeksi katsella kulunutta onnettomuuden aikaa. Olkoon se siis siksi! Nykyhetkeä varten vaivaisin minä sinua vain muutamilla pikku toivomuksilla, joiden toteutuminen olisi minulle tässä väliaikaisessa tilassani hyödyksi. Kun kuulustelujen kuohunta näyttää vähitellen asettuvan, jää minulle siksi paljon vapaata aikaa, että toimettomuus käy piinaavaksi. Niinpä olen minä miettinyt ruveta, tehdäkseni itsestäni tiliä kuin myöskin hyödyttääkseni mahdollisesti yhteiskuntaa, ruveta kirjoittamaan sosiopedagogista tutkimusta virkarikoksista ja niiden syistä valtio- ja kansanelämässä sekä viimemainittujen poistamisesta, katsottuna itsekokeneen kannalta. Valitettavasti minulta puuttuu hyviä kirjoitusvehkeitä, jollaisiin olen tottunut; ne mitä täällä saan, ovat viheliäistä lajia. Lähetä minulle sen vuoksi kirja valkoista, vahvaa, mutta hyvin kiillotettua paperia sekä edelleen yksi kotelo käyttämiäni kynänteriä, jotka sinä kyllä tunnet, ja pullo sinistä lakkiä sekä samoin punaista ynnä kaksi kynänvartta. Näitä kaikkia saat parhaiten I. G. Schwarz & Kumppanin kaupasta. Ruokaan nähden minulla toistaiseksi ei ole mitään hätää, kun

vanhempani ovat taanneet minulle hoidon; sillä tiedäthän, että minut raahattiin aivan rahatonna pois. Kuitenkin vähäinen parannus olisi hyvin suotavaa, jonka takia alla oleva luettelo. Lopuksi puuttuu minulta sopivaa lukemista. Kirjoja on kyllä saatavana, mutta ne sopivat paremmin lapsille ja ojenuslaitosten hoidokeille. Hyvä maantieteellinen tai historiallinen kuvaus Pohjois- ja Etelä-Amerikan valtioista olisi tervetullut, samoin jokunen nidos Gerstäckeriä tai niin toisin. Myöskin minulta puuttuu yönuttu, jonka unhoitin. Sinä voisit ehkä kunnanesimiehen kautta toimituttaa sen Tuskulumistamme. Varmaankin se riippuu vielä oven takana, kuten aina ennenkin. Tee minulle siis se hyvätyö ja ota huomioosi seuraava luettelo nykyisistä toivomuksistani:

1. Yllämainitut kirjoitustarpeet;
2. Yötakki;
3. Eidamerjuustoa, 1 kappale, keskulaista kokoa;
4. Salamimakkaraa, isoa 1/2, pientä 1/1;
5. Astia syltättyjä väskynöitä;
6. Pullo konjakkia;
7. Kirjoja kuten yllä;
8. Pari tusinaa sikareja kokeeksi, keskulaisen väkeviä;
9. Hiusharjani, jotka unhoitin. Ehkä saatavana samalla kuin yötakkikin;
10. Yksi tai kaksi kaulahuivia. Muuttumatta sinun uskollinen Isidorisi.

J. K. Sopivaisuuden vuoksi luulen olevan syytä julistaa jo nyt eroavani Suuresta Neuvostosta. Kuitenkin tunnen tarvetta seurata asioita niin hyvin kuin mahdollista. Ehkä appiukko olisi niin hyvä ja toisinaan antaisi minulle tietoja tärkeimmistä keskusteluista ynnä toimittaisi minulle istuntokertomuksia."

"Kiitos luottamuksesta!" murisi Martti Salander. "Oletko sinä lopussa, Maria?"

"Kyllä, Jumalan kiitos!" vastasi tämä ja pani kirjeen pois. "Kuinka sinua, Setti, kirje miellyttää? Aiotko lähteä ostelemaan pyydettyjä tavaroita?"

Kirjeen lähettäjän puoliso sanoi, nenänpää huomattavasti kalpeana:
"Minulla on vilu, minä menen vuoteeseen! Hyvää yötä jokaiselle!"

"No, veli Möni, eikö hänkin ole humoristi?" sanoi Martti, kun toinen tyttäristä oli poistunut.

Wighart oli pannut jo sikarinlopin pois. "Ei, siinä lakkaa jo pila!" sanoi hän ällistyneenä, "astia syltättyjä väskynöitä kukisti minut kokonaan!"

"Eidamerjuusto ja paperi tutkimuksia varten ei sekään ole hullumpaa, samoin kuin neuvoston keskustelut!" huokasi Salander. "Ei jälkiäkään häpeästä tai katumuksesta, pelkkää pöyhkeyttä vain! Minusta tuntuu aivankuin istuisimme ontolla maankamaralla!"

"Ei nyt heti niin epätoivoisesti!" tynnytti äiti, "jos muutamain päät ovatkin onttoja, niin voi maa toki vielä vähän aikaa kestää! Mutta huomenna minä kuitenkin aion mennä Varpuseen katsomaan, kuinka vanhukset voivat! Ehkä se on paremmin paikallaan käydä siellä hitusen lohduttamassa!"

"Hyvin puhuttu, rouva!" sanoi Wighart. "Minä olin eilen taas kerta rauhantuomarin luona Punaisessa miehessä, hänellä on taas jaloa nuorta viiniä; mies on tosin jo valkea päästään, mutta yhä vielä hilpeä! Siellä minä kuulin, että rouva Weidelich oli joutunut vuoteen omaksi, kun toisen pojan pako tuli tiedoksi ja että ukko Weidelich kuljeksi kuin varjo pitkin seiniä. Mutta yhäti kuului hän olevan työssä, vieläpä nousevan tuntia aikaisemmin ylös ja menevän myöhemmin maata, aina äänetonnä, puuhaillen kaikkea mahdollista, ikäänkuin sillä onnettomuuden tahtoisi karkoittaa tai tapahtumattomaksi tehdä. Ja sen ohessa huolehtii hän vielä vaimostaan ja tämän hoidosta! Mutta nyt min' en tahdo teitä, hyvä herrasväki, enää kauemmin rasittaa! Pysykää terveinä ja rauhallista yötä! Mutta kuinkas siinä kirjeessä nyt olikaan, juolahtaa tässä vielä mieleeni. Katsotaanhan!"

Hän otti vielä auki olevan kirjeen ja luki.

"Aivan niin, siinähan se on! salamimakkaraa, suurta puoli, pientä kokonainen! Se kuuluu sentään

hullunkuriselta! Hyvää yötä vielä kerran!"

XVIII

Maria Salander kiipesi todellakin seuraavana päivänä jälkeen puolisten ylös Varpuseen, kulkien sitä tuttua tietä, jota hän oli kerran kulkenut, kun pikku Arnold häntä odotti. Hän tapasi ukko Weidelichin kasvitarhassaan, jossa tämä toimitti syysaskareita, siivosi kihveli kädessä tarpeetonta törkyä ja lakastuneita kasvinjäännöksiä sekä opasti paria kolmea työmiestä. Hän näytti tuossa lyhyessä ajassa tulleen kymmentä vuotta vanhemmaksi.

Kun rouva Salander penkkien välitse hitaasti läheni, työnsi hän lapion maahan ja tuli vanhaa hattuaan kohauttaen vastaan.

"Älkää antako itseänne häiritä! Minä tulin vain katsomaan kuinka te voitte ja kuinka rouvan laita on. Me olemme kuulleet, että hän on sairaana."

"Te olette kovin ystävällinen!" sanoi Jaakko Weidelich. "Valitettavasti makaa muori vuoteessa ja on huono! Hän sai halvauskohtauksen, kun kuultiin että Julian on karannut ja että hänkin on yhtä pitkällä kuin toinenkin. Ettekö kävisi hetkiseksi sisään — minä en osaa sanoa juuri mitään, hyvä rouva!"

"Mutta voihan hän toki puhua?"

"Ainoastaan hitaasti, hän on puolittain lamautunut enkä tiedä mitä tässä vielä tapahtuu!"

"Rouva parkaa! Minä haluaisin häntä sentään tervehtiä, jos se käy päinsä!"

Tuo huolien painama mies vei hänet taloon sekä johti asuinhuoneeseen, jossa noiden onnettomien poikien äiti makasi vuoteessa.

"Amalia, täällä on rouva Salander, hän on niin hyvä, että on tullut sinua tervehtimään!" Sairas lepäsi syvällä sini- ja valko-ruutuisten sänkyvaatteiden keskellä; Jaakko nykäsi pään alla olevia tyynyjä suoraan, että sairaas saattoi paremmin ympärilleen katsoa. Maria istui tuolille, joka oli vuoteen vieressä valmiina. Hän tarttui sairaan toiseen käteen, jota tämä kykeni liikuttamaan, ja muutamin lohduttavin sanoin kysyi tuon koettelemusten uhrin vointia. Tämä käänsi silmänsä häntä kohti ja katsoi kummastuneena.

Hän ei sanonut muuta kuin: "Molemmat menetetty!"

Sitten vaikeni hän raskaasti hengittäen, kunnes hän oli koonnut muutamia sanoja lisää: "Minä en voi pitää ajatuksiani koossa, kun pojat kaukana toisistaan. Täällä toinen, tiedä missä, ja toinen merellä, ah, minä en näe kumpaakaan enää, ei koskaan!"

"Älkäämme niin sanoko, se menee kaikki ohi ja muuttuu jälleen hyväksi!" koetti Maria Salander lohduttaa vastoin omaa vakaumustaan; hän ei voinut toisin tehdä, sillä hän syvästi tunsi ja käsitti tuon avuttoman äidin kärsimykset; päinvastoin oli hänestä paha, ettei hän hyvästä tahdostaan huolimatta löytänyt parempia sanoja.

Mutta sairaas liikkui kieltävästi päätään niin hyvin kuin voi.

"Ei, min' olen kuullut, luullakseni, että he ovat veijareita eivätkä tahdo tulla takaisin, ehkä kunniattomina, niin vintiö-, niin vintiömäisiä, ne pellavapäät. Ah, herra Jesus, he olivat niin rakkaat — ei, nytkin vielä —"

Pää vaipui sivulle ja hän sulki silmänsä.

"Hän on nyt vain väsynyt ja koettaa nukkua!" sanoi Jaakko Weidelich, nähdessään, että rouva Salander säikähti. Tämä nousi hiljaa ja meni hänen kanssaan ulos. Suuremmassa huoneessa tarjosi tuo itsekin väsynyt mies hänelle uudestaan tuolia; hän huomasi Weidelichin haluavan vielä jotakin puhua ja istui hänen rinnalleen penkille.

Marian kysymykseen, oliko hän onnettomuudesta jo paljonkin saanut vahinkoa kärsiä, vaimonsa tilaa lukuun ottamatta, vastasi hän, että kaikki, mitä hän oli koonnut, oli suurimmaksi osaksi, melkein pä kokonaan menetettyä. Virantakaajana molemmille pojille oli hänen täytynyt takaussummat jo panna talletukselle. Niin pian kuin oikeudenkäynti oli ehtinyt vissille asteelle, vaadittaisiin ne ulos. Hänellä oli

tosin vielä kanssatakaajat, mutta niiden tarvitsi maksaa vasta sitten, kun hän ei kykenisi enää mitään suorittamaan. Lisäksi nämä olivat sukulaisia, joiden soimauksia ja ylenkatsetta hän ei tahtonut kärsiä.

"En minä talostani joudu pois, mutta velkoja tulee paljon, joiden korot suorittaakseni minun täytyy tehdä työtä ne muutamit vuodet, jotka minulle vielä jäävät, jos minä yleensä tämän ajan ohi pääsen! Vaimoni minä kyllä menetän ja siitä koituu myöskin suuri häviö! Pahinta kuitenkin on, etten minä tiedä, kuinka pojat on sitten taas jaloilleen autettava, kun he ovat rangaistuksensa sovittaneet! Joko minä silloin vielä elän tai en, niin ei ole enää mitään jällellä; ja he ovat vielä yhä luonnollisia lapsia!"

"Sitä te ette saa niin vaikealta kannalta ottaa", sanoi Maria Salander, "he ovat yhä vielä tarpeeksi nuoria kunnialliseen työhön; ja jos elämä koskeekin kovasti, niin ei se ole heille vahingoksi! Kumpikin heistä on kirjoittanut vaimolleen; kirjeet tulivat sattumalta samana päivänä. Minä en haluaisi niitä teille näyttää, hyvä herra Weidelich, sillä kummastakaan kirjeestä ei huomaa mitään muuta kuin että he eivät ollenkaan tunne eivätkä käsitä todellista asemaansa! Minä en sanoisi sitä isälle, jollen ajattelisi, että se hiukan auttaa teitä katselemaan asioita niiden oikealta kannalta."

Mies paran kasvot kävivät jos mahdollista vieläkin kapeammiksi ja vapisevin silmäkulmin vastasi hän sivulle katsoen: "Niin se lienee, minä alan sen käsittää!"

Tuskan vallassa pysyi hän itseensä vaipuneena kuin ihminen, joka koettaa ottaa jäähyväisiä hänelle välttämättömästä käsityksestä.

"Me olemme tämän jutun alkaessa", sanoi hän sitten, "vaimoni ja minä, neuvotelleet ja miettineet, mistä pojat ovat tuon kelvottomuutensa perineet. Me olemme tosin rahvaan keskeltä, emmekä kumpikaan kykene isovanhempiamme ja heidän aikaansa kauemmas muistamaan; mitä heitä ennen on ollut, siitä me tiedämme yhtä vähän kuin pakanoista, joista me kaikki polveudumme. Mutta jos minun isoisäni aikana esimerkiksi olisi jotakin tapahtunut tai jotakin olisi rangaistu, niin olisi minun isäni sen tiennyt ja siitä puhunut, sillä hän puhui usein isovanhemmistaan. Ja niin on vaimonikin laita. Ainoastaan eräästä isoisänsä veljestä oli hänellä hämärä muisto, että se olisi kerran varastanut pienosen astian omenaviiniä, tosin armeliaisuudesta, sillä huonotapainen ajuri oli jättänyt sen auringonpaisteeseen ja itse istui varjossa kapakassa. Sen vuoksi kuuluu hän istuneen tyrmässä, nimittäin se isoeno."

"Sehän nyt ei kuulu mihinkään", sanoi Maria rouva hymyillen, vaikkei toinen suinkaan ollut tahtonut mitään leikkiä laskea. Hän nousi lähteäkseen. Jaakko ukko epäröi hetken ja ilmaisi sitten arasti, että hänellä oli vielä sydämellään jotakin, joka häntä painoi. Maria rouvan kehoituksesta jatkoi hän: "Minä luulen nimittäin, että lastemme avioliitot päättynevät nyt. Vaimoni ei tahtonut siitä mitään tietää, kun hän vielä saattoi puhua, ennen toisen pakoa. Mutta minä voin ja minun täytyykin se myöntää, jos nuoret rouvat vaativat eroa! En tiedä, kuinka se muutoin kävisi, varsinkin sen jälkeen mitä kuulin poikain kirjoittamista kirjeistä. Se painaisi minua hädässäni kaksinverroin, jos minun pitäisi nähdä omain lasteni tahtovan edelleenkin häpeällä kunnan perhettä rasittaa. Ei, elkää te luulko, rouva Salander, että minä sen askeleen pahakseni ottaisin ja etten minä osaisi sitä pitää täysin oikeutettuna! Tämä minun piti vielä saada sanotuksi ja pyydän myöskin, ettette minua ja vaimoani vihaa kaikkien niiden ikävyyksien tähden, joita meidän puoleltamme olette saaneet ja vieläkin saatte kokea!"

Maria Salander ojensi hänelle kätensä.

"Ei lainkaan se ole niin kuin te otaksutte!" sanoi hän. "Tyttäriemme on kyllä erottava noista onnettomista miehistään; he ovat saaneet paljon enemmän kärsiä kuin te tiedättekkään, ja lisäksi ovat he vaienneet. Eivätkä he ole aikoneetkaan ottaa enää sitä tulevaisuudessa kärsiäkseen, emmekä mekään sitä sallisi. Mutta minä kiitän teitä omaisteni nimessä tuon kunnioitettavan mielipiteenne johdosta ja vakuutan teille, että me, hyvin tietäen kuinka paljon tyttäremmekin ovat hairautuneet, säilytämme teidät ja kunnan vaimonne hyvässä muistossa ja annamme teille ystävällistä apua, mikäli tilaisuutta siihen ilmestyy. Minä olen tänään saanut silmätä syvälle, vuoteen luona tuolla, ja täällä, tässä huoneessa! Jääkää hyvästi ja auttakoon teitä Jumala!"

Uudelleen ojensi hän kostein silmin kätensä, jota Jaakko väristen puristi. Mutta mitään hän ei voinut vastata, kun hänen tottumaton puhekykynsä taas petti.

Mieltiväisenä kulki Maria Salander kukkulalta alas; hän ajatteli, kuinka erilailta osat näiden kahden perheen välillä kaikessa surkeudessaan kuitenkin olivat jakautuneet, vaikka tyttäret noihin kevytmielisiin avioliittoihin silloiseen kypseneempään ikäänsä nähden olivatkin suuremmat syylliset. Ja kukapa tiesi, eivätkö juuri ne rikkaiksi mainitut naimiset olleet noissa mielettömissä notariuksissa herättäneet halun tulla itsekin rikkaiksi. Sitten johtui hänen mieleensä se esivanhempainsa surullinen tutkistelu ynnä erään esi-isän omenaviinin varkaus.

"Se siinä vielä puuttui", ajatteli hän, "että noiden ihmisparkain piti ruveta selvittelemään, mistä he tuon pahan ovat perineet, isänpö vai äidin puolelta! Sitä minä en Martille kerro, muutoin hänkin rupeaa

vielä menneitä tonkimaan ja liittää kasvatusteorioihin vaatimuksiinsa vielä yhden, mikä koskisi valinta-teoreettista kansanopetusta siveellisessä suhteessa, kuten hän sitä mahdollisesti nimittäisi! Ja se liikuttava piirre noissa toivottomissa vanhemmissa voisi ajan oloon antaa aihetta, herra tiesi vaikka minkälaiseen homunkulus-teokseen!"

Kaksi päivää sen jälkeen kuin Julianilta oli kirje saapunut, toi sähkösanoma tiedon hänen vangitsemisestaan Lissabonissa, jossa hän rahoilla hyvin varustettuna oli herrastellut.

Kahdeksan päivää sen jälkeen tuotiin hänet kotiin mitä ankarimmin vartioituna ja käsiraudoissa, koska hän oli yrittänyt matkalla paeta. Hänen oikeusjuttunsa ehti piankin samalle tasalle kuin Isidorin, sillä jälkimäisen juttu vaati monipuolisempaa ja laajempaa käsittelyä kuin Julianin hullunkuriset ja yksinkertaiset petokset.

Vihdoinkin olivat syytöskirjat valmiit ja kun veljekset eivät kieltäneet mitään rikoksia, joihin he todella olivat syyvät, niin olisi senaatti voinut ratkaista molemmat jutut, jollei kummassakin olisi ollut vielä jällellä myöhemmin esiintyneitä petoksia, joita kumpikaan syytetty ei omaksunut ja joita ei vielä voitu selvittää. Vasta viime hetkessä päästiin sitten muutaman kauppa-apulaisen jälille, jota molemmat Weidelichit toisistaan tietämättä olivat käyttäneet moniin palveluksiin, uskoen ettei tämä tietäisi hänelle annettujen tehtävien oikeasta laadusta. Mutta tämä oli veljesten omituisesta käytöksestä ja hänelle annettujen tehtävien runsaudesta kohta oivaltanut asian oikean laidan tai oli sitten kyllin julkea väittääkseen, että hän oli sen oivaltanut. Hän oli sitten rahoja maksaessaan ja periessään harjoittanut heidän laskuunsa, mutta omaan taskuunsa, kohtuullisia yhteen- ja vähennyslaskuja, aina asiain mukaan. Tämä apulaissyöpäläinen vangittiin, kuulusteltiin ja asetettiin vastatusten kanssarikollistensa kanssa sekä todistettiin likipitään syylliseksi. Mutta hän kielsi jyrkästi kaikki tyyni ja niin täytyi kaikki kolme juttua jättää vala-oikeudessa yhtärintaa käsiteltäväksi.

Ja niinpä eivät nuo kovanonnen veljekset eivätkä heidän omaisensa säästyneet ikävältä julkiselta näytelmältä. Sillä määrättyinä päivinä kokoontui jo aikaisin paljon kansaa oikeustaloon, sen eteen ja lähellä oleviin ravintoloihin. Keskellä levotonna lainehtivaa kansanjoukkoa istuivat veljekset syytettyjen penkillä kuin merestä kohoavalla saarella. Tällä kertaa he eivät voineet, kuten Suuressa Neuvostossa, mennä pöydän luo kirjeitä kirjoittamaan ja palvelusvalmiin vahtimestarin sijasta seisoi täällä kummankin takana poliisisotilas.

Toisella saarella istuivat valamiehet, rehellisiä miehiä, joita kohtalo oli kaikilta maankulmilta esiin kuljetellut ja jotka esimiehekseen olivat kiiruussa nimittäneet joukostaan sen, jonka he asemansa takia katsoivat siihen toimeen pystyvimmäksi.

Jonkunlaisen kalliokorokkeen tuohon mereen muodosti tuomioistuim. Asiaan haastettujen todistajain luku oli niin suuri, että he vain pienemmissä joukoissa saivat tulla esille ja vauhkoin silmin katselivat heitä syytetyt. Kaikki ne olivat heille hyvin tuttuja maalaisia, joiden taloudellisen aseman he olisivat hävittäneet, jollei valtio olisi käynyt väliin. Myöskin joukko finanssimiehiä tuli sanomaan sanottavansa tuosta yli puolen miljoonan kohoavasta yhteisvahingosta.

Jutun käsittely kesti iltapäivään. Siitä otti suuremman osan laajojen syytöskirjain lukeminen ja jokaisen erityisen seikan varmentaminen kuin yleisten syyttäjien sekä puolustajain pitkät puheet, kiisteltävänä kuin ei enää ollut muuta kuin se osa juttua, johon tuo apulaissyöpäläinen oli sotkeutunut. Mutta tämä sivujuttu ratkesi itsestään, ollen kuin laskukoe, joka samalla sai tuon suuren esimerkin laukeamaan aina viimeisiä frangeja myöten. Isidorin puolustaja käytti vielä tätäkin seikkaa hyväkseen, koettaen Weidelichin veljeksiä osoittaa jonkunlaisiksi järjestystä rakastaviksi miehiksi, jotka ainoastaan petollisen luottamusmiehensä kautta olivat perikadon partaalle joutuneet. Tätä vastaan huomautti yksi valtion asianajajista, etteikö edellinen vaatisi vielä kunniaseppelettäkin syytetyille? Oli vain hyvä, arveli hän, ettei valtion tarvinnut aivan yksinään tuota soppaa syödä, eli muutoin saataisiin kokea, että tuota jättäispetkutusta katsottaisiin jonkunlaiseksi sosialipoliittiseksi tutkimuskokeeksi, tosin hiukan pitkälle menneeksi käytännölliseksi olojen parannusyritykseksi, jota olisi kohdeltava sillä arvonnalla ja lempeydellä, mikä on kohtuullista yhteiskunnallisen probleemin uhreille.

Tähän ivalliseen hyökkäykseen tarttui heti Julianin puolustaja täydellä vakavuudella ja kehittämällä sitä edelleen johtui hän, lieventäviä tai kokonaan vapauttavia asianhaaroja hapuillaan, julkisen opetuksen ja kansankasvatuksen valitettavaan puutteellisuuteen, jonka ansioksi koko onnettomuus oli luettava. Esillä olevassa tapauksessa olivat kyllä nuo toivorikkaat nuoret miehet saaneet käydä koulua, vieläpä korkeammassakin oppilaitoksissa. Hän ei tahtonut lähemmin tutkia näiden koulujen laatua, riitti jo se selvä tosiasia, että niiden vaikutus oli jäänyt toteutumatta. Ja niinpä hän ei huomannut muuta ulospääsyä kuin peräytymisen aina vanhempiin saakka, jotka oman, valtion laiminlyömän kasvatuksensa takia eivät olleet löytäneet keinoja antaakseen oikeaa pontta hyvälle tahdolleen sekä asiantuntemuksella ja tehtävästään tietoisina suojellaakseen poikiaan harhateistä ja niin edespäin.

Tuhlaajapojat tuijottivat tarkkaavina puhujaan, ikäänkuin heille olisi toivontähti alkanut pilkottaa.

Oikeuden puheenjohtaja lopetti kuitenkin asiankäsittelyn ja piti valamiehille loppupuheen, selittäen heille pääkohdittain ne kysymykset, joihin heidän oli vastaukset annettava. Lopuksi hän ei malttanut olla torjumatta tuon opetuslaitosta rikoksien lähteenä pitävän advokaatin vääristeleviä hyökkäyksiä.

"Herrat valamiehet!" sanoi hän vakavalla äänellä, "satakunta vuotta sitten kirjoitti maassamme eräs kunnan mies köyhälle tietämättömälle kansalle kirjan, jonka te kaikki tunnette: sen nimi on *Lienhard ja Gertrud!* Siitä lähtien vietti hän elämänsä väsymättömässä työssä, kärsien vaivoja ja väärinymmärrystä. Hänen työnsä kautta ja sen pohjalle on syntynyt meidän kansakoululaitoksemme. Yli puolen vuosisadan on valtiomme, aina kunnioittavasti kulki tuon jalon miehen jälkiä, tätä laitosta lakkaamatta uudistellut ja parannellut. Useita miljoonia olemme me viidenkymmenen vuoden kuluessa uhranneet sen hyväksi; vuosikymmeniä olemme me kerskanneet sillä, että valtiomme menoarviossa muodostavat koululaitokselle tulevat menot suurimman erän; tätä nykyä ottavat nämä menot lähes puolet sanotusta jokavuotisesta menoarviosta, vaikkemme, kuten luulen, silti muitakaan valtion tehtäviä kohtuuttomasti laiminlyö! Sitä taakkaa, jonka kunnat ovat koulujen hyväksi hartioilleen säilyttäneet, ei ole luonnollisesti tähän luettu! Ja joka päivä tehdään uusia kansankasvatusta koskevia vaatimuksia ja kaikkia niitä punnitaan sekä mikäli mahdollista otetaan ne huomioon, jolleivät ne ole suorastaan takaperoisia. Ja nyt hyökätään meidän kimppuumme tällä tavoin."

"Herrat valamiehet! Näiden molempien syytettyjen kunnan vanhemmat ovat hekin lapsuudessaan olleet uuden ajan oppilaita, kuten luultavasti useimmat vanhemmasta väestämme; mutta jollei niin olisikaan, niin emme toki saa heitä oletetun tietämättömyytensä takia tehdä lastensa synneistä vastuunalaisiksi, yhtä vähän kuin silloisia laitoksiakaan! Sillä minä uskon, että oppimattoman maamiehen koti voi vielä tänäkin päivänä, kuten kaikkina aikoina, olla rehellisyyden ja velvollisuudentunnon kouluna! Puolustajan lausuntoihin nähden, hyvät herrat, lausun vakaumukseni, että te päätöstä harkitessanne panette niihin sen vähemmän huomiota, kun ne oikeastaan eivät asiaan kuuluneetkaan. Luulen, että sen tiedättekin, mutta katsoin sentään täytyväni puhua siitä tältä paikalta, koska se vastasi mieleeni, kuten viime aikoina on useinkin tapahtunut, sellaiselta kuin kiertelisi maattamme vanhan hysteerisen naiseläjän aave, kuten paha Jobin kirjassa!"

Puheenjohtaja oli vanha-liberaali ja sama herra joka kaksosten ensi kertaa Suuressa Neuvostossa esiintyessä johti puhetta. Sen takia tukahutettiin kiivaasti ne muutamat hyvähuudot? joita vastoin sopivaisuutta kuului sankasta kuulijajoukosta.

Valamiehet vetäytyivät erikseen. Vaikka olivatkin melkein poikkeuksetta yksimieliset langettavasta lausunnosta, tarvitsivat he sentään jonkun aikaa asian säännön mukaiseen käsittelyyn, ja yleisö, jolle tästä ilmoitettiin, poistui suurimmaksi osaksi.

Varpusessa oli tänä päivänä tavallistakin hiljaisempaa. Jaakko Weidelich etsi unhoitusta väsymättömässä työssä, puuhaillen milloin tallissa, milloin kasvitarhansa takimmaisissa sopukoissa, milloin taas varastohuoneissa. Lakkaamatta valvoi hän vaimoan, joka oli tointunut sen verran, että kykeni ajoittaisin jättämään vuoteen ja istumaan nojatuolissa. Vaivalla oli miehensä salannut häneltä kaikki tiedot tuon surullisen jutun kulusta; hän ei tiennyt paenneen Julianin takaisin tuonnista eikä tämänpäiväisestä oikeudenkäynnistä ja näytti siltä kuin tapausten onnellinen unhoittaminen vähitellen auttaisi hänen voimakkaan luonteensa ennalleen.

Jälkeen puolisten kävi yhä hiljaisemmaksi. Melkein koko naapuriston oli uteliaisuus houkutelut kaupunkiin ja vieläpä Weidelichin rengitkin olivat työnsä äärestä karanneet nähdäkseen noiden mestariveljesten ahdinkoa. Levisi jo aikainen syksyn hämärä ja yhä vielä oli hiljaista, kunnes lehmät navetassa alkoivat juomista ammu. Weidelich meni ajamaan niitä kaivolle; se ei ollut enää se entinen pyssynpiipulla varustettu. Se ei ollut riittänyt enää laajentuneelle taloudelle, jonka vuoksi oli rakennettu rautainen kaivo kaksine metalliputkineen. Kirjava elukkalauma tungeksi tilavan altaan ympärillä ja joi mielihyvin kirkasta vuorivettä. Jaakko antoi heidän nauttia ja katsoi veden virtaamista tuollaisella raskasluontoisella hajamielisyydellä, joka tuokion pidättää katkerimpien hetkien kulkua. Tuon komean kaivon piti olla uuden talon edelläkävijä, mutta nyt se jäi sikseen.

Kun lehmät olivat kyllikseen juoneet, vei hän ne takaisin navettaan. Nuorin alkoi kirmailla ja karkasi muutamaan niittyyn. Jaakko etsi karjapiikaa, mutta se oli piilossa ladonoven takana, jossa hän hiljaa rupatteli muutaman naapurivaimon kanssa.

Sillä välin oli sairaalle talossa käynyt aika pitkäksi, kun ei enää ketään näkynyt eikä kuulunut. Hän raahausi asunhuoneesta, jossa hänen tuolinsa oli, makuuhuoneen puolittain avonaisen akkunan ääreen, nähdäkseen miehensä. Tämän akkunan alla nojaili juuri yksi reingeistä, joka vihdoinkin oli tullut takaisin ja hiipinyt rakennuksen taakse, huomaamatta työn ääreen laittautuakseen. Hänen vieressään seisojoi innokkaasti jutellen palvelustyttö, joka naapurista oli sinne juosta hynttässyt.

He luulivat emännän olevan etummaisessa huoneessa ja puhuivat, vaikeikaan kovin äänekkäästi, niin kumminkin siksi kuuluvasti, että sairas ymmärsi kaikki ja kuin yhdessä leimauksessa käsitti hän

tapaukset, aivankuin hän pitkin aikaa olisi ne yksityiskohdittain tietoonsa saanut. Vapisevin käsin ikkunanpielistä kiinni pitäen kuunteli hän parempikuuloisella korvallaan.

"Siellä oli hitonmoinen tungos", sanoi renki, "aivan pää pään vieressä ja kuitenkin kuoleman hiljaisuus, kun tuomio julistettiin!"

"No minkälainen oli tuomio?" kysyi tyttö kärsimätönnä.

"Kummallekin kaksitoista vuotta kuritushuonetta, Lindenbergiläiselle ja Unterlaubilaiselle. Sitten siellä oli vielä joku pienempi kälmi, jonkunlainen toisten markkina-apulainen, joka sai neljä vuotta! Säälittää minua sentään vanhukset, en voi sille mitään!"

"Herrankiesus!" sanoi tyttö. "Kaksitoista vuotta! No miltä he näyttivät? Mitä tuumasivat?"

"Min' en voinut heitä nähdä, mutta eräs edessäni seisova sanoi, että he näyttivät viheliäisiltä, hän luuli heidän pyörtyneenkin. Mutta sitä minä en uskonut. Ihmiset nauroivat ja kiroilivat sekaisin."

Jaakko Weidelich tuli nurkan takaa esiin ja lähetti, rengiltä mitään tiedustelematta, heidät molemmat töihinsä. Itse hän puuhaili vielä vähäsen ladossa ja meni vihdoinkin, kun tuli täysi pimeä, sisälle tulta tekemään ja vaimoaan katsomaan. Nyt vasta tunsikin hän likistystä väsyneessä sydämessään, tietäessään mitä tänään oli täytynyt tapahtua ja ettei se hänen vaimo raukaltaan voinut enää kauan salassa pysyä.

Nojatuolista ei hän häntä tavannut, siitä olivat tyynyt pudonneet lattialle. Säikähtyneenä meni hän toiseen huoneeseen, jossa sairas makasi ikkunan luona lattialla ja heikosti korisi.

"Voi hyvä Jumala! Mikä sinulla on, lapsi parka?" huudahti hän ja isoon itkuun purskahtaen kantoi hänet vuoteelle. Hän valaisi lampulla hänen kasvojaan. Kuolevan katse kääntyi viimeisen kerran hitaasti häntä kohti ja sammui sitten.

Lääkäri, jota Jaakko heti lähetti rengin hakemaan ja joka oli kymmenen minuutin kuluttua paikalla, vahvisti poismenon.

Samoina hetkinä olivat vainajan pojat taasen kokonaan toistensa näköiset, kuten aikoinaan ennenkin, ja saattoivat kuritusvankilan virkamiehet pulaan, kun heitä kerittyinä, raakattuina ja vanginvaatteisiin puettuina oli vaikea toisistaan erottaa, ja niin he siinä asussaan olivat puhuvina esimerkkeinä siitä, että oikeuden rautainen kellolaitos oli vielä vireessä ja teki tehtävänsä.

Kolmen päivän kuluttua toimitti Jaakko Weidelich vainajan hautaan. Hän oli viettänyt yönsä kuten aina ennenkin vuoteessaan, joka oli vainajan vuoteen vieressä; pitkät unettomat hetket kuuluivat hänestä siedettävämmin sen kautta, että hän uskotteli vainajan kuulevan ne valittavat yksittäiset sanat, joita hän tälle voihtien puhui.

Viimeisenä aamuna ryhtyi hän vapisevalla kädellään siivoamaan parransänkeään, seisoen sen pienen peilin edessä, joka niin monet vuodet oli häntä siinä toimessa palvellut. Sisään painuneet posket, muotoaan muuttanut leuka ja varsinkin vaatimattoman poskiparran varominen tuotti hänelle suurta vaivaa, jota kurja elämä ei hänestä enää tuntunut ansaitsevan.

Silmänräpäyksen viivähti hänen mielessään ajatus, eikö hän tekisi paremmin antamalla veitsen kulkea syvemmin ja viiltää kurkun poikki, niin olisi hänkin täältä päässyt. Mutta hänen juurtunut velvollisuudentuntonsa ei sallinut tuon ajatuksen toista silmänräpäystä mielessä viivähtää ja levollisemmin raakasi hän edelleen.

Harvoista sukulaisista saapui vain pienempi osa maahanpanijaisiin; muut pyysivät anteeksi etteivät voineet tulla. Martti Salander, jolle leski oli asiasta ilmoittanut, silti nimenomaan häntä kutsumatta, oli mustiin puettuna niiden Jaakon tuttavapiiriin kuuluvien yksinkertaisten miesten joukossa, jotka eivät häneltä tätä palvelusta kieltäneet. Tämä seikka teki selvästikin hyvää tuolle miespoloiselle siinä suruhuoneen tuskallisessa hiljaisuudessa. Talon eteen sitä vastoin kokoontui ympäristöstä melkoinen joukko vakavaa väkeä, jotka seurasivat mustiin verhottua ruumisarkkua, kun sitä hautausmaalle kannettiin.

Se oli tuulinen päivä syksyöhyllä. Milloin paistoi aurinko niityille ja puutarhoihin, milloin lennätti tuuli pitkin taivasta kiitäviä pilviä, joiden varjot hiipivät tien yli, jota myöten surusaatto hitaasti kulki, edellä kahdeksan miehen kantama ruumiskirstu. Paarien ja kantajain päiden yli kiidätti tuuli puista riistämiään lakastuneita lehtiä, jotka kahisten ja kirmaten tanssivat tiellä saattueen edellä, aivankuin olisivat olleet eläviä olennoita ja kiiruhtaneet edeltäpäin ilmoittamaan sielun kotiintuloa.

Kalmistoon paistoi päivä ja kimalteli häikäisevästi niissä sadoissa lasi-, koru- ja läkkiseppeleissä, joilla harhaan joutunut makuaisti oli vainajien muistomerkit peittänyt, tehden sen samanlaisesta turhamaisuudesta, jolla se viikottaisin täyttää sanomalehdet ensin kuolinilmoituksilla, sitten osanoton

kiitoksilla. Tämä kaikki olisi aikoinaan Amalia Weidelich poloisen mielestä ollut niinkuin sen ollakin piti; nyt oli hän sellaisesta hupsuudesta vapautunut ja kulki viimeisen matkansa paremmalla ja ylevämmällä tavalla.

Sillä aikaa kuin paarit kulkivat edelleen avonaisen haudan luo, astui surusaattue niin sanottuun rukoushuoneeseen, jossa pappi oli valmiina, pitääkseen tavanmukaisen puheen ja rukouksen. Hän oli käynyt ukko Weidelichin luona ja huomannut, ettei tämä kestäisi maan tavan mukaan olosuhteisiin sovitettua, tuomarillista ruumissaarnausta ja luopui sen vuoksi siitä aikomuksestaan.

Kun toimitus oli suoritettu, piti hän lakkia kasvojensa edessä ja seisoi paikallaan, osoitukseksi että kaikki oli lopussa.

Yksi toisensa jälkeen lähti ulos. Weidelich jäi väsyneenä penkkiinsä istumaan, kunnes rukoushuone oli tyhjä ja pappikin huomaamatta kadonnut. Silloin horjui hänkin ulos ja ovelle päästyään katsoi hautaa kohti. Saattajista ei ollut enää ketään näkyvissä.

Silloin astui Martti Salander hänen luokseen, otti häntä käsipuolesta ja vei haudalle, jossa haudankaivajat laskivat juuri hautaan yksinkertaista, valkoisesta kuusipuusta tehtyä kirstua, jommoisia aina viime aikoihin saakka käytettiin rikkaille ja köyhille, sekä alkoivat lapioida multaa alas.

Jaakko Weidelich alkoi avuttomasti itkää ja sai tuskin lausutuksi sanat: "Lapsi parka!" mitkä häneltä pääsivät nyt toisen kerran sen jälkeen kuin hän löysi vaimonsa kuolleena. Ne olivat hänen nuoruudessaan käyttämiä sanoja, jotka nyt elämän lopulla jälleen muistoon havahtuivat, koska hän ei mitään hienompaakaan ilmaisutapaa kyennyt käyttämään.

Kun multa oli jälleen kasattu kirstun päälle ja haudankaivajat lapionlappeella sitä silittelivät ja taputtivat, esiintyäkseen taiteilijoina työssään, vei Salander tuon yksinäiseksi jääneen miehen pois ja saattoi häntä aina tämän asuntoon saakka, koska hän tiesi tämän nyt jäävän sinne yöpö yksinään, jollei ottanut lukuun epäluottoisaksi käynnyttä palvelusväkeä.

Salander istui hänen kanssaan hyvän tovin äänetönnä pöydän ääressä. Weidelich lepuutti itseään, vaipuen mietteisiinsä, kunnes hän kohotti päätään ja sanoi: "Nyt voi vaimoni huomenaamuna jäädä makaamaan, mutta minun täytyy ajoissa nousta jaloilleni ja haalia rahoja takuihin, jotka nyt ovat maksettavat. Illalla minä en enää istu omalla konnullani ja niin olen köyhä kuin yksi hiiristäni, lisäksi vielä korko- ja päivätyövelvollinen. Kovaa se on! Jäädä palkattomaksi työstään!"

Salander veti lompakkonsa esiin ja asetti pöydälle.

"Minä olen pitänyt huolta tästä asiasta!" sanoi hän. "Omaiseni ja minä, vaimoni ja tyttäreni nimittäin, päätimme, ettei teitä voi sellaiseen tilaan jättää, että meidän sopii ystävällisellä tavalla purkaa sukulaisuuden siteet, vaikkeivät ne olekaan tuottaneet kellekään siunausta. Niinpä menin minä eilen valtionkassaan ja maksoin teidän takauksenne, niin sanoakseni omassa nimessänne. Tässä ovat kuitit, ne tekevät molempien poikien puolesta seitsemänkymmentäkuusi tuhatta frangia. Eläkää ja toimikaa vain edelleen hyvällä terveydellä eläkääkään olko siitä asiasta millännekään, ei siitä kukaan tule teitä vaivaamaan. Minä puolestani voin sen hyvin tehdä eikä minulla ole mitään sitä vastaan, vaikka te joskus vielä olisitte sillä pojillenne hyödyksi. Kun he nyt kerta olivat vävyjäni, niin voin minäkin ottaa osaa takausmaksuun heidän puolestaan, vallankin kun se huoventaa heidän kunnan isänsä vanhuuden päiviä! Ottakaa kuitit ja pitäkää asia omana tietonanne; otaksukoot ihmiset, että minä olen lainannut teille rahat taloanne vastaan!"

Jaakko Weidelich oli käynyt niin punaiseksi kuin hänelle vielä suinkin oli mahdollista ja pitäessään noita kahta paperia kädessään uskoi hän tuskin silmiään. Epäselvästi ja häiriöissään tulkitsi hän kiitollisuuden tunteensa, johon sekaantui epäilystä siitä, voiko hän sellaista uhria vastaan ottaa. Mutta hän piti kuitit ja poistuessaan kuuli Salander vielä, kuinka Jaakonkin ääni kaikui jo varmemmin, hänen neuvoessaan töitä muutamalle työmiehelleen.

"Ohi on nyt sekin asia!" ajatteli Martti, ja kauppias hänessä lisäsi siihen, että eiköhän häntä mahdollisesti voitaisi pitää täydellä syyllä narrina, hän kun oli oikeastaan tehnyt lahjoituksen niille nuorille vankilassa oleville rikollisille, jotka perivät isänsä; ja kun he pääsevät jälleen vapaiksi, voi tämä olla jo kauan sitten kuollut.

"Mutta ei sittenkään!" puhui hänessä jälleen vanha Martti. "Niin se on oikein ja samalla paras selviytymistapa pojista, kun he nyt kerta ovat onnistuneet minun elämänpiiriini tunkeutua! Niin, ne hää, ne kirottu hää! Heti aamulla täytyy tyttöjen avioerojuttu jättää asianajajan huostaan. Se asia on pian ratkaistu!"

Sillä aikaa kuin Martti Salander sai ajan sairauksista, jotka vaikein oirein tunkeusivat lopuksi hänenkin perhe-elämänsä piiriin, kärsiä harmia, surua ja epäilyksiä, oli hän melkein kokonaan kadottanut näkyvistään Louis Wohlwendin ja hänen perheensä. Tämä johtui tosin siitakin, että Wohlwend oli usein matkoilla ja että hän, vietyään poikansa erääseen kasvatustilakseen Genfinjärven luona, puuhaili todellakin, kuten hän oli sanonut, jumalanvaltakunta-aatteidensa hyväksi. Hän kulki maallisten ja hengellisten mahtajain luona ja otti osaa mitä erilaisimpiin kokouksiin, raivatakseen tietä tuolle pyhälle asialle ja esiintyäkseen sen puolesta, mutta paria ikiliikkujan keksijää ja sen semmoista lukuunottamatta, tapasi hän vastakaikua hyvin vähän tai ei ollenkaan. Suurella vaivalla oli hän suunnitellut perustuslain, jossa lakiasäättävän ja toimeenpanevan vallan sekä oikeuslaitoksen esimiehyys oli varattu hyvälle Jumalalle ja jossa asiain välittömään johtoon tarvittavat varapresidentit valitsi kirkollinen synodi, jonka toiminta kävi yhteen maallisen Suuren Neuvoston kanssa. Tähän synodiin piti kuulua sekä maallikoita että hengellisiä. Kaikissa maallisissa ja hengellisissä virastoissa, erittäinkin oikeusvirastoissa, piti tärkeitä päätöksiä ja tuomioita tehtäessä jättää, jos äänet menivät tasan, lopullinen ratkaisu jumalalliselle presidentille arvanlyönnin kautta, mikä piti erikoista rukousjärjestystä noudattaen suoritettaman ja niin edespäin. Tämä Jumalan ratkaisuvalta tuntui sitäkin ihmeellisemmältä, kun Wohlwend kysyttäessä selitti, että hänelle pitkälle menevässä suvaitsevaisuudessaan on aivan yhdentekevää, mimmoinen jumalakäsitys perusteeksi asetetaan, persoonallinen transcendenttinen vai yleinen immanenttinenkö, kolmiyhteinenkö vai ehdottomastiko yksipersonainen; hän ajatteli vain aatteensa ihanteellista puolta.

Mutta tämä asian kummallisuus ei tuottanut hänelle niinkään paljon haittaa kuin täydellinen puute tosi uskonnollisesta tunteesta tai sen ymmärtämisestä, mitä hän sanalla uskonto ajatteli. Niinpä huomasi jokainen, että Wohlwend, niinpian kuin hän oli suustaan työntänyt sanansa ikuisista ihanteista, oli jo ehtinyt koulusäkkinsä pohjalle ja että tämä säkki oli pienempi kuin vasta ripille päässeiden lasten. Ja hänen muinoinen koulumetoodinsa kysellä ensin toisilta miten hänen olisi edullisesti vastattava, jätti hänet kokonaan pulaan nyt, kun hän oli vanha ja teki itsensä vain naurunalaiseksi.

Kuitenkaan hän ei jättänyt asiaa rauhaan, vaan oli kuin ei olisi mitään huomaavinaan ja jatkoi kevyin mielin edelleen, käyttäen jokaista tilaisuutta hyväkseen, saadakseen profeetanmantteliaan levitellä — merkki siitä, kuten Salander oli oikein arvannutkin, että Wohlwend tahtoi harrastaa jotakin erikoista, käyttääkseen sitä taikapeitteenä, kuten kerran ennen vaakunatiedettä ja ravustusta.

Nyt, kun kesäaika oli ohi ja ensimmäinen lumi satanut, oli hän enemmän kotosalla. Eräänä aamuna oli hän kahden rouva Alexandran kanssa ja johti keskustelun heidän yksityisasioihinsa. Kysymyksessä oli heidän suhteensa Martti Salanderiin, mikä näytti joutuneen unohduksiin, mutta jonka Wohlwend aikoi jälleen henkiin herättää. Mutta vielä hän ei ollut tehnyt käyntiyritystä vanhan ystävänsä kotiin, häntä kun ei oltu siihen kehoitettu eikä hän kutsumatta uskaltanut sinne ilmestyä, sillä talon emäntää pelkäsi hän kuin miekkaa. Salanderilla oli taasen noina kuluneina kuukausina ollut vieläkin vähemmän halua ja rohkeutta, yrittääkseen Wohlwendin perhettä tuomaan kotiinsa.

Wohlwend istui muutaman pienen ja soman, mutta heikkorakenteisen naisten kirjoituspöydän ääressä, jonka hän oli itselleen hankkinut, väliin kirjallisissa töissä puuhaillakseen. Pöydän keskiosassa, peililasisen oven takana oli käsikirjoitus hänen perustuslakiluonnokseensa. Puolittain vaimoonsa kääntyneenä, joka istui sohvalla, vastasi hän johonkin, mitä tämä juuri oli sanonut. "Etkö sinä sitten ikinä voi minua ymmärtää? Enhän minä tuota Salanderin vanhaa herraa ole Myrrhalla tarkoittanut! Hän katselee mielellään Myrrhaa ja kentiespä on rakastunutkin häneen, ja sillä minä todellakin tahdon häntä puoleemme vetää; mutta hänellä on poika, joka palaa kotiin ja perii hänen melkoisen kauppaliikkeensä. Tämä se menee Myrrhan kanssa naimisiin, jollei minun suunnitelmiani tarvella; ja silloin toivon minä ei ainoastaan pääseväni hyödyllisiin suhteisiin, vaan myöskin maksavani tuon meitä halveksivan rouvan rangaistusta ansaitsevan ylpeyden."

Itsekseen mutisi hän vielä: "Hänen miehensä, tuo tekorehellinen ja ovela Martti veli, on toistaiseksi noiden mainioiden vävypoikiensa kautta saanut palkan niistä häistään!"

Rouva oli sillä välin alkanut uudelleen puhua ja hän huudahti: "Mitä sanot?"

"Minä sanon, ettei minun sisareni kanssa saa sillä tavoin menetellä. Ja tuon pilan takia sen vanhan herran kanssa joutui hän juorujen esineeksi ja kun poika tulee, niin on hänellä ehkä jo joku tiedossaan tai ei hän muutoin Myrrhaa tahdo. Katso vain mitä katsot, niin se kumminkin on!"

Wohlwend ravisti tahtomattaan pöytää, johon hän käsin nojasi.

Mutta Alexandra puhui vain kovemmin: "Hän ei ole älykkäimpiä eikä hänellä ole enää maailmassa, kuten näyttää, ketään muuta kuin minä, joka huolehtisi siitä, ettei hän —"

Tässä tuli hän yhtäkkiä keskeytetyksi. Louis Wohlwend oli vihastuneena noussut ylös ja pöytään nojatessaan tyrkännyt paikoiltaan sitä kannattavat, kierteisikisi sorvatut ja hoikat jalat. Tuo hieno kapine makasi surkeassa tilassa lattialla kaikkine kapineineen ja pienestä porsliinipullosta pulputti mustetta lattialle.

Samassa astui Myrrha huoneeseen ja alkoi hänkin säikähtyneenä vahinkoa surkutella. Wohlwend tointui pian ja Alexandrakin palasi nurkasta, johon hän oli paennut. Niin jäi keskustelu sillä kertaa siihen.

Mutta sen sijaan tuo sama kysymys sukeltausi esiin toisaalla. Salanderin huolet olivat asettuneet, yleisen pahan riehunta oli asettunut, ikävät sanomalehtiutiset lakkasivat vähitellen ja hänen erikoinen osansa, noiden kahden notariuksen juttu, oli uinahtanut kuritusvankilan sovittavaan hiljaisuuteen. Tyttäriä koskeva lyhyt erojuttu oli ratkaistu ja heidän vanha-uusi elämänsä vanhempainkodissa järjestetty tyydyttävälle kannalle.

He asuivat yläkerrassa ja auttoivat äitiä taloustoimissa, mihin he yksinäisessä avioelämässään olivat tottuneet. Muutoin he elivät erilleen vetäytyneinä ja suhteellisesti tyytyväisinä, mikä ei estänyt äitiä hiljaisuudessa, mikäli isä saattoi huomata, tekemästä laskuja poikansa varaan, jonka avulla ehkä yksi ja toinen kunnan mies sukeltautuisi perheen näköpiiriin; sillä nyt vasta tytöt oikeastaan joltakin näyttivät, ikäänkuin he olisivat saaneet itselleen sisältöä. Arnoldin piti toistaiseksi asua siinä talossa, jossa Salanderin liikehuoneusto oli. Hän oli vihdoinkin ostanut sen, kun sen omistajat olivat kuolleet. Suuri puutarha oli päätetty uudelleen panna kuntoon, samoin rakennus korjata kaikkien asuttavaksi.

Kun näin oli myrskyjen jälkeen syntynyt tyyni ja tulevaisuus näytti jälleen kirkkaammalta ja onnekkammalta, vapautui Martti Salanderinkin mieli painajaisistaan aina tuohon hänen nuorekkaan lemmeikaipuunsa synnyttämään painoon saakka. Ryhtyäkseen nuorentunein voimin monipuoliseen työhönsä kansan ja valtion hyväksi, oli hänelle, kuten hän vääjäämättä uskoi, välttämätöntä sydämen nuorentuminen sen kauniin, puhtaan taipumuksen kautta, joka myrskyn aikana oli näkymättömiin vetäytynyt, samoin kuin tuon taipumuksen ihmeellinen esinekin, mutta joka nyt jälleen levitti siipiään ja jonka silmät hämyisessä yössä hehkuivat. Tosin häntä tyttäreiden läsnäolo pidatti vielä kaikista arveluttavista askelista, niin että hän ainoastaan mielessään hautoi epämääräisiä suunnitelmia ja toiveita jälleennäkemisestä.

Silloin sattui muutamana talvisena iltapäivänä, kun hän aikoi tehdä kävelyretken kaupungin ulkopuolelle, että hän kohtasi neiti Myrrha Glaviczin, joka etukaupungissa näytti oikeasta suunnasta eksyneen ja sen takia tietä etsivän. Samettiin, turkiksiin ja huntuun kääriytyneenä laski hän hienon jalkansa varovaisesti ja arasti lumeen kuin eksyksiin joutunut hentonen lintu lämpimämmistä ilmanaloista.

Vasta kuin hän oli aivan lähellä, tunsu Salander tuon vartalon, jota hän mielihyvin oli katseillaan seurannut, ja näki kuinka hän hänen tervehtiessään syvästi punastui ja katsoi häneen suurin silmin ja rukoilevasti, aivankuin olisi hän rukoillut häneltä sääliä. Saatuaan tietää, minne hänen oli mentävä, saattoi Salander häntä kappaleen matkaa oikealle tielle ja koetti puhella hänen kanssaan, mutta saamatta nytkään aikaan säännöllistä keskustelua. Sillä itsekin oli hän melkein yhtä hämillään kuin nainenkin, joka erään talon eteen pysähtyen äkkiä sydämellisesti kiittäen ja uudelleen punastuen erosi hänestä sekä meni sisään.

Jatkaessaan kävelyään tunnittain, kunnes punertava hämy vähitellen peitti lumiset kentät, päätti hän ilmoittaa vaimolleen, että hän haluaa tuoda Wohlwendin naiset perheeseensä sekä sen ohessa hänelle avoimesti tunnustaa, kuinka hänelle on tarpeellista nähdä Myrghan viatonta kauneutta ja kuinka hän sen avulla toivoo ajan sairauksista parantuvansa sekä jälleen voimistuvansa ja kuinka siinä kaikessa ei olisi mitään arveluttavaa eikä vaarallista. Lyhyesti, hän suunnitteli pitkän puheen, esittääkseen hulluutensa viisautena. Eivätkä työtökään näyttäneet hänestä enää olevan esteenä, vaan päinvastoin nuorekkaina välittäjinä tuossa nuorentamistoimessa, sillä heidän vasta tekisivätkin mahdolliseksi sen autuaallisen seurustelun. Yhtäkaikki löi hänen sydämensä hieman levottomasti, kun hän kotiaan läheni; mutta levottomuus muuttui ihmettelyksi, kun hän näki kaikki akkunat ylhäältä alas asti valaistuina.

Eteisen lattialla oli kirstuja ja muuta pakaasia; ylhäällä riippuva kaunis lyhty, joka siihen oli vasta hankittu, valaisi portaita, joissa Maria rouva avainkimppuineen tuli miestään vastaan. Hän otti heti Marttia kaulasta ja huudahti: "Martti, missä sinä viivyttelet? Taas kerran on yksi tullut Brasiliasta! Arnold on kotona!"

"Nyt jo? Minä luulin, että vasta keväällä!" sanoi Salander hämmästyneenä.

"Hänhän käy päivä päivältä viisaammaksi ja onkin aikaisemmin astunut laivaan! Tule sisään! Setti ja Netti ovat haltioissaan, sillä hän on käyttäytynyt sydämellisesti heitä kohtaan eikä heidän tarvitse ollenkaan hävetä herra veljensä edessä. Kuulehan vain, kuinka he nauravat!"

He nauroivat todellakin, vaikka Arnold, isän astuessa huoneeseen, seisoi vallan vakavana. Hänellä oli isänsä nuorekas pää ja oli hän kasvanut tuumaa pitemmäksi, ollen samalla solakka kuin kuusi. Isän sydän ihastui tuosta näystä; mutta joku hienon herkkä korva olisi keskellä tuota sydämen riemua voinut kuulla heikon kirahduksen, kuin kuristetun kaniinin päästämän, sillä siellä erosi ilman muuta elämästä Martin pedanttinen lemmenharrastelu. Sillä tuo kukoistava poika seisoi kuin elävä kritiikki hänen edessään ja vaikutti hänen jaloon luonteeseensa, ilman että hän selvästi oli tietoinen tuosta sydämessään sattuneesta tapauksesta. Mutta he pudistivat toistensa käsiä ja Martti sanoi: "Minä luulin, että sinä tulisit vasta keväällä?"

"Niin minä aioinkin! Mutta maaliskuussahan minun täytyy kerta taas suorittaa sotapalvelusta, sillä pitempää lomaa he eivät minulle antane. Jos tahdon pitää nykyisen arvoasteeni, sanovat he, niin täytyy minun palvella, kun olen vielä nuori, sillä he eivät voi mitään vanhoja luutnantteja pattereissa käyttää. Sitä ennen täytyy minun, toki saada parisen kuukautta viettää kotona!"

"Olet oikeassa!" vastasi Martti alakuloisesti. "Minä aion aikani myöskin vielä palvella ja olisi minusta ehkä tullut vähintäänkin kelpo poliisiupseeri; siitä minut esti se Wohlwendin juttu, kun minun yhtäkkiä täytyi matkustaa pois! Nyt minulla on toki poika tulossa, jos jotain tapahtuu!"

"Apropos Wohlwend", sanoi Arnold, "siitä asiasta minulla on uutisia! Minä en turhaan ottanut mukaani niitä asiakirjoja, jotka koskivat sinun juttuasi sen hajooneen Rion pankin kanssa. Vasta kolmisen kuukautta ennen poislähtöäni sain minä eräältä sinun hyvältä tuttavaltasi tietää, että muuan siihen seurueeseen kuulunut, vanha ja suureen puutteeseen joutunut mies oli ilmestynyt paikkakunnalle ja maannut sairaalassa. Hänet oli saatu ilmi ja useat henkilöt, jotka aikoinaan olivat joutuneet vahinkoa kärsimään, olivat oikeudessa häntä kuulusteluttaneet ja tuo häviöön joutunut pomo, jolla ei ollut enää mitään menetettävää, ilmaisi kaikki mitä tiesi. Luonnollisesti jätin minä sisään asiakirjasi, varustettuna tarkoituksenmukaisella otteella ja kertomuksella, sekä pyysin kuulustelua. Ja kas vain, hän tunnustikin sen kauniin johtokunnan selän takana pitäneensä Schadenmüller-Wohlwendin kanssa erikoista petkutustiliä, jonka hyväksi he tilaisuuden sattuessa olivat kumpikin puolellaan toimineet. Niinpä oli hän ilmoittanut Wohlwendille sinun rahojen jättämisestäsi sekä siitä saamastasi suuresta maksuosoituksesta sekä selittänyt hänelle, mitä hänen oli tehtävä. Mutta lopputapausten yllättämänä eivät he olleet voineet tuota siistiä tiliään selvittää ja niin sai Wohlwend yksin pitää saaliinsa, nimittäin sen mitä täällä Münsterburgissa ei maksettu ulos. Pöytäkirja hyvällä portugalilaisella kielellä ja asianomaisesti todistettuna on minulla mukana. Tuo puheenalainen mies kuoli sitten ja mitä muuta on tapahtunut, siitä minulla ei ole tietoja." Martti kuunteli hämmästyneenä ja sanoi lopuksi ainoastaan: "Siis kuitenkin!" Mutta sen sijaan että olisi tuota alkuaan luulemaansa ja nyt uudestaan varmistunutta seikkaa kauemmin mielessään kantamaan ruvennut, täytyi hänen hiljaisuudessa kiittää sitä suopeata kohtaloa, joka viime hetkessä varjeli häntä joutumasta häntä varten viritettyyn verkkoon, loukkaamasta uskollista vaimoaan ja esiintymästä pojalleen vanhuuden höperönä. Hän lupasi itsekseen parantua ja huokasi viimeisen kerran tämän asian takia sekä astui sitten omaistensa etupäässä ruokasaliin, jossa Maria rouva tyttäriensä kanssa oli kotiin palanneen kunniaksi valmistanut pöydän, jolle Leena todellisella ylpeydellä kantoi mitä mehuisimman paistin, jonka hän aikoja sitten oli sitä varten varannut.

"Olen iloinen saadessani nyt vihdoinkin olla kotona", sanoi Arnold Salander, kun isä täytti hänen lasiaan, "parasta sentään on kotimaassa!"

"Et sinä juuri tule minään onnellisena hetkenä", vastasi Martti isä; "etkö ole kuullut, mitä kaikkea viheliäisyyttä meillä täällä on tänä vuonna tapahtunut?"

"Minä olen sitä kyllä seurannut ja vieläpä omista lehdistämme", vastasi Arnold, "eikä se ollut mitään ylösrakentavaista! Mutta onhan maamme kerinnyt nähdä sellaistaikin, mikä on ollut vieläkin vähemmän kaunista! Kunniakasten burgundilaissotien jälkeen oli kansa niin villiintynyt, että täytyi hirttää jokainen, joka varasti senkään verran kuin mitä nuora maksoi. Niinhän kerrotaan yksin koulukirjoissammekin! Ja kuitenkin me olemme eläneet neljäsataa vuotta eteenpäin!"

"Onhan sitä sellaistaikin ollut", sanoi isä, "mutta se oli kuitenkin hyvin sanottu, mitä sinä sanoit! Tulkaa Maria ja lapset, kilistäkäämme Arnoldin kanssa ja olkaamme iloiset, että hän pitää sitä siedettävämpänä kuin mitä me olemme toivoneetkaan!"

Iloisina pitkästä ajasta kilistivät he toistensa kanssa. Leena katsoi ovelta ja pyyhki etusormella silmiään. Maria rouva huusi hänet sisään ja tarjosi hänelle oman lasinsa. Leena tyhjensi sen urheasti ja juoksi sitten häpeissään pois. Arnold ryhtyi uudelleen puhumaan.

"Minä luulen", sanoi hän, "että se kävisi paljon siedettävämmäksi, jos meillä oltaisiin vähemmän itseytyväisiä eikä isänmaanrakkaus lakkaamatta vaihtelisi itseihailun kanssa! Minä olen, vaikka vielä nuori, nähnyt melkoisen paljon maailmaa ja oppinut pitämään arvossa sananlaskua: *'C'est partout comme chez nous!'* Jos me joudumme huonoille kulkuväylille, niin on meidän etsittävä ulospääsyä ja sillävälillä lohdutettava itseämme kääntämällä nuo sanat päinvastoin: Meillä on asiat yhtä hyvin kuin muuallakin!"

Se oli sanottu kokonaan vanhan Martin mielen mukaan. Mutta sentäänkin se tuntui hänestä uudelta, sillä hän itsekkin oli yleiseksi hyväksi pontevasti puuhatessaan ja hääriessään pitänyt monia seikkoja verrattomampina ja yksinomaisempina kuin ne olivatkaan.

Vielä hyvän aika istui tuo jälleen yhtynyt perhe yhdessä ja aivan yhtä onnellisena kuin sinäkin iltana, jolloin Martti oli saapunut ruokkimaan nälkäisiä lapsia ja heidän äitiään. Kevein mielin ja todellakin nuortuneena meni Martti levolle. Jonkun ajan kuluttua, kun Maria huomasi, ettei hän nukkunut, vaan tyytyväisenä jotakin mietiskeli, huudahti hän: "Kuules Martti, eikös Arnold sentään ilahutakin sinua, sillä sinä olet ensikerran unhottanut iltahuokauksesi, jolla sinä olet mieltäni yli puolen vuoden synkistänyt!"

"Sinä olet vain puoleksi jälillä!" vastasi Martti hitaasti; sitten päätti hän kuitenkin tunnustaa vaimolleen hairahduksensa, ettei heidän välillään olisi mitään hämäryyttä.

Hän kertoi siis hänelle koko historiansa Myrrha Glaviczin kanssa, kuvittelun lempensä tuskat ynnä sen viattoman tarkoituksen ja korkeammat siveelliset perusteet sekä puheen, jonka hän vaimoiaan varten oli suunnitellut, aina siihen hetkeen saakka, jolloin pojan pelkkä näkeminen kerrassaan kukisti tuon ilmalinnan.

"No, mitäs sanot siihen?" kysyi tuo anteeksiantoa tarvitseva mies, kun vaimonsa vaiken. Vasta sen jälkeen kuin Martti oli hetkisen levotonna vuoteellaan käännellyt, päästi Maria kirkkaan naurun ja vaiken jälleen. Sitten nauroi hän uudelleen ja sanoi: "Minä nauran vain ilosta, että viimeinen meitä uhannut vaara on niin suopeasti syrjään vetäytynyt! Kiitä taivasta, mies, että poikasi tuli niin oikeaan aikaan, aivan minuutin päälle! Asiahan ei olisi minua liikuttanut, vaan sinua ja häntä sekä tyttäriä! Kuinka me olisimme heidän edessään menetelleet! Mutta tiedätkö, Martti, että koska sinä yksinkertaisesti poikamme odottamattoman tulon johdosta paranit, niin pitänee sinun saada hulluttelusi anteeksi sekä unohtumaan sen, mitä aioit minulle tehdä! Se on hyvä merkki, oikein kultainen merkki, jonka minä pidän mielessäni niinkauan kuin vielä elän! Ja nyt, nuku hyvin, mieheni, sinun historiassasi olikin jotain uinuttavaa!"

Niin meni Martti Salanderin myöhäinen lemменkeväät, jonka piti hänen poliittista työkykyään nuorentaa, suopeasti ja ilman enemmittä myrskyittä ohi.

XX

Ja sittenkin näytti hän nuorentuneen, kun hän seuraavana aamuna poikansa rinnalla asteli konttoriinsa. Keveästi kantoivat häntä jalat ja lanteet keinuivat hiljaa, melkein huomaamatta, kuten aina hänen ollessaan virkeän elämänrohkeuden tai jonkun hyvän ajatuksen valloissa.

Liikehuoneustoon tultuaan puhelivat he ensin apulaisten kanssa, joita Arnold ystävällisesti tervehti, kaikenlaisista asioista, mitä päivä tullessaan toi tai mitä viime aikoina oli toimitettu. Sitten menivät isä ja poika Martin erikoishuoneeseen, saadakseen laajemmin ja perusteellisemmin keskustella liikkeen tilasta ja tulevaisuudesta kuin mitä kirjeissä oli saattanut tapahtua. Utta tässä asiassa ei paljon ilmennyt, jollei sitä ehkä ollut loppukysymys siitä, eikö asiain niin tyydyttävällä kannalla ollen liikeyrityksiä ollut laajennettava ja uskallettava ottaa jonkunlainen vauhtiaskel.

Se oli Martti, joka teki tämän kysymyksen, katsoen poikaansa tarkkaavasti ja luottamuksella.

Arnold mietti tai paremminkin viivytti vastaustaan, jota hänen ei tarvinnut etsiä. Hän leikki siinä istuessaan uusien kultavaakojen mallilla, joita oli asetettu isän pöydälle.

"Se riippuu sinusta, isä hyvä!" sanoi hän vihdoinkin, "minä työskentelen mielelläni mukana sinun johdollasi."

"Ei, sinusta se riippuu!" vastasi Martti, "sinä olet poika ja perillinen, jolle tulevaisuus kuuluu!"

"Kysymyksen ponsi on sanassa 'uskaltaa', jota sinä käytit: onko uskallettava laajennusta!" jatkoi Arnold, "me seisomme jyrkästi rajalla, jossa tämä on aivan oikein sanottu, se on, jossa enemmän saadaksesi on pantava peliin osa saavutetusta, kenties lopuksi kaikkikin. Omasta puolestani, on minun tunnustettava, olen minä siellä meren takana useammin kuin kerran hiljaisina hetkinä harkinnut, kuinka pitkälle meidän oikeastaan toiminnassamme on mentävä. Tahdommeko me tosiasiaa tulla pikku Nabobeiksi, jotka joko muuttavat elämäntapojaan tai ovat pakoitettut paljon yli omien tarpeiden nousevat rikkautensa levottomina maahan kai vaarnaan, joutuakseen kummassakin tapauksessa omissa silmissään naurunalaisiksi? Sitäpaitsihan sinä olet politikko ja kansanmies, minä taas tunnusmerkeiltäni historian harrastaja ja juristi; meille kummallekin sopii siis paremmin, että pysymme yksinkertaisen porvarillisissa oloissa ja tottumuksissa, kuten sinä tähän saakka niin mallikelpoisesti olet tehnytkin. Suo anteeksi, tämä on minun mielipiteeni! Minä tunnen myöskin jonkun verran ikävää kirjojeni ääreen ja liikkeen kaikin puolin nopeasti kasvaessa täytyisi minun viettää pörssissä kurssiseteli kädessä enemmän aikaa kuin mihin minulla olisi halua!"

"Sinä lausut vain ajatuksia, jotka minä itsekkin olen jo omaksunut! Mutta mikä minussa on tämän kysymyksen herättänyt, se on maamme tulevaisuus. Minä pelkään, ettei ole enää kaukana se aika, jolloin lainsäädäntö voimakkaammin kajoaa omaisuuteen; niin ollen voisi olla hyvä, ajattelin minä, jos meillä olisi tuntuvammin sellaisten hyökkäysten varalta, tarvitsematta suorastaan köyhtyä."

Arnold nauroi.

"Minä en ole sillä kannalla", sanoi hän, "minä en haluaisi ruveta rahaa tekemään sellaisten seikkain varalta, joita en voi hyväksyä. Minä päinvastoin taistelen sellaista mielivaltaa vastaan niin kauan kuin voin; jos se voittaa, niin hyvä, minä mukaudun tyynenä; mutta silloin onkin minulle yhdentekevää, ottavatko he meiltä kaksi vai kymmenen miljoonaa."

"Oh, kukapa tässä puhuukaan heti-ottamisesta", huudahti isä hieman kiihtyneenä, "kaikki se käy laillisesti! Mutta usko vain, että sellaisia postulaatteja sataa vielä niin tiheästi, että saamme olla iloiset, jos meillä on edes kunnolliset kengät jaloissamme!"

"Niinpä antaa sataa, kai se vielä lakkaakin! Muistelehan, isä, vuosisatamme alkua, kun isänmaamme oli Helvetian tasavallan hävittyä ylösalaisin mullistettuna ja huokasi Ranskan ensimmäisen konsulin orjuudessa! Silloin kertoivat papit seurakunnissaan olevan paljon elämään väsyneitä ihmisiä, jotka ikävöivät kuolemaa! Nyt kahdeksankymmenen vuoden kuluttua olemme me, vähäpätöiset ihmiset maaseudulta, vapaita kuin leivokset ilmassa, jolleikaan vapaita intohimoista: me istumme täällä eräässä hävinneen aristokratian taloista ja neuvottelemme siitä, tahdommeko tulla vielä rikkaammiksi vai eikö! Minä en pelkää itseäni, oli minulla sitten rahoja tai ei!"

Vanha Salander katseli nuoreen loistavin silmin ja tarttui hänen käteensä.

"Niinpä luvatkaamme", sanoi hän liikutettuna ja matalammalla äänellä aivankuin joku salaliittolainen, "luvatkaamme pyhästi tällä hetkellä, ettemme koskaan tahdo hyljätä maata eikä kansaa, päättäköön se sitten mitä tahtoo."

"Sen minä kyllä voin luvata!" vastasi poika, vastaten isän kädenlyöntiin, "säilyttämällä kuitenkin aina ylemmän vallan!"

"Mitä sinä sillä tarkoitat?"

"Tässä tapauksessa esimerkiksi täydellistä suvun huonontumista!"

"Siitähän tulisi *reservatio mentalis* parasta lajia!"

"No, siis ilman ehtoja! Tulisihan kuitenkin olemaan *chez nous comme partout!*"

"Siis se pitää!" lopetti Martti Salander ja päästi Arnoldin käden.

"Ja mitä liikkeeseen tulee", lisäsi hän, "niin annamme sen kysymyksen toistaiseksi olla!"

Tämän omituisen keskustelun jälkeen, jossa molemmat miehet osoittausivat niin perin erilaisiksi ja samalla kuitenkin perin samanlaisiksi, johtuivat he puhumaan Louis Wohlwendista, neuvotellen mihin heidän oli ryhdyttävä tuolla Arnoldin tuomalla pöytäkirjalla. He tulivat siihen päätökseen, etteivät he jo asian vanhentumiseenkin nähden rupea siitä enää mitään hyötyä etsimään, mutta sitävastoin päättivät he hiljaisuudessa tiedustella, vaatisiko ehkä velvollisuus jotakin kolmatta kohtaan heitä tekemään ilmiannon. Toistaiseksi päättivät he valmistuttaa saksalaisen käännöksen, voidakseen tarpeen sattuessa pelkästään sitä näyttämällä karkoittaa Wohlwendin maasta minä hetkenä hyvänsä. Sillä välin oli seurustelu hänen kanssaan kerrassaan katkaistava. Arnoldilla ei ollut mitään vastaan, suostuessaan siihen ilman muuta, mutta isä sitävastoin oli taipuvainen sitä siirtämään, hänellä kun oli sääli naisia,

joita hän piti viattomina uhreina. Vieläpä tunsikin hän salaista tarvetta säästää itse Wohlwendiakin; sillä vaikei hän enää ollutkaan rangaistuksen ulottuvissa, niin täytyisi noiden asiakirjain tunnetuksi tulemisen työntää hänet ehdottomasti julkisten rikollisten riviin. Ja hän pysyi kuitenkin aina Salanderin vanhimpana toverina ja entisenä hyvänä ystävänä.

Tuskin olivat he selviytyneet näistä asioista, aikoen kumpikin käydä johonkin toimeen, kun ovelle koputettiin ja sisään astui tuo kovanonnen Wohlwend, kulettain käsipuolessaan Myrrhaa.

"Suo anteeksi, vanha ystäväni", huudahti hän, "että me näin muutta mutkitta sinut yllätämme! Minä olen siinä käynyt kanssasi kävelemässä kaupungilla, niin kuulen yhtäkkiä, että herra poikasi on palannut kotiin. Ja kuinka me siinä tulemmekaan tämän talon luo, niin sanon minä, että pistäydytään sisälle ja että sinä kyllä voit tulla mukaan ja tervehtiä herroja työn ääressä! Tervetuloa meidänkin puolestamme, herra Arnold, niinhän nimenne on?"

Isä ja poika olivat kuin salaman satuttamia. Kumpikaan ei tarttunut tarjottuun käteen eikä kumpikaan osannut sanoa sanaakaan, vielä vähemmän saattoivat he tuota miestä kauniin seuralaisensa läsnäollessa jyrkästi luotaan torjua. Vihdoin tointui Martti Salander, veti vanhan ystävänsä sivulle ja sanoi hänelle hiljaa: "Te suotte anteeksi, herra Wohlwend, ettemme voi teitä nyt puhutella! Meillä on, kuten helposti käsitätte, tulinen kiuru!"

"Te?" mumisi Wohlwend hätkähtäen ja astui heti etemmäs sivulle, "mitä se merkitsee?"

"Oo, eipä juuri paljon!" vastasi Martti neuvotonna, mutta kuitenkin omituisesti kiihtyneenä siitä, että Wohlwend oli tuonut tuon vaarallisen henkilön pojan näkyville. "Olosuhteet muuttuvat toisinaan; tyydyttävä selitys voitaneekin kyllä löytää, mutta tänään, kuten sanottu, täytyy meidän pyytää anteeksi, sillä meillä on todellakin paljon puuhaa!"

Hän ei olisi voinut mitään ankarampia sanoja suustaan saada, sillä Myrrha, jota hän pikimmältään silmäsi, herätti hänessä uudelleen sydämellistä sääliä. Neuvottomuudessaan asteli hän Wohlwendin rinnalla edestakaisin seinän vierustalla, puhuen katkonaisia sanoja, ja Wohlwend pysytteli kiinteästi hänen rinnallaan, vaieten, ilkeitä silmäyksiä heitellen ja väliin nuorten puoleen vilkaisten sekä uskaltamatta keskeyttää, kun ei hän tiennyt, miksi asia silloin voisi kehittyä.

Sillä välin oli Myrrha yksin jätettynä seisonut huoneessa, neuvotonna ympärilleen silmäillen ja alkaen lopuksi väristä, kun Arnold hämmästyneenä häntä katseli. Nyt pyysi Arnold häntä kohteliaasti istumaan, ottaen itsekin tuolin.

"Te olette Unkarista, neiti?" kysyi hän ehdottomalla osanotolla ja jotakin sanoakseen.

Uudelleen värähtäen katsahti tämä Arnoldiin ja sanoi heräävällä luottamuksella: "Niin, todellakin Unkarista, kuningaskunnasta. Mutta lanko Wohlwend-Glavicz ei ole sanonut totta, ei nyt kadulla, jo eilen illalla on tiennyt, että herra on tullut! Mutta antakaa anteeksi, hän on vain unhottanut!"

"Ja kuinka kauan te olette täällä jo ollut?"

"Luulen minä, kaksi vuotta, tai yhden, pyydän anteeksi, en tiedä sitä niin varmaan!"

"Entä kuinka teitä miellyttää Sveitsissä?" jatkoi Arnold jonkun verran hämillään ja katsoi häntä tarkemmin. Se vaikutti Myrrhassa hyvää. Kyyneleet silmissä kuiskasi hän: "Minua ei miellytä missään! Olen minä ainoastaan kaunis, mutta ei aivan viisas, sanoi isä vainajani, ja herra Wohlwend-Glavicz sanoo, minä olen löylynyövä, mutta naimisiinmeno parantaa! En ymmärrä, mutta en uskokaan, ennenkuin näen!"

Tämän kaiken sanoi hän ahdistuksestaan huolimatta tuttavallisina sanoin, niinkuin nuori toiselle nuorelle, ikäänkuin hän tässä olisi osunut oikean henkilön luo. Yhä hämmästyneempänä katsoi Arnold tutkivasti tuota ihastuttavaa olentoa ja huomasi vasta nyt, kuinka hänen silmistään kostean kyynelhunnun läpi pilkisti mielipuolisuuden liekki.

Tällöin vilkasi heitä Wohlwend, joka yhä vielä olonsa epämiellyttäväksi tuntien, juoksi vanhan Salanderin rinnalla, sekä huomasi nuorten näköjään pikaisen tutustumisen. Nähtävästi piti hän ulos heitettyä onkea varmana, mutta arveli ehkä parhaaksi nykäistä siiman siksi kertaa takaisin, antaakseen ongen suotuisampana hetkenä vaikuttaa. Äkkiä jätti hän isä Salanderin, astui parilla askeleella Myrrhan tuolin taakse ja laski kätensä tämän olkapäälle.

"Nyt meidän ei todellakaan sovi herroja kauemmin häiritä", huudahti hän, "tule käly, heitämme hyvästi!"

Samalla otti hän Myrrhaa, joka säikähtyneenä nousi, käsivarresta ja huusi äänekkäästi hyvästit taakseen huoneeseen. Muhkeaa karvalakkiaan heilauttaen katosi hän tuon kauniin valekuvan kanssa

yhtä nopeasti kuin oli tullutkin.

Isä ja poika seisoivat ja katselivat toisiaan.

Arnold veti vihdoin syvästi henkeään kuin se, joka tointuu äkillisestä säikähdyksestä.

"Mikä vahinko noin kaunista naista!" sanoi hän.

"Kuinka niin vahinko?" kysyi isä, joka alkoi peljätä, että poika oli jo rakastunut.

"No, kun se raukka on heikkomielinen, jollei suorastaan hullukin!"

"Heikkomielinen?"

"Mutta eikö sitä sitten tiedetä? Etkö sinä ole koskaan hänen kanssaan puhunut?"

"Useamman kerran! Tosin siitä ei tahtonut syntyä säännöllistä keskustelua!"

"Joka tapauksessa on tyttö suurimmassa määrin yksinkertainen, mikä on juuri sama asia! Kuulehan vain, mitä se poloinen minulle haasteli!"

Arnold kertoi hänen vähäisen juttelunsa, kuvaten hänen käytöstään ja kasvoniilmeitään.

Isä kävi tulipunaiseksi aina otsalla olevia hopeoituneita kiharoitaan myöten, ollen neuvotonna, mitä hänen siihen pitäisi sanoa. Se oli liian katkera jälkikaiku, joka sai hänet kotiin mentäessä yhä uudelleen päättään pudistamaan. Arnold ei huomannut tätä sisällistä kiihtyneisyyttä. Hän oli jo tuon pikku tapauksen unhottanutkin, kunnes se pöydässä äkkiä juolahti hänen mieleensä ja hän alkoi siitä puhua. Kerrottuaan tapauksen ihmetteli hän, kuinka hyvin luonnollinen sulous ja heikkomielisyys näyttivät viihtyvän yhdessä. Mutta se oli, arveli hän, kaamea näytös, ja kuitenkin oli hän kiitollinen sen näkemisestä.

Maria rouva oli heti, kun Arnold tuosta odottamattomasta käynnistä mainitsi, keveästi punastunut. Mutta kun hän silmäsi miestänsä ja huomasi hänen mykissä piirteissään vaikeasti salatun taistelun häpeää vastaan, jota tämä hänen edessään tunsu, haihtui Maria rouvan kasvoilta puna kuin utuisen hieno huntu ja silmissä sekä huulten ympärillä karehti hienoin hovinäytelmä, jota naisen kasvoilla koskaan on näytelty.

Ainoastaan Martti Salander, joka epäluuloisesti silmäili puolisoaan, näki ja ymmärsi sen; hän tunsu olonsa paremmaksi, nyökäytti vaimolleen kiitollisesti vaikka hiukan kömpelösti, samalla kuin hän pyysi häneltä vesilasia. Mutta näytelmä oli Marian kasvoilla muuttunut jo vakavaksi tyytyväisyydeksi, kun hän kuuli millä kylmällä tyyneydellä Arnold puheensa lopetti.

Vasta nyt uskalsi isä huomauttaa pojalleen: "Mutta sinä veit sentään pääsi kutakuinkin lähelle häntä, kuten minä pikimmältään huomasin!"

"En minä", vastasi Arnold, "vaan hän se oli, joka viattomuudessaan siirtyi minua lähemmäs, mikä minua hiukan häiritsikin, hän kun joka tapauksessa oli vähän ennen syönyt makkaraa, kuten minä hänen hengityksestään huomasin. Jos siinä olisi ollut vähän sinappia mukana, niin olisin minä lisäksi saanut senkin nauttia!"

"Sinun kanssasi ei olekaan hyvä kirsikoita syödä!" huudahti toinen sisarista, jotka tähän saakka olivat noloina kuunnelleet, heitä kun juttu ei miellyttänyt, ja isä sanoi: "Niin, hän on kriittinen veitikka!" Äiti ei sanonut mitään, mutta hyvillä mielin katsoi hän poikaansa. Todellinen salaisuus oli lapsille tuntematon ja pysyi sellaisena.

XXI

Tuon jälleen täysilukuisen perheen uusi elämä kulki nyt selkeänä ja tyyneä edelleen, kunnes Martin toimeliaisuutta isoova henki sai virran hiukan väreilemään.

Ei kestänyt kauan, ennenkuin hän kyllästyi näkemään Arnoldin liiketoimien ulkopuolella elävän vain kirjojensa ja muutamain nuoruuden tovereinsa parissa. Hän koetti pakoittaa häntä kääntämään vähitellen huomiotaan yleisiin asioihin, mihin hänellä piti olla hyvä tilaisuus, jos hän isän kanssa kävisi poliittisissa yhdistyksissä, vaalikokouksissa ja väliin myöskin jossakin niistä lukuisista

esitelmätilaisuuksista, joissa selvitettiin jotain lakia tai jotain muuta kansan päätöstä sekä päivän tunnuksina olevia yleisiä kysymyksiä. Niin oppisi hän pian käyttämään hankkimiaan tietoja, panemaan käytäntöön arvostelukykyään ja vaikuttamaan mukana. Ja se oli välttämätöntäkin, sillä ilman innostuneita nuoria miehiä puuttui viisaimmiltakin vanhuksilta puolet elämää.

Mutta Arnold torjui isän vaatimukset siivosti, joskin samalla varmasti. Hän oli päättänyt, niin selitti hän, rajoittua kaikkien kansalaisvelvollisuuksiensa täyttämiseen, joihin ohimennen sanoen kuului sekin, ettei koskaan ota osaa vaaliin, jollei tunne ehdokkaita eikä ehdottajia. Tuohon niin sanottuun mukana vaikuttamiseen tahtoi hän kyllä ryhtyä, jos sitä kerran tarvittaisiin, mutta siihen saakka tehdä huomioita tositapahtumista sekä tarkastella niiden hedelmiä; niistä tuntisi hän ne henkilötkin, jotka niitä ovat tuottaneet, paremmin kuin heidän puheistaan, ja puolueet taasen näistä henkilöistä, samoin kuin heidän kirjoittamistaan sanomalehtiartikkeleista. Mielipiteisiinsä ei hän tahtonut antaa vaikuttaa eikä sen vuoksi aikunut mennä sinne, missä sellaista yritetään; ainoastaan siten tunsikin hän itsensä vapaaksi sekä kykeneväksi kerran sanomaan jokaiselle sen, mitä hän totena piti. Monet nuoret miehet ajattelivat nykyään siten.

Isä ei pysynyt kauemmin vaatimuksissaan; mutta hän tunsikin itsensä loukatuksi, kun nyt supistuikin tähän koko se vaikutus, joka hänellä piti olla ainoaan poikaansa, hänellä, joka niin omaa etuaan katsomatta ja vaivojaan säästämättä palveli maataan. Hän tuli senvuoksi uudelleen siihen ajatukseen, että pojasta oli kouluissa tullut doktrinääri, jossa kenties piili vain taantumusta. Tuskallinen epäluulo rupesi hänen mieltään painamaan.

Tämä tosin kääntyi jälleen paremmaksi, kun Arnold eräänä päivänä pyysi saada kutsua vieraisille muutamia ystäviään, mihin hän sanoi olevansa velvollinen. Kysymyksessä oli kahdeksan nuorta miestä, joista osa oli varattomia, jolleikaan köyhiä, mutta toinen osa rikkaiden perheiden poikia. Arnold toivoi samalla, että isäkin olisi mukana ja tämä suostuikin, ajatellen heti, että hän siten saisi tilaisuuden perusteellisemmin tutustua poikansa seurapiiriin ja mielipiteisiin. Äiti soi pojalleen mielellään tämän ilon, mutta selitti, että oli hankittava kokki ynnä passari, sillä vanha Leena ei kyennyt asiaa valvomaan eikä hän itse tiennyt, mikä nykyään oli tavallista eikä myöskään voinut enää kyökissä seisoa. Tyttäriä ei myöskään sopinut siihen toimeen valjastaa.

Arnold vastusti näitä toimenpiteitä. Hän ei tahtonut tuoda taloon loistoa ja ylellisyyttä, mikä hänellä ei ollut mieleenkään juolahtanut. Hänen ystävänsä olivat järkeviä ja iloisia veitikoita ja jos vanha Leena valmistaisi pari vankkaa ruokalajia, mihin hän kyllä vanhastaankin pystyi, ja vaikka hän tarjoaisikin ruokia hiukan hullunkurisesti, niin kävisi kaikki mainiosti. Jonkun naisapulaisen voisi äiti kyllä ottaa kyökkiin.

Tästä syntyi pieni kina, kunnes Arnold pääsi voitolle, mutta vain näennäisesti. Kun hän määrättyinä iltana tuli tuntia aikaisemmin kotiin, seisoi hellan ääressä lumivalkoinen kokki ja ruokasalissa hännystakkiin puettu passari, joka puuhaili lasien ja lautasten kanssa ja oli epäilemättä pannut kokoon ne ruokaliinat, jotka koristelivat valmiiksi katetulla pöydällä olevia lautasia kaniinien, kukkojen ja jos minkä muotoisina. Maria rouva sanoi, ettei se muutoin olisi voinut käydä; hän ei voinut onnistumattomilla laitoksilla saattaa perhettä nousukastavaran maineeseen.

Vieraat saapuivat täsmällisesti, melkein kaikki yhdellä kertaa, niin että isä Salander saattoi ilmestyä viimeisenä, tarvitsematta liian kauan odottaa. Heti sai hän edullisen vaikutuksen seurueen hyvästä ulkonäöstä ja avoimesta käytöksestä. Pöydässä hän lisäksi itsekseen ihmetteli heidän vapaata sävyään ja kaiken huonon keskustelumaneerin puutetta arkipäiväisine sukkeluuksineen ja kaksimielisyyksineen. Paremmin kuullakseen puhui hän itse vähän ja varoi vallankin alkamasta politiikan alalta, saadakseen siten Arnoldin ystävät ja hänet itsensä sitä vapaammin siihen johtumaan. Hän piti myöskin riittävästi huolta kieltä irrottavien juomien uudistamisesta. Nuoret herrat tulivat vain iloisemmiksi, pysyen silti kohtuuden rajoissa. Keskustelu vilkastui ja kun osanottajat olivat kutakuinkin yhtä sivistyneitä, hyvin tiedoilla varustettuja ja lisäksi henkeviä, niin sukeltausivat poliittiset kysymykset yhtä hyvin kuin muutkin esille; mutta ei silti kuulunut yhtään sanaa, joka olisi viitannut vapauden vastustamiseen tai kansan halveksimiseen, tuskinpa edes yhtään teeskentelemättömän karkeaa lausetta tästä tai tuosta halpamaisesta sykofantista, joita juuri kummitteli sanomalehdissä ja neuvostoissa; silloin saattoi korkeintaan kuulla: "Mitä hänestä? Sille miehelle on uransa merkitty, hänen on sitä kuljettava eikä hän jää palkkaansa vaille!"

Martin vielä ihmetellessä sitä kokemuksenomaista tapaa, johon tämä nuoriso näytti jo perehtyneen, oli keskustelu siitä aiheesta siirtynyt jo pois. Ne eivät kykene, ajatteli hän, pysymään yhdessä aatteessa; heillä ei näytä sittenkään olevan mitään poliittista suuntaa! Mutta ennenkuin hän tuota epäilystään ehti harkita, oli keskustelu siirtynyt kauas vapaille aloille; kukaan ei pyytännyt esiintyä opettajana tai profeettana ja fraaseja kuului vieläkin vähemmän; kaikesta näkyi hyvin, että he olivat kypsyttyneitä nuorukaisia, jotka tahtoivat pitää itselleen maailman avoimena, antamatta sitä tupakkamassiin pistää. Martille oli hiukan vaikeata seurata uusia tai uusimpia vaatimuksia yleisen sivistyskannan polulla, sillä

hän oli monissa asioissa jäänyt kelpolailla jällelle ja täytyi hänen useammin kuin kerran pyytää selitystä, joka hänelle annettiin ilman viisastelua tai rehentelyä, noin vain itsestään selvänä asiana, aivan kuten jollekin sanotaan mimmoinen ilma ulkona on. Ja kaikesta henkäili tärveltyvätön rehellisyys, mikä virkisti hänen sydäntään.

"Jumalan kiitos!" ajatteli hän, "me emme ole turhaan rahojamme panneet! Ne ovat sittenkin kasvatuksen hedelmiä!"

Kodinko vai valtion, sitä ei hän huolinut mielessään tutkailla.

Pian yhtyi hänkin pöytätoverein iloiseen mielialaan; ritarillisesti aikoi hän palkita ilmeisen tyytyväisyytensä päättämällä kymmenen tienoissa jättää Arnoldin pienen pöytäseurueen keskenään jatkamaan ja itse vanhempana vetäytyä pois. Mutta hänen onnistui vasta puoli yhdentoista aikana irtaantua ja mennä naisten huoneeseen, jossa nämä vielä valveella ollen istuivat yhdessä.

"Tuletko viimeinkin, sinä kneippari?" sanoi äiti, "sinulla on täytynyt olla tavattoman hauskaa siellä nuorten miesten seurassa! Mimmoista siellä nyt sitten oli?"

"Melkeinpä luulen, ettei minulla ole koko elämässäni ollut niin hauskaa kuin tänä iltana!" vakuutti mies, "ne ovat kerrassaan oivallisia miehiä, selväpäisiä ja *nota bene* säädyllisiä poikia, joiden kanssa Arnoldimme seurustelee, toveruksia, joista voi sanoa, että he ovat hyvässä korjuussa, kun ovat toistensa seurassa!"

"Sehän kuulostaa hyvin ilahuttavalta," vastasi Maria rouva iloisena, "mieluisa minun on sitä kuulla! Ja mimmoista osaa sitten Arnold heidän joukossaan näyttöä?"

"Ei siellä kukaan näyttöä mitään osaa! He eivät ole mitään virkoihin hangottelijoita, voisin minä vannoa, ja tietävät kuitenkin, mitä he tahtovat, vaikkeivät he siitä paljon löpötteleäkään! Usko vain, että jos sellaista nuorisoa löytyy paljon, niin en minä ole tulevaisuudestamme huolissani!"

Kaunopuheliaasti koetti hän tyytyväisinä kuunteleville naisille suunnilleen kuvata illan kulkua sekä muutamia vieraista, jotka häntä erikoisesti miellyttivät, kunnes hänet keskeytti voimakkaana kajahtava laulu, joka kuului salista. Ne lauloivat siellä vahvoin ja tuorein äänin muuatta elämäniloista laulua, reippaasti ja tahdilleen ja heti sen jälkeen kuuluivat he lopettavan illanvieton ja ilman mitään tuntuvampaa melua lähtevän talosta.

"Ai kuinka sievästi se kävi!" huudahtivat nuoret naiset, "ja niin pyöreä loppu, punktum vain!"

"Siinähan te olette kaikki vielä ylhäällä", sanoi Arnold, joka kynttilä kädessä astui sisään, "se on hyvä, minä luulinkin jo, että kirkunamme olisi herättänyt teidät unesta. Minä en mielelläni halunnut heitä estää, vieläpä itsekin huusin mukana, koska se kerta oli yhdentekevää."

"Te olisitte voineet vieläkin jatkaa", sanoi äiti, "ja kuitenkin tuo päättäväinen loppu jätti meihin oivallisen vaikutuksen! Teettekö te aina niin?"

"Kyllä, jos me kerran laulamme; minä en tiedä, mistä se tapa on meidän keskuutemme kotiutunut! Ilon täytyy ilmoille ja kun me emme mitään virtuoosia ole, niin emme toki halua mitään päivätyöläisiäkään olla! Mutta nyt hyvää yötä joka taholle ja suuret kiitokset kärsivällisyydestä! Minä aion vielä ennen maatapanoani hetkisen lukea!"

Kun Arnold oli mennyt, kysyi äiti Martilta hyvin ihmeissään: "Onko poika juonut vain vettä? Vielä hetkisen lukea! Ja on niin levollinen kuin tyyni ilma!"

"Hiton vettä hän on juonut!" sanoi isä Salander. "Hän särpi viiniä niin paljon kuin kutka hyvänsä muutkin! Hänhän on juuri sinun poikasi, sinä velhotar!"

Kaikki nauroivat isän lystikkäälle suuttumukselle ja kävivät levolle.

Tyynesti purjehti nyt Martti Salanderin laiva nykyisyyden ja tulevaisuuden vaiheilla, valmiina kohtaamaan niin myrskyjä kuin tyventäkin, mutta aina hyvillä toiveilla lastattuna. Paljon täytyi hänen vielä väärennettyinä tavaran heittää mereen; mutta poika osasi kenenkään huomaamatta tasoittaa lastia niin hyvin, ettei mitään vaappumista ilmennyt ja että laiva pysyi vastustuskykyisenä niitä pahoja kallioita vastaan, joita milloin tällä, milloin tuolla taivaanrannalla näkyviin sukelsi.

Myöskin tuo Louis Wohlwendin musta rosvolaiva, joka pian miehen iän oli Martin kulkuväylällä risteillyt, pujahti vielä kerran esiin, mutta kykenemättä enää kiinni iskemään. Oli jo kutakuinkin varmaa, että hän Martilta kavaltamallaan saaliilla oli tuolla tunnetulla tavalla itselleen vaimon keinotellut, siten pelastaen tuon kavalletun omaisuuden sekä vaimonsa perinnön. Hänelle ei siis rosvoaminen suinkaan ollut enää välttämätöntä mutta hän piti nyt tuota "vanhaa ystävänsä" kerta

kaikkiaan yksityisomaisuutenaan, jonka kimppuun hänen synnynnän, typeryytensä häntä yhä ajoi. Tuo typerä uskonnonperustamispuuha oli hänellä siinä toimessa naamarina, samalla kuin se tyydytti hänen paksua turhamaisuuttaan, jonka orjana hän koko elämänsä ijan oli ollut.

Salanderilaiset eivät säälistä hänen poikiinsa ja todennäköisesti syyttömään naisväkeensä voineet vieläkkään näyttää sitä todistuskappaletta, joka hänet olisi tuossa tuokiossa kukistanut. He tyytyivät vain siihen, että lyhyesti torjuivat hänet luotaan missä muodossa hän heidän puoleensa sitten kääntyikin, ja sanomatta hänelle syytä tähän menettelyynsä.

Niin joutui hän lopuksi sietämättömään epätietoisuuteen ja kadotti peräti typerän itseluottamuksensa. Hän lähti tiehensä löytääkseen muualta sen tyhjän, mikä hänelle oli suotu.

Eräänä iltana ilmestyi Möni Wighart, tuo uskollinen, ja kertoi nähneensä Wohlwendin asemalla, jonne hän oli ilmestynyt naisineen, kirstuineen ja koreineen sekä ilkeine silmäyksineen ja matkustanut pikajunalla pois.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTTI SALANDER: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its

attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.